

“BİRLİKTE YAŞAMAK İÇİN KÜRESEL VE YEREL ÇÖZÜMLER”

ÖZÜRLÜLER’06

KONGRE SERGİ ve SOSYAL ETKİNLİKLERİ

KONGRE BİLDİRİLERİ KİTABI

LÜTFİ KIRDAR KONGRE VE SERGİ SARAYI
5 -7 MAYIS 2006

ÖZÜRLÜLER VAKFI

Özürlüler '06
Kongre, Sergi ve Sosyal Etkinlikleri

**“BİRLİKTE YAŞAMAK İÇİN KÜRESEL
VE
YEREL ÇÖZÜMLER”**

5 -7 MAYIS 2006

LÜTFİ KIRDAR KONGRE VE SERGİ SARAYI

İSTANBUL

DÜZENLEYEN KURULUŞ: ÖZÜRLÜLER VAKFI

İSTANBUL -2006

Yayıma Hazırlayanlar: Sergender Sezer, Esra Berberoğlu

Editör : Lingo Turk Çeviri Hizmetleri

Grafik Hazırlık: Viraj Reklam

Bu bildiri kitabının yayın hakkı Özürlüler Vakfı'na aittir. Tüm hakları saklıdır.
Bu kitabın hiçbir bölümü Özürlüler Vakfı'nın ve yazarların yazılı izni olmadan
elektronik, dijital veya mekanik olarak çoğaltılıp dağıtılamaz.

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Korkut Tuna

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Ahmet Vefik Alp

Uluslararası Mimarlık Akademisi Bölüm Başkanı, Amerika Mimarlar Enstitüsü Güney Avrupa Direktörü

Prof. Dr. Coşkun Özdemir

Kas Hastalıkları Derneği Başkanı

Doç. Dr. Nurgün Oktik

Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğr. Üyesi.

Yrd. Doç. Dr. Umut Baki Tuğay

Muğla Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Öğr. Üyesi

Prof.Dr Mehmet Kurtoğlu

İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Acil Cerrahi Anabilimdalı

Prof Dr.Selçuk Baktıroğlu

İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Acil Cerrahi Anabilimdalı

Bilimsel Sekreteryä

Arş. Gör. Sergender Sezer

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
YEREL YÖNETİMLER VE ÖZÜRLÜLER	
• KENTLERDE ENGELLİLERE YÖNELİK ÇÖZÜMLER	7
• KKTC'DE ÖZÜRLÜLERİN DURUMU	10
• TOPLUMSAL YAŞAM VE ÖZÜRLÜLERİN SAHİPLENİLMESİ	12
• ALMANYA HAMM KENTİNDEKİ ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK UYGULAMALAR	16
ÖZÜRLÜLÜK OLGUSUNA FARKLI YAKLAŞIMLAR	
• TÜRK BASININ ÖZÜRLÜLÜK OLGUSUNA YAKLAŞIMI	19
• TÜRKİYE'DE %12,29' UN SİYASAL VE TOPLUMSAL YAŞAMDAKİ YERİ	21
• UYGARLIĞIN ANLAMI	24
MEDYANIN ÖZÜRLÜYE BAKIŞI	27
ÖZÜRLÜLÜK VE YAŞAM KALİTESİ	
• TÜRKİYEDEKİ ÖZÜRLÜLER MEVZUATININ BEDENSEL ENGELLİLERİN ULAŞILIRLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	36
• İSLAM'DA ÖZÜRLÜLERİN KONUMU VE YERİ (ÖZÜRLÜLER-DİN İLİŞKİSİ)	46
• ENFORMASYON VE KOMÜNİKASYON TEKNOLOJİLERİYOLUYLA ÖZÜRLÜLER İÇİN GELECEĞE BİR KAPI AÇMAK	52
MİMARİ VE KENTSEL ÇÖZÜMLER	
• ENGELSİZ BİR DÜNYAYA DOĞRU...	59
• TASARIMDA ULAŞILABİLİRLİK DÜŞÜNCESİ	60
• ENGELLİLER İÇİN YAPILAN EĞİTİM BİNALARINDAKİ İŞLEVSEL ÖZELLİKLER VE PLAN ANALİZLERİ	70
SOSYAL ENGELLENMİŞLİK	
• SOSYAL ENGELLİ	98
• ENGELLİLİK, ENGELLİ KADINLAR VE FEMİNİZM - BİRLİKTE YAŞAYAMADIKLARIMIZ	99
• TOPLUMSAL ENGELLENMİŞLİK AÇISINDAN VE EŞCİNSEL, BİSEKSÜEL, TRAVESTİ VE TRANSEKSÜELLERİN SORUNLARI	103
ZİHİNSEL ÖZÜRLÜLERİN YAŞADIĞI FARKLI SORUNLAR VE ALTERNATİF YAKLAŞIMLAR	
• ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN CİNSEL YAŞAM SORUNLARI VE KORUMALI EVLİLİK BİRLİKTE YAŞARKEN GÖZARDI EDİLENLER	107

• ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ÇOCUKLARININ GELECEĞİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE MUTSUZLUK DÜZEYLERİ	111
• ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAMI VE SOSYAL REHABİLİTASYON "ÇENGEL CAFE PROJESİ"	123
ZİHİNSEL ÖZÜRLÜ BİREYLERDE AĞIZ - DİŞ SAĞLIĞI	
• ENGELLİLERDE SIKLIKLA KARŞILAŞILAN AĞIZ VE DİŞ PROBLEMLERİ	128
• ENGELLİ BİREYİN AĞIZ VE DİŞ SAĞLIĞI İÇİN YAPILMASI GEREKENLER	131
• AĞIZ BAKIMI SIRASINDA KARŞILAŞILAN ÖZEL PROBLEMLER	133
• ENGELLİ BİREYLER İÇİN DİŞHEKİMLİĞİ YAKLAŞIMLARI	136
ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR	
• ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR	140
HEMOFİLİ HASTALIĞI VE YAŞANAN SORUNLAR- ÇÖZÜMLER	
• HEMOFİLİ HASTALIĞI VE TEDAVİSİ	145
• HEMOFİLİ HASTALARININ SORUNLARI	147
• TÜRKİYE HEMOFİLİ DERNEĞİ	149
SMA (SPİNAL MÜSKÜLER ATROFİ)'Lİ HASTALARIN YAŞAMLARI VE SORUNLARI	
• SPİNAL MÜSKÜLER ATROFİ KİTLİ KAS HASTALARININ DURUMLARI	152
ÖZÜRLÜLER KONGRESİ'NİN ARDINDAN	156
KONGRE PROGRAMI	158

Yerel Yönetimler ve Özürlüler

KENTLERDE ENGELLİLERE YÖNELİK ÇÖZÜMLER

Yılmaz Büyükerşen*

1975'ten beri Türkiye'de engelliler konusunda, özürllüler konusunda çalışma yapan bir akademisyen olarak, belediye başkanı olarak bu konuda öyle zannediyorum ki tecrübem var. 1975'te bu işe, bu konuların üzerine eğildim. Branşım bu konularla ilgili olmamakla beraber topluma karşı sosyal bir borç olarak addettiğim ve buradan hareket ettiğim için söyleyeyim; bakın şimdi özürllüler için bir kavram yoktur. Yani Türkçe olarak sözlükteki yeri sözcük olarak durumu ifade etmiyor. Aslında özürllüler diye bir şey yok çünkü Tanrı'nın yarattığı bütün insanlarda gördüğümüz olaylara verdiğimiz deyimler vardır. Biz hepimiz özürllüüz, benim deyimimle de engelliyiz. Sözelimi bende bir engelliyim bir gözlüğüm var bu olmadan okuyamıyorum, yazamıyorum, göremiyorum. Herkesin bir engeli var. Sapasağlam gördüğümüz hatta sportif yapıya sahip, spor yapanları gördüğümüz zamanda onların içerisinde bile engelliler olabilir. Düşünce engeli olabilir, kültür engeli olabilir, akli engelliler olabilir, duygu engellileri olabilir. Yani bence engelsiz bir insan yoktur. Ama bir kısmındaki barizdir. Ancak bütün bu kusurlarımız, kimimizin yaratılıştan gelen, kimimizin sonradan hastalıkla gelen, kimimizin kaza sonucunda meydana gelen kusurlarımızdır. Bir takım kısıtlılıklardan dolayı hareket edebilmek, düşünebilmek, uygulayabilmek zorlaşmakta veya ortadan kalkmaktadır. Bu kısıtlılıklarından nedeniyle rahatça hareket edemeyişimiz, rahatça yaşayamayışımız söz konusudur.

Niçin engelliler sözcüğünü ileriye attım? Engel aşılabılır, fizik olarak. Herhangi bir nedenle bir engeliniz varsa, o engeli yapılan bir tedaviyle, ya ilaç yöntemiyle, ya yardımcı araç gereçlerle, ya da eğitimle aşabilirsiniz. İnsanların performansını, sporcuları, özellikle atletleri düşünün. Engelli koşular var, o engeli aşmak zorundadırlar. O engeli aşmak için de çabalarlar, çalışırlar. Hatta biliyorsunuz sporun muhtelif dallarında doping yaparlar. Sırf önlerine çıkabilecek rakibin gücünü aşabilecek, o engeli aşabilecek performans gösterebilmek için. Dolayısıyla hepimiz özürllüüz. Bunun gibi kelimeleri bir tarafa bırakalım hepimiz engelli sözcüğünü kullanalım.

Batıda bunların hepsine "God of Gift" derler, yani Tanrı'nın hediye ettiği insanlardır. Kendini sağlıklı zannedenlerin, en azından haline şükredebileceği, ama "onlara hediye ettiği insanlar olarak, o hediyenin değerini kıymetini bilmeleri gereken insanlar" olma anlamını, o sözcüğün içerisinde ifade etmeye çalışırlar.

1975 senesinde Eskişehir'de ilk defa akademi başkanırken engellilere ilişkin girişimleri yaptım. Onlar için okullar kuran Eskişehir Anadolu Üniversitesi'ne bağlı okullar kuran, merkezler kuran en önemlisi çocuk yaştaki engellileri eğitecek, onları topluma kazandıracak, onlara engellerini aşabilme ve bizler arasında rahatça yaşamlarını sürdürebilme, üretici olabilme imkânı kazandıracak okulları kurarken de uzman yetiştirebilmenin ne kadar önemli olduğunu görerek, o müesseseleri açan birisiyim.

Bugün de belediye başkanı olarak, engellilerle ilgili hizmetlerin neler olması lazım geldiğine kafa yoran bir belediye başkanıyım. Şehirde yaşayan insanların arasında engellilerin hedefleri açısından ne gibi konuları ele alınabilir, ne gibi sorunlar çözülebilir onlara kısaca değinmek istiyorum.

Engelliler için evvela şehir içinde, diğer insanlar için olduğu gibi bir ulaşım sorunu var. Kentte yaşayan insanların ulaşım ihtiyaçları vardır. Bu ulaşım yürüyerek olabilir, bu ulaşım daha uzak mesafelere gidebilmek için taşıtlardan yararlanma ihtiyacı olabilir. Şimdi, sözüm ona, belediyelerimiz engelliler için iniş ya da yoldan kaldırımlara çıkış için rampalar yapmaktadır. Hiç bir tanesi nizami değildir, ferî değildir, tekerlekli araba kullanan bir ortopedik engellinin o rampadan çıkabilmesi ya da güvenlik içerisinde inebilmesi mümkün değildir. Genellikle cadde ve sokaklarda bir kaldırımdan bir kaldırıma karşılıklı geçişler için yapılan bu kentsel işçiliğin bilgisizce yapıldığı, "işte yaptık" demek için yapıldığını belirtmeliyim. Yine bir konu var; "Yaya Hakkı" meselesi. Aslında kentlerde yollar, gerek kaldırımlarıyla, gerek araçların gittiği cadde ve sokaklar itibarıyla insanlar içindir, yayalar içindir, yayaların hakkıdır. Aslında taşıtların gitmesine engel olamayacağımıza göre, o yollarda o zaman onların hakkıyla taşıtları kullananların hakkıyla yayaların hakkını çok iyi bir şekilde belirlememiz ve bununla ilgili kuralları getirmemiz lazım. Kuralları getirmekle de bu iş bitmiyor Türkiye'de engelliler için olduğu gibi bir de o kurallara uymak son derece önemlidir.

* Prof. Dr. Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı

Biz ne yaptık Eskişehir’de? Görüyorsunuz, rampalardan inerken tekerlekli sandalyeliler, yalnızca engelliler için değil aynı zamanda yaşlılar da bir engeli yoktur, yürüyebilir ama çok çabuk yorulmaktadır. Arabayla yakında bulunan yerlere gitmek durumundadırlar, ya da yaşlıların pazar arabasıyla bir kaldırımdan bir diğerine geçmek ihtiyacındadır, ya da bir yeni anne bebek arabasını bir taraftan bir tarafa geçirmek durumundadır. Zaten biz de, belediyeler de maalesef belediyelerin kaldırım mühendisleri olmadığı için, ben buna çok önem veriyorum. Eskiden iş bulamayanlara boş gezenlere kaldırım mühendisi derlerdi, bugün Türkiye’de belediyelerin tamamı kaldırım mühendisi ihtiyacı duymaktadırlar.

Nedir kaldırım mühendisi? Şehir içinde yolların, caddelerin nasıl ve ne kadar yüksekte olması gerektiğine karar veren ve onu uygulayan o bilgiye sahip insanlardır. Bir de ünlü bir deyim var; bir kentin uygar kent olup olmadığını, şehircilik açısından, şehir hizmetleri açısından uygar kent olup olmadığının göstergesi kaldırım taşlarının yüksekliğidir. Aynı zamanda o kentteki yaşamın belediye hizmetlerinin uygarlık düzeyini göstermesi açısından “uygarlığın derecesiyle kaldırımların yüksekliği ters orantılıdır” derler. Bizde çok yüksek kaldırımlar yapılır. Hâlbuki çok yüksek olmaması gerekir. Belediye neden yüksek yapar kaldırımları? Alçak yapılırsa, park yeri sıkıntısı olduğu için arabaların çoğu kaldırıma çıkabilirler, insanlar buralara arabalarını park ederler. Ama iş onunla bitmemektedir. Kaldırımların yüksek olmasından dolayı görmeyenler bu şekilde kendilerini sakatlayabilirler. Arabalar için tamam, ama görme engelliler için ne olacak? Görme engelliler için de o rampaya gelmeden önce bombeli ayrı özel yapılmış taşların bir dizi döşenmesi lazım ki görmeyen bir engelli oraya geldiğinde ayakların altındaki kabartıları hissedip tam bir kavşak noktasında olduğunu ve oradan aşağıya bir rampanın başladığını, ondan sonra da trafiğin olduğu bir yola geldiğini önceden fark edebilsin. Sadece cadde ve sokaklarda tek sorunumuz bu mu? Hayır. Engellilerimiz toplu taşımacılıktan da yararlanma durumundadır.

Eskişehir’de nasıl halk otobüsleri varsa engelliler için de asansörlü özel arabalar var onları taşıyan. Bunlardan kimler yararlanır? Tekerlekli sandalyedeki hemşerilerimiz yararlanır, spastik çocukları olan veyahut aile fertleri olanlar yararlanır, görmeyenler yararlanır, bir ölçüde işitme engelliler yararlanırlar. Asansör iner engelliye arabanın içerisine alır ve gidecekleri yere kadar giderler. Otobüsün şoförlerinin özelliği, aynı zamanda engellilere karşı son derece yardımcı duygularla dolu olan kişilerdir. Bunun dışında toplu taşımacılığın diğer araçları varsa mesela raylı sistem varsa. Eskişehir’e tramvayı getirirken alçak zeminli tramvay modeli özellikle seçildi. O tramvaya tekerlekli sandalyedeki hemşerilerimiz kendileri hiç kimsenin yardımı olmadan binebilmekte kendileri hiç kimsenin yardımı olmadan çıkabilmektedirler. Tramvayın özel sipariş olan açma-kapama kısımları ise kapılarında ve içeridedir. Kapılarında olanları dışarıda beklerken, tramvay duraktayken, kendisi dışarıdaki düğmeye basarak tramvayın kapılarını açıp içeriye girebilir. İçerideyken de düğmeye basıp kapının açılmasını sağlayabilir. Hangi durakta inebileceğini yine onlara ayrılan tramvaydaki yerde bulunan düğmelere basarak haber verebilir ve tekerlekli sandalyesiyle kendisinin rahatça seyahat edebileceği bir mekân hazırlanmıştır. Tramvayın ani duruşlarına karşıda her türlü sarkmaya karşı tedbirleri alınmıştır. Sırf bu tramvay modelini seçebilmek için projeyi değiştirdiğimizi bu nedenle uzunca bir süre soruşturmaya maruz kaldığımızı ifade etmeliyim. Neden alçak zeminli tramvay seçtiğimizi anlatabilmek altı ay sürdü yargı organlarına. Allahtan ki yargıçlar vardı, yargıçlar bizi uçlanmaktan alı koydu ve doğru yaptığımızı mahkeme kararı olarak tescil etti.

Bir de yine yollarda sinyalizasyonlar var biliyorsunuz; yeşil, kırmızı, sarı yanan ışıklar. Yayalara geç, taşıtlara dur, taşıtlara geç, yayalara dur diyen, bunları da sesli sinyalizasyonlarla değiştirdik. Sesle geçilebilecek yayaların geçmesi gerektiğini işaret eden özellikle görmeyenlere hitap eden bir sinyalizasyon sistemi.

Türkiye’de AB ile beraber, tabi insanların durumları da biraz iyileşince, çok hayvan satan mağazalar açıldı. Çeşit çeşit köpekler, kediler vs. Bu hayvanlar satılıyor bunlara paralel olarak hayvan hastaneleri kuruldu. Bunlara paralel olarak eğitim merkezleri, özellikle köpek eğitim merkezleri kuruldu. Bakın görmeyenler için pekâlâ eğitilmiş köpekler onlara kılavuzluk yapmaktadır. Eğer bu devlet sosyal bir devlet ise, eğer bu memlekette belediyenin bulunduğu kentlerde köpek eğitim merkezleri varsa, onlar belediyelerden ruhsat almak zorunda iseler, mutlak surette belediyeler, görmeyenler için kılavuzluk yapacak köpek eğitmeyi de şart koşmalıdırlar.

Bunun dışında sosyal yapılar; örneğin Eskişehir’de başta Valiliğin merdivenleri var. Hiç kimse o merdivenlerden çıkmadan dışarıdan vilayete giremez. Vilayetin içerisinde de katlar var, merdivenler var. İlk örnek belediye olarak biz olacağız, sonra vilayet olarak siz olacaksınız dedik Vali Bey’e. Dışardan asansör yaptırdılar yani binanın dışında bir asansör var. Çok basit asansörler bunlar. Akıl filan gerektirmeyen tekerlekli sandalyeyle veyahut yürüyerek veyahut koltuk değnekleri olup da o merdivenden çıkmakta zorlanan engellilerimiz için. Korkuluk var, geliyor biniyor

yerin altından işte bir hidroliği var, yükseltiyor ve basamakların bittiği giriş kademesini belirliyorsunuz. Büyükşehir belediyesinde de merdivenlerin yanında elektrikle hareket eden, engellinin bile kendisi düğmeye bastığında platform geliyor kapakları açılıyor kol kalkıyor içine tekerlekli sandalye biniyor içerdeki de düğmeye basıyor ve yukarıya çıkıyor. Merdiven asansörleri var merdivenin kenarına monte edilmiş. Pahalı bir aparat değil.

Yine aynı şekilde sinemalar var tiyatrolar var bunlar kâh kamunun hizmet için kurduğu müesseselerdir kâh özel sektörün kurduğu müesseselerdir. İmar yönetmeliğinde sinema tiyatro gibi özel yada kamunun yapacağı, örneğin kültür müdürlüğünün, valiliğin, belediye olarak ayırda bir yapı yapıyorsak kamuya açık hizmet için kültür ve sanat için kongre konferans için bir salon yapıyorsak mutlak suretle engelliler için asansör yapmaktayız. Birkaç katsa engellilerin de içerisine rahatlıkla girebileceği büyüklükte belli bir ölçü ve standartta asansör yapma mecburiyetini getirdik. İkincisi engelliler için mutlaka tuvalet olacak. Bunlar yapılmadıkça bunlara ruhsat verilmiyor.

Gelelim umuma açık engellilerinde yararlanacağı hastane vs. her neyse, ruhsat alabilmek için mutlaka engelliler için bir tuvalet, mutlaka bir lavabo şarttır. Eğer binanın yapısı itibarıyla bir taneden fazla bayan tuvaleti yapacak mekâna sahip değilseniz, önemli yapılar olması nedeniyle en az onların her birinin de bir engellinin tekerlekli sandalyeyle içerde rahatça girip ihtiyacını giderip onun sandalyesinde otururken ellerini yıkayabilecek yükseklikte lavabo yapmak mecburiyetini getirdik. Bunu yapmadığı takdirde ruhsat verilmemesi yönünde bir kural getirildi.

TOKİ ev yaparak ülkeye, topluma hizmet etmektedir, bir sosyal hizmet, bir şehircilik hizmeti yapmaktadır. Muhtak suretle siyasilere başvurunuz, basın toplantıları yapınız, baskılar kurunuz. TOKİ'nin yeni yapılan konutlarında engellilerle ilgili düzenlemeler yapmasını isteyiniz.

Gelelim engellilerin iletişim ihtiyacına. Sırf batı televizyonlarına özenerek televizyona çıkan siyasetçilerimiz yanlarında bir de işitme engelliler için tercüman bulundurmaktadırlar. Batı'da bu iş profesyonelce ve amacına uygun olarak yapılmaktadır. Daha televizyonlar bu kadar yaygınlaşmadan geliştirmiş oldukları bir işaret dilleri vardır. Bizim ise henüz Türkçemizin bir işaret dili oluşturulmamıştır. Yani Türkçe alfabemizi ifade edecek bir işaret dilimiz yoktur. Ancak engelliler kendi aralarında geliştirdikleri bir dili kullanabilmektedir. Televizyonlarımız da zaman zaman bu tercümanlardan çıkarmaktadırlar. Çünkü artık günümüzde, işitme engelliler için "oral metod" dilen bir iletişim yöntemi vardır ve dudak okumaya dayanır.

İşitmeyle ilgili artık günümüz teknolojisini çok geliştirmiştir. Kulağa biyonik kulaklar veya özel elektrotlar takılmaktadır. Dolayısıyla artık eğitim, işitme engelliler için sorun olmaktan çıkmıştır. Ancak bunların haberleri anlayabilmeleri, televizyonda seyrettikleri filmleri anlayabilmeleri için, Türkçe dilinde anlayabilmeleri için bir takım güçlükleri vardır. Haber spikeri haberi verirken, haberin tamamı yerine daha az kapsamlı olan bir özet alt yazı olarak geçirilmektedir. Ekonomiyle ilgili ayrıntılı haberler ise, hiçbir şekilde işitme engellilerin anlayacağı şekilde verilmemektedir. Zaten özel televizyonlar hiç böyle bir uygulama da yapmamaktadırlar. Sadece bizim devlet televizyonumuz yasak savmak adına, göstermelik haber programı yapmaktadır ki hem süre, hem de içerik olarak ihtiyacı karşılaması mümkün değildir. Batıda olduğu gibi tüm haberler aynı zamanda alt yazı olarak verilmelidir.

Engellileri düşünen programların yapıldığını söylemek mümkün değildir. Spiker, dudak hareketleriyle belirli bir tonda haberi okurken aşağıdan da haberin ya da konunun detayları geçebilir. Bu konuda da yapabileceğimiz işler vardır diye düşünüyorum.

Sanayi kuruluşlarımız, işyeri ruhsatı alırken eğer engellilere yardımcı olacak bir araç ve gereç üretebilecek yapıda bir kuruluşsa, üretiminin belli bir oranını engellilere araç-gereç üretmeye ayırması istenebilir.

Daha da önemlisi eğitim konusudur. Her engelin bir eğitimi söz konusudur. Bunun için de uzman eğitimciye ihtiyaç vardır. Özellikle engelli küçük çocukların o engelinden kurtulabilmeleri kendilerine küçük yaşta eğitim almalarına bağlıdır. Dolayısıyla bu konuda uzman yetiştiren, benim bildiğim bizim Eskişehir'de kurduğumuz özel eğitim bölümünün dışında, Ankara Üniversitesi'nde ve bazı engelliler için Hacettepe Üniversitesi'nde var. Bunların dışında yok. YÖK'ün telefonlarını, diğer iletişim kanallarını kullanınız ve özel eğitim bölümlerini üniversitelerde açmalarını isteyiniz.

Son olarak sizlerden farlı dernekler kurarak parçalanmamanızı, aksine birlik olmanızı daha büyük, daha güçlü sivil toplum örgütleri altında toplanmanızı isteyeceğim. Eskişehir'de 100 bine yakın özürlü var bunların sadece 2000'e yakını derneklere kayıtlı. Eskiden bir dernek vardı, son zamanlarda 14 dernek oldu. Kuvvet birlikten doğar, parçalanmaktan değil.

KKTC'DE ÖZÜRLÜLERİN DURUMU

Kutlay Erk*

Özürlü gerçeğine yeni bir anlayış ve yaklaşım getirmek ve uygulamak ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç sadece özürlülerin değil, tüm insanların ihtiyacıdır. Yeni anlayış ve yaklaşımla toplumsal bilinç ve bakış yaratmalıyız. Bu anlayış ve yaklaşımla da özürlüleri günlük yaşama aktif, özgüvenli ve güvenlik içinde katmamız, yaşamı birlikte paylaşmamız ve fırsat eşitliği içinde bir arada yaşamamız gerekiyor. Bunun için engellileri engelleyen tüm engelleri aşma ihtiyacımız vardır. Biz, Kıbrıs'da bir kamu yönetim birimi, bir yerel yönetim birimi olarak, bu misyonu taşıyoruz. Misyonumuzun bilincindeyiz ve bunu yerine getirmek için çalışmalarımızı ve çabalarımızı sürdürüyoruz.

Sizlere Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin genelinde özürlülerle ilgili bazı rakamsal veriler sunmak istiyorum. Ülkemizde Ocak 2006 sonu itibarıyla 3336 özürlü vatandaşımız olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; görme engelli olarak 461, işitme-konuşma engelli 287, baş-zihin özürlüleri 1277, hareket sistemi özürlüleri 740, talasemi hastaları 151, spastikler 275, diğer 145 olmak üzere toplam 3336'dır. Nüfusumuz 230-250 bin arasında.

Ülkemizde özürlülerin sosyal güvence altına alınmasına yönelik bir yasa yapıldı "Özürlüleri Koruma Rehabilitasyon ve İstihdam Yasası" yürürlüğe girdi. Bu yasaya göre; "özürlüler, özürlülük dereceleri ve eğitim durumları göz önünde tutularak istihdam edilir" diyor. "İstihdam edilen özürlülerin iş ve iş ortamına uyumlarını sağlamak amacıyla iş alanlarında gerekli önlemler alınmalıdır". Bu yükümlülük yasayla işverenlere verilmiştir. "Özürlülerin işe yerleştirilmelerine ilişkin sağlık işlemleri, kamu sektöründeki istihdamları bedensel yeteneklerinin ve iş için gereksindikleri araç ve gereçlerin arttırılması"na ilişkin olarak da "İlgili kamu kurumları tarafından sağlanır" diyor, bu yasa. Pratikte bunlar var mıdır, dersenez; uygulamada bunların tam olarak uygulandığını söylemek mümkün değildir. Anayasamız vardır. Yapılması gereken, özürlülerle ilgili sivil toplum örgütlerinin bunların uygulanması için bir baskı grubu oluşturmalarıdır.

Yasa'da istihdam için öngörülen oran; bir işyerinde çalışan her 25 kişiye bir özürlü kişinin istihdam edilmesidir. İstihdam edilecek özürlülerin % 40 ve üzeri özürlü olmaları gerekir. Kamu kurumlarında genellikle buna uyuluyor, özel sektörde de uyulması için merkezi yönetimin veya sivil toplum örgütlerinin bir baskı grubu oluşturmaları gerekiyor.

Özürlülerin istihdamı için özürlülerimizin Çalışma Dairesi'ne kayıt yaptırarak iş talebinde bulunması gerekiyor. Kamu ve özel işverenlerin de "Çalışma Dairesi'nden özürlü istihdamı için talebi yapması gerekiyor. Bu maddenin ve yasanın tümünün uygulamada tam ve titiz olarak uygulanabildiğini söylemek mümkün değildir.

Özürlülere yönelik olarak imar yasalarımızda da özürlülerle ilgili düzenlemeler vardır. Bunlardan bir tanesi; otoparklarda her 20 araç yerinden bir tanesi özürlülerimiz için park yeri olarak ayrılması gerekir. Bu park yerinin de özürlülerin rahatlıkla ulaşabileceği şekilde ayrılıp düzenlenmesi gerekiyor. Yapılacak evlerin ve işyerlerinin özürlülerin hareketlerini rahatlıkla yapabilecekleri şekilde düzenlenmesini de zorunlu hale getiriyor.

Özürlülerimizin ihtiyacı olan araç ve gereçleri edinebilmeleri için gümrük muafiyeti getirmektedir. Bunlar uygulamada gerçekleşebiliyor. Ancak ülkede özürlülerin ihtiyacı olan araç-gereçlerin ticaretiyle ilgili olarak çok büyük bir faaliyet yoktur. Genellikle ilgili sivil toplum örgütleri kendileri ihtiyaç duyulan araç-gereçleri temin edip üyelerine ulaştırmaktadırlar. Bunların yanında, özürlü yurttaşlarımıza bazı maddi destekler de sağlanmaktadır. 18 yaşından küçük ve bakıma gereksinim duyan özürlü kişilerin ve 18 yaşını dolduran, çalışmayan özürlü kişilerin ailesine veya kendisine maddi ve psikolojik destek sağlanmaktadır. Bu maddi desteğe örnek verecek olursak; evli, bir çocuklu ve eşi çalışmayan bir özürlüye asgari ücret tutarında bir destek sağlanmaktadır.

KKTC'de özürlülerle ilgili eğitim veren okullar vardır. Ancak toplam öğrenci sayısı 205'tir. Eğitimci sayısı 43'tür. Altı tane okulda eğitim verilmektedir. Bunlar görme, işitme ve zihinsel özürlü öğrencilerdir. Okullarımız ülke geneline yayılmış şekildedir. Öğretmenler ve yardımcı öğretmenler henüz istenilen düzeye ulaşabilmiş değildir. Normal

* KKTC Lefkoşa Belediye Başkanı

ve özürlü çocuklarımızın beraber okuduğu okullarımız da vardır. Ancak buralarda da yine, öğretmen ve yardımcı öğretmen ihtiyacı giderilememiştir. Dolayısıyla özürlü çocuklarımızın eğitim sürelerindeki özel ilgisi tam olarak karşılanamamaktadır.

Özürlülerle ilgili belediyemizde uygulamalarımız, kendi binalarımızda rampalarımızı yaptık. Şehirdeki yeni yaptığımız kaldırımları özürlüye uygun hale getirmeye çalıştık, eski kaldırımlarda da daha önce rampalar yapılmadığında onlara da rampalar yapıyoruz. Restore ettiğimiz yerlerde rampa uygulaması gibi özürlülerin kolay erişim ve ihtiyaçlarını kolaylıkla giderebilecekleri uygulamalar yapıyoruz. Parklarımızı da aynı şekilde engelsiz hale getiriyoruz. Kamuya açık yerlerdeki alışveriş merkezleri, kültür-sanat merkezleri gibi yerlerin inşaat izinleri verilirken özürlülerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelerin olup olmadığına bakılarak izinler verilmektedir. Özürlü araçlarına otoparklarda ücret muafiyeti veriyoruz.

Lefkoşa Belediyesi olarak yaptığımız ve bizim çok onur duyduğumuz bir başka çalışmamız, Engelliler Federasyonu Basketbol Takımı'nın isim hakkını aldık ve sponsorluğunu yapıyoruz. Antrenörü, oyuncusu, masörüyle 20 kişilik bir kadroları var ve Türkiye liglerinde Lefkoşa Türk Belediyesi adı altında müsabakalara katılıyorlar. Eksiklerimiz var tabii ki. Özellikle şehir merkezlerinde, halka açık alanlarda, toplu taşıma araçlarında vs. özürlülerimizle ilgili gerekli tedbirler yeterince alınmamıştır. Belediye olarak biz bunların bilincindeyiz. Sorunlarının tümünün çözülmesi için gerekli çalışmaları yapmaya devam ediyoruz.

Burada insan kaynakları ve teknik bilgi birikimiyle ilgili de sorunlarımız vardır. Sorunlarımızı daha çok ilgili sivil toplum örgütleriyle çözüyoruz. Yani bakanlıkların bu konuda bir birikimleri, kadrolaşması henüz yok. Bu konuların çözümünü genellikle sivil toplum örgütlerinden karşılıyor. Örneğin; ülkemizde Ortopedik ve Psiko-Ortopedik Özürlüler Derneği vardır. 650 gönüllü derneğimiz var, onların danışmanlığı, önerileri doğrultusunda ve bir dayanaşma içerisinde çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

En azından bizim Lefkoşa'da daha yapılacak çok işimiz var. Daha önce de söylediğim gibi kendimizi daha bu işin başında görüyoruz. Ancak bizim bir vizyonumuz, bir gayretimiz vardır. Sorumluluğumuzun bilimcindeyiz ve kalıcı bir çözüm için ilk adım bunlara sahip olmaktır. Bunları gerçekleştirmek için bizim bilimsel desteğe ihtiyacımız vardır. Ailelerin ve özürlülerin bilinçlenmelerine, özürlü bireylerini saklamamalarına ve bu sorunlarla ilgili terapilere ihtiyacımız vardır. Okullarımızı karışık eğitim verecek şekilde düzenlemeye ve özürlülerimiz için eğitilmiş öğretmen ve yardımcı öğretmenlere ihtiyacımız vardır. Maddi kaynaklara ihtiyacımız vardır. Özürlülerin ulaşım, erişim, ulaşım haklarının sağlanabilmesi için engellerin kaldırılmasına ihtiyacımız vardır.

Sonuç olarak; özürlüler konusunda yaptığı çalışmaları her zaman takdirle karşıladığım, büyük hayranlıkla izlediğim Kıbrıs Türk Ortopedik Özürlüler Derneği Başkanı Mustafa Çelik'in sözleriyle bağlamak istiyorum. "Gerçek özür insanın beyinde ve yüreğinde olan özürdür. Güven özürlü insanlar, kendilerinden başkalarını sevmeyenler, düşünce özürlü insanlar, kendilerinden başkasını düşünmezler."

TOPLUMSAL YAŞAM VE ÖZÜRLÜLERİN SAHIPLENİLMESİ

Hüseyin Tanrıkulu*

Sahiplenme Olgusu ve Kazanımı

Söz konusu “özürlü birey” olduğunda, aile ve toplum olarak özürlü insanlara sahip olmak ile onları kabullenerek sahiplenmek ayrı ayrı mütalaa edilmesi gereken bir husus olmaktadır. Bir aile için özürlü bireye sahip olmak, hayatın en zorlu ve çetin tecrübesi, aynı zamanda da yaşanmış çok önemli bir hayal kırıklığının arkasından gelen ağır ve cibeler ve vazifeleri ifade eder.

Öncelikle özürlü bireye sahip olunacağını yani bir özürlü bebeğin aileye dâhil olacağını tıbben ortaya çıkması ile anne babada ve diğer aile yakınlarında meydana gelen şok etkiler ve doğuma kadarki endişeler ile doğum sonrası sorunlar, çok yıpratıcı, hatta yer yer kahredici etkilerle manevi sıkıntılar doğurabilmektedir. Bu yaşanmadıkça bilinemeyecek olan bir husustur ve tabii ki karşılaşıldığında da özürlü birey ile birinci derecede yakınlarının sorunları, bu bireyin hayatı boyunca birlikte yaşanacak yepyeni sorunlar doğurarak ağırlaşacak ve devam edecektir. Öte yandan bir de sağlam olarak dünyaya gelen ama ya bir tıbbi tedavi eksikliğinden veya bunun ihmal edilmesinden, ya da koruma amaçlı tıbbi uygulama eksikliğinden husule gelen özürlülük durumu vardır. Bütün bunlara ilaveten kazalar sonucu meydana gelen özürlülük ve bu durumla ilişkili yaşam zorlukları, o özürlü kişilerin başkalarının sahiplenme, yardım ve himayesine muhtaçlığı durumunu ortaya koymaktadır ki bu da ayrı bir konudur. Özürlü bireyin doğum öncesi, esnası ve sonrasında yaşam çizgisinde görülen her durum ve her şey, onu sahiplenmesi gereken veya sahiplenme mecburiyetinde olan yakınları ile etrafındaki diğer insanları ağır bir sorumluluk altına almaktadır.

Sahiplenme mecburiyeti işte bu açıdan ortaya çıkmakta ve sahiplenme olgusu da böylece zaman içinde kendiliğinden teşekkül etmektedir. Toplumsal yaşamda özürlülerin sahiplenilmesi konusunda görev aileye ağır ve çok çetin bir yük getirirken, asıl yük ve yükümlülüğün genellikle devlete ait olması da sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak görülmek zorundadır. Yani aile kadar devletin sahiplenme yükümlülüğü de kendiliğinden oluşan bir keyfiyettir.

Özürlü bireye sahip olma durumunda birinci derecede yakınların sahiplenme mükellefiyetini eksiksiz yerine getirmeleri tabii ki çok yönlü imkân meselesidir. Aile yakınlarının sahiplenme konusunda acze düştükleri noktada beşeri çevre, toplum ve devlet imkânlarının devreye girmesi, kaçınılmaz bir zorunluluk aynı zamanda da ötelenemez bir sorumluluktur.

Özürlü ailelerinin durumunu, konumunu ve karşılaştıkları, “özürlü bireye sahip olma” gerçeğine tepkilerini açıklayan modeller üzerinde durmak gerekmektedir. Bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu bu modelleri dört maddede inceleme imkânı bulunmaktadır.

Bunlar: Aşama modeli, Sürekli üzüntü modeli, Bireysel yapılanma modeli, Çaresizlik-güçsüzlük ve anlamsızlık modeli olarak incelenmiştir.

Aşama Modeli

Özürlü ailelerinin çeşitli aşamalardan geçerek, özürlü aile bireyini kabul ettiklerini, sahiplendiklerini ve uyum aşamasına geldiklerini kabul eden model olmaktadır. Bu modelde aşırı üzüntü, hatta yas, hayal kırıklığı, reddediş hali, suçluluk ve savunma hallerinin yoğun yaşandığı tepkisel aşamalar söz konusudur. Bu aşamadan hemen sonra, özürlü birey için ne yapılabileceğinin düşünölmeye başlandığı, anne-babanın “Ben neler yapabilirim?” sorusuna cevaplar aradığı ve yer yer de olumlu cevaplar bulabildiği yeni bir evre başlamaktadır. Bu evreyi “uyum ve alışma süreci” takip eder. Özürlü ailelerinin daha sonra bilgi ve becerilerini geliştirmeye başladıkları, çocukları ve kendileri

*Gazeteci-Yazar, Afyonkarahisar Belediyesi Baş Danışmanı

için yeni planlar yapmaya çaba sarf ettikleri görülür. Özetle; artık özürlü yakını geleceği düşünmeye başlar, buna göre çok yönlü hazırlıklar yapar.

Süreklili Üzüntü Modeli

Özürlü bireye sahip aileler, bu bireyin sahiplenilmesi konusunda dış tepkilere yani toplumsal tepkiye karşı fevkalade hassasiyet içindedirler. Hiç şüphesiz, aile içi yaşantıda da yerli yersiz, hatta önlenemez olumsuz tepkiler de meydana gelmekte ve bu kaçınılmaz olmaktadır. Elbette bu tepkiler birinci derecede anne-babada, daha sonra varsa kardeşle, diğer aile yakınlarında sürekli üzüntüye ve kaygılara sebebiyet vermektedir. Eğer özürlü birey çocuk yaşta ise, sahiplenme duygusal açıdan daha yoğun ilgi ve bakımı doğurmaktadır. İleri yaşlarında bu bireyin daha monoton bir ilgiyle hayatını sürdürdüğü görülmektedir. Bu monotonluk ailenin imkanları çerçevesinde şekillenmekte, özürlü bireyin eğitim alamama durumunda ya da sürekli ikinci şahısların yardım ve alakaları ile yaşamaya mecbur olması hallerinde, tek yönlü bir hayat biçimine katlanmasını zorunlu kılmaktadır. Genellikle, başta böylesi bir durumla karşılaşan ailelerin, kabullenme ve sahiplenme evresiyle birlikte üzüntülerden sıyrılmaya başladığı ve UYUM sürecine girdiği ve bu sürecin kendiliğinden geliştiği müşahade edilmiştir.

Bireysel Yapılanma Modeli

Bu modelde ise duygulardan ziyade mantık esastır. Tespit edilmiştir ki; özürlü ailelerinin farklı tepkilere getirdikleri yorumlar, tamamen farklı algılara ve algılamalara bağlıdır. Bu modelde aile ve çevresinin değer yargıları, manevi inançları, geleceği kurma ve kurgulama hususunda düzenli, gelenekli ve planlı, hatta bilimsel yaklaşım esaslı gayretleri, "Bilinçli bir yapı"nın oluşmasını sağlamaktadır. Aslında bu modelin oluşumunda, farklı özellikleri olan bir çocuğun dünyaya gelmesiyle, aile içinde oluşmuş mantık tabanlı müspet yönde yapılar uymadığı düşüncesiyle önemli kaygılar da yaşanabilmektedir. İlk şok döneminin ardından aileler yeni gelen özürlü bireye göre yeni bir yapılanmaya girer. Bu ailelerde genellikle özürlü bireye ilişkin yepyeni bir yapı oluştuğu gözlenmiştir. Sahiplenme konusunda vasat bir yapı sayılsa bile, bu model diğer modellere göre olumlu sayılabilir.

Çaresizlik, Güçsüzlük ve Anlamsızlık Modeli

Farklı özelliklere, yani özürlü bir bireye sahip ailelerin, özellikle de anne-babaların böyle bir çocukları olmasından dolayı yakın ve uzak çevrelerinde doğabilecek tepkilere duygusal yönden değişik yaklaşımları görülebilmektedir. Esasen ebeveynin duyguları çevreyle yakından ilişkilidir. Özürlü bireyin güçsüzlüğü, çaresizliği, zaman içinde anne-babasını da bu hale sürükleyebilecek kadar olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Hatta çevresel tepkiler anne-babanın duygularının şekillenmesinde en önemli faktör sayılabilir.

Bu sebeple de toplumsal çevrenin "Bana da çıkabilir" düşüncesiyle ya da "Benim de böyle bir çocuğum olsaydı ne yapardım?" düşüncesiyle yahut da "Bu çocuğa ben ne tür bir yardım yapabilirim?" düşüncesiyle hareket etmesi, sosyal risk paylaşımı anlamında çok önemli sayılmalıdır. Bu "Sosyal risk"i paylaşarak azaltmak, özürlü bireylerle ailelerinin güçlüklerini ortadan kaldıracak yolları bulmak, yöntemler geliştirmek, imkansızlıkları bertaraf etmek, eğitim, öğretim ve rehabilitasyon imkanları hazırlamak, yokluk ve sıkıntı hallerinde bu insanların sorunlarına çözüm bulmak ise, sosyal devlet anlayışının bir gereği sayılmaktadır.

Sadece özürlü bireylere değil, onların aile yakınlarına bu sürecin aşamaları olan; reddetme, öfkelenme, uzlaşma, depresyon ve kabullenme aşamalarında aileleri içinde, sosyal çevrede ve topyekun toplum katmanlarında çare ve çözüm arayışlarına yardımcı olmak bir sorumluluktur. Kaldı ki, yapılan araştırmalar bireyin özür durumunun hafif veya ağır olmasının bu konudaki sorumluluğun mahiyetini değiştirecek nitelikte bir durum olmadığını ortaya koymuştur. Özürünün sahiplenilmesi ve yaşadığı yakın ve uzak çevrede kabullenilmesi en önemli husus olarak tespit edilmiştir. Özürlü bireye sahip olanlarla birlikte, sosyal çevre dediğimiz içtimai unsur ve nihayet devletin özürünü sahiplenmesi, modern ve gelişmiş bir toplum yapısına sahip olmanın vazgeçilmez koşulu sayılmalıdır.

Sonradan oluşmuş özürsüzlük halinde ise, özürlü birey ve aile yakınları ile çevresinin etkilenmesi çok değişik özellikler arz edebilmektedir. Bu tür özürsüzlük hali de özenli bir bakım, rehabilitasyon, başkalarının yardımıyla hayatını idame ettirme durumunda olan bireyler için geliştirilmiş ve oluşturulmuş imkan ve vasıtalarla ihtiyaç göstermektedir. Zira bu tür özürsüzlüklerin ihtiyaçları, beklentileri, imkan ve fırsatları farklı farklı olabilmektedir.

Yetişkin özürllülerin ailelerinde görülen sorunlar da farklı olmaktadır. Sonradan sakatlanmış ya da bir şekilde özürllü veya malül olmuş bireylerin özürllülük öncesi hayatlarında meydana gelen bu önemli değışiklik sebebiyle aile yakınlarının topyekûn ve her konuda mağduriyetleri söz konusu olabilmektedir.

Böyle durumlarda hem bazı özürllülerde hareket kabiliyetini kısıtlayan özür durumuna ilaveten bünyesel rahatsızlıklar ve hastalıklar görülebilmekte ve hem de aile yakınlarında psikosomatik rahatsızlıklar, sinirsel rahatsızlıklar meydana gelebilmektedir. Çok uzun zaman birlikte yaşama mecburiyeti bu insanlar üzerinde ağır, telafisi zor ve hatta imkansız zararlara sebebiyet vermektedir.

Bilgili Sahiplenme

Bir ailede özürllü bireye sahip olmanın verdiği sıkıntıların kaynağı öncelikle ve özellikle bilgisizliğe dayanan ortak yaşama biçiminden kaynaklanabilmektedir. Bu sebeple ailelerde özürllü çocuğa sahip olma aile fertlerinin sağlık sorunlarını oluşturan birinci ve en önemli faktör olmaktadır. Özürllü bir çocuğu kabullenmede zorluk çeken aileler mutlaka psikolojik desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Zihinsel ya da bedensel özürü bulunan çocukların hiçbir özür ya da rahatsızlığı olmadığı halde birlikte yaşamaya mecbur olan kardeşlerinde de çok önemli etkilenme ve hatta rahatsızlık hallerine rastlanabilmektedir. Örneğin, bir Down Sendromlu kardeşiyle ya da böyle bir ikiz kardeşiyle yaşamak zorunda olan normal çocukta, kardeşinin durumundan çok yönlü etkilenmesi sebebiyle eğitim yaşamında ve normal hayatında çok önemli etkileşim husule geldiği, çeşitli türden kompleksler oluştuğu görülebilmektedir. Ailede anne-babanın özürllü bireye bakma hususunda ayrıcalıklı bir gayret sarf etmesinin diğer çocuklarına yeterince bakamaması veya eksik ilgi göstermesi gibi bir durum meydana getireceğinden, değışik sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Bütün bunlar ve özürllü ailelerinin geleceğe dair endişeleri, kendilerinden sonra özürllülerinin ne olacağı ve nasıl bakılabileceği konusunda ümitsizlikleri, iyi bir bakım ve tedavi ile iyileşebileceğine dair sürekli bir inanç içinde olmaları ve bir mucize beklentisi içinde bulunmaları, özürllü bireyin bir gün kendi kendine yeterli olabilecek hale geleceğine inanmaları, hep eğitim eksikliğinden veya eğitimsizlikten kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilmektedir.

Bütün bu durumlar, aslında “ Bilgili sahiplenme” olgusundan uzak bulunulduğunu göstermektedir. Oysa bilgili sahiplenmenin tüm aile bireylerince ve yakın çevre ve toplum tarafından başarılması halinde özürllülerin topluma kazandırılması da mümkün olabilmektedir.

Halbuki bizim ülkemizde, özellikle özürllü çocukların günlük hayata, kent yaşamına, toplum yaşamına gayet sınırlı ölçüde katılabildikleri gözlenmektedir. Bu durumun gerçek sebebini ancak ve sadece “GEREĞİ GİBİ SAHİPLENEMEK” şeklinde izah etmek mümkündür. Özürllülere bilgili sahiplenme, bu insanların toplum hayatına “ Özürlerine rağmen” katkı sağlamalarını temin edecek en önemli husus sayılmalıdır. Eğitimden sağlığa, kültür ve sanata, spora, iş ve meslek edindirme çabalarından rehabilitasyon faaliyetlerine, ulaşım kolaylıklarından kent standartlarına, haberleşme ve iletişim hizmetlerinden ortak veya müşterek yaşam koşullarının hazırlanmasına kadar her hususta özürllüler için yapılması mümkün olan işler bulunduğu bilinmektedir.

Hiç şüphesiz, özürllü bireylerin günlük hayatında gerek duydukları “ Bağımsız yaşama” imkan ve fırsatlarının hazırlanması, onların bu sahada beceri kazanmalarının temini, özürllü eğitimiyle mümkün olmaktadır. Bu eğitimin temel amacına yönelik faaliyetlere devletin daha geniş imkan sağlaması, özrü bulunmayan fertlere olan devlet yükümlülüğünden çok fazladır.

Özürllü denilsin, engelli denilsin ya da sakat denilsin, hangi adla anarsak analım, bir veya birden fazla organı, doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası bazı sebeplerden dolayı eksik bulunan veya işlevini tamamen veya kısmen yerine getiremeyen insanlarımıza ailelerin, sosyal çevrenin ve devletin bilinçli, bilimsel esaslara dayalı ve devamlılık arz eden yardım ve desteğine ihtiyaç duyulduğu muhakkaktır.

Bugün, Dünya sağlık Teşkilatının verilerine göre, dünyada 600 milyon sakat insanın yaşadığı bilinmektedir. Bunların 70 Milyon kadarı görme özürllüdür. Ülkemizde 8,5 milyon dolayında özürllü yurttaşımızın, 600-650 bin dolayında görme özürllü insanımızın bulunduğu bilinmektedir. Özürllülerin nüfusumuza oranı % 12'nin üzerindedir. Özürllü yurttaşlarımızın birlikte yaşamaya mecbur olduğu ailelerini de hesaba kattığımızda, genel nüfusumuzun

3'te biri kadar insanımız, özürllülerle yaşamaya mecburdur. Bu durum dünya ortalaması için öngörülen rakamlara yakındır. Ancak alınacak tedbirlerle özürllü insan sayısında azalma sağlayacak bir duruma yönelme imkanı bulunduğu da muhakkaktır.

Türkiye'de başari lamayan şey, ölkemiz için ağır bir sorun sayılan bu mevzuda, eğitilemeyen, istihdam edilemeyen ve topluma kazandırıl amayan, ailesine belli bir ölçüde yük teşkil eden bu insanlarımıza arzulan an şekilde sahip çıkılamamasıdır.

Türkiye'de de artık devleti hizmet sahasında teşvik ve hatta icbar edecek bir sivil örgütlenme faaliyeti gözlenmektedir. Nüfusunun yüzde 10'undan fazlası özürllü olan ve bu özürllü kitlenin yüzde 30'a varan yakınlarının toplumsal hayatı etkileyecek ve siyasal yapıyı şekillendirmede bir güç olarak fonksiyon icra edebilecek duruma gelmesi, tavsiyeye şayan yapılanmayı da gerekli ve zaruri kılmaktadır. Çünkü bilinmektedir ki; Ülke nüfusunun yüzde 10'unu teşkil eden bu vatandaşlarımız, milli gelirimizin sadece on binde 4'ünden yararlanmaktadır. Maalesef eğitim çağındaki özürllü yurttaşlarımızın sadece % 2'si eğitilebilmekte ve çalışma yağındaki özürllülerimizin ise sadece % 1'ine iş ve istihdam imkanı sağlanabilmektedir.

Bu üzüntü verici tablonun, sosyal devlet anlayışının yerleşmesini sağlama gayret ve azminde olan iktidarlara ihtiyaç gösterdiği hususu ise izahtan varestedir.

ALMANYA HAMM KENTİNDEKİ ÖZÜRLÜLERE YÖNELİK UYGULAMALAR

Karl Ernst Weiland*

40 seneden bu yana Hamm'da engelliler ile ilgili çalışmalar süregelmektedir. Federal Almanya'nın Anayasası şöyle der "İnsan Onuru Dokunulmazdır ve hiç kimse engelinden dolayı farklı olarak ele alınamaz."

Gerçekten de, "insanların, her tür engeli olan insanlara, bir yerde, kalbini açık tutması gerekir" dediler. Hamm şehri 180 bin nüfusa sahip olan bir şehir. 19 bin ağır engeli olan insan yaşıyor aramızda % 10'luk bir orandan söz ediyoruz aslında.

Hamm'da neler yapıyoruz, engellilerle ilgili ağırlık konularımız neler? Amacımız, ilk etapta eşit imkanları sağlamaktır. Bir anlamda göç ile bize katılmış insanların engellerini ortadan kaldırmak istiyoruz. Sayın Zafer Sezer, entegrasyon koordinatörüdür ve sadece Hamm'da bulunan ilk vatandaşlar için bu görevi üstlenmektedir. Biz, şehrimizde 20 binin üzerinde Türk nüfusuna sahibiz. Kendisi özellikle Türk vatandaşlarımızla ilgili entegrasyon faaliyeti oluşturmaktadır. Hamm'da belediyede aynı zamanda da Türk kültür dernekleriyle bizim belediye arasındaki bağlama noktasını oluşturmaktadır. Kendisi aynı zamanda sosyal entegrasyon dairesi ile birlikte İstanbul-Hamm arasında engellilerin ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar sürdürmektedir.

23 Ocak 2002 yılında bir proje işbirliği sözleşmesi imzalandı. Bu İstanbul ve Hamm arasında gerçekleşen bir sözleşmeydi. Engelliler Derneği, İstanbul Yaşam Derneği ve Hamm olarak bu sözleşme yapıldı. Şimdi birlikte çalışmalar yapıyoruz. Türkiye ile çalışmalarımız sürekli olarak geliştirilmektedir. Nisan ayında engelli ve engeli olmayan insanlar, Hamm'dan gelenler, İstanbul'dan gelenler kardeş şehrimiz olarak birbirlerini ziyaret ettiler. Biz orada yoğun bir şekilde Türk ve Alman engelliler arasındaki iletişimi sağladık.

Benim yapmış olduğum bir resmi Belediye Başkanınıza sundum 24 Mayıs 2003'te Hamm şehrinde engelliler ile ilgili yapılan çalışmalar doğrultusunda bize 6 bir ödül verildi. Bu, bizim aktif olarak engellilerle ilgili yapmış olduğumuz çalışma için aldığımız bir ödüldü. Avrupa Özürlü İnsanlar Yılı'nda, yine Hamm'da, açılış konferansında, yine bir Türk heyeti vardı, Türkiye'yi temsil ettiler. 2003 Haziran ayında İstanbul'a geldik ve burada özürlüler fuarına katıldık. O günkü olağanüstü coşkudan bahsetmek istiyorum. Yine Haziran 2003 tarihinde 20 kişilik bir delegasyon İstanbul'dan Hamm'a geldi. Orada bir folklor gösterisi gerçekleştirdiler. Bunlar şizofren hastalarıydı ilk defa yurt dışında dans ettiler. Merkezde yine özürlülerle ilgili sergi haftasında, yine şizofren gurubunun yapmış olduğu çalışmalarını da izleyebildik. Büyük coşku vardı. Burada verilen şeylerden söz etmek istiyorum; Hamm'da hiç böyle bir şey yaşanmamıştı şimdiye kadar.

1000 tane ortopedik yardımcı araç ve gereç Hamm'dan İstanbul'a gönderildi İstanbul'un engeli olan insanlara hediye edilmiş gereçler. Görüldüğü üzere her şeyi zamanında olmasa da yoğun bir şekilde İstanbul ve Hamm arasında engellilerle ilgili olarak çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

Yapmış olduğumuz çalışmaları farklı şekilde, farklı Türk kurumlarına da aktarmaktayız. Dolayısıyla yine biz kardeş şehir olarak bu çalışmalarımızı Afyon'da da yaptık ve Avrupa düzeyinde belirli bir projenin hazırlanması için çalışıyoruz. Bir şekilde engelli insanların girişimleri ve engelleri ortadan kaldırma çalışması olacak bu. Özellikle de mesleki alanda devam edecek. Bu anlamda, Gazi Üniversitesi'yle bir işbirliği yapıyoruz ve Hamm Belediyesi mesleki eğitime destek çalışmaları yapıyor.

Yine Hamm şehrinden bir organizasyonla çalışıyoruz. Engellilerle ilgili olarak bir çalışma gerçekleştirmeyi düşünüyoruz bu İstanbul da kongre merkezinde olabilecek olan bir konferanstır. Hamm şehrinde 20 binin üzerinde Türk vatandaşının yaşıyor ve bunların 3900'ü Türk vatandaşı ve özürdür.

Şubat 2006 da ilk defa yaşlı ve engelli insanlara yaşam kılavuzu hazırladık. Ben bu Yaşlılar Meclisi'nin başkanıyım. Bu çalışmalardan yola çıkarak, aklımı da buna ekleyerek Hamm'da bir gazete yayınlayacağız.

*Almanya Hamm Belediyesi Yaşlılar Meclisi ve Yaşamı Destekleme Dern. Başk.

Entegrasyon ile bağlantılı üst noktalar gibi konularda çalışmamız var. Yine Hamm çok renklidir. Hamm şehrinde pratik olarak engellilerle ilgili çalışmalar nasıl gerçekleşiyor? Ona bir bakalım;

Bizim sloganımız, “insanların yaşamlarında olmayanları onlara yaşamları boyunca vermek”. Biz insanlara yaşam yardımını yaşam boyunca vermek istiyoruz. Görevlerimiz nedir? İlk etapta engellilerimizi geliştirmektir. Engellilerimizi nasıl geliştirebiliriz? Onların desteklenmeleri, engelsiz bir yerde yaşayabilmeleri için kendilerine verilecek olanlar ve entegrasyondur. Entegrasyona baktığımız zaman çok önemli bir olgu olduğunu bilmemiz gerekir. Çünkü engelli insanlarımızı topluma entegre etmek istiyoruz. Onlara kucak açmak istiyoruz. Biz onlara kalplerimizi açmak istiyoruz. Bu engelli insanlara yaklaşmak onlarla bir arada olmak istiyoruz. Dışta yarı açık bir daire var o daire bizi, ortasında bir nokta var oda engelli insan biz ona kucak açmışız ve onu koruyoruz. Farklı olmak normaldir biz hepimiz aynı olamayız herhangi bir şekilde engelimiz vardır. Ben engelliyim bakın sertleşmiş bir tenim var. Eğer bir çocuk doğmuşsa ve bu çocuk doğduğu zaman, “aileler acaba çocuğum sağlıklı mı, normal olarak yapması gerekenleri yapabilecek mi?” gibi endişeleri vardır. Bu çocukların entegrasyonunun ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Bir Türk anne veliler meclisinde görev yapıyor. Merkezimizde bütün imkanlara sahibiz. Yani çocukların erken gelişmesi ile ilgili yapılacak çalışmalara terapi tekniği olarak her türlü çalışmaya bu çocuklar, özür durumlarına 7–8–9 yaşına geldikleri zaman “Özel Eğitim Merkezi” dediğimiz okuldan, özürüne uygun okullarına geçiyorlar. 21–22 yaşlarına kadar bu okulda eğitim görüyor çocuklar. 199 çocuğumuz var okulumuzda. Bunların zihinsel özürlü söz konusu, 20 tanesi de Türk vatandaşlarımızın çocuklarıdır. Bir Türk öğretmenimiz var. Sayın Topak, bu beyefendinin de iki tane engelli çocuğu var.

Okul sonrası bu çocuklar yine bizim derneğimizin atölyesine gidiyorlar ve atölyelerde çalışmalarını sürdürüyorlar. Bu atölyede 600 kişiyi çalıştırıyoruz ve bunların 46 tanesi yine Türk. Her sabah engelli vatandaşlarımız atölyelere getiriliyorlar ve öğleden sonra tekrar evlerine götürüyoruz onları. Gün boyunca bu atölyelerde çalışıyorlar. Dolayısıyla özürülerimizin, engellilerimizin bir yerde bir işleri var. Hepsi sosyal sigortalarla sigortalanmış ve az da olsa bir cep harçlığı kazanıyorlar. Yurtlarımız da var. Yurtlarımızda 129 kişi kalıyor. Bu da çok enteresan bir fenomen, bu yurtlarda hiç Türk yok, çünkü Türk aileler kendi akrabalarını, kendi yakınlarını bırakmıyorlar. Öyle bir aile kavramı var ki, ailemiz çok yaşasın diye bir kavramdan bahsediyorlar. Oysaki yurdumuzda gerçekten rahat bir atmosfer var ve burada yaşayan insanlar kendilerini çok rahat hissediyorlar. Engellilere hizmet, büyük bir görevdir. Bu büyük görevi Alman Anayasası’ndan ya da sadece bir sosyal yasanın varlığından dolayı gerçekleştirebiliyoruz. Çünkü yasal olarak, her türlü gereken ön koşul hazırlanmış durumda. Dolayısıyla başarılı bir engelli çalışmasının nasıl yapılacağı o yasada belirtilmiş durumda. Ödenekler var her engelli için ve 200 kişi bu görevi üstleniyor. Biz bu işleri yaparken halkın da katılımı sağlamaya çalışıyoruz. Özürülerimizin bakımıyla ilgili vatandaşlar da üzerine düşeni yapıyor. Bazı vatandaşlarımız, onlarca, hatta yüzlerce engellinin bakımını sağlıyorlar. Bütün bunları yaparken sloganımıza bağlı olarak, bir görevi yerine getirirken hem kalbimizi hem de beynimizi kullanıyoruz.

Özürlülük Olgusuna Farklı Yaklaşımlar

TÜRK BASININ ÖZÜRLÜLÜK OLGUSUNA YAKLAŞIMI

Ali Kırca*

Muammer Ketencoglu, bu ülkenin yetiştirdiği çok önemli sanatçılardan, onu hem söylediği şarkılardan/ezgilerden, hem de Türkiye’de akordeonu en ustaca kullanan sanatçı olarak biliyoruz.

Medya ve engellilerle ilgili ilişkileri ve sorunları belki bir ölçüde anlatmak açısından; kişisel görüşlerim yerine sadece deneyimlerimi ve gözlemlerimi aktarmak, daha yararlı olacaktır diye düşünüyorum.

Amerika’da yaşanan 11 Eylül olayını biliyorsunuz, 11 Eylül aslında bir başka olayın devamıydı. 11 Eylül’den önce 1993 yılında, ikiz kulelere yönelik saldırı başlamıştı ve ben o sırada Amerika Birleşik Devletleri’nde gazeteci olarak görevliydim. Sonra da anlaşıldı ki 11 Eylül’de o İkiz Kuleleri yıkanların ilk giriştiği denemeydi, ama başarısız kalmıştı. Çok da kendileri açısından, yani terörün hedefleri açısından başarısız olduğu söylenemez. Çünkü böyle patlayıcı yüklü bir aracı İkiz Kulelerin bodrumuna, garajına sokabilmişlerdi ve orda çok büyük bir patlama olmuştu.

Anlatacağım bu değil şimdi. Televizyonlar canlı yayına geçtiğinde haberleri canlı yayından izlerken bir şey dikkatimi çekti. Binadan kaçan yüz-göz kir-pas içinde, dehşet içinde insanları, konuşurken, yaşadıklarını anlatırken hep aşağıya doğru baktıklarını gördüm. Kameraya değil aşağıya doğru bakıyorlardı, bakış açıları aşağıyaydı. Bunu çok merak ettim, kimse de görünmüyordu başka. Bu ilgimi çekti bir yere bakıyorlardı ama nereye bakıyorlar? Çok da hareketli bir ortam, sürekli kamera yer değiştiriyor ve başka insanlar geliyor filan... Sonunda, haber yayınının sonuna doğru, belki de göstermek istemedikleri bir kareyi ya da çok önemsemedikleri bir kareyi, tek bir kare halinde gördüm ve geçti. O dehşet içinde kaçışan ve koşuşan insanlarla, o hengame içerisinde, koşuşturarak röportaj yapan bir engelliydi. Tekerlekli sandalyede muhabirlik yapan bir gazeteciydi. Bu beni son derece etkiledi. Genellikle engelli meslektaşlarımız masa başında görevli olarak çalışırlar, ona da televizyonlar fırsat verirse. Bu benim ilgimi çekti. O sırada da “40. Paralel” diye bir program yapıyoruz Amerika’da. Gazeteci arkadaşıma dedim ki; “bulalım bu gazeteciyi” Kısa bir araştırma sonunda, yani başka da bir ipucumuz yok, görüntüdeki mikrofondaki logosundan televizyon kanalını bulduk. Televizyon kanalı “Girls” diye bir kanaldı ve oraya gittik. Gerçekten de tekerlekli sandalyede 20 yıldır gazetecilik yapan, hem de öyle masa başında oturup oturduğu yerde yazı yazarak telefonlara bakarak değil, sıcak olaylarda diğer engelsizlerden belki çok daha hareketli, çok daha acar bir gazeteciyle karşılaştık. 20 yıldır da bu işi yapıyordu kendisiyle uzun bir röportaj yaptık.

Sonra aradan yıllar geçti ben Türkiye’ye döndüm ATV Haber’de Haber Dairesi Başkanı olarak çalışıyorum ve Siyaset Meydanı’nı yapıyorum. Siyaset Meydanı’nda ekonomi ile ilgili bir konuyu işliyorduk. Ben gazeteleri karıştırırken, Dünya Gazetesi idi sanıyorum, tam da bizim konuda çok güzel sözler söyleyen yazarın adı ile karşılaştım; Doktor Tarık Demirkan. Arkadaşlara dedim ki; “Tarık Bey’i de davet edelim programımıza” “Tamam” dediler. Koştular. Tarık Bey de kabul etmiş gelmeyi.

Siyaset Meydanı’nın başlamasına yarım saat kala, arkadaşlar telaş içinde geldiler, dediler ki, “bir problem var”, “nedir?” dedim, Tarık Bey engelli dediler. Bizim binada o sırada engellilerin girişi için bir önlem alınmamıştı. Biz ne yazık ki Tarık Bey’in engelli olduğunu bilmiyorduk. Tabi çok büyük çabalar gösterildi, 4-5 kişi büyük güçlüklerle o engellinin tekerlekli sandalyesi salona taşındı. Fakat ben tabi orada kalmadım, benim zihnim hep o 1993’te İkiz Kulelere yapılan saldırıdaydı, o gazetecideydi. Program bitti herkes ayrılmak üzereydi, yine Tarık Bey’e yardımcı olarak onu oradan götürmeye çalışırlarken; “bir dakika durabilir misiniz Tarık Bey, sizinle bir şey konuşmak istiyorum” dedim. “Buyurun” dedi. Dedim ki, “biliyorum hiç ilginiz yok siz iktisatçısınız, economicisiniz ama hiç gazetecilik yapmayı düşündünüz mü?” dedim, “hayır” dedi. “Düşünür müsünüz” dedim, “nasıl” dedi, “nerede” dedi. “Burada” dedim, “ATV Haber’de ve masa başında değil”; anlattım, o yaşadığım tecrübeyi çok heyecanlandı ve o programın ertesi günü çalıştığı üniversiteden istifa etti. ATV Haber’e katıldı. 93’teki düşümüzü gerçekleştirdik ya da kendi düşümü.

*ATV Ana Haber Sunucusu

Tarık Demirkan, masa başında haber yapan değil tam 8 yıl ATV Haber'de en sıcak haberlere koşturan, araştırmacı gazetecilik alanında pek çok habere imza atan, Türkiye'nin önemli bir gazetecisi olarak çalıştı. Ekranda haberlerini gördük, araştırmalarını gördük. Yurt dışına gittik, kimsenin ulaşamadığı insanlara ulaştık vs. Bunu onun için anlattım, bazı şeyler nedeniyle ne yazık ki Türkiye'de engellilerle çalışma bitiyor. Eğer ben 93'te o olayı yaşamamış olsaydım, o modeli görmemiş olsaydım, yani "bir engelli haber merkezinde ne yapabilir, işte oturur bir şeyler verirsiniz, yazar, dosyalara bakar, telefonlara bakar, dosyalardan size özetler çıkartır" diyebilirdim. Ama bir engelinin de eğer yüreğinde, beyinde varsa, asıl gazeteciliğin, asıl muhabirliğin, asıl cesaretin, beyin de ve yürekte olduğunu anlayabiliriz. Biz anladık, bize gerekli olan beyni ve yüreği, başka şeyler değil. Gazetecilik beyin ve yürekle yapılır çünkü. O varsa, başka şeylere ihtiyaç yoktu, engeller aşıldı ve aşıldı.

Bu örneğin Türk televizyonlarına, yerleşmesini çok isterdim. Ama ne yazık ki sınırlı sayıda var, ama yeterli değil. Ben bir şeylerin olabileceğini gördüm ve buna inandığım için, bu birbirine bağlı iki olayı bu yazımın başlangıcında sizlerle paylaşmak istedim.

Ne yazık ki, hala sorun devam ediyor. Bir keresinde İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi salonunda iletişim gazetecileri derneğinin ödül töreni vardı. Yanımdaki koltuk boştu arkadan bir kız eğildi kulağıma, "yanınıza oturabilir miyim?" dedi, "bir şey konuşmak istiyorum". Panel devam ederken, tabi dedim bir arkadaşıyla birlikte sıraları dolayıp yanıma oturdular. Ben konuşmaya başladım. Ben farkında değilim, her şey normaldi aslında, işte "yeni mezun olduğunu, bir senedir işsiz olduğunu, evli olduğunu, iş aradığını ama iş bulamadığını" filan söyledi. Ben de kendisine, medyadaki zorlukları anlatmaya çalışıyorum, nasıl yollar bulunabilir filan diye. "Siz bunları anlatıyorsunuz ama" dedi "ben görme engelliyim." O ana kadar hiç fark etmemiştim, hiç de fark ettirmemişti zaten. Bunu öne çıkartarak benden bir talepte de bulunmadı. Sonrasında olay ortaya çıktı. Tabi bu çok daha sarsıcı oldu benim için. Çünkü bugüne kadar iletişim fakültesine onu almışlardı, iletişim fakültesine kabul etmişlerdi, iletişim fakültesinde derslerini görmüştü, iletişim fakültesinden başarıyla, hatta ön sıralarda mezun olmuştu. Öyleyse neden onu kabul ettiniz? Neden ona o hayali verdiniz? Neden ona bu işi yapabileceğini gösterdiniz? Neden o bilgileri verdiniz? Eğer sonunda o bilgiler işe yaramaz şekilde kalacaksa bu gerçekten bizim sektörümüze ait değil. Ama ben kendi sektörüm içinden ve kendi sektörümün sorumlularından biri olarak, sorumlu makam olarak söz etmiyorum. İçinde olmalı, herkese sorumluluk verilmeli. Tüm bu olayları yaşarken gerçekten çok düşündüm ve gerçekten düşündürücüydü yaşananlar. Tabii ki onlarla, sizlerle bir şekilde bağlantıya geçeceğiz, ne yapılabilir göreceğiz.

Yıllardır bu çabalara, bu gelişimlere rağmen sorunun devam ettiğini biliyoruz. Ama zaten buna da ısrarla devam etmek zorundayız. Kapalı tüm kapıları zorlayacağız, gerekli çözümleri bulacağız.

Her birimizin önüne 93'te ikiz kulelerin dumanlı görüntüleri çıkmayabilir. Ama gazetecilik mesleğinin bu şekilde de yapılabileceğini hepimizin bilmesi gerekir. Gerçekten gazetecilik akıl işidir, yürek işidir ve güzellik işidir. Güzellik kelimesinin özellikle altını çizmeliyim. Star Televizyonu'nun yaptığı güzellik yarışmasından bahsediyorduk arkadaşımızla, dedi ki, "güzellik yarışmasında bu güne kadar hiçbir engelli gördünüz mü? Estetik olarak bacakların güzel olması gerek, ben de o yok" dedi. Ama bakarsanız o güzellik yarışmasında yer alan kızlarımızdan daha güzel bir yüzü olduğunu görürsünüz. Ben de bilmeden sordum, "dünyada hiç engelliler arasında bir güzellik yarışması yok mu? Bir dosya sundu bana, meğer böyle bir çalışmanın içindelermiş. Ben bilmeden sorduğum bir soruya aslında öyle bir çalışmanın öyle bir çabanın öyle bir hazırlığın bulunduğunu gördüm. Ben bunu büyük heyecanla bekliyorum. Arkadaşımız gibi pek çok güzel kızın ekranlarda engelliler güzellik yarışmasında güzellik tacını giymek için sabırsızlandığını, hatta asıl bizim sabırsızlanmamız gerektiğini biliyorum. Bu konuda yardımcı olacağım, bu konuda destek olacağım.

Gerçekten de engellilere hakkını vermek gerekiyor. Son olarak çok küçük bir konuyu değineceğim. Biliyorsunuz bu kavram hep tartışılır; "engelli mi? diyelim, özürlü mü? diyelim, sakat mı diyelim? Hatta sakat deyince böyle, hafif bir aşağılama gibi her bir düşünce var içerisinde. Daha önce bir panelde panelistlerden birisi dedi ki, "ya ne dersiniz deyin bana. Sakat deyin, tamam sakatım ben. Yeter ki bir çözüm bulun yani ne fark eder ki orda takılacaksanız takılmayın boşuna biz her şeye razıyız. Bu kelimelerin ne anlamı var ki? Çözüm bulabiliyor musunuz? Bütün mesele bu, çözüm bulabilecek miyiz ?

TÜRKİYE'DE % 12, 29'UN SİYASAL VE TOPLUMSAL YAŞAMDAKİ YERİ

Hasan Gemici*

DİE'nin 2002 yılında başlattığı, geçtiğimiz yıllarda sonuçlandırdığı araştırmaya göre, nüfusumuzun % 12,29'u özürlü yine bu araştırma sonuçlarına göre, özürlü insanlarımızın % 36,3'ü okuma yazma bilmiyor. Genel olarak özürlü insanlarımız, üretimin dışında ve yaşamak için başkalarının yardım ve desteğine bağımlı durumdadır. Bu insanlarımızın % 52,45'inin sosyal güvenceleri yok; bu oran kırsal kesimde % 60,85'e çıkıyor. Sosyal yaşama katılmaları ise yok denecek kadar az. Parlamento'da biri görme, birisi de ortopedik özürlü 2 milletvekili bulunuyor. Belediye başkanları, belediye meclisi üyeleri ya da siyasi parti yöneticileri çok az sayıda özürlü vatandaşımızdan oluşmakta. Yani yönetim ve karar alma mekanizmalarında çok az özürlü vatandaşımız temsil edilmekte.

Yine bu araştırma sonuçlarına göre, özürlü insanlarımızın % 34'ü doğuştan özürlüken, % 66'sı ise yaşamlarının bir aşamasında özürlü hale geliyor. Bu da sorunun, sadece özürliülerin değil bütün toplumun sorunu olduğunu gösteriyor. Her insan kendisi için, ailesi için, kendisini potansiyel özürlü aday olarak görmeli ve özürlü bireylere toplum olarak sahip çıkmalıdır.

Bu araştırmanın gösterdiği bir başka nokta da, yoksullukla özürliülüğün birbirini beslediğidir. Yoksulluk özürliülüğü arttırıp özürliü bireylerin yaşam kalitesini düşürüyor; özürliülük de yoksulluğu derinleştirip içinden çıkılması zor bir sorun haline getiriyor.

Bu sonuçlar gösteriyor ki, bizler, özürliü insanlarımıza, insanca yaşama olanağını yeterince sunamıyoruz.

Ülkemizde eğitim, sağlık, sosyal yardım, rehabilitasyon hizmetleri ve istihdam olanakları son derece kısıtlı. Kentlerimiz, kaldırımlarımız, yollarımız özürliülerin kullanımına uygun değil. Bu sebeple ikamet ettikleri konutlarına bile girip-çıkma zorlanıyorlar. Sinemalara, tiyatrolara, alışveriş merkezlerine hatta kamu binalarına girmekte büyük güçlüklerle karşılaşılıyorlar.

Yaşamaları için büyük oranda başkalarının yardımına ve desteğine bağımlılar.

Neden böyle olmuş? Nüfusumuzun % 12,29'unu teşkil eden, aileleri ile birlikte nüfusumuzun yaklaşık üçte birini ilgilendiren bu sorun neden bu kadar ihmal edilmiş?

Bu ihmalin sebeplerine baktığımızda, en başta geleni, özürliülük sorununa geleneksel yaklaşımımızdır. Biz toplum olarak, özürliülüğü, özürliü bireyler ve aileleri için bir kader olarak görmekteyiz. Özürliü bireylerimizin fiziksel ihtiyaçlarını karşıladığımızda, onları çoğu zaman evde hatta bir odada sakladığımızda, giydirdiğimizde, yedirdiğimizde, içirdiğimizde, tuvalet ve kişisel bakım ihtiyaçlarını karşıladığımızda, onlara karşı görevlerimizi yerine getirdiğimizi düşünmekteyiz.

İkinci neden ise, devletimizin, özellikle 10 yıl öncesine kadar, özürliülerin sorunlarına çok az kaynak ayırmış olması, adeta görmezden gelmesi ve sosyal politikaları içinde özürliülere çok az yer vermesidir. Özürliülere sürekli yardım ve destek vermek yerine, onların zihinsel ve fiziksel yetenekleri ölçüsünde eğitilmeleri, sosyal yaşama katılmaları, teknolojik yardımcı araç-gereçlerle desteklenmeleri, en önemlisi kendilerine yetecek şekilde eğitilmeleri, günün gereği bilgilerle donatılmaları gerekmektedir.

Bizde olduğu gibi dünya genelinde de özürliülerle ilgili geleneksel yaklaşım; tıbbi yada bireysel yaklaşım denen yaklaşımdır. Bu anlayış "Bir insan sosyal hayata yeteri kadar katılmıyor veya katılamıyorsa; bu, özürliü bireyin özründen kaynaklanmaktadır" şeklinde ifade ediliyordu. Özürliü insanlar için, sağlıklı insanlardan ayrı imkânlar, ayrı

* SHÇEK'ten Sorumlu Devlet Eski Bakanı

yaşam alanları, ayrı eğitim ve sağlık olanakları gibi çözümler yaratmak gerekir diye düşünülmekteydi. Avrupa'da birçok yerde özürllüler için ayrı okullar, ayrı köyler yapıldı. Hatta ülkemizde halen pek çok sivil toplum kuruluşu, özürllülere yönelik turistik tesis yapılmasına çalışıyorlar. Fakat bu gibi çabalar bir taraftan özürllülerin sosyal yaşama katılımlarını arttırmaya çalışılırken diğer taraftan da bu anlayış, özürllülerin toplumdan ayrılmasına, daha da yalnızlaşmasına sebep oluyor.

Geleneksel yaklaşım dünyada terk edilmiş durumda Türkiye'de ise yavaş yavaş terk ediliyor. Dünya genelinde özürllülükle ilgili çağdaş yaklaşım halen Avrupa Birliği'nin de benimsediği halk tabanlı özürllülük yaklaşımıdır. Buna göre, özürllülük meselesi; bir merhamet, bir şefkat, bir acıma konusu olarak ele alınmamaktadır. Özürllülük konusu, temelde bir insan hakkı olarak ele alınır. İnsan hakları bağlamında ele alınan özürllülük meselesinde, özürllü bir insanın zihinsel, fiziksel ne kadar yeterli olursa toplumsal yaşama katılması, bu dünyanın olanaklarından güzelliklerinden olabildiğince yararlanması onun en tabi insan hakkıdır. Bunu bir örnekle açıklamaya çalıştığımızda; Bir insan eğer toplumsal yaşama yeterince katılamıyorsa bu sorunun, toplumu oluşturan insanların ön yargılı tutum ve davranışlarından kaynaklanan bir sorun olduğu düşünülmektedir. Bir insan sinemaya gidemiyorsa, bir binaya giremiyorsa; geleneksel yaklaşım bu sorunu, o insanın özrüne bağlarken yeni yaklaşım; binanın, sinemanın ve benzeri yerlerin o insana uygun tasarlanmadığı için binaya giremiyor diye bakar.

Mesela işitme özürllü bir insan, bir toplantıya katılamıyorsa bu o insanın özrü değil, toplantıyı düzenleyenlerin özrüdür. İşitme özürllü insanlarımızın bu ihtiyacı düşünüldüğünde bir tercüman aracılığıyla bu sorun kolaylıkla çözülebilir. Yine görme özürllü bir insan kitap okuyamıyorsa, bu, onun görememesinden değil, ona uygun formatta kitap basılmamasından kaynaklanmaktadır. Avrupa Birliği'nin özürllülükle ilgili temel politikası budur ve üyelik sürecindeki ülkeleri de bu anlayış doğrultusunda özellikle kentlerdeki fiziksel engelleri kaldırması, özürllülerin kullanımına uygun hale getirmesi için yönlendirmektedir. Bunun için AB, aday ülkelere belli takvimler belirlemiştir.

Avrupa Birliği'nin özürllülükle ilgili temel sloganı "özürllüler için özürllüler olmadan hiçbir şey". Yani devlet olarak, toplum olarak özürllülerle ilgili bir düzenleme yapılacaksa, örneğin yasal bir düzenleme, bir okul, bir sağlık tesisi mutlaka özürllülerin karar süreçlerinde ve karar mekanizmalarında mutlaka yer almaları gerekir. Bu Avrupa Birliği'nin önemli kararlarından bir tanesidir.

Son on yılda ülkemizde özürllülerle ilgili önemli gelişmeler olmuştur. Bunu bakan olarak göreve geldiğimde Sayın Faruk Öztimur'un bir davetine icabet ederek görmüştüm. Sayın Öztimur beni Almanya'dan gelen tekerlekli sandalyeli bir dans grubunun gösterisine davet etmişti. Gösteriye giderken, tekerlekli sandalyeli insanların nasıl dans edebileceğini zihnimde canlandıramamıştım. Orada müthiş bir dans gösterisi izledim Almanya'dan gelen ekibin başındaki bir özürllüyle konuştum. Bana üzülmem gerektiğini Almanya'nın 1970'lerde şuan ki Türkiye'nin durumunu yaşadığını, Türkiye'nin de çok kısa bir süre sonra Almanya'nın kat ettiği aşamayı yakalayacağını hatta geçeceğini söyledi. Ben geçtiğimiz 10 yıla baktığımda bu anlamda, gerçekten Türkiye'nin bir aşama kaydettiğini, hem yasal anlamda, hem de özürllülerin kavuştuğu olanaklar anlamında rahatlıkla söyleyebiliyorum. Ama bu dönemdeki en önemli kazanım toplumumuzda farkındalığın ve duyarlılığın artmış olmasıdır.

Sizlerle bir iki konuyu paylaşmak istiyorum. Bunlardan birincisi 99.000 insan üzerinde yapılan araştırmanın sonucu "Ülkemizdeki insanların %12,29 u özürllüdür". Elbette bu verilere sahip olmak Türkiye için önemlidir ama yeterli görmemek gerekir. Türkiye'nin artık hem devlet olarak hem de yerel yönetimler olarak özürllülerle ilgili daha net daha kesin bilgilerden oluşan bir veri tabanı oluşturması gerekir. Örneğin, bir belediye başkanı ya da vali kendi ilinde, ilçesinde hizmet vereceği insanların özürllü oranlarıyla ilgili bilgiye ayrıntılı olarak ulaşabilmelidir. Örneğin görme özürllülerinin sayısı ile ilgili elinde net bir veri olursa onların sorunlarına hızlı ve kalıcı çözüm bulabilme olanağı da artar. O şehirde 500 tane görme özürllü varsa, onların hangi semtte, hangi mahallede, sokakta, apartmanda, dairede oturduğunu bilmesi gerekir. Böylelikle uygun hizmet politikaları belirleyip hizmetlerini götürebilir ve hizmetler doğru planlanabilir.

Türkiye'de 500 bin civarında görme özürllü insanımız var ve bunun 120–130 bini hiç görmeyen insanlardan oluşuyor. 40–50 bini okul çağındaki çocuklardan oluşuyor ve bu çocukların eğitim alabilecekleri 11–12 tane okul

var. Bu okulların kapasiteleri 12–13 bin civarında. Bir tarafta 50 bin okul çağında çocuk var, diğer tarafta 12–13 bin civarında okul kapasitesi var. Üstelik de bu okullar %50 kapasiteyle çalışmaktadır. Bunun nedeni de bu okulların özürli çocukların yaşadıkları yerlere çok uzak olmasından kaynaklanmaktadır. Bir taraftan okullar boşken, bir taraftan da bu kadar görme özürli çocuk eğitim alamamaktadır. Planlamanın ne kadar önemli olduğu burada daha iyi anlaşılıyor sanırım.

Diğer bir konu da toplumumuzda duyarlılık ve farkındalık artıyor, sivil toplum kuruluşlarımız gerçekten büyük çabalar içerisinde. Bu durum özürli çocuğu olan ailelerin çocuklarını daha çok eğitim almaya, eğitim kurumlarına gitmeye sevk ediyor. 1997 yılında özel eğitim kurumlarından özürli çocuklarına özel eğitim alıracak olan ailelere Sosyal Sigortalar Kurumu eğitim yardımı yapılmaya başladı. O zamandan itibaren Türkiye'deki özel eğitim kurumları sayılarında ve bu kurumlardaki özürli öğrenci sayılarında çok müthiş artışlar oldu. 20–25 bin çocuk özel eğitim görebiliyorken bugün bu kurumlarda özel eğitim alan çocuk sayısı yaklaşık 70–80 bin civarında.

2005'de çıkan bir yasa ile sosyal güvencesi olanlarla birlikte olmayan ailelerin çocuklarına da özel eğitim ücretleri ödenmeye başlandı. Bu yasa özürli çocukların daha fazla eğitim almasını, daha fazla özel eğitim kurumunun açılmasını ve daha fazla hayırsever insanımızın özel eğitim okulu yaptırmasını sağlayacaktır. Ama burada gözden kaçırılmış bir nokta var; o da maalesef Türkiye'de özel eğitim uzmanı sayısı son derece yetersizdir. Devletin bir an önce bu soruna el atarak, üniversitelerle iş birliği halinde bu sorunu çözmeye çalışması gerekmektedir.

UYGARLIĞIN ANLAMI

Muammer Ketencoğlu*

Değerlendirmelerim fazla gerçekçi, fazla sert olabilir, ancak hayatın kendisinin ve yüzüme çarpan gerçeklerin gerçekliğinden ve sertliğinden çok daha sert olmayacağını da belirteyim. Hayatta zaten bizlerin de bu tür yaklaşımları var.

Birbirine bağlı birkaç ironik anımı anlatarak başlayayım. Ondan sonra uygarlık ve uygarlığın bugün bizi getirdiği nokta ile ilgili bir kaç düşüncemi ve duygumu sizler ile paylaşmak istiyorum. Bu anılarım aslında hava yolları ile bağlantılı;

Birincisi, gerçekten tuhaf bir hikaye idi. Genel olarak ülkemize gönderme yaparak, belki doğu toplumuna özgü bir ayrıntıyı vurgulamak açısından ve ayrıntıcı düşünmemek noktasını açmak açısından lazım olabilir. Yıllar önce sanıyorum 10 sene önce idi, Antalya'ya uçuyorum Türk Hava Yolları'yla. Havaalanına girdik, yalnızım tabii ki bir görevliyi çağırtım kapıdaki memurdan. Bekledim, bakıyorum zaman geçiyor, uçak kaçacak. Seslendim yeniden mutlaka benim bir refakatçi arkadaşına ihtiyacım var uçağa binebilmek için. "Tamam, efendim" dedi. Polis geldi bir tane koşarak iki dakika sonra, korumalardan hızlı yürüyoruz. Konuşuyorum hiçbir tepki yok konuşuyorum, hiçbir tepki alamıyorum. Sordum "nereye gidiyoruz, siz kimsiniz? Ondan sonra, çok affedersiniz, dalga geçtiğimi sakın düşünmeyin, sonuçta herkesin bir ifade biçimi var, "ba ba ba!" diye bir ses duydum. Meğer yanıma verilen arkadaş işitme engelliymiş. Ondan sonra uçağa bindikten sonra ilk sorum Antalya uçağımı diye kontrol etmek zorunda kaldım.

İkincisi çok yakın bir zamanda başımdan geçti. Türk Hava Yolları'nda, uçmak için, en azından, kağıt üzerinde, özürllüler için % 40 indirim vardır. Bunu yıllarca kullandık. Raporumuzu göstererek böyle bir avantajdan faydalandık, Türkiye içi veyahut Yurtdışı uçuşlarında tabi THY ile uçarsanız. Şimdi uygulama değişmiş, efendim en az 6 ay önceden alınmış bir rapor istiyorlar sizden. Yani 2005'in başında aldıysanız bu raporu geçmiyor. Aynen resmi işlemlerde olduğu gibi ikametgah nasıl 6 ay geçer, muhtarlık onaylı kimlik belgesi nasıl 6 ay geçer, ondan sonra geçerliliğini kaybeder, öyle bir rapor istediler. Altı ayı geçenler kabul edilmeyecek, yani altı ayda bir özürllülüğünüzü tescil ettirmeniz gerekiyor, tekrar tekrar. Bunu isteyen görevli beni görüyor ve vakti zamanında alınmış bir heyet raporu var yanımda. Teşekkür ettim ama o hizmetten yararlanamadık, yani uzun bir süreç, ayrıntılarını anlatmak gerçekten zaman alır. Ama o gün şu duyguya kapıldım; bazı kurallar konuluyor. Sosyal devlet anlayışını göstermiş gibi gözüken bazı şeyler konuluyor şuanda yasalara. Ama bunlardan uygulamada yararlanabilmek için oldukça zorlu bir jimnastik yapmak gerekiyor oldukça fazla gayret sarf etmek gerekiyor.

Diğer anıma gelince, bu iki anıdan sonra şimdi uygarlık sözcüğünden ne anlıyoruz. Aslında yüzyıllardan beri uygarlığın bir sürü tanımı yapılmış, bir türlü de ortak bir tanımda karar kılınamamış. Benim uygarlıktan anladığım, konuya çok geniş bakmak gerekiyor, yeryüzünde aslında hepimize ait olan yiyecekleri, içecekleri, doğayı her şeyi olabildiğince eşit almaktır ki hala dünyanın buna olanak verdiğini düşünüyorum. Kimsenin kimseyi ezmediği tabii ki özürllüler dışında da dünyanın en büyük problemlerinden biri yoksulluk olduğu için yoksulluğu ortadan kaldıran veya azaltan dengeli bir insan haklarıdır. Benim anladığım budur.

İki açıdan bunun ne kadar mümkün olduğunu araştırmak lazım. Öncelikle kendimize bakmamız lazım, Türkiye ve doğu toplumlarına. Yoksullukla çok bağlantılıdır özürllülük konusu, doğal ikonlar ve biyolojik etkenleri bir kenara atarsak ki biyolojik etkenlerin bir kısmı da eğitimsizlikle, yoksullukla çok bağlantılıdır. Yoksulluğun, özürllülüğün ortaya çıkışında ya da devam ettiği koşulların ağırlaşmasında çok büyük bir payı var. Dolayısıyla bizim en büyük sorunlarımızdan birisi yoksullukla mücadeledir. Hayatı daha dengeli, insanları daha dengeli gelir dağılımında olan, hayat standartlarının birbirinden çok farklı olmadığı bir yapılanmayı inşa etmemiz gerekir.

Doğu toplumlarına ve genel oran ülkemize baktığımızda kurumlar, dernekler, vakıflar bir rant ve bir şekilde kendi adlarını duyurmaya yönelik kişisel bir şirket gibi çalışan yada başka bir açıdan bakılırsa, politik mücadele

*Sanatçı, Görme Özürllü

alanı olarak görmüyor dernekler ve vakıfları. Aynı zamanda dernekler ve vakıflara yönetimin/hükümetlerin herhangi bir özendirici herhangi bir olumlu desteği olduğunu da çok düşünmüyorum açıkçası. Aynı zamanda idarenin de sosyal devlet anlayışını biraz hissettiğini, genel olarak aslında bu, birçok ülke için, devlet için geçerli ama doğu toplumlarında daha yaygın olduğunu düşünüyorum. Bu işlerin, "işte, ne yapalım? Bizim görevimiz yapacak başka bir şey yok. 3-5 verelim işte çıkalım" anlayışı ile devam ettiğini düşünüyorum. Türkiye'nde eğitimin ve sağlığın adım adım özelleştirildiği, bir şekilde maddi gelirle bağlantılı hale getirildiği bir gidişat içinde olduğunu düşünüyorum. Bu şartlarda işimizin gerçekten güç olduğunu düşünüyorum.

Ben bir sanatçı olarak hayatımı kazanmaya çalışıyorum. Engelli arkadaşlarımla, engelli büyüklerimin, engelli kardeşlerimin yaşadığı pratik sorunlardan açıkçası, biraz daha uzağım, daha az yaşıyorum oraları. Gerek yaşadığım yerle ilgili gerek kendi özel konumumla ilgili günlük pratik sıkıntılardan daha az etkileniyorum. Ancak onların yaşadıklarını hayal etmek çok üzüyor beni. Toplum içinde yaşıyoruz bundan hiçbir şekilde dışarıda kalamıyoruz kendi sokağımızda yürüyemiyorum ben. Ben neden yürüyemiyorum? Çünkü ağaç var, bütün kaldırımlarda ağaç var. Şimdi doğu toplumlarının genel özelliği de organizasyon özrüldülüğüdür, bu da başka bir özü. Belediyeler sokakları kazarken, sokakları düzenlerken neye göre diyorlar? Bunun hesabını kitabını yapan mühendisi, bu işlere karar verme mekanizmasını, bu işleri neye göre yaptıklarını bir türlü anlayamıyorum doğrusu, öyle bir noktaya geliyoruz ki sanki ağaç düşmanınız. Ancak oturduğum sokakta öyle yerlere ağaç konmuş ki ağacın bir tarafında yol bir tarafında ise bir insanın zorlukla geçebileceği kadar bir mesafe var. Yani görmeyen bir insan olarak bile yürüyemiyorum yollarımızda, sokaklarımızda.

Diğer kurumlar gerçekten samimi olarak bu sorunlara eğilmiyorlar bana kalırsa. Tabii ki özel çabalar var. Belediyelerin kendi bünyesinde yeni yeni özrüldü merkezleri açılmaya başlandı. Avrupa da AB birbiri ile arkadaşlık yapan özrüldü insanlar bir araya gelip devletin de desteği ile devletin içindeki bazı grupların desteği ile ev kuruyorlar birlikte yaşıyorlar. Onlara destek veren uzmanlardan haftada 2-3 gün onlara yan destek sağlıyorlar.

Türkiye'de tabii ki bunları istemek düşünmek şu anda hayal gibi geliyor insana. Yine de küçük kırıntıları oluşuyor. Genel olarak bakıldığında bu işler, toplumun sosyal gereksinimleri. Bu gereksinimler için o kadar güç açılıyor ki kese, bir çok alanda yapılan harcamalardan hiç bir şekilde çıkılmazken bu işlere gelince gereksiz işler haline geliyor.

Dünyada milyonlarca insan AIDS ile boğuşuyor. ABD şu anda yapmakta olduğu yardımı 2-3 kat arttırdığı zaman o insanların hayatı kurtuluyor. İnsanlara AIDS'e karşı direnç sağlıyorlar. Bugüne kadar 200-300 milyar dolar harcadığını düşünürseniz Irak'ta bunlar çok küçük meblağlar, Dünyada da insanların daha rahat yaşaması, uygar bir toplum oluşturmaları için, daha dengeli bir hayat ortaya çıkması için, bu insanı yok edecek sonunu hazırlayan harcamaların çok azıyla çok şey değişebilir. Hala bunun olabileceğini düşünüyorum.

Kendimizden başlayarak, organize olmaya, daha iyi bir toplum için, daha dengeli bir toplum için mahallemizden, evimizden başlayarak kendimizi toparlamamız ve organize olabileceği kadar organize hayatı adım adım zenginleştirip uygar bir toplum, uygar bir dünya yaratmamız gerekiyor. İnsanı yok etmeyen, insana karşı silah üretmeyen, onun yerine insanların daha doğru, daha iyi koşullarda yaşayacak mekanizmaların oluşturulması konusunda hepimizin üstüne çok samimi görevler düşüyor. Vakıfların, derneklerin toplumsal duyarlılık taşıyan alternatif diğer güçlerle, alternatif hareketlerle hiçbir şekilde bağlantısının kopmaması gerekiyor. Dünyamızın sorunlarından hepimizin sorunlarından diğer insanların sorunlarından çok farklı değil bence ve keşke istediğimiz gerçekleşse de İstanbul'daki veya Türkiye'deki bütün belediye otobüsleri özrüldülerinde rahatça kullanabileceği bir hale getirilse. Ama baktığımızda Türkiye'de bırakın özrüldüler için otobüsleri standart otobüslere gerekli önem verilmiyor.

Şimdi çeşitli kredi imkanlarıyla insanlar yalnızca dört kişinin binebileceği küçük arabaları almaya teşvik ediliyor. 10 binlerce araba giriyor her sene büyük şehirlere. Sokaklarda arabalardan yürünmüyor. Dolayısıyla bunlar hep birbiriyle bağlantılı sorunlar. Özrüldülük sorunu da bizim kendi sorunlarımızın da hepsi birbirine bağlı. Konumumuzu ona göre belirleyip bir şekilde toplumsal hareket içinde, toplumsal muhalefet içinde, toplumu daha iyiye götürücü, dalavereci değil, yağmalayıcı değil, yıkıcı değil asla, daha iyiye götürücü bir yapı içinde yer almak lazım. Yapı yoksa da samimi bir şekilde onu oluşturmak lazım diye düşünüyorum.

Medyanın Özürlülere Bakışı

MEDYANIN ÖZÜRLÜLERE BAKIŞI

Mustafa Mutlu*

Medyanın özürlüye bakışı konusunda konuşmam için teklif geldiğinde sizlerle neler paylaşabiliriz diye çalışmaya başladım. Açıkçası ne bir kaynak bulabildim, ne de doğru dürüst malzeme bulabildim. Gazetelerin editörleri ile konuştum, çünkü editörler sayfaları yapan insanlar. Televizyoncu arkadaşlarla konuştum, açıkçası onlardan da çok fazla malzeme çıkmadı. Sonra oturdum "bunun nedeni nedir?" diye düşündüm. Örneğin bir spor konusunda magazin konusunda söyleyecek çok lafımız var da böylesine önemli bir konuda söyleyecek lafımızın olmadığını gördüm ve bunun nedenini düşününce, bize gazetecilik okullarında öğretilen gazeteciliğin görevleri önüme geldi.

Neydi gazeteler ya da gazetecilerin görevi? Kamuoyunu yansıtmak, kamuoyunu oluşturmak... Bu iki temel görev bizim gerçekten başarılı olabilmemiz için, gazetelerimizin satması için, bizim görevlerimizi yerine getirdiğimizi söyleyebilmemiz için yapmamız gereken iki şey; kamuoyu oluşturmak ve kamuoyunu yansıtmak öncelikli olarak.

Özürlü kamuoyu ya da özürlü yakınlarından oluşan kamuoyu gerçekten yansımıyor. Gazetelere yansımıyor, televizyonlara yansımıyor, radyolara yansımıyor, dergilere yansımıyor... Yansıyor belki ama nasıl yansıyor? Ya çok büyük bir başarı öyküsü olduğunda yansıyor; hani hep bir kendi kendimizi poh pohlamayı severiz ya, yaptığımız arşiv taramasında hep öyle, sizde girin özürlü sporcu yazın mesela karşınıza bazı şeyler geliyor. Özürlü sporcumuz, özürlüler olimpiyatında dereceye girdiğinde gazetelerimiz onu tek sütunda olsa veriyorlar ya da bazı iş adamlarımızın özellikle Sakıp Sabancı'nın oğlunun adına kurduğu vakfın çalışmalarından sonra yine bu konu biraz konuşulmuş gündeme gelmiş. Ama onun dışında gerçekten özürlülerin ve özürlü yakınlarının sorunlarıyla ilgili talepleriyle ilgili basın yayın organlarında fazla malzeme bulmak çok da kolay değil. Peki, bunun nedeni nedir? Bunun nedenini ben bugünkü yazımda kısaca anlattım yurtdışına ilk gittiğimde Almanya'da sokakta dolaşırken gördüğüm özürlü sayısı karşısında gerçekten büyük bir şaşkınlık yaşamıştım. Yani karşılaştığım neredeyse her 100 insandan 10-15'i özürlüydü oysa böyle bir manzara bizim ülkemizde yoktu özürlüler beyaz bastonlarıyla, tekerlekli sandalyeleriyle, koltuk değnekleriyle orada yaşamın içindeydiler. Özürlüler saklanmıyorlardı orada ya da aileleri tarafından saklanmıyorlardı ya da bizdeki kadar kollanıp kollanma maskesi adı altında perde arkasında tutuluyorlardı, yaşamın içindeydiler.

Bizde istatistiklere baktım biraz önce özürlülük oranı, özellikle akraba evliliğinin yaygın olmasından dolayı çok yüksek. Yani birçok Avrupa ülkesinden benim gittiğim Avrupa ülkelerinden çok daha yüksek peki bizim özürlümüz neden yok, neden sokaklarda değil, neden işyerlerinde değil? Varlar, ama ya yan hizmetlerdeler ya da aralarından bir iki tanesi yine büyük azimle sıyrılmış, ama onun dışında yoklar. Sinemaya gittiğimizde yoklar, tiyatroya gittiğimizde yoklar, maça gittiğimizde bir Sezgin'i biliyorsunuz, Galatasaray'lı Sezgin'i biliyorsunuz. Onun dışında kaç tane isim sayabilirsiniz, hiçbir yerde yoklar. Çünkü biz yakın çevremizden de örnekler hafızamızdadır.

Özürlülerimizi saklıyoruz ve onlara gerçekten çok büyük haksızlık ediyoruz belki iyilik yaptığımızı zannediyoruz, belki bir içgüdüyle, belki bir kompleksle... Burada her şeyi konuşacağız, o yüzden bu kadar açık konuşmamı başışlayın. Saklıyoruz onları ve işte bu yüzden sizler saklandığınız zaman, masanın bu tarafındakiler de görevlerini sizin izin verdiğiniz ölçülerde yapabiliyorlar. Yani sizin hassas olduğunuz bir konuda; hani bizim bir görevimiz kamuoyu yansıtmaktı ya, sizin hassasiyetiniz bize de yansıyor ve doğal olarak sizlerle ilgili yakınlarınızla ilgili haberler, sorunlar, dertler, sevinçler yansımıyor. Yansımayınca ne oluyor bizim ikinci görevimiz yerine gelmiyor. Nedir o görev? Kamuoyu oluşturmak. Yani kamuoyu oluşturma derken örneğin bundan önceki seçimlerde başlayan bir kampanya vardı hatırlarsınız işte özürlüler bir araya geldiler dernekler etrafında oluştular ve meclise daha fazla özürlü milletvekili sokmak için çaba sarf ettiler. Gazetelerde destek buldular dikkat edin ama orda bir çaba vardı ve gazeteler, dergiler, televizyonlar o çabayı destekledi ve o çaba gerçektede %100 olmasa bile %10 da olsa amacına ulaştı. Bugün artık mecliste özürlü milletvekillerimiz var tane. Ama daha önce hiç olmadığı dönemler de var.

Demek ki sizden talep gelince yada özürlülerden özürlü yakınlarından talep gelince, o talep kamuoyu baskısına

*Vatan Gazetesi Yazarı

dönüşünce, bizlerin de bu konuda demek ki bir hassasiyeti var. Üstüne gidilmesi gerekir demekten başka çaremiz yok, kaçmak istesek dahi kaçamayız. Ben sözü fazla uzatmak istemiyorum çok değerli konuşmacılarımız var. Ama onlara sözü vermeden önce bizden bizi, medyayı eleştirmek çok kolaydır. Biz, günah keçisiyiz. Yenilen futbol takımının başkanı topu bize atar, seçimi kaybeden parti lideri suçu basına atar, başarısız iktidar partisinin yöneticileri suçu yine bize atar. Fark etmez siz de atın yani siz de bizi eleştirin ama ne olur şu anlattıklarımı da kafanızın bir kenarına yazın. Sizin gerçekten dertlerinizi, sorunlarınızı, sevinçlerinizi paylaşmak istiyoruz arkadaşlar. Sizlerle birlikte yaşamak istiyoruz ama sizi gazetelerimizde konuk edebilmek için haber olarak önce yaşamımızda sizi görmek istiyoruz her alanda görmek istiyoruz ve sizlerle gurur duyuyoruz. O yüzden ne olur bu saklanma yada saklama alışkanlığını bir kenara bırakalım. O sokaklarda dolaşan Avrupalı özürllülerden fazlanız var eksiğiniz yok, onlara göre emin olun ki birçoğunuz çok daha kültürlüsünüz, çok daha onurlusunuz, çok daha azimlisiniz. Yeter ki saklanmayın yeter ki mücadelenizi yükseltin. Sıradan insanlar gibi siz de hayat mücadelesine asılın. Biz o zaman sizi görüceğiz ve sizin saklanmak istemediğinizi bilerek sizi saklamaktan vazgeçeceğiz, yani kamuoyuna yansıtacağız. Sonra da sizin dertlerinizin üstüne birlikte gidip kamuoyunu oluşturacağız.

Bu arada dün benim bu toplantıya geleceğim çeşitli yerlerde ilan edilince bir özürllü yakınımdan mektup aldım. Diyor ki belli iş yerlerinin belli sayıda personel çalıştıran iş yerlerinin özürllü çalıştırma zorunluluğu da var ama yeterince uygulanmıyor. Bunu dile getirin. Elbette her fırsatta dile getiriyoruz. Ancak bu sorunun veya tüm sorunlarınızın çözümü için en iyi müfettişler sizlersiniz. Sizler kurallara, yasalar uyulmadığını tespit edip bize bildireceksiniz ki, bizler de sizin haklarınızın arkasında olduğunuzu bilerek size destek olalım.

Dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

MEDYANIN ÖZÜRLÜLERE BAKIŞI

Nail Güreli*

Ben konuşmama, özürllülerden “özür dileriz” diye başlamak istiyorum. Çünkü bundan 13 yıl önce 1993’te Milliyet Gazetesi’nde beş gün süre ile yayınlanan yazı dizimin başlığı; “Özürllülerden Özür Dileriz” idi. 15–20 yıl önce-lerde genellikle “sakat” sözcüğü kullanılırdı. Sonralarda “özürllüler” ya da “engelliler” sözcüğü kullanılmaya başlandı. Günümüzde memnuniyetle görüyoruz ki yerleşti. Ama o zamanlarda da yani 1993’teki o yazı dizisine başladığımız zamanlarda da “sakat” sözcüğü kullanılıyordu.

O güne kadar toplumda yaygın bir kanı vardı yahut alışkanlık haline gelmişti; sanki sakatlık utanılacak bir durum gibi algılanırdı. Halbuki o zamanlarda da ben belirttim; “sakatlık utanılacak bir durum değildir, utanılacak bir durum varsa bu, sakatlara değil topluma ait bir şeydir” dedim. Sakatı, özürllüyü kendi haline bırakıyor, dışlıyorsa veya saklıyorsa, ona bütün haklarını sağlamıyorsa başta devlet, toplumun kendisi ve medyanın utanması gerekir.

1993’teki Türkiye nüfusu 56–60 milyon arasındaydı. Toplumların % 10 ya da 11’inin özürllü olduğu kabul edilirse, Türkiye’deki özürllü sayısı o zamanlar altı milyon civarında varsayılıyordu. Oysa resmi makamların aksine özürllü kuruluşları bu rakamın gerçeklerini yansıtmadığını özürllü sayısının çok daha fazla olduğunu söylüyorlardı. Yine resmi makamlara göre bugün 8,5 milyonun üzerinde özürllü var. Herhalde nüfus 70 milyona yaklaştığına göre bu rakam daha da yukarılara çekilmiştir.

Nüfus sayımlarında özürllülerin tespitine yönelik ayrıntılı sorular yoktur. Özürllülüğün türü, hangi nedenle özürllü kalındığı, doğuştan mı yoksa sonradan mı özürllü olunduğu vs. belirlenebilecekken bu yapılmadı. 93’teki yazı dizisi hazırlanırken bu konu da dile getirildi. Ancak geçen iki nüfus sayımında bu yönde hiçbir adım atılmadı. Medyayı eleştirmek mümkün, biz de eleştiriyoruz, ben Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin başkanıyken bile eleştirdim. Mustafa Mutlu da yönetim kurulunda, o da eleştiriyor. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti kendini en çok eleştiren meslek örgütlerinden biridir. Ancak yaygın tabiriyle sadece medyaya ve gazetecilere yüklenmek eksik olur, biraz haksızlık olur kanısındayım. Elbette yanlışlık karşısında tepkimizi göstermeliyiz, özürllü örgütleri, özürllülerin kendileri ve halk yanlışlıklar olduğunda tepkisini göstermeli. Bu tepkiler sadece medyaya karşı olmamalı. Ülkede yapılan tüm yanlışlıklara karşı olmalı. Oysa biz toplum olarak olaylara karşı sessiz kalmayı tercih ediyoruz.

Bunun yanında özürllülerle ilgili medyada olup bitene, toplum olarak daha çok vah vahlanarak bir acıma duygusu ile yaklaşıyoruz ki bu çok yanlış bir yaklaşım. Oysa buna hem halkın, hem özürllülerin, hem de özürllü kuruluşlarının bir tepki göstermesi, düzeltilmesi yolunda bir çaba harcaması gerekiyor.

Özürllüleri sadece Dünya Özürllüler Günü’nde yada Özürllüler Haftası’nda anma alışkanlığını da aşmamız gerekiyor. Bu hemen hemen her dalda böyle; anneler günü yılda bir defa, babalar günü yılda bir defa, ama bunu sürekli bir mücadele, sürekli bir çaba haline getirme alışkanlığımız ne yazık ki toplum olarak da yok. Bu durum giderek de azalıyor aslında, bu konuda toplumun da, medyanın da, STK’ların da haklarını teslim etmek gerekiyor. İlgi artıyor. İşte bu yıl ki etkinliklere Vatan Gazetesi’nin, NTV televizyonunun ve BEST FM’in sponsor olduğunu memnuniyetle görüyoruz. Yine Posta Gazetesi’nde özürllülerle ilgili olarak devamlı yazan bir yazar arkadaşımız var, o nedenle özürllülere olan ilginin giderek arttığını düşünüyorum.

Engellisini, özürllüsünü yıllarca saklamış, dışlamış bir toplum olmamızın temelinde yatan bizim yerleşik, kentsel hayata çok daha geç geçmemizden kaynaklanıyor. Bizim toplumumuz göçebe özelliklerini yıllarca muhafaza etmiş bir toplum. At üstünde savaşmış, insan gücüne sonuna kadar ihtiyaç duyan bir toplum sakat insana çok fazla ihtiyaç yok, bu toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir gereği maalesef. Kentleşme sürecine girdiğimizden beri bu durum çok da değişmemiş. Kentlerimizi imar ederken yine onları yok saymışız, binalarımızı, yollarımızı, kamusal alanlarımızı onların ihtiyaçlarına göre düzenlememişiz. Ancak son 15–20 yıldan buyana medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının da etkisiyle bu durum birazcık değişmeye, engelli insanlarımızın ihtiyaçları dikkate alınmaya başlandı.

*Milliyet Gazetesi Yazarı

Burada şunu da söylemek gerekir; özürümüzün ailelerine ve özür vatandaşlarımıza da büyük iş düşüyor, kendilerini bir azınlık olarak görmemeleri gerekir. Eksik olarak kabul etmemeleri gerekir. Toplum, özürsüyle, sağ-lıklısıyla bir bütündür. Özürlerin de toplum hayatında yer alması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir. Ben, 93'teki o yazı dizimde, bu azmi gösteren çok engelliyle karşılaştım ve bunları yansıtmıştım, oradan bir aktarma yapmak istiyordum ama vaktimiz buna el vermeyecek.

Farklı türde özürler var, bildiğiniz gibi, onları toplum hayatına yansıtmak ve katmak için hem kendimiz çalış-malı, çabalamalıyız, eksikliğini gidermeliyiz, hem de özürlerin kendileri ve örgütleri daha fazla çaba göstermeli. Beyin zedelenmesinden ötürü hareket eksikliği olan bir kardeşimizi tanıdım o zaman, bilgisayar öğrenmişti ve hayata çok bağlıydı, ondaki yaşam azmini görmek çok güzeldi. Hepimizin hayata bağlı olması gerekir, kendi ken-dimizi dışlamamız, dışlanmaya izin vermemiz gerekir.

Özürölükte trafik kazaları önemli bir sorun. Omurilik Felçlileri Derneği'nden aldığım bilgilere göre, sakat kal-mada trafik kazaları başta geliyor. İşte boyunda kırık olduğu zaman eller de felç oluyor, belde zedelenme olduğu zaman ayaklar da felç oluyor. Ondaki sonraki sıralamada yüksekten düşme, ateşli silahlarla yaralanma ve su içinde yaralanmalar geliyor. Trafik kazalarında yaralanmadan çok yaralanma sonrasındaki taşıma ve ilk yardım konusun-daki bilgi eksikliği çok büyük önem kazanıyor. Trafik kazalarındaki acil müdahalelerin mutlaka ehil kişiler tarafından yapılması, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi gerekiyor.

Medyanın üzerine düşen sorumluluğu çok daha iyi bir şekilde yerine getirmesi gerekiyor. Özellikle televizyon-ların bu konuyla ilgili daha çok yayın yapması gerekiyor. Hiç olmazsa özürümüzün üretime katılabilmeleri için, evde üretim olanaklarının artırılması gerekiyor. 50 ve daha yukarı çalışanı bulunan tüm işletmelerin, çalışan sa-yılarının % 3'lük oranda özür çalıştırması gerekiyor.

Yıllardır hep dile getirilen ama bir türlü çözüm bulunmayan bir sorun var, basit, küçük bir sorun ama maalesef bir türlü çözüme kavuşturulamamış bir sorun, yol kenarlarındaki mazgalların deliklerinin yola paralel değil dik ol-ması lazım. Biz bu sorunu bile bir türlü çözebilmiş değiliz. Örgütlenme çok önemli, eğer özür örgütleri bu sorunu bile düzeltemeyen belediye başkanının tekrar seçilmemesi için bir çaba sarf etmiyorsa bu sorun kolay kolay çözü-lemez. Tek başınıza tepki gösterdiğinizde de size, evinizde oturmanızı, dışarı çıkmamanızı söyleyebilirler. Görünüşte özürlerle ilgili çok fazla vakıf dernek var, ölçü biraz kaçmış gibi görünüyor, ama maalesef etkinlikleri sayılarla doğru orantılı değil. Bütün bu kuruluşların merkezi bir kuvvet odağı haline getirilmeleri gerekir. Özürlerin de derneklerine ve vakıflarına üye olması ve sahiplenmesi, STK'lar arasında işbirliğinin sağlanması için etkin çaba sarf etmeleri, bunu yöneticilerinden sürekli talep etmeleri gerekir. Ayrıca kendilerini ilgilendiren konulardaki tüm top-lantılara, seminerlere, kongrelere ve konferanslara katılıp, katılımın artması yönünde çaba sarf edip görüşlerini dile getirmeleri ve bilinçlenmeyi arttırmaları gerekir.

MEDYANIN ÖZÜRLÜLERE BAKIŞI

Erkan Çelebi*

Benim 15 senedir bir şapkam vardı; tüketici şapkası. Tüketici köşesini hazırlamaya başladığımdan beri hep tüketicilerle haşır neşir olduk. Son bir yıldır emlak sektöründe yaşanan patlama bütün gazeteleri de emlak sektörüne yönelik yayıncılık yapmaya zorladı. Biz de bu bahane ile emlak sektörüne yayıncılık adına girmiş olduk.

Bir tüketici, bir emlakçı açısından bir gayrimenkulün değerini, önemini ilişkilerini bildiğimiz yoktu ama işe de soyunmuş olduk. Şimdi bugünkü konuşmamda bu iki konu ağırlıklı olacak. Çünkü artık alanım, o diğer konulardan ziyade bu iki konu üzerinde durmak istiyorum. Özellikle tüketici hakları ya da sizlerin bizlere bakış açınızdan, Hürriyet Gazetesi'nin tüketici köşesinde, öncelik verdiğimiz iki ayrıcalıklı grup var. Bize gelen şikayetlerde ayrıcalık tanıdığımız gruplardan biri yaşlılar, diğeri de özürllüler. Bu iki grup Türkiye'de en fazla suiistimale açık olan gruptur. Bu nedenle yaşlılara ve özürllürlere yapılan haksızlıklarda, yaşlılar daha fazla duyarlı. Neden? Çünkü onlardaki temel problem; çok çabuk kanıyorlar, onları aldatmak daha kolay oluyor. Özellikle size bir şey hediye edeceğiz yaklaşımla, yada bir ürün kazandınız denildiğinde yaşlılarımız bir hediye alabileceklerinin sevinciyle hemen karşılıkine inanıyorlar. Özürllülerin ise, gelen şikayetlere baktığımızda bu kadar duyarlı olduklarını söylemek zor.

Toplumun 8,5 milyonluk bir kısmını oluşturan özürllüler grubunun tepkileri çok düşük seviyelerde kalıyor. Bu kadar geniş bir toplum kesiminde bu kadar az şikayetin olması biraz düşündürücü. Gerek kendileri gerekse ailelerinin bu kadar az aldatılıyor olması pek mümkün görünmüyor. Çünkü her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da bu gruba yönelik suiistimaller vardır. Buradaki sorun bizim özürllülerimizin ve ailelerinin henüz yeterince hak arama bilincine ermemiş olmalarıdır. Bunu biz yine daha çok bize gelen şikayetlerden görüyoruz, özürllülerimiz hak ararken son derece ezik ve utangaçlar. Durumlarını ve durumlarından kaynaklanan sorunları fazlasıyla kabullenmiş görünüyorlar. Bu yüzden de kandırıldıklarında şikayet etmiyorlar, yapanların yanına kar kalıyor.

Biz tüketici köşesinde bu işi dört kişi yürütüyoruz. Bize bir şikayet geldiğinde hemen devreye girip halletmeye çalışıyoruz. Bunu yaparken biz bir taraf olma yoluna gitmeye çalışıyoruz. Bu taraflılığıımız elbette haklıdan yana ama özürllüler ve yaşlılar olduğunda ister istemez onlardan yana.

Emlak sektörüne baktığımızda şimdi görüyorum ki, sektördeki patlama sadece fiyatların patlaması değil; yeni projeler, yeni satış yöntemleri, yeni mimari gelişmeler de patlamış durumda. Herkes yeni bir şeyler yapmanın, farklı bir şeyler yaratmanın peşinde. Ürünün çekiciliğini arttırıp pazarlama şansını da arttırıyorlar. Sürekli yeni bir şeyler deneniyor. Ama gördüğüm kadarıyla bu yapılanların hepsi sağlıklı insanlar için, özürllüler için farklı bir şey yapanlarını görebilmiş değilim henüz. Oysa özürllüler için yürüme bantları, özel asansörler, otoparklar, yollar, kaldırımlar, spor alanları, özel mutfaklar, atak odaları, banyolar vs. içeren bir projenin farklılığı çok daha fazla olacaktır. Yüzlerce binlerce proje hayata geçiriliyor ama kimse özürllülerini düşünmüyor. Sadece basın değil işin içine girecek olan, Nail Güreli özür diledi ama, özürllülerin de işin içine girip kendileri düşünmeyen firmaları protesto etmeleri, satışlara icabet etmemeleri gerekir. Bir sürü örgütlenmeniz var, ancak onların da bu yönde yapmış oldukları bir çalışma maalesef ki yok.

Dinleyicilerden birisi soru soruyor:

— Özürllürlere düşen görevler başından beri anlatılıyor. Başından beri günün konusu olan, ben mi yanlış anladım?, "Medyanın özürllüye bakışı"ydı. Yani kendi tavrınıza dönüp baktığımızda neler umduk neler bulduk. Oysa siz herkesin bildiği şeyler ortaya koyuyorsunuz.

Evet anlıyorum. Şimdi siz basını yönlendirmedığınız taktirde, basına ulaşmadığınız taktirde, sorunlarınızı, dertlerinizi iletmediğiniz taktirde basın size nasıl ulaşsın? Aslında çok farklı şeylerden bahsetmiyoruz, sizle biz aynı şeyleri konuşuyoruz. Şimdi benim burada vurgulamak istediğim; tüketici köşesinde olsun, emlak gazetesinde olsun, sizler bize yaklaşıyorsunuz. Sizden bize sorunlarınız gelmiyor diye ben dert yanıyorum, sizin hiç mi bah-

* Hürriyet Gazetesi Yazarı

settiğim konularda sorunuz yok? Size diyorum ki; aldığınız bir ürün bozuk çıktığında bize başvurun. Biz size ve yaşlılara öncelik veriyoruz, çünkü suiistimale açık olduğunuzu düşünüyorum. Ama sizden şikayet gelmeyince biz sizden nasıl şikayet alabiliriz? Bize sorunuz iletmezseniz nasıl bir çözüm bulabiliriz? Herhalde benim söylemek istediğimi belki siz anlamadınız ama diğer konuklarımızın mutlaka anladığını hissediyorum.

Bu konuda söylemek istediğim; sizlerden bize bir yaklaşım olduğu takdirde bunun karşılığını mutlaka olumlu olarak göreceğinizi sanıyorum. En azından kendi yaptığım iş açısından bunu söyleyebiliyorum. Ama sizden emlak konusunda, sizden, yeni bir ev almak istediğinizde yürüme rampası yok, kaldırımı, yolu düzdün değil, engelliye uygun asansörü yok gibi şikayet veya talep gelmezse ben de size çözüm üretemem, hakkınızı aramak için girişimde bulunamam. Dernekleriniz, vakıflarınız var ama hiçbirinden bize bu tür bir talep gelmiyor. Geldiği takdirde bunlar mutlaka değerlendiriliyor.

Ayrıca gazetelerin en büyük problemi, şimdi farklı bir konuya gireceğim ama herkesin çalışma hürriyeti vardır diye Mustafa arkadaşım bahsetti; herkes bu çalışma hürriyetini ne ölçüde kullanabiliyor, ben özellikle gazetemde sordum; yani "biz özürlü kadromuzu oluşturuyor muyuz? Bunu nasıl oluşturuyoruz? Bize özürlü başvurusu yapılıyor mu" diye. Benim öğrendiğim kadarıyla Hürriyet özürlü kadrosunu tamamlayabilmek için Türkiye'de ilk defa gazete ilanıyla özürlü eleman ilanı veriyor. Özürlülerin çalışma özgürlüklerini elde etmek için de bir yandan baskı uygulamaları gerekir. Türk toplumunda bir kenara oturup bekleniyorsa sizden, sizin bir kenara oturup beklemek yerine çalışmanız çok daha faydalı olacaktır. Türkiye'de özürlü kadrolarının büyük bir bölümü boş, yeterince yetişmiş özürlü eleman da yok, olanlar da nedense bir köşede oturup beklemeyi tercih ediyor. Bir baskı yapıldığı zaman belli bir noktaya ulaşabileceğimizi düşünüyorum.

MEDYANIN ÖZÜRLÜLERE BAKIŞI

Ferhat Ünlü*

Öncelikle bu organizasyonu düzenleyen herkese teşekkür etmeli... Dilerseniz, özürllülerin isimlendirilmeleriyle başlayalım. Özürllüler Batı'da anlaşıldığı manada, "özürllü" kelimesinden haz etmiyorlar. Onun yerine "engelli" kelimesinin kullanımını uygun buluyorlar. Belki bunu önemsemek gerekiyor. Zira bu çok hassas bir konu, gerek zihinsel, gerek bedensel özür kelimesinin çağrışımları kimi yerde olumsuz niteliklere yol açabilir.

Türkiye'de Başbakanlık Özürllüler İdaresi altında bir kuruluş var. Organizasyonumuzda "Özürllüler'06" başlığı altında düzenlenmiş, ama belki bu konuda yeni bir yaklaşım gerekip gerekmediğini siz engelliler olarak karar verebilirsiniz.

Medya meselesi çok yönlü bir mesele, medyayı ele alırken salt görüntüsel olarak ele almak yerine, aynı zamanda radyosuyla, televizyonuyla, yazılı basınıyla ele almak gerektiğini düşünüyorum. Türkiye'de etki anlamında en güçlü iletişim organı, şüphesiz televizyondur. Televizyon herhangi bir engelliye ulaşırken hiçbir engel kabul etmiyor. Duymayan için görüntüsüyle, görmeyen için sesiyle yada başka engelli olanlar için başka yönleriyle, engellilerin kolayca ulaşabildiği bir iletişim aracıdır. Dolayısıyla, toplumun tüm kesimlerini etkileme gücüne haiz bir iletişim organıdır.

Yazılı basının sorumlulukları çok, şimdi, bu anlamda, televizyon yayınlarını çok önemsemek gerektiğini düşünüyorum. Bu aslında sırf engelliler için değil, toplumun geneli açısından da televizyon yayınları ayrı bir yerdedir. Sabah kuşaklarından akşam kuşaklarına televizyon programları, maalesef bizim hayatımızda çok büyük yeri olan programlar ve bu programlar da bir iletişim fakültesinde okutulması gereken türde bir içerik sorununun olduğunu düşünüyorum.

Özellikle son dönemde toplumdaki artan kazanma hırsını çok diri tutan, kim yerde başarıma hırsını çok fazlasıyla tahrik eden bir üslupla gerek yarışma programlarında, gerekse dizilerde, gerekse de haber programlarında fazlasıyla görüyoruz. Tabi ki engellilere yer verilmemesi, başarıma hırsının bu denli çok pompalanması, engellilerde daha fazla eziklik hissi yaratabilmektedir. "Her halükarda başarılı olmalısın" düşüncesinin toplumda çok baskın olması, engellileri daha fazla geriye iten, hayal kırıklığına uğratan bir durumdur.

Üstadımız Nail Bey'in dile getirdiği, "at üzerinde savaşçı ve fazlasıyla başarıya endekli bir millet olmamızın" getirdiği bir süreci, kapitalizmde, daha doğrusu vahşi kapitalizm sürecinde çok daha baskın bir şekilde görebiliriz. Ayakta olmak, iyi yürüyebilmek, normal bedensel faaliyetleri yerine getirmek, ayrıca zihinsel engelli olmamak durumu başarı noktasında çok önem kazanıyor.

Medyayı eleştirirken, çok genel anlamda medyanın bizi yansıttığını unutmamak gerekiyor. Medya bizi yansıtıyor, bundan çekinmeyelim, bununla yüzleşelim. Devlet de bizi yansıtıyor. Bir takım kurumları eleştirirken onların bizim zihniyetimizi, bizim mantığımızı yansıttığı düşüncesinden uzaklaşmamak gerektiğini düşünüyorum. Medyadaki başarı düşüncesinin ağırlığını, ben, birebir, bu toplumdaki kazanma hırsına bağlıyorum. Burada engelliler çok etkileniyor, bu işin içerikle ilgili olan tarafı, yani medyanın, özellikle televizyonun hayata bakışını ele veren başarı düşüncesini çok sıcak ve diri tutan, kimi yerde zarar verici boyutlara ulaştıran tutum, toplumun bu kazanma hırsıyla ilgili tutumudur.

Bunun haricinde genel olarak, bir kere özürllülerle ilgili haberler konusunda engellilerin meselelerine yer verilmesiyle ilgili çok genel araştırmalar yapılmış, Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı'nın sitesinde bununla ilgili bir takım verilere rastladım. "Özürllülerle ilgili haber veya programları çok az görüyorum" diyenlerin oranı % 49,29 olarak verilmiş, "ara sıra görüyorum" diyenler 32,26'lık bir rakam vermişler. % 11,2'lik bir grup ise "televizyonda özürllülerini hiç görmüyorum" diye bir cevap vermiş. % 4,42'lik bir grup da "çok sık" gördüğünü ifade etmiş.

*Haftalık Dergisi Yazarı

Elbette özürlüler toplumun ferdi. Diğer panelistlerimiz dile getirdiler; 8,5 milyonluk, yaklaşık olarak sekizde birlik bir insan kitlesinden, genel, yuvarlak bir mantıkla, bir dilimden, toplumun bir parçasından söz ediyoruz. Elbette bu kesimin medyada ifade edilmesi, medyada yerini bulması gerekiyor. Yalnız medyaya yönelik eleştirilerde, baktığımız zaman, çok genel şöyle bir tablo çıkıyor; toplumda öteki olarak adlandırılan herkes, (buna, etnik azınlıkları belki mezhepsel noktada daha ayrıca duranlar da dahildir) medyanın sorunları dile getirmediği noktasında bir yaklaşım geliştiriyor. Bu doğru olmakla birlikte, yine medyanın bizi yansıttığını, toplumu yansıttığını ve bu halktan gelen taleplerin çok iyi yer bulmamasının, yine kendimizle ilgili olduğunu, tıpkı devleti bizim kurmamız, medyayı bizim oluşturmamız gibi olduğunu düşünüyorum. Her halükarda bir eleştiri söz konusu olacaksa, işte bu tarz organizasyonlarda da medyanın çok fazla yer almadığını, yansıtmadığını görüyorum. Kasti olarak medyada çalışan birinin “engellilerle ilgili bir haberi koymamayı” tarzında bir yaklaşımının olduğunu sanmıyorum. Bu bir etkileşim meselesidir. Bir problem varsa da bunu birlikte aşmak mümkündür diye düşünüyorum. Elbette kızabiliriz yanlışlıkları gördüğümüzde ama yine de tartışmak gerek, düzeltmeye çalışmak gerek.

Özürlülük ve Yaşam Kalitesi

TÜRKİYEDEKİ ÖZÜRLÜLER MEVZUATININ BEDENSEL ENGELLİLERİN ULAŞILIRLIĞI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman Tatal*

GİRİŞ

Özürlülük, ne zaman, nerede ve nasıl yaşanır yaşınsın kişi için yaşam alanının sınırlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan yetersizlikler, özürünün hareket alanını ve sosyal ilişkilerini olduğu kadar etkileşimde olduğu sosyal çevreyle olan ilişkilerini de çeşitli düzeylerde sınırlandırmaktadır. Fiziksel çevrenin herkes için ulaşılabilir ve kullanılabilirlikten yoksun oluşu da buna eklenince özürülerin de içinde yer aldığı dezavantajlı kişilerin gündelik yaşama dâhil olmaları için daha fazla çaba harcamaları kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu çaba, ulaşılabilir bir ortamda mekânsal engelleri ortadan kaldırırsa da ulaşılabilir ve kullanılabilirlikten uzak bir yaşam çevresinde gündelik yaşama katılım sırasında tamamıyla yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki özürülerin var olan sosyal ve toplumsal bağlarını sürdürebilme ve yeni ilişkiler kurabilmeleri, herkesle birlikte eşit bir şekilde kullanabilecekleri ulaşılabilir güvenli bir yaşam çevresinde gündelik yaşama katılımı zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk, özürülere yönelik ilk resmi envanterini bile 2004 yılında açıklayabilen Türkiye’de nüfusun %12.29’uyla doğrudan ilişkilendirilebilir. Toplam ülke nüfusunun 70 milyon ve ortalama aile büyüklüğünün 4,5 kişi kabul edilmesi durumunda, bu değer %55,2 oranla 38,7 milyon kişilik bir büyüklüğe ulaşır ki bu büyüklük, ülke nüfusunun yarısından daha fazladır ve bu alandaki olumlu ya da olumsuz her türlü gelişmeden direkt ya da dolaylı olarak etkilenmektedir.

Toplam özürü nüfus			Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürü nüfus			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus		
Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
12.29	11.10	13.45	2.58	3.05	2.12	9.70	8.50	11.33

Tablo 1. 2002 Türkiye’de özürülük oranları (%), www.ozida.gov.tr

Başbakanlık Özürüler İdaresi Başkanlığı tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü’ne yaptırılan Türkiye Özürüler Araştırmasındaki bulgular ülkemizdeki özürülük profili ile birlikte özürülülüğü bir sağlık sorunu olarak vurgulamakta ve sağlık sistemindeki yetersizliklerin, ülkenin gelişmişlik düzeyinin kaliteli bir sağlık hizmeti sunmayı engellediğini ortaya koymaktadır. Bulgular, yaş kompozisyonu açısından özürü nüfusun genel nüfusa oranla daha yaşlı olduklarını da göstermektedir. Yaşa göre özürülük oranları incelendiğinde, ortopedik, görme ve işitme özürülerde yaşla birlikte özürülük oranının arttığı gözlenmektedir.

	Ortopedik Özürü	Görme özürü	İşitme özürü	Dil ve konuşma özürü	Görme özürü
Türkiye	1.25	0.60	0.37	0.38	0.48
0-9 yaş grubu	0.64	0.33	0.20	0.46	0.42
10-19	0.77	0.36	0.29	0.43	0.58
20-29	1.21	0.45	0.32	0.42	0.65
30-39	1.26	0.46	0.35	0.31	0.54
40-49	1.39	0.62	0.35	0.26	0.39
50-59	1.79	0.91	0.41	0.30	0.26
60-69	2.80	1.56	0.77	0.41	0.27
70 +	3.94	2.98	1.70	0.39	0.31
Kent	1.09	0.52	0.32	0.33	0.38
Kır	1.49	0.73	0.45	0.46	0.64
Erkek	1.48	0.70	0.41	0.48	0.58
Kadın	1.02	0.50	0.33	0.28	0.38

Tablo 2. Yaşa göre özürülük oranları (%), www.ozida.gov.tr

* Yrd. Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyesi

Bu durum, özürlülük araştırmasında toplam nüfus içindeki özürlü nüfusa dahil edilmeyen yaşlı nüfusu yaşlanma sonucu ortaya çıkan özürlülük veya özürlü olarak yaşlanma gibi yeni sorunlarla karşı karşıya da bırakmaktadır.

Özrün ortaya çıkış zamanı, cinsiyet ayrımında incelendiğinde görme ve işitme özürlü olanlarda cinsiyet ayrımında önemli bir farklılık gözlenmemekte, ortopedik, dil ve konuşma ile zihinsel özürlülerde, doğuştan özürlü olanların oranı kadınlarda daha yüksek oranda ortaya çıkmaktadır. Özürlülük durumunu sonradan yaşayan kişiler açısından değerlendirildiğinde ise, erkeklerin kadınlardan daha fazla bir orana sahip olduğu görülür. Bu oranlar kent-kır bağlamında ele alındığında, doğuştan ve sonradan özürlü olma arasında değişkenlikler olsa da genel anlamda kırsal alandaki özürlüler kentlerdekilere karşın daha büyük orandadır. Bu oran, ister kent ister kır aleyhine gelişsin, yapılaşmış ve sosyal çevrenin sunduğu fiziki koşullar ve yaşam standartları diğer etkenlerin yanında kentlilerin yaşam kalitesini belirleyen öğeler arasında yer almaktadır.

	Doğuştan			Sonradan			Bilinmeyen		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	23.91	21.51	27.33	73.30	76.17	69.21	2.79	2.32	3.46
Kent	21.69	19.22	25.33	75.56	78.61	71.05	2.76	2.17	3.62
Kır	26.39	24.15	29.45	70.77	73.36	67.26	2.83	2.49	3.29

Tablo 3. Ortopedik özürlülerin özrün ortaya çıkışına göre oranları (%), www.ozida.gov.tr

Bu anlamda yaşanabilirlik kavramı, bireysel / toplumsal refah ve mutlulukla, kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu doyuma doğrudan katkıda bulunan, insan yerleşimlerinin mekansal özellik ve nitelikleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir (BM, 1996:77). Bu yüzden, çok farklı değişkenler üzerine inşa edilen ölçütlere uyulmayı da zorunlu kılar. Özellikle ulaşım-dolaşım politikaları ile yakından ilişkili olan bu ölçütlere göre ortaya çıkan ulaşılabilirlik, kentlerin yaşanabilir kılınması için ne kadar önemliyse insanların, özellikle de bedensel yetersizliği olan kentlilerin toplumsal ilişkilerini bu mekanlarda biçimlendirmelerinde de bir o kadar önemlidir. Geleneksel ulaşım politikalarının yerine ulaşım da insana yönelik uygulamaların en önemli girdisi olarak nitelendirilen ulaşılabilirlik, belki de bu yüzden yaşanabilir kentler için çağdaş ulaşım planlamasının temelini de oluşturmaktadır (Tural, 2005:267).

Son yıllarda, sürdürülebilir bir kentsel yaşamın vazgeçilmez öğeleri olarak nitelenen engelsiz tasarım (barrier-free design), evrensel tasarım (universal design) ya da herkes için tasarım (design for all) kavramları ise, yaşanabilir kentsel mekânlarda fiziksel olduğu kadar sosyal ulaşılabilirliği de sağlarken herkesin kullanabileceği bir yaşam alanının oluşmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu zemin, aslında herkes bir yetersizliğe sahiptir ya da bir başka ifadeyle herkes potansiyel engellidir fikrini varsayar ki herkes için tasarım ya da evrensel tasarım yaklaşımının yedi ilkesinin arkasındaki gerçek de budur. Dolayısıyla bu zemin, yapılaşmış çevrenin ulaşılabilirliği ve yapılaşmış çevreye ulaşılabilirlik yoluyla hem kullanıcıların hem de yapılaşmış çevrenin kalitesini arttırmaya temellenmektedir. Sağlıklı bir çevre ve onun kullanılabilirliği kadar sağlıklı bir toplumun yaratılması ancak bu yolla mümkün olmaktadır. Sağlıklı kent yaklaşımları, bu konudaki mevzuatın biçimlendirmeye çalıştığı ulaşılabilir yapılaşmış çevreler ve sağlıklı toplumlar için önemli veriler içermektedir. Bu verilerin ulaşılabilirlik açısından belki de en önemlileri: yüksek düzeyde kaliteli bir fiziksel çevre, sürdürülebilir bir ekolojik sistem, kentin barınanlarının ulaşım, barınak, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, herkese ulaşabilen ya da herkesçe ulaşılabilen sağlık hizmetleridir (Aicher, 1998:2). Bu bağlamda sağlıklı bir kent, sürekli olarak yapılaşmış ve sosyal çevreyi iyileştirmekte, barındırdığı insanların gündelik yaşamdaki gereksinimlerine cevap vermekte, potansiyellerini maksimum düzeyde kullanmalarını ve desteklenmelerini sağlayan toplum kaynaklarını geliştirmektedir. Kaldı ki, sağlıklı bir yerleşim oluşturma, yerleşimde yaşanabilirlik, yapabilirlik ve hakçılık ilkelerinin herkes için uygulamaya dökmenin gerekli mekânsal ön koşulu da ulaşılabilirliktir (Çağlayan, 2001:34). Ulaşılabilirlik, hangi insanlık durumunda bulunursa bulunsun her insanın gündelik yaşama katılması sırasında, bina iç mekânlarından kentsel dış mekânlara kadar uzanan yapılaşmış çevreye zorluk çekmeden, herkesle birlikte eşit şekilde ulaşabilmesini ve bu çevreyi kullanabilmesini ifade etmektedir (European Commission, 2003). Her insanın cinsiyet, yaş, ırk, renk, din, dil, ulus veya bedensel ya da zihinsel vb. yeterlilik ayrımı gözetmeden gündelik yaşama katılımı ancak bu şekilde sağlanmaktadır. Bu katılımda

mekanın kullanımı, yapılaşmış çevrede hareketin en baskın tipini oluşturur. Her ulaşım biçiminin yürüyerek başladığı ve sonlandığı dikkate alındığında yürüme eylemi, ister bir zorunluluğun, ister bilinçli bir tercihin sonucunda gerçekleşsin kentlerin fiziksel yapısında ulaşılabilir mekânların üretilmesini zorunlu kılar. Kent ve kentlinin var olma sebebi olan bu mekânlar ister bir yapı, ister bir kaldırım, bir sokak, bir meydan, bir park ya da toplumun kendisi olsun ayrı bir önem, anlam ve kimlik kazanmanın yanında kentsel yaşamı da tanımlar. Bu yaşama ev sahipliği yapan ve mekânlara olduğu kadar topluma da katılımın zeminini oluşturan ulaşılabilirlik, kent için ayrı bir anlam kazanır. Bu durum, farklı toplumsal ve mekânsal süreçler doğrultusunda kentsel mekânların kullanılabilirliğini ve yaşanabilirliğini artırmakta, yapılaşmış çevreye olduğu kadar toplumsal yapıya katılımı da teşvik etmektedir. Bu katılım, fiziksel olduğu kadar sosyal ulaşılabilirlik açısından da dezavantajlı kişileri insan hakları ve ayrımcılık konularındaki tartışmaların gündemine taşımaktadır. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (2000/c 364/01) insana verdiği önemi yasalar karşısında herkesi eşit sayıp, insan onurunu, özgürlüğünü ve eşitliğini evrensel değer olarak nitelemekte, bireyi birlik faaliyetlerinin merkezine yerleştirerek ortaya koymakta ve her ne şekilde olursa olsun insanlar arasında ayrımcılık yapılamayacağını vurgulamaktadır.

Fotoğraf 1 - 2. Ulaşılabilirlik ya da bilmezlik !

Avrupa Kentsel Şartı'nın birinci bölümü, "dolaşımın; yaşanabilir bir kente elverişli ve değişik yolculuk biçimlerinin birlikte var olmasına olanak sağlayacak biçimde düzenlenmesi, sokağın sosyal bir arena olarak algılanmasını", yedinci bölümü ise "kentlerin, herkesin her yerden yararlanabileceği biçimde tasarlanması gerektiğini" belirtmektedir (Tunçay, 1994:87). Geçici veya sürekli uyum sorunları yaşayan kişilerin gündelik yaşama dahil olabilmeleri için aslında yapıcı çevrenin amacı da budur. Kaldı ki, modern toplumlarda birey sosyal hayata ve ekonomik hayata katılmak üzere bağımsız olarak hareket edemiyorsa o bireyin topluma tam olarak katılım sağlayabileceği de düşünülemez. Özellikle bağımsız hareket edebilme yönünde kısıtlılıkları bulunan bireyler sosyal, kültürel, ekonomik, politik hayatta diğer insanlardan farklı olarak daha az katılım sağlamak durumunda kalmaktadırlar (ÖİEAT, 2000). Dolayısıyla, yapılaşmış çevreye katılım, etkileşimde oldukları yapısal çevreyi ulaşılabilirliği sağlandığı ölçüde kullanılabilen dezavantajlı kişiler için sosyal ilişkilerin sürdürülebilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu önem, ulaşılabilirliği özellikle de herkes için ulaşılabilirliği (accessibility for all) özerk, içindelemeye/katılıma açık ve sürdürülebilir bir yaşam için temel öncelik haline getirmektedir.

Bina iç mekânlarından kentsel mekanlara, hatta doğa parçalarına kadar uzanan yapılaşmış çevrede, herkesin potansiyel engelli ve yaşlı olabileceği hâlâ yaygın kabul görmese de ulaşılabilirlik, yapılaşmış çevreyi biçimlendiren sosyo-ekonomik, kültürel ve politik dinamiklere bağımlı olarak oluşan, tasarlanan mekanın önemli bir boyutu olmayı sürdürmektedir (Glesson, 1999:199). Üstelik, toplumun her kesiminden bireyler bunu, özgürlüklerini genişletmek için gerekli nesne ve donanımları elde edebilmek konusunda ulaşılabilirlik kavramının büyük parantezinde kendilerine yer bularak gerçekleştirmektedir (Sürmen, 2001:47). Uluslar arası yasal boyut, bu parantezi özürllüğün ve yaşlılığın yaşandığı yere ve şekle bağlı kalmaksızın insan temelli yaklaşımlarla "sağlama ve teminat altına alma" sorumluluğuyla ele almakta, özellikle gelişmiş ülkelerde özürllülere yönelik mevzuatlar, uygulama kodları ve standartlarla bütünlük oluşturmakta ve süreklilik sağlamaktadır. Türkiye'de ise özürllüler mevzuatının ortaya koyduğu yasal boyut, 1980'li yıllardan bu yana pek çok düzenlemeye, bilinçlenmemiş bir kamuoyunun konuya

duyarsızlığına, tavsiye niteliğinde kalan standartlar ve prosedür sorunlarına hatalı çözümlerle yanıt aramaya dönüştüğünden tüm dezavantajlı kişileri engellerle ve ayrımcılık uygulamalarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Mevzuat, aslında özörlölere yönelik bazı düzenlemeleri yasal olarak ortaya koymasına rağmen "teminat altına alma" konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden yapılaşmış çevre her ne kadar yaşanabilir özelliklere sahip olsa da herkes için ulaşılabilirlik sağlanmadığı sürece kişilerin gündelik yaşama dâhil olması zorlaşmakta, hatta dezavantajlı kişiler için coğrafi sınırlar bile daralmaktadır (Imrie, 2000). Bu durum, engellerle karşılaşan herkes için yaşam alanını sınırlandırmaktadır. Batılı ölkelerin çoğı, bu alanı genişletmek için, ulaşılabilirliğı sağlamak, ulaşım araçlarını kullanılabilir hale getirmek, ulaşılabilirliğı engelleyen problemleri ya tamamıyla ortadan kaldırmak ya da azaltmak adına yeni politikalar üretmekte ve uygulamaktadır. Makro planlama ölçeğinden bina iç mekanlarına kadar geniş bir çevre içinde hareketlilik gereksinimlerinin karşılanamaması ayrımcılık olarak nitelenmekte ve bu ayrımcılık yol mekanı, bina mimarisi, kamusal ve özel ulaşım türleri ve kamusal bilgilendirme hizmetleri üzerinden değerlendirilmektedir (Gleeson, 1999:137). Dolayısıyla, bu ayrımcılık ulaşılabilirlikte sürekliliğın sağlanmadığı, kesintiye uğradığı ya da parçacıl çözümlerin sunulduğu her durumda kendini hissettirmektedir. Bu yüzden, ne sebeple olursa olsun, herhangi bir yetersizliğı olan kişi ulaşılabilirliğı olan bir mekanda "sakat" değildir, fakat özörlü olmayan bir kişi ulaşılabilirliğı olmayan bir mekanda engellidir (Scherrer, 2001: 41).

ÖZÜRLÜLER MEVZUATI VE ULAŞILABİLİRLİK

Türkiye'de özörlölülerle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kamusal karar ve uygulamalara farklı dönemlerde rastlanmakla birlikte özörlölülerin istihdam edilerek korunmalarına yönelik sosyal politikaların 1960'lı yıllarda belirgin bir şekilde ortaya konduğu söylenebilir. 1960 ve 70'li yıllarda ilk kez özörlölülerin istihdamına yönelik kararlar mevzuat içinde yerini alsa da bu dönemde üretilen politikalar özörlölülerini azınlık olarak varsaymaktan öteye gidemez. Günümüze doğru bir okuma mevzuatın özörlölüler ve ulaşılabilirlik kavramlarına açıkça vurgu yapmasa da fiziksel çevrenin düzenlenmesine ve sorumluluklara yönelik ifadeleri içermektedir. 1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930) "... kentlerdeki meydanları, bulvar, cadde ve anayolları yapmak veya yaptırmak, bakım ve onarımını sağlamak..." konusunda belediyeleri sorumluluklar vermektedir. Yasanın 15. maddesinde sayılan "Her türlü yapıların ve çevrelerinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özörlölülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek; imar planlarının yapımı ve uygulanması ile yapıların inşaat ve ruhsat aşamasında Türk Standartların Enstitüsü'nün ilgili standardına uygunluk sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütünlüğü sağlayıcı tedbirleri almak" da bu sorumluluklar arasında sayılmaktadır. 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yönetimi Hakkındaki Kanunda (1984) ise, yukarıda belirtilen sorumlulukların yanı sıra belediyeler "...kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiğı bütün işleri yürütmek, bakım ve onarımı gerçekleştirmek, yolcu ve yük terminalleri, katlı otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, Büyükşehir dâhilindeki toplu taşıım hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettirmek" görevlerini üstlenmektedir. Bir ulaşım koordinasyon merkezi kurmak ve her belediyenin kendi sınırları içindeki imar planını ve ulaşım planını yapmak ya da yaptırmakla ve uygulamakla, bu iki planlama süreci arasında eş güdüm sağlamak da belediyelerin sorumlulukları arasında yer almaktadır. 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu (1983) ise, belediyelere "kent içi yolların yapısını, trafik düzen ve güvenliğini sağlayacak durumda bulundurmak, yol işaretlerini yapıp yerine koymak, yol ve kavşakları düzenlemek, sinyalizasyon yapmak ve işaretlemek, trafik düzenlemeleri ile ilgili kent için akım programları yapmak, açık ve kapalı park yerleri, alt ve üst geçitler yapmak" yükümlölükleri vermektedir.

Özörlölülerin ulaşılabilirliğine yönelik mevzuattaki en önemli yaklaşımlardan biri 3194 sayılı İmar Kanununda (1985) yer almakta ve kanunda: "Fiziksel çevrenin özörlölüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması zorunludur" denmektedir. Aynı kanuna eklenen geçici madde ile de (Geçici Madde 9) "Bu Kanunun Ek 1 inci maddesinde öngörölen düzenlemelerin yapılmış ve yapılacak altyapı alanlarında ve yapılarda gerçekleştirilmesi için, imar yönetmelikleri ve kamu binaları ile ilgili mevzuatta 01.06.1998 tarihine kadar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından gerekli değışiklikler yapılması" öngörülmektedir.

571 sayılı Özörlölüler İdaresi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1997), özörlölölere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütölmesini temin etmek için; ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğı ve koordinasyonu sağlamak, özörlölüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özörlölölülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak üzere

Başbakanlığa bağlı Özürllüler İdaresi Başkanlığı'nın kurulmasına, teşkilat ve görevlerine dair esasları düzenlemektedir. Kararnamenin Genel Esaslar bölümü, bu hizmetlerin yürütölmesine ilişkin genel esasları tanımlamaktadır. Bu esaslar;

- a-Eşit katılım için, özürllülerin sahip oldukları hak ve yükümlölükler konusunda birey, aile ve toplumun bilinçlendirilmesi, tıbbi bakım ve rehabilitasyonlarının sağlanması, günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerinin arttırılması,
- b- Bilgi, hizmet ve fiziksel çevre koşullarının özürllüler için ulaşılabilir hale getirilmesi,
- c- Doğumdan başlayarak okul öncesi, okul çağı ve yetişkinleri kapsayacak biçimde tüm özürllülere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması,
- d- İstihdamın, mesleki eğitim ve rehabilitasyonla birlikte gerçekleştirilmesi, istihdam alanlarının özürllülerin kullanımına uygunluğunun sağlanması ve teknolojiye uygun alet ve cihazların özürllülerce elde edilmesini kolaylaştırıcı önlemlerin alınması,
- e- Özürllülerin sosyal güvenlikleri ile gelirlerinin korunması, aile hayatı ve kişisel bütönlükleri ile kültür, eğlence, spor ve din alanlarına tam katılımlarının sağlanması,

hususlarını temel almaktadır.

572 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin (1997) 3. maddesi de, 1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değıştirilerek Kabulü Hakkında Kanun'un 6 ncı maddesinin (A) fıkrasına eklenen (r) ve (s) bentleri ile aynı maddenin sonuna eklenen fıkrayı içermektedir. Özellikle (s) bendi özürllülerin ulaşılabilirliği ele almakta ve Büyükşehir Belediyelerine ulaşılabilirlikle ilişkili olarak; "Ulaşım araçlarının özürllülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygun olmasını sağlamak ve özürllüler için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulama..." görevini vermektedir. Bu maddede sayılan görevlerin gerçekleştirilmesi sırasında da Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulmasını zorunlu kılmaktadır. Kararnamenin 4. maddesi ise, 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanununun 15 inci maddesine eklenen ve 77. bentten sonra gelmek üzere aşağıdaki bentleri içermektedir.

78) "Bu maddede sayılan her türlü yapılar ve çevresinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özürllülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek,"

79) "İmar planlarının yapımı ve uygulanması ile yapıların inşaat ve iskan ruhsatı aşamasında, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uygunluk sağlamak, uygulamaları denetlemek ve bütönlüğü sağlayıcı tedbirler almak,"

81) "Özürllüler için, ulaşım ile sosyal ve kültürel amaçlı hizmetlerden ücret almamak veya indirimli tarife uygulama .., konusunda kolaylık sağlamak,"

3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğı'ndeki Değışikliklerin (1999), yönetmeliğın 3. maddesine eklenen fıkrasında "belediye, mevzuat ve standartlarda özürllüler konusunda getirilen hükümlere uymakla ve bunları uygulamakla yükümlüdür. Ayrıca, belediye yörenin koşullarını göz önünde bulundurarak mevzuat ve standartlarda yer almayan hususlarda da özürllüler ile ilgili gerekli önlemleri almaya yetkili ve sorumludur" denilmektedir. Yönetmeliğın değıştirilen (4,5,9,31,32,38,41,43,44,45,49, ve 50) ve fıkra eklenen (3,7,10 ve14) maddeleri arasında 9. madde "belediyeler, tasarrufu altındaki yol, otopark, park, yaya bölgesi, kaldırım gibi yerler ile bunlar üzerindeki kamu hizmetlerinin yürütölabilmesi için gerekli büfe, hela, trafo merkezi gibi tesisleri, ulaşım ve haberleşme noktaları, sinyalizasyon ve aydınlatma elemanları, çöp kutusu, bank, reklam ve bilgilendirme levha ve panoları gibi kent mobilyaları ile peyzaj elemanlarını Türk Standartları Enstitüsü standartlarına da uymak koşuluyla yapar veya yaptırır" hükmü getirmektedir.

Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği'ndeki Değişikliklere (1999) dair yönetmelikte de özürlü tanımı yapıp, ulaşılabilirliğin sağlanması için konutların da içinde yer aldığı çarşılar ve pasajlar gibi umumi binalarda TSE standartlarına uyulması yükümlülüğü getirilerek toplu taşımacılık alt yapı ve tesisleri için önemli olan bazı ölçülerde ve ticari kullanımlara ilişkin maddelerde düzenlemeler yapılmaktadır.

Mevzuatta özürllülerin ulaşılabilirliğini temel alan 01 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürllüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un geçici maddelerinde fiziksel çevreye yönelik yapılması gereken düzenlemelere ve toplu taşıma hizmetlerinin özürllüler için uygun hale getirilmesine yer verilmektedir. Geçici madde 2: "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürllülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir" demektir. Geçici madde 3 ise, "Büyükşehir belediyeleri ve belediyeler, şehir içinde kendilerince sunulan ya da denetimlerinde olan toplu taşıma hizmetlerinin özürllülerin erişebilirliğine uygun olması için gereken tedbirleri alır. Mevcut özel ve kamu toplu taşıma araçları, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürllülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir" demektir. Mevcut yasal düzenlemeler, bir yandan yeni yapılaşmalarda ulaşılabilirliği zorunlu kılarken, 5378 sayılı kanunla mevcut yapılaşmış çevrenin ve mevcut ulaşım sisteminin 7 yıl içinde ulaşılabilir hale getirileceğine ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere, aslında yapılaşmış çevrenin ulaşılabilirliğinin sağlanmasının zemini kanunlarla hazır hale getirilirken, teminat altına alma ve alınmaması durumunda yaptırımlara yönelik uygulamalarda (proje onayı, inşaat ya da ruhsat aşamasında denetlenme vb.) belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizlikler, yeni yapılan kamusal kullanımı olan binalar/mekanlarda bile uygulanmayan standartlar yüzünden artmaktadır. Bu yüzden, tekil örnekler ayrı tutulursa, yasal düzenlemelere rağmen yapılaşmış çevrede ulaşılabilirliğin herkes için sağlanamaması yapılaşmış ve sosyal çevrede engelleri ve ayrımcılığı ortaya çıkarmaktadır.

Fotoğraf 3-4. Ulaşılabilirse sevgi her engeli aşılar.

Konut alanları yapılaşmış çevrede bu ayrımcılığın en belirgin olarak hissedildiği yaşam çevrelerinden biridir. Bir yaşama alanı olarak seyahatin konutta başladığı ya da sonlandığı düşünüldüğünde konut ve çevresinin herkes için ulaşılabilir olması önem kazanmaktadır. Buna karşın, konut üretim politikalarında genel olarak konut üretiminin kullanıcı ve kullanıcı gereksinimleri belli olmayan kişiler üzerinden gerçekleştirilmesi herhangi bir insan için bile bu konutları yaşanır olmaktan uzaklaştırabilmektedir. Bu insanın dezavantajlı duruma sahip bir insan olduğu düşünüldüğünde daha konuttan dışarı çıkmadan ulaşılabilirliğin varlığı sorgulanmaya başlanmaktadır. 2006 yılında çıkarılan Yapılarda Özürllülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, özürllülerin ulaşımı ve kullanımına uygun olmayan yapıların uygun şekle getirilmesine yönelik proje değişiklik taleplerinin değerlendirilmesi için oluşturulacak komisyonun teşkili, çalışma usul ve esasları ile özürllünün kullanımından sonraki süreçle ilişkin hususları belirlemektedir. Yönetmeliği, özürllü mevzuatına yönelik diğer yasal boyutlardan ayıran en önemli özellik ana gayrimenkuldeki (kat mülkiyetine konu olan gayrimenkulün bütünü) özürllünün kullandığı ortak yerler ile bağımsız bölümleri kapsamasıdır. Görüldüğü gibi bir yandan

mevcut binalardaki düzenlemeler için yasal zemin oluşturulurken hâlâ toplu konut üretiminde dezavantajlı insanları ya da potansiyel engellileri dikkate alan hiçbir şeyin yapılmaması mevzuat içinde bile çelişkiler yaratmaktadır.

2006 yılında çıkarılan bir başka yönetmelik Otopark Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliktir. Bu yönetmelikte, "otopark miktarının, engellilere ayrılanlar da dahil araç park yerlerinin, varsa parsel sınırından itibaren otopark rampasının, trafik akışının ve tesis kapasitesinin yapının onaylı mimari projesinde sayısal değerleri ile birlikte belirtilmesi...otopark rampasının yapı yaklaşma sınırı içinden başlatılabilmesi için imar planı kararı alınması ve rampa projelerinin hazırlanması zorunludur" ifadesi kullanılmaktadır. Bu yönetmeliğin yeni yapılacak binalar için uygulanması olumlu gibi gözükürken, bugüne kadar bu durumun tersine imar uygulamalarına sahne olan yapılaşmış çevredeki ulaşılabilirlik ve park problemlerinin nasıl çözümleneceği ise belirsizdir.

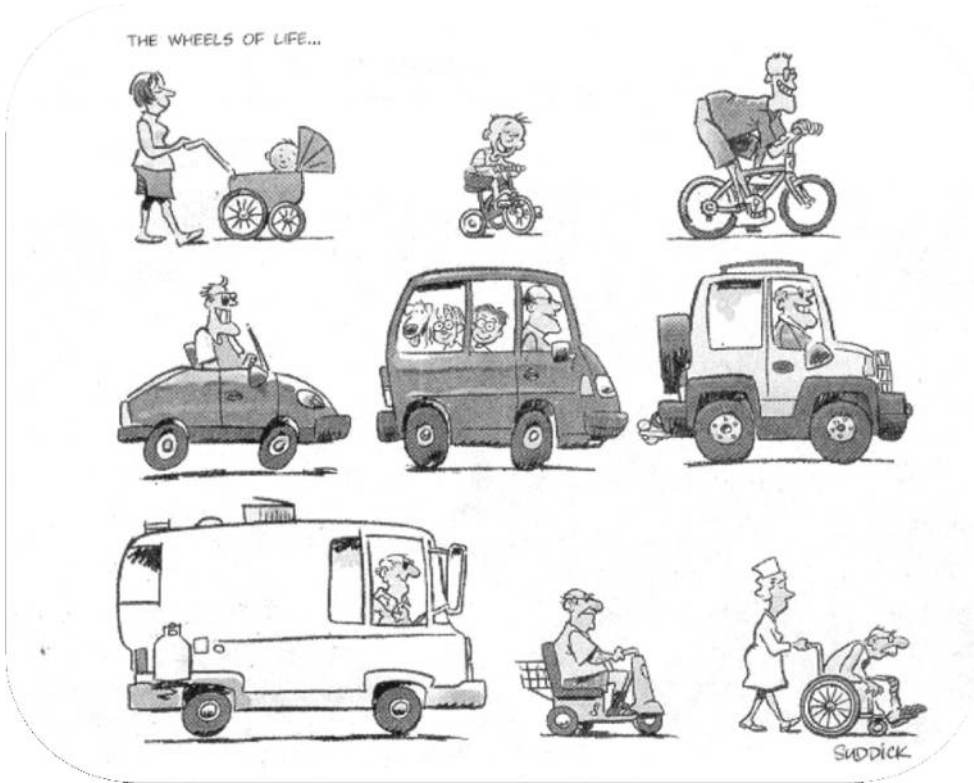
Kanun Hükmünde Kararnameler gibi bazı Genelgeler de özünde ulaşılabilirlik konusuna temellenmektedir. 1999 tarihli "Sakat araçlarına park yeri ayrılması" konulu genelge, Karayolları Trafik Yönetmeliğinin il ve ilçe trafik komisyonlarının görev ve yetkilerini düzenleyen 18. maddesinin (d) bendinde yer alan "karayolu üzerindeki park yerlerinde özürllüler için işaretlerle belirlenmiş bölümler ayrılmasını sağlamak" hükmüne istinaden özürllü araçlarına park yeri ayrılması için trafik komisyonlarına götürülecek önerilere vurgu yapmaktadır. Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü tarafından 05 Ocak 2002 tarihinde yayınlanan özürllülere yönelik bir başka genelgede de "Zor hava şartlarında illerde valiliklerce okulların tatil edilerek gerekli tedbirlerin alınması durumunda; kamuda görev yapan tüm engellilerin de (bedensel, görme ve işitme) belirlenen tatil süresince idari izinli sayılmaları uygun görülmüştür" denilmektedir.

Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Genelge ve Yönetmelik hükümlerine referans gösterilerek uyulması öngörülen özürllülerin ulaşılabilirliğiyle ilgili standartlar, temelde uygulama esaslarını ve tasarım ölçütlerini içermektedir. 1991 yılında çıkarılan Özürllü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kurallarını içeren 9111 sayılı standart, "bedensel, görme ve işitme özürllü insanların ikamet edeceği binalarda mimari açıdan yapılabilecek düzenlemelere ait kuralları kapsamakta" ve "özürllü insanların ikamet edecekleri binalarda bir engellemeye uğramadan yaşamlarını sürdürebilmelerini" amaçlamaktadır (TS 9111, 1991). 1998 yılında çıkarılan Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri, Özürllü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları isimli 12460 sayılı standart ise, "şehir içi yollarda; raylı, hafif raylı toplu taşıma sistemlerindeki yeraltı veya yerüstü istasyon tesisinde yaşlılar (gücsüzler) ve özürllülerin rahat, emniyetli bir şekilde hareket ve seyahat etmelerinin sağlanması amacıyla yapılacak düzenlemelerin tasarım kurallarına" ilişkin kavramlara yer vermektedir (TS 12460, 1998). 1999 yılında çıkarılan Şehir İçi Yollar – Özürllü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları isimli 12576 sayılı standartta da temel amaç, "özürllülerin evden çıkıp, engelle karşılaşmadan tüm sosyal ve kültürel aktivitelere katılmaları" olarak ifade edilmekte ve bu standart, "iş ve günlük yaşantılarını sürdürürken yollardaki yaya kaldırımı, alt/üst geçitler, kavşaklar, kamu/kurum binaları, alışveriş merkezleri, ikamet ettikleri binaların girişlerinde yapılacak yapısal önlemler ve işaretlemelerle, toplum hayatının yaşantısına katılmalarını" amaçlamaktadır (TS 12576, 1999). Doğrudan özürllülerin ulaşılabilirliğiyle ilgili olan bu standartlar dışında uyulması zorunlu olan TS 7635, TS 7768 ve TS 8357 sayılı ve doğrudan özürllülerle ilgili olmayıp içinde özürllülerin ulaşılabilirliğini sağlamaya yönelik bölümler ya da ifadeler bulunan standartlar (TS 12127, TS 12186, TS 12694, TS 10551, TS 8237, TS 8022, TS 11937, TS 12254, TS 10082, TS 11400, TS 11594, TS 11642, TS 12006, TS 12574, TS 12575, TS 12527) da bulunmaktadır. TSE'nin uyulması gereken ilgili standartları olarak nitelenen bu standartlar, yapılaşmış çevrenin belirli tasarım ölçütlerine bağlı kalınarak inşa edilmesine rehberlik etmektedir. Teorik olarak, verilen referanslarla bu mümkün gibi görünürken standartların bir bütün olarak imar yönetmelikleriyle bütünleşememesi, hatta kimi zaman yönetmeliklerin kendi içinde belirsizliklerin ortaya çıkması standartların uygulanabilirliğini ortadan kaldırmaktadır (Atak, 2001:76) Standartların uygulanılrlığının denetlenmeyişi de buna eklenince ulaşılabilirlik konusundaki çözümler standart dışı rampa ve tuvaletlere indirgenen uygulamalarla sınırlı kalmaktadır.

2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Kanunun Geçici 2. ve 3. maddelerinde yer alan "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapılar... spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılara" yönelik ve bunun dışında "toplu taşıma hizmetlerinin özürllülerin erişebilirliğine uygun olmasına" yönelik standartların bugüne değin ele alınmamış olması bu alandaki eksikliği açıkça ortaya koyarken mevcut standartların Türkiye koşullarında uygulanması da mümkün gözükmemektedir. Başbakanlık Özürllüler İdaresinin Özürllü Dostu Belediyeler Onur Ödülleri–2006 (www.ozida.gov.tr) yerel yönetimlerin standartları uygulamasını teşvik edip özürllülere götürdüğü ve götürmeyi planladığı hizmetlerin verimliliğini, çeşitliliğini ve yerleşim alanlarının ulaşılabilirliği artırır mı bilinmez ama bu günkü haliyle şehirlerin ulaşılabilirlik adına çıkarılan yasal zorunluluklardan etkilenmediği ortadadır.

SONUÇ

Ulaşılabilirliği temel alan yasal düzenlemeler, yapılaşmış çevrede bütün potansiyel engellilerin ulaşılabilir ve kullanılabilirliğini sağlamaya yönelik olarak ele alınmaktadır. Buna karşın, gündelik yaşama dahil olan yapılaşmış ve sosyal çevre ile yasal düzenlemeler arasındaki ilişkinin varlığı sorgulandığında, yasal düzenlemelerin ya hiç dikkate alınmadığı, ya çok sınırlı olarak hayata geçirildiği ama standartlara uymadığı, ya da sınırlı sayıda tekil örneklerde olduğu gibi iyi bir şekilde uygulandığı gözlenmektedir. Sınırlı sayıdaki tekil örnekler ayrı tutulursa, yapılaşmış çevrede ulaşılabilirlik adına geçmişten bugüne değin farklı bir durumun bulunduğunu ifade etmek güçtür. Üstelik bunu, insanların mekanlara değil insanların insanlara da ulaşılabilirliklerinin sağlanması yönündeki son dönem sosyal ulaşılabilirlik yaklaşımları çerçevesinde ele almak mümkün gözükmemektedir. Doğaldır ki, mevzuata rağmen ulaşılabilirliği engelleyen problemleri hafifletecek ya da ortadan kaldıracak bir sistemin kurulması Türkiye'nin uygulama pratiğinde olmamasından dolayı hiç de kolay değildir. Özürllüler konusundaki ilk resmi envanterini 2004 yılında belirleyebilen ve bu envantere göre politikalar üretip hayata geçirecek devlet yapısının bu durumu kısa bir zamanda çözümlemesi de zordur. Mevzuatın hazırlanması şüphesiz bu konunun alt yapısını oluşturmaktadır, ancak yıllardan beri var olan kimi yasal zorunlulukların gerçekleştirilememesi de belki de mevzuatın en fazla eleştirildiği noktadır. Bu yüzden, öncelikli olarak mevzuatın işlerliğinin sağlanmaması, uygulamaların standartlara uygun olarak gerçekleştirilmesi ve denetiminin ele alınması zorunludur. Özellikle yerel yönetimlerin mevzuattaki zorunlulukları ne derece gerçekleştirdiği potansiyel engelli olan bütün kentliler tarafından denetlenmelidir. Bildirinin giriş bölümünde de belirtildiği üzere, özürllü yaşamıyla şu ya da bu şekilde ilişkili önemli bir büyüklüğe ulaşan nüfusun (38.7 milyon toplam nüfus içindeki yeri %55.2) iyi bir örgütlenme ile bu uygulamaların hayata geçirilmesinde etkin bir görev üstlenmesi de kaçınılmazdır.

Fotoğraf 5. Herkes potansiyel engellidir.

Sonuç olarak, ulaşılabilirliği, özellikle de özürllülerin ulaşılabilirliğini temel alan düzenlemeler nerede ve nasıl yapılırsa yapılsın, insanların cinsiyet, yaş, ulus veya bedensel ya da zihinsel yeterlilik ayrımı gözetilmeksizin toplumsal etkinliklerden ve yapılaşmış çevreden serbestçe ve eşit bir şekilde yararlanması ve özellikle seyahat edebilmesi modern dünyada herkes için temel haklardan biridir. Bu haklar öncelikle herkes için olmayı gerektirir. Sürdürülebilir bir yaşamın kullanıcıları tarafında yer alan ve evrenselleştirilen herkes için ulaşılabilirlik (accessibility for all) kavramlarının hakça ve eşitlikçi bir şekilde düşünülmesinin arkasındaki gerçek budur. Bu yüz-

den, yapılaşmış çevre, ulaşılabilirliği ve kullanılabilirliği iç ve dış mekânda bir bütün olarak sağlayamıyorsa ve ulaşılabilirlik ulaşım araç ve yapıları tarafından engelsiz olarak gerçekleştirilemiyorsa yapılaşmış çevrenin, ulaşım yapı ve araçlarının tekil olarak işlevsel olmasının hiçbir anlamı yoktur. Dolayısıyla, yapılaşmış çevrenin ve ulaşılabilirliğin dezavantajlı kişiler için gündelik yaşamın fiziki mekândaki olumsuzluklarını azaltacak ya da yok edecek kadar özel, bununla birlikte rahat ve kolay ulaşılabilirliği, bağımsız ve eşitlikçi kullanımı ile potansiyel kullanıcılarının gereksinimlerini de karşılayacak kadar genel bir tasarım/herkes için tasarım (design for all) özelliğine sahip olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Birleşmiş Milletler, 1996, İnsan Yerleşimleri Konferansı, Habitat Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Ankara:
2. Tural, O., 2005, "Tasarım ölçütleri açısından yaşlı bakımevleri dış mekanlarının kullanılabilirliği", III. Ulusal Yaşlılık Kongresi, İzmir
3. Aicher, J., 1998, Designing Healthy Cities, Prescriptions, Principles, and Practice, Aicher, BES, MCP, MPH, MD, Krieger Publishing Company, Malabar, Florida
4. Çağlayan, D., 2001, Kent İçi Toplu Taşımacılık Hizmetlerinde Özürlüler İçin Ulaşılabilirliğin Sağlanması, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yayınlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Ankara
5. European Cammission, 2003, "2010: A Europe Accessible for All", Report from the Group of Experts set up by the European Commission, <http://www.design-for-all.org/artikel.php?ac=direct&id=2494>, 2006
6. Tunçay, M., 1994, Kentsel Haklar, Karşılaştırmalı Bir Çerçeve Türkiye, İstanbul WALD Akademisi, İstanbul
7. ÖİEAT, 2000, Özürlüler İçin Engelsiz Avrupa Tebliği, <http://www.ozida.gov.tr>, 2006
8. Gleeson, B. 1999, Geographies of Disability, Routledge Press, London
9. Sürmen, Ş., 2001, Fiziksel çevre, sevgi ve bilgiye dayalı planlanmalı, Herkes İçin Ulaşılabilirlik Seminer Notları, Cem Ofset, İstanbul
10. Imrie, R. 2000, Disabling environments and the geography of access policies and practices, Disability&Society, 15
11. Scherrer, V. , 2001, "Neden Ulaşılabilirlik Hakkında düşünmeliyiz", Herkes İçin Ulaşılabilirlik Seminer Notları, Cem Ofset, İstanbul
12. TS 9111, 1991, Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, TSE, Ankara
13. TS 12460, 1998, Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri, Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları, TSE, Ankara
14. TS 12576, 1999, Şehir İçi Yollar – Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları, TSE, Ankara
15. Atak, E., 2001, Engelsiz Yapılı Çevre Düzenlemelerinin Mevzuat Kapsamında İncelenmesi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Yayınlanmamış Özürlüler Uzmanlığı Tezi, Ankara

Abstract

Evaluation of the Disabled Persons Law in Turkey from Accessibility Perspective.

Accessibility connotes that everybody should have equal access to built and social environment. Especially, it suggests that buildings and places should be provided, which are designed and managed to be safe, healthy and convenient, to for the use of all members of the society. It also implies that built environment should be accessible in that they should be really usable from ground floor to the top, from inside to outside, and in that adequate means of autonomous exit should be provided. For a person with limited mobility, the built environment can either facilitate or limit their independence. A barrier free environment will allow a person with a disability to live more independently within her own built environment as well as access to public buildings (such as museums, municipality, post offices, hospitals, mosque, school etc) or private ones (shops, restaurants, offices etc), and participate in community activities. Barrier free design assists not only those with disabilities, but also the elderly and people who have disability potential. Accordingly, civil rights is the rationale for accessibility. This study is focused on Disabled Person Laws in Turkey from the past to day, and evaluates the law from the perspective of accessibility.

İSLAM'DA ÖZÜRLÜLERİN KONUMU VE YERİ (ÖZÜRLÜLER-DİN İLİŞKİSİ)

Fahri Kayadibi*

İslam toplumunu diğer toplumlardan ayıran en önemli özelliklerden biri, bireylerin sadece kendilerini değil, toplumun diğer fertlerini de görüp gözetmeleridir.

Müslüman bir toplumda; düşen kaldırılır, hastalanan ziyaret edilir, giyecek bulamayan giydirilir, yolda kalan orada bırakılmaz, yetimlerin, dul kalmış kadınların ve kimsesizlerin elinden tutulur, borçlular borçlarından kurtarılır, buluntu malların sahipleri aranır, yolunu şaşırana yol gösterilir. Kısacası bir kişinin acısı herkesin acısı, bir kişinin sevinci herkesin sevinci olur

Peygamber efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

Müminler birbirini sevmeye, acımadaya ve birbirlerine şefkat göstermeye bir vücut gibidir. Vücudun bir uzvu rahatsız olunca diğer organları ona ortak olur. ¹

Öyleyse toplumun, özürlü ve düşkünlerin çektiği ıstırapı tümüyle duyması gereklidir. Sıkıntıyı duymak yetmemektedir, bunu gidermek toplumun huzurunun temel kaynağıdır.

Yüce Peygamberimiz (S.A.V) "muhakkak ki Allah (cc) dünyada insanlara azap edenlere azap eder." ² buyurmuştur. Bu sebeple düşküneye, özürlüye azap edecek hususların düşünülerek giderilmesi lazımdır. Şehir planları, yollar, parklar ve vasıtalarda ayrıca umumi yerlerde sakatlara uygun yapılaşmaya gidilerek onları sıkıntılardan kurtarmak gereklidir. Bu konuda özürlülerin fikirleri alınmalıdır.

İslam dini merhameti, muhtaçlara yardım elini uzatmayı ister. Peygamberimiz (sav): "İnsanlara merhamet etmeyene Allah cc de yardım etmez." ³ buyurmuştur. Sakata merhamet etmek; onu eğitmek ve ona edindiği mesleğe uygun iş vermektir. İnsan enerjisinin israfı İslam dinine göre kötüdür. Herkes kabiliyet ve kapasitesine göre eğitilerek üretime katkıda bulunmalıdır. Aksi takdirde insan ve zaman gücü kullanılmamış olur.

İslam dini sakatlıktan korunma tedbirlerini de koymuştur. Doğum öncesi ve sonrası çocuğun korunmasını, iyi beslenmesini, fiziki ve ruhi gelişiminin sağlanmasını istemiştir. Çocuğu ana rahminde zehirleyen alkolü ve uyuşturucuyu yasaklamıştır. Bilhassa AIDS, frengi, belsoğukluğu gibi hastalıklara sebep olan gayr-ı meşru ilişkileri yasaklamıştır. Bulaşıcı hastalıklardan korunmayı emretmiştir. Sakatlığa neden olan yakın akraba evliliklerini üçüncü derecede sınırlayarak yakın akraba evliliğine dikkatleri çekmiştir.

İslam dini, tedbiri tümüyle aldıktan sonra Allah'a dayanmayı istemiştir. Böylece trafik ve iş kazaları konusunda tedbir alınması dini bir konu haline gelmiştir. Atalarımız "Tedbir kuldandır, takdir Allah'tandır" demişlerdir.

Ülkemizde 7,5 milyon (%12) sakat olduğunu düşünürsek, sakatı görüp gözetmenin ne denli önemli bir görev olduğunu anlamış oluruz. Bir gün çeşitli nedenlerle kendimiz de sakat olabileceğimizi göz önünde bulundurursak özürlülere karşı görevimizi daha duyarlı yapmış oluruz.

İslam'da Özürlü ve Düşkünlerin Genel Durumu

İslam; güzel ahlak, sevgi, saygı, düşkünlere gözetme, muhtaçlara el uzatma, dayanışma ve kardeşlik dinidir. Başkalarına düşmanlık ve eziyet yasaklanmış, yardımlaşma ve iyilik emredilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "iyilik ve takva hususunda birbirinizle yardımlaşınız" ⁴ buyrulmuştur.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

1-Taç. Ter.C.5. S 18

2-Taç. Ter.. C 5. S.21

3-Taç. Ter.C 5. S 17

4-Maide 2

Müslümanların birbirini gözetmeleri konusunda "müminlere karşı kanat ger, tevazu göster, şefkatle muamele et"⁵ buyrulmuştur. Bu nedenle Müslüman toplumlarda herkes birbirini korur. Kişilere şefkat gösterilir ve tevazu ile davranılır.

Peygamberimiz (sav) "Rıfk, şefkat ve mülayimlikten mahrum olan kimse bütün hayırlardan mahrum olur."⁶ buyurmuştur. İnsanlara şefkatle, yumuşaklıkla, sevgiyle davranmayanların bütün hayırlardan mahrum olacaklarını vurgulamıştır.

Bir diğer hadis-i şerifinde de "insanlara merhamet etmeyen kimseye Allah (cc) de yardım etmez."⁷ buyurarak insanlara merhamet göstermeyene Allah (cc)'nin de merhamet göstermeyeceğine işaret etmiştir.⁸

Müslüman toplumu vücut gibi bir bütündür. Vücuttaki bir noksanlığın ıstırabını tüm uzvun duyması gibi, vücut hükmünde olan toplum da bir ferdin arızasını kendinde hissetmelidir. Nitekim Peygamberimiz (sav) "müminler birbirini sevmeye, acımadaya ve birbirini korumaya bir vücut gibidirler. Vücuttaki bir organ rahatsız olduğunda o rahatsızlığı giderinceye kadar tüm vücut rahatsız ve huzursuz olur."⁹ buyurmuştur.

İslam dini Müslümanlardan kardeşliğin gereklerini yerine getirmeyi ister. Nitekim Peygamberimiz(sav) "Müslüman, Müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz, ona hor bakmaz."¹⁰ buyurmuştur. Düşkün ve sakatları yardımsız bırakmamak kardeşliğin gereğidir.

Sakat bir insanı kendi haline bırakıp ona ilgi göstermemek eziyettir. Peygamberimiz (sav): "Muhakkak ki Allah (cc) dünyada insanlara azab edenlere azab eder."¹¹ Buyurarak insanları dünyada eziyet içinde bırakanları Cenab-ı Allah'ın cezalandıracağını açıkça ifade etmişlerdir. Bir diğer hadis-i şeriflerinde de "güzel ahlak, güler yüz, hayırlı işlerde el açıklığı bir de kimseye eziyet etmektedir."¹² Buyurarak kimseye eziyet etmemenin güzel ahlakın gereği olduğunu belirtmişlerdir.

İnsan kendini bir sakatın yerine koysa veya sapasağlamken bir gün çeşitli tehlikelere maruz kalarak sakat olabileceğini düşünse sakatlara karşı olması gereken düşünce ve davranışlarını bilir, onlara yardım eder. Sakat olarak kendisine nasıl muamele edilmesini istiyorsa sakatlara karşı da öyle muamele etmeye başlar. Zaten başkalarını kendimiz gibi görüp gözetmemiz imanımızın gereğidir. Peygamberimiz (sav) kendiniz için sevdiklerinizi kardeşleriniz için de sevmedikçe gerçekten iman etmiş olmazsınız. "¹³ buyurmuştur.

Öyleyse bir Müslüman olarak sakata ve düşküne bakıp ilgilenmemiz din kardeşliğimizin, ahlakımızın, imanımızın ve insanlığımızın gereğidir. Aynı zamanda bu bir amel-i salihdir.

İslam'da Özürllülerin Korunma Tedbirleri

İslam dini öncelikle sakatlıktan korunma tedbirlerini almıştır. İnsan hayatına, sağlığına ve nesline zarar verecek her şeyi yasaklamıştır. Bunun için insanın tehlikelerden uzak durması ve kendini bu tehlikelerden koruması istenmiştir. Kur'an- Kerim'de "kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız"¹⁴ buyurularak tehlikelere karşı tedbirler üreterek sakatlığı doğuran tehlikeye kişinin bizzat kendisinin neden olmaması istenmiştir. Bu nedenle insan kendi imkânları ölçüsünde (hastalık, iş kazası, trafik kazası... gibi) tehlikelere karşı tedbirlerini önceden almalıdır. Bu tedbirlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Doğum öncesi ve hamilelikte çocuğun korunması:

İslam dini; anne sağlığının korunmasını, annenin helal ve temiz gıdalarla beslenmesini, çocuğun ana rahminde her türlü tehlikeden korunmasını ister. Sağlıklı bir çocuğun doğmasını sağlamak amaçlanır. Nitekim gayr-i meşru

5-Hicr 88

6-Taç ter. C. 5 S. 58, Müslüm

7-Buhari, Müslim, tac tr. C.5 S.17

8- Burada önemle belirtmek isterim ki sakatlara gerçek merhamet onları meslek sahibi yapma konusunda eğitim desteğinde bulunmak ve onlara iş vermektedir.

9-Taç Ter. C5 S.18 Buhari- Müslim

10-Taç. Ter.C 5 S 61 Tirmizi- Hasan

11-Taç. Ter.C. 5 S 21

12-Taç. Ter.C5 S 64 Tirmizi- Hasan

13-Taç. Ter.C 1 S 26 Buhari - Müslim

14- Bakara 155

evlilikler, fuhuş yasaklanarak neslin devamını sağlayan aile yapısının korunması istenmiştir. Ana rahmindeki çocuğun sağlığını tehdit eden alkol yasaklanmıştır.¹⁵ Frengi, bel soğukluğu, AIDS gibi çocuğu daha ana rahminde iken sakatlayan hastalıklara neden olan fuhuş(zina) şiddetle yasaklanmıştır.¹⁶ Meşru nikah (evliliği) zaruri kılınmıştır. Çocuk terbiyesi ve yetiştirilmesi aileye görev olarak verilerek ailede çocuğun fiziki, ruhi gelişiminin sağlanması ve eğitilmesi istenmiştir.¹⁷

2. Yakın akraba ile evlilik sınırlandırılmıştır

Sakat doğumlara çoğunlukla yakın akraba evliliklerinin neden olduğu bu yüzden akraba ile evlilikten kaçınılması gerektiği vurgulanılmaktadır.

İslam dini ancak üçüncü derece akrabalarından itibaren evliliğe izin vererek yakın akraba evliliğinin mahsuruna dikkati çekmiştir. İslam âlimleri de yakın akraba evliliğini cevazına rağmen sakıncalı görmüşlerdir. Resulullah (SAV) şöyle buyuruyor: "Yakın akrabalarla evlenmeyin. Zira çocuklar cılız olur."¹⁸

3. Trafik ve iş kazalarına karşı tedbirler:

İslam dini kaza ve tehlikelere karşı gerekli tedbirlerin alınmasını ister. Bütün tedbirlerin alınmasından her türlü güvenliğin sağlanmasından sonra Allah (CC) a tevekkül edilebileceğini belirtir.¹⁹

Peygamberimiz (SAV) devesini dışarıda başıboş bırakarak 'O Allah'a tevekkül' diyen bir Arabî'ye, "Deveni kazığa sağlam bağla, sonra Allah'a tevekkül et"²⁰ buyurmuştur.

Gene Peygamberimiz (SAV): "Yolda insana eza veren bir engeli kaldırıp atmak imandandır."²¹ diyerek bugünkü trafik akışının engelinin kaldırılmasına daha o günden ışık tutmuştur.

4. Alkol, Uyuşturucu ve Kumar Yasağı:

İslam dini insan sağlığını fiziki ve ruhi yönden temelden sarsan alkol (uyuşturucu) kullanımını yasaklamıştır. Alkol ve uyuşturucu yasağı²² insanı büyük ölçüde hastalık ve sakatlıklardan korumaktadır. Milyonlarca insanın dünyada içki ve uyuşturucunun pençesinde kıvrandığını düşünürsek dinimizin bu konudaki yasağının hikmetini çok daha iyi anlayabiliriz.

Ruh ve aile saadetini bozan, kişiyi sefaletle sürükleyen kumarın, yasaklanmış olması da yine insanı korumak içindir.

5. Kan Davaları ve İnsana Zarar Yasaktır.

İnsan en şerefli varlıktır. Bu varlığa zarar vermemek ve onu korumak çok önemlidir. İnsanın malı, canı, ırzı kıymetlidir ve emniyette olmalıdır. Bu nedenle hiç kimse diğer kimseyi öldürme, sakat bırakma hakkına sahip değildir.²³ İslam dini savaşlarda bile çocukların, kadınların korunmasını ve boşuna insan öldürülmemesini ister.

Özürlü ve Düşkünleri Himaye

İslam, sakat, düşkün, yaşlı ve yoksulların himayesini ister. Amel-i Salih, sadaka, zekât bunun için vardır. Bu mali ibadetler toplumun her kesimini kaynaştırarak bütünleştirmektedir.

İslam, sevgi ve saygı dinidir. Küçüğe sevgi, büyüğe saygı ve düşküne himayeyi ister. Ayrıca karşılıklı yardımlaşma ile toplumun her hücrelerinde sevgi ve saygıyı teessüs ettirerek dayanışmayı sağlar. Peygamberimiz (SAV): "Birbirinizi sevmedikçe gerçekten iman etmiş olmazsınız"²⁴ diyerek sevgi bağlarının bir iman bağı olduğunu vurgulamıştır. Bu manada Yunus Emre şu şiirini yazmıştır:

15-Maide 90
16-Nahl 90
17- Tahrim 6
18- İhya-i Ulumuddin c.2, s.108, İst 1989.
19-Al-i İmran 159.

20-Taç Ter. c.5, s. 206.
21-Taç Ter. c.1, s.27.
22 Maide 90
23- Seçme Hadisler 4. Kitap, S.56
24 Taç. Ter. C,5, S. 30

Ben gelmedim davi için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmağa geldim.²⁵

Ayrıca bir başka şiirinde de:

Sevelim sevilelim
Bu dünya kimseye kalmaz.

Mısralarıyla sevilmenin yolunun sevmeden geçtiğini, geriye sevgisiz bir dünyayı bırakmamamızı vurgular.

Peygamberimiz (SAV): "Küçüklerini sevmeyen ve büyüklerine saygı göstermeyen bizden değildir." ²⁶ buyurarak toplumun küçüklü büyüklü sevgi ve saygı harcıyla kaynaşmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle ihtiyarlık özüyle düşünleşmiş olan yaşlılara el uzatılmalıdır. Hiç unutmamalıdır ki yaşlıya saygı göstermeyen yaşlanınca saygı görmez. Sakata ilgi göstermeyen sakatlanınca ilgi görmez.

Sakat kendi çilesiyle baş başa bırakılmaz ve ona asla kötü muamele yapılmaz. Bu konuda Peygamberimiz (SAV): "Gözü görmeyeni yoldan şaşırın ve sapıtan lanetlenmiştir." ²⁷ buyurmuştur.

Bu söylenenler ışığında günümüzde sakatlığı önlemek ve sakatları himaye için şunları yapabiliriz:

- Sakatlara her türlü ilgi göstermek ve destek olmak
- Sakatların kabiliyetlerine göre ve istihdam politikasına uygun eğitim vermek
- İş kazalarına karşı yeterli tedbir almak
- İhtiyarlara huzur evleri sağlamak
- Trafik kazalarını önleyici tedbirler almak
- Şehir planlarında kaldırım, merdiven, park, tuvalet vs gibi yerler sakatların konumuna uygun planlanması
- Sakatlar için ayrılan iş kontenjanlarına sakatların alınması
- Rehabilitasyon merkezlerinin çoğaltılması
- İnsan sağlığını tehdit eden bulaşıcı hastalıklar, içki, kumar, uyuşturucu ve fuhuşla mücadele edilmesi
- Herkesin sakatlara karşı olan sorumluluğunu hissetmesi ve kendine düşen görevi yerine getirmesi.
- Sağlıklılar için bu görevi yerine getirmek, kişinin sağlığı karşılığında Allah (CC) a bir şükürdür.

ÖZÜRLÜLERİN EĞİTİMİ

İslam dini, eğitim ve öğretime çok önem vermiştir. Daima öğrenmeyi, bilgi edinmeyi tavsiye etmiştir. Kuran-ı Kerim'in müslümanlara ilk emri "OKU"²⁸ olmuştur.

- Kuran-ı Kerim'in ilk emri "Oku" herkes için geçerlidir
- Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz ²⁹
- İlim her kadın ve erkek üzerine farzdır ³⁰
- İlimi müminin kaybolmuş malıdır. Onu nerede bulursa alsın³¹
- İlim Çin'de dahi olsa alınız.

25- Yunus Emre Güldeste S.6, Kültür Bakanlığı Yay. 1112, Ankara 1990
26- Taç. Ter. C5, S17
27- İslam'da Helaller ve Haramlar, C1, S.764 İbn-i Haver el Heytemi, İstanbul 1981.

28- Alak 1
29- Taç. Ter C1, S.15 (Dipnot)
30- İslam'ına S.213. Seyyit Sabık-Beyrut
31- Taç. Ter, C1 S. 65

İş ve İşçi Bulma Kurumu'na iş için başvuruda bulunan sakatların eğitim düzeylerinin yetersiz olması ve belli bir mesleklerinin olmaması, bu insanların istihdamlarında en büyük engelleri oluşturmaktadır. 1990 yılı sonu itibariyle iş talebi ile sıra bekleyen 55.467 sakat kişinin 44.501'inin (%80.12) okuma yazma bilmediği veya sadece ilkokul mezunu olduğu saptanmıştır. İşçi Bulma Kurumu bu insanların kabiliyet ve güçlerine göre meslek kursları açmıştır. 1990'da 26 kursta 354 sakata mesleki eğitim verilmiştir. 1991'de 30 kursta 450 kişi mesleki eğitim görmüştür.

Bu yetersizdir.³² Daha fazla kurslar açılmalı ve katılımın artması için gerekli teşvikin yapılması gerekmektedir.

1991 yılında Birleşmiş Milletlerin katkısıyla İş ve İşçi Bulma Kurumu Ankara'da Sakatlara yönelik MESLEKİ REHABİLİTASYON MERKEZİ açmıştır. 300 sakat kişiye meslek eğitimi verilmiştir.

1990 yılı sonu iş için İşçi Bulma Kurumlarından sırada bekleyen sakatların eğitim seviyelerine göre dağılımı şöyle: 55467 kişiden:

Eğitim durumları

	Erkek	Kadın	Toplam	% Payı
• Okuma Yazma Bilmeyenler	7051	931	7982	% 14.39
• Okur – Yazar Olanlar	5947	559	6506	% 11.73
• İlkokul Mezunu Olanlar	27605	2408	30013	% 54.11
• Ortaokul ve Dengi	4931	851	5782	% 10.42
• Lise ve Dengi	3744	953	4697	% 8.47
• Yüksek Okul Mezunu	403	84	487	% 0.88
GENEL TOPLAM	49681	5786	55467	% 100

İstihdam Açısından Özürllülerin Durumu

İnsan gücü değerlendirilmelidir. Çünkü insan becerisiyle, kabiliyetleriyle, kapasitesiyle en kıymetli varlıktır. Kuran-ı Kerim'de "Biz insanı en güzel suret ve biçimde yarattık."³³ buyurulmuştur. Her türlü kabiliyetle donatılmış en şerefli varlık olan insanın gücü ve enerjisi atıl bir vaziyette sakat da olsa bırakılamaz. Zira Kuran-ı Kerim'de: "İnsan için ancak çalıştığına karşılığı vardır."³⁴ deniliyor, sakatlar çalışmadan muaf tutulmuyor. Sakatların çalışmaması Peygamberimiz (SAV) in "Hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için yarın ölecekmiş gibi öbür dünya için çalışınız."³⁵ sözüne de ters düşer.

Sakatlar güçlerinin yettiği ölçüde dünyevi ve uhrevi görevlerini yerine getirme mükellefiyeti (görevi) içindedirler. Zaten Kuran-ı Kerim'de de: "Allah hiç bir kimseye gücünün yetmeyeceği yükü yüklemeyiz."³⁶ buyurularak insana gücünün nispetinde sorumluluk yüklenmiştir.

İslam'da insanın enerjisini ve zamanını boşuna harcaması, israfı haramdır. Sakat bir insan da gücünü yapabileceği işte kullanmak mecburiyetindedir. Özürllü, sakat olan uzvunu kullanamaz; diğer sağlam organlarını kullanabilir. Örneğin süper zeki bir özürllünün eğitilip meslek edinmemesi ve onun üretim dışında bırakılması insan gücünü atıl bırakmaktır. İnsan gücünün üretim dışında bırakılması ise en büyük israftır. Özürllüyü çalışma hayatının dışına itmek ömür sermayesini de israf etmek demektir. Zamanın israfı da en büyük günahdır.

İlahi hesap günü: Ömrünü (zamanını) nereye sarf ettin?

Bedenini (vücudunu) nerede yıprattın? Soruları cevap bekler. Hz. Peygamber: "İnsanların çoğunun aldandığı ve kıymetini bilmediği iki şey vardır: Bunlar BOŞ VAKİT ve SAĞLIK'tır"³⁷ buyurmuştur. Sakatların toplumla bütün-

32- Geniş bilgi için Sakatların İstihdam Sorunu, İş ve İşçi Bulma Kurumu Gen. Müt. Yayın No: 259, Ankara 1991

33- Tın 4

34- Necm 39

35- Buhari - Müslim

36- Bakara 286

37- Buhari-Müslim

leşmeleri onları eğitip meslek sahibi yaparak işe yerleştirmekle olur. Bu yönden özürllüler yeteneklerine göre eğitilerek meslek sahibi yapılmalıdır.

Eğitim – İstihdam İlişkisi

İşveren sakat istihdam etmelidir. Sakatların istihdamı tüzüğünde işverenler 50 veya daha çok sürekli işçi çalıştırdıkları iş yerlerinde %2 oranında sakatı; mesleklerine, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla mükelleftirler.

1990 yılı içerisinde İş ve İşçi Bulma Kurumuna iş için müracaat eden toplam: 12576 sakatın mesleki yönden 3405inin mesleğinin olduğu ve 9171'nin (%72.9) bir mesleği olmadığı belirlenmiştir. Halen iş için sırada bekleyen 55.467 sakatın 42.349'nun (%76.34) herhangi bir mesleği bulunmamaktadır. Mesleklerinde yetersiz düzeyde oluşları da istihdamlarını zorlaştırmıştır.

Gelir Dağılımında Özürllülerin Yeri

İslam'da dağıtım EMEK-İHTİYAÇ ikilisine göre yapılmaktadır. Emek-ihtiyaç rolüne göre bir toplumdaki fertler üç bölümde mütalaa edilebilir:

1. Akli başında, gücü-kuvveti yerinde becerikli ve geçimini fazlasıyla sağlayan insanların teşkil ettiği grup (Varlıklı İnsanlar Grubu). Bunların ihtiyaç tevziinden hakkı yoktur.
2. Akli başında, gücü-kuvveti yerinde, fakat ancak kıt-kanaat geçimini sağlayabilecek kadar kazanç elde edebilen insanların meydana getirdiği grup (Dar Gelirli İnsanlar Grubu).
3. Bedeni bir yetersizlik veya akli bir arıza ve benzeri sebeplerle çalışmaktan aciz olan insanların oluşturduğu grup (Düşkün ve Yoksul İnsanlar Grubu).
 - i) Kısmi sakat: Emek ve becerisiyle üretebiliyor. Yoksulsa ihtiyaç tevziinden hakkı var. Zenginse yoktur.
 - ii) Tam sakat: Çalışmıyor. Emek ve becerisi yok.

Birinci grup: Tevziden nasibini sırf emek unsuruna dayalı olarak alırlar. İhtiyaçları ölçüsünde harcar, muhtaçlara ihtiyaç ölçüsünce dağıtırlar.

İkinci grup: Elde ettikleri kazançları kıt kanaat geçinebildiklerinden tevziden nasiplerini hem emek hem de ihtiyaçlarına göre alırlar. Önce az çok ne kazanmışlarsa onu alacaklar sonra da genel refahtan ve sosyal yardımlardan ihtiyaçlarına göre paylarını alacaklardır.

Üçüncü grup: Kısmi sakatlar; emeğe göre zenginse dağıtacak. Emeğe ve ihtiyacına göre alacaktır. Değilse devlet ve varlıklılar bakacaktır.

Zekât, fitre, tasadduk, yardım, kurban, sosyal güvenlik ve devlet bakımı sakat ve düşkünler içindir.

Akile; diyeti yükleyip ödeyen asebe, ehl-i divan meslek grubu. Kendi fertlerinden birinin kasıtlı veya hatayla cinayetini, sakatlığını tazminat olarak ödemesidir. Günümüzde akile görevini sendikalar, fabrikalar, sigortalar, meslek grupları, dernekler gibi müesseseler yüklenmiştir. Gereğinde tazminat olarak ödemektedirler.³⁸

Özürllülerin acınmaya değil, eğitilmeye, meslek sahibi olmaya, istihdam edilerek kendi emekleriyle kazanmaya ihtiyaçları vardır.

38- İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı, Dr. Fahri Demir, S. 19, Ankara 1988

ENFORMASYON VE KOMÜNİKASYON TEKNOLOJİLERİ YOLUYLA ÖZÜRLÜLER İÇİN GELECEĞE BİR KAPI AÇMAK

Sıtkı Yıldız*

Giriş

2002 yılı itibarıyla Türkiye’de özürlü olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12.29’dur. Buna göre ülkemizde yaklaşık 8,5 milyon kişi özürlü olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Unutulmamalıdır ki, özürlülük sadece bu sorunu yaşayan kişiyi değil, ailesini ve yakın çevresini ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkileyen bir sorundur. 8,5 Milyon özürlü ve yaşlıların telekomünikasyon pazarında hiç de azımsanmayacak oranda yerleri vardır. Fakat mevcut endüstri ve teknolojiler onların ihtiyaçlarını ihmal etmektedir.

Özürlülük türleri ve ihtiyaçları çok çeşitlidir. Ortopedik, görme, işitme, dil- konuşma ve zihinsel özürlülük türleri yanında bir de süregelen hastalık sahibi gibi özürlü gruplarının ihtiyaçları farklıdır. Kimi özürlüler için ileri ve pahalı, kimileri için ise basit ve ucuz teknolojik araç-gereçler onların yaşam tarzlarını yeniden biçimlendirebilir. Bu sayede özürlülerin gerek günlük, gerekse de iş hayatları daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir duruma getirilebilir. Günümüzün ileri bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde toplumun yaklaşık her 8 kişisinden birinin daha iyi şartlarda yaşamlarını sürdürmeleri hem onlar için hem de toplumun genel sağlığı için gerekli ve uygulanabilir bir projedir.

Özürlülük Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış

Engellilerin gerek sosyal hayatta gerekse de çalışma hayatında hak ettikleri yeri almaya başlamaları 20. yüzyılın başlarına kadar mümkün olmamıştır. Engellilerin pek çoğu asırlar boyunca ya ailelerine bağımlı halde yaşamak, ya da dilencilik yapmak zorunda kalmışlardır. Sanayileşme devrimi ile birlikte artan işgücü talebi yine de engellilerin istihdamı için yeterli olmamıştır. Çünkü çalışma şartları hem sağlıklı insanlar hem de engelliler için çok ağırdı. Bu şartlar altında aile içerisine itilen engelliler, toplum ve çalışma hayatından uzak tutulmak suretiyle kontrol altında tutulmaya çalışılıyordu (Oliver, 1996:25).

Yirminci yüzyılla birlikte denetim altında tutulan engellilere yönelik bakım hizmetlerinin zamanla iyileştirilmesi, onların tıbbi ve mesleki rehabilitasyonu ile birlikte çalışma hayatına kazandırılmasının gereği ve önemi anlaşılmıştır. Bu amaçla engellilerin eğitilebilirliği ve potansiyellerinden yararlanabilirliği mümkün ve faydalı görüldüğünden, öncelikli olarak engellilerin tıbbi ve mesleki rehabilitasyon çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Günümüzde engellilerin çalışma hayatına kazandırılması sosyal hukuk düzeni içerisinde tüm çağdaş devletler tarafından kabul edilmektedir. Engelli insanların eşit fırsatlar çerçevesinde çalışma imkânlarından yararlanabilmeleri, iş sahibi olabilmeleri ve sosyo-ekonomik yönden bağımsız ve onurlu bir hayat sürdürebilmeleri, bütün insanların olduğu gibi engelli insanların da doğal hakkıdır (Kutal, 1978:321).

Günümüz şartlarında çalışma imkânı olan engellilere fiziki ve zihni yeteneklerini geliştirme ve kendilerine uygun bir iş imkânı verilmesi halinde, verimli olabildikleri görülmektedir. Günümüz iş dünyası teknolojik ağırlıklı üretim gerektirdiğinden, makineleşme ve otomasyon sonucu çok küçük parçalara bölünmüş olan işler, engelliler için ideal işyerleridir. Bilgisayarın ve telekomünikasyon aletlerinin hizmet sektörüne girmesiyle bu alanda engelliler için yeni iş imkânları doğmuştur (DPT, 1990:5).

Gerek sağlıklı gerekse engelli insanın başkalarına muhtaç olmadan temel ihtiyaçlarını kendi çabalarıyla karşılaması, ailesine ve topluma yararlı bireyler olması, kişiyi huzurlu ve mutlu kılar. Böylece birey hem psikolojik açıdan tatmin olur, hem de sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılar. Bir işte çalışmak, üretmek sadece ekonomik bir fayda getirmez, aynı zamanda kişinin ruhsal açıdan kendine güven ve saygı kazanmasını sağlar. Bu durum engelliler için çok daha fazla bir öneme haizdir. Çünkü toplumdan soyutlanma riski taşıyan engelliler, ancak ve ancak bir iş sahibi

* Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Öğretim Görevlisi, Dr.

oldukları ve üretken oldukları oranda kendilerine ve topluma bir değer katarlar ve kendilerine olan saygılarını kazanabilirler.

Toplumun bir bireyi olarak kendilerinden beklenenleri verememenin acısını duyan birçok engelli, kendilerine çalışma imkânlarının sağlanması yoluyla hem ekonomik yönden kendilerini güvence altına alma imkânına kavuşacaklar, hem de sosyal bağlarını geliştirerek toplumsal hayata katılabileceklerdir (Bilgin, 1999:401).

Engellilerin iş hayatına katılabilmeleri yalnızca kendileri için değil, toplumun ekonomisine katkıda bulunması için de önemlidir. Bir ülkenin istihdam düzeyi ile milli geliri arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Çalışan iş-gücü oranı yükseldikçe üretim artar, sonuç olarak da milli gelirde bir artış sağlanır. Ayrıca genç ve yetişkin engellilere yönelik sağlık ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi halinde, çalışma hayatına katılımları kolaylaşacağı için hem temel ihtiyaçları karşılama yönünden hem de topluma olan bağımlılıklarının azalması yönünden kazanç sağlanacaktır. Tüm bu nedenlerden dolayı engellilerin kısmen de olsa çalışma hayatına kazandırılabilmenin yolları aranmalıdır. Mevcut çalışan engellilerin iş ortamlarındaki engellerin kaldırılması için hukuki ve idari düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Sosyal hizmetler alanında yapılacak harcamalar, gelişmiş ülkelerde ekonomiye büyük yük getirmemektedir. Ancak az gelişmiş ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde korumaya ve özellikle üretim dışında kalan engellilere yapılan harcamalar milli gelirin artışı için yapılması gereken yatırımların payını azalmaktadır (Kongar, 1972:186).

Türkiye’de de olduğu gibi işsizlik sorunu pek çok ülkede engellilerin istihdamını zorlaştırmaktadır. Sağlıklı ve vasıflı insanların bile kendilerine uygun bir iş bulmaları her geçen gün zorlaşırken çalışabilir durumda olan engellilerin iş bulma imkânı daha da azalmaktadır. İş talebinde bulunan engellilerin önemli bir bölümünün yeterli eğitim almamış olmaları ve mesleki yeterliliğe sahip olmamaları engellilerin iş hayatına girmelerini zorlaştıran diğer etmenlerdir. Nitekim 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye Özürllüler Araştırması (DİE: 2004) sonuçlarına göre; ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürllü nüfusun % 36,33’ü ve süregelen hastalığa sahip olan nüfusun % 24,81’i okuma yazma dahi bilmemektedir. Özürllülerin yaklaşık % 41’i, süregelen hastalığı olanların yaklaşık % 47,10’u ilkökul mezunudur. İlkokul sonrası eğitim düzeyi ise oldukça düşüktür. Buna karşın, yüksek okula devam eden özürllü oranı % 2,42 ve süregelen hastalığa sahip olanlarda ise bu oran % 4,23’dür. Bu verilerin ışığında engellilerin iş hayatına katılımları oldukça zor görünmektedir. Böyle bir tablo engelliler için genel eğitimin yanında daha fazla mesleki kursların tertiplenmesi gereğini doğurmaktadır. Bunun içindir ki, özürllü bireylere özürllülük durumlarına ve derecelerine göre fiziki kapasitelerine ve zihni kabiliyetlerine uygun olan mesleki eğitim programlarının sunulması kaçınılmazdır.

Mesleki eğitim programları, engelli grupların yapısına göre esnek bir biçimde hazırlanmalıdır. Özellikle dört ana grubu oluşturan genç ve yetişkin görme özürllüler, ortopedik özürllüler, işitme özürllüler ve zihinsel özürllüler için ayrı mekanlarda ve her biri için farklı mesleki eğitim programlarının uygulandığı mesleki eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine ihtiyaç vardır (Seyyar, 200: 96). Bu bağlamda, Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı tarafından özürllülerin mesleki eğitimlerini gerçekleştirmeleri için “Çok Programlı Eğitim Merkezleri” ve “Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri” kurulmasına yönelik projeler, özürllülerin eğitilmesi ve meslek sahibi olmaları açısından önemli adımlardır. Ayrıca özel mesleki rehabilitasyon merkezlerinin kurulmasına ilişkin yönetmeliğin 2 Mayıs 2006 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesi bu alanda önemli bir gelişmedir.

Özürllüler İçin Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Önemi

Engelliler için yapılan iyi bir tasarım çoğu zaman herkes için iyi bir tasarımdır.

Modern bilgi ve iletişim teknolojileri özürllü kullanıcılara bağımsızlık, hareketlilik ve yaşam kalitesi sunar. Çünkü modern bilgi ve iletişim teknolojileri, özürllü insanların toplumla bütünleşmesini sağlayacak bir potansiyele sahiptir.

Ancak, gelişmiş pek çok teknolojinin kullanımı hem sağlıklı hem de özürllü insanlar için sorunludur. Bu durum özellikle özürllü insanların teknolojik aygıtlardan soyutlanması anlamına gelmektedir. Mevcut iletişim servislerini kullanmakta zorlanan özürllüler, çalışma ortamlarında, bilgiye ulaşmada, hayatlarını düzenlemede, sosyal ilişkilerini sürdürmede ve hatta acil servisleri aramada bile güçlük çekmektedirler. Yeni teknolojiler gittikçe küçülmemekte ve

karmaşılaşmaktadır. Sağlıklı insanların bile kullanmakta zorlandıkları bu yeni teknolojiler özürlü insanlar için adeta bir çileye dönüşmektedir. Teknik sorunlar bir yana, bu teknolojilerin yüksek fiyatları ve ergonomik olmayışları engelli gruplar için diğer olumsuz unsurlardır.

Son dönemlerde hükümetlerin yasal düzenlemeler yoluyla ve sivil toplum örgütlerinin de etkin toplumsal baskı ve güçleriyle, servis sağlayıcılar özürlü grupların pazar içerisindeki önemlerini anlamaya başlamış ve bu doğrultuda çalışmalar gerçekleştirmektedirler.

Artık günümüzde hem özürlü hem de yaşlıların toplumun diğer kesimleri gibi benzer standartlara sahip olma hakkı olduğu bilinci gittikçe gelişmektedir. 'Özürlü ve yaşlı insanlar için yapılan iyi bir tasarım herkes için yapılmış iyi bir tasarımdır' biçiminde formüle edilen görüş teknoloji üreticileri ve servis sağlayıcıları açısından da hızla kabul görmeye başlayan bir görüştür. Bu zihniyet değişiminin tek nedeni elbette hükümetlerin yasal düzenlemeleri veya servis sağlayıcıları ile teknoloji üreticilerinin insafından kaynaklanmamaktadır. Sayısal olarak büyük bir yekûn tutan yaşlı ve özürlü kesimlerin pazar payı da bu zihniyet değişiminde önemli bir nedendir.

Ergonomik bir tasarımda amaç; araç ve gereci, kullanıcının yetenek ve kapasitesini en üst düzeye çıkaracak, vücudun ilgili organ ve özelliklerine uygun olacak ve oluşabilecek kaza ve hata sayısını minimuma indirebilecek şekilde dizayn etmektir. Böylece daha güvenli, emniyetli, rahat ve etkili olarak işlerin yürütülmesi sağlanacaktır.

Son yıllarda araştırmacı ve tasarımcıların çabası yaşlı insanların yeteneklerine uygun araçlarla ilgili yöntemler konusunda odaklaşmakta, yeni tasarım olanakları ortaya çıkarılmaktadır. "Evrensel tasarım" olarak adlandırılan bu tasarım olanağı yaşlı ve özürlü insanları diğer nüfus grubundaki insanlar ile bir sistemde birleştirme ve uyumlandırma yoluna gitmektedir. Evrensel tasarım ile aynı sistem içinde farklı kullanıcılar için farklı tasarım ve herkese uygun olarak ayarlanabilirlik ilkesi temel alınarak tasarımda farklılık ve esneklik yaratılmaktadır. Bu tasarımda hedef olarak sınırlı yeteneklere sahip olan (yaşlı, özürlü gibi) bireylerin ihtiyaç ve istekleri esas alınmaktadır. Böylece diğer nüfus grubundaki insanların bu araçları çok daha rahat olarak kullanacakları vurgulanmaktadır (Hazer, 2005:514).

Örneğin, telefon günlük hayatımızın temel bir aracıdır. Hemen her evde ve cebimizde bulunan telefon pek çok insan için dış dünya ile kolayca iletişimimizi sağlar. Bu özelliği ile telefon özürlü ve yaşlı kişiler için daha da önemlidir. Fakat iyi tasarlanmamış ve kullanımı ergonomik olmayan bir telefon iletişimin önünde bir engel olabilmektedir. Çünkü pek çok özürlü ve yaşlı insan telefonları kullanmakta zorluklarla karşılaşmaktadır. Çünkü pek çok telefonun tuşları bu grup insanlar için ergonomik tasarlanmamıştır. Özel tasarım gerektiren telefonlar ise ya çok pahalıdır ya da kolay erişilebilir değildir.

Yardımcı teknolojiler teknolojik olarak karmaşık, gelişmiş materyaller içeren, ileri teknoloji (high-tech) ya da daha ucuz, basit, kolay bulunabilir materyallerden oluşan daha düşük teknoloji (low-tech) ürünlerini içerir. Hem düşük, hem yüksek teknoloji ürünleri tüketicinin kullanımı açısından kolay ulaşılabilir, kolay kullanılabilir pratik maddeler olmalıdır. Düşük teknoloji ürünleri daha çok yaşlı ve özürülüler tarafından kullanılan ve yaşa bağlı fonksiyon kayıplarını giderme amaçlı parçalardır. Yüksek ya da düşük her iki teknoloji açısından da önemli olan bir tasarım mühendisinin söylediği gibi "düşük teknoloji ya da yüksek teknoloji değil, doğru teknoloji" olmasıdır. Bu ilke üzerinden yürütülen araştırma projelerindeki amaç, öngörülen uygulama için en uygun teknolojik yaklaşımın kullanılması ve düşük teknolojileri yüksek teknolojik sonuçlar üretecek biçimde geliştirme çabalarının sürdürülebilmesidir. (<http://www.ozida.gov.tr/egitim/sosyalreh.htm>).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günlük yaşamı kolaylaştırıcı yönü yanında, bu teknolojilerin özürülülerin mesleki ve genel eğitiminde kullanılması son derece önemlidir. Türkiye Özürülüler Araştırması analiz sonuçlarına göre; katılımcıların engelliliğiyle ilgili eğitim hizmetlerinden yararlanma oranları tüm engellilik türlerinde % 12 civarındadır. Yani tüm engellilerin % 88'i kendi engelliliği ile ilgili eğitim hizmetlerinden yararlanamamaktadır.

Aynı araştırmanın analiz sonuçlarına göre; katılımcıların meslek ve beceri edinme kurslarından yararlanma oranları tüm engellilik türlerinde ortalama sadece % 1 civarındadır. Yani tüm engellilerin ortalama % 99'u meslek ve beceri edinme kurslarından yararlanamamaktadır.

Türkiye'de henüz yeni yeni kullanılmaya başlanılan bilgi ve iletişim teknolojileri sistemi geliştirilmeli ve yay-

gınlaştırılmalıdır. Özellikle ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki özürllülerin hem genel eğitim hem de mesleki eğitim kalitesi bu sayede artırılabilir. 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye Özürllüler Araştırması analiz sonuçlarına göre; 5–19 yaş arasındaki engelli grup toplam engelli grubun %21,4'ünü oluşturmaktadır. Engelli çocuklarımızın ve gençlerimizin temel eğitimlerini bilgi ve iletişim teknolojileri ile desteklemek, onlara ileride yeni kapılar açmak anlamına gelir.

Yine aynı araştırmanın analiz sonuçlarına göre; 20–39 yaş arasındaki engelli grup toplam engelli grubun % 32,8'ini oluşturmaktadır. İş hayatına atılma ve çalışma hayatında en verimli yıllar olan 20–39 yaş grubundaki engellilerin mesleki eğitimi ve rehabilitasyonu en iyi biçimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ile mümkündür.

Özürllülerin genel ve mesleki eğitiminde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı Türkiye'de yeni olmakla birlikte özellikle Avrupa'da oldukça yaygın ve gelişmiştir. Bir örnek vermek gerekirse; Avrupa Birliği projeleri kapsamında, Türkiye'den Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı'nın bir temsilcisinin katılımıyla 28 Mart –1 Nisan 2005 tarihleri arasında Norveç'te gerçekleştirilen "BİT ve Engelli Çocukların Entegrasyonu" başlıklı Arion çalışma ziyaretinin grup raporunda şu ifadeler yer almaktadır:

"... zihinsel engellilerin eğitime devam ettikleri Paviljongens merkezine gidildi. Burada engellilerin eğitimi için kullanılan teknolojik ürünler hakkında bilgi verilerek birçok örnek demonstrasyonu yapıldı. Bu merkezde farklı nedenlerden dolayı engelli olan 16–21 yaş arası yaklaşık 30 öğrenci eğitim görmektedir. Bu öğrenciler farklı zihinsel düzeye sahip olup, birçoğunun birden fazla engeli bulunmaktadır. Bu merkezde öğretmen/öğrenci oranı oldukça yüksektir. Böylelikle bir öğretmen öğrencisi ile sürekli olarak birebir çalışabilmektedir. Merkezde katılımcılara ayrıca merkezdeki teknik donanım ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu merkezde hemen hemen her öğrenci kendi özelliklerine göre uyarlanmış bilgisayara sahiptir. Bazı bilgisayarlara öğrencilerin iletişimini kolaylaştırabilecek dokunmatik ekranlar konmuş, ya da rollermouselar eklenmiştir. Çoklu engelli olan bazı bireyler için çevresel uzaktan kumanda mekanizmasına sahip bilgisayar donanımları yapılmıştır. Yani merkezde çok çeşitli ihtiyaçlara cevap verebilecek çoklu özellikli kişisel uyarlanmış bilgisayarlar bulunmaktadır.

Merkezin BİT koordinatörü bilgisayar destekli eğitim programları hakkında da bilgi vermiştir. Öğrencilere para saymayı, matematik ya da heceleme öğretmeyi amaçlan programların yanında birçok eğitim programı seçeneği sunulmaktadır. Bu programların genel özelliklerini BİT koordinatörü şöyle sıralamıştır. Bu programlar:

- Geri bildirim verebilmekte
- Farklı öğrenme kanallarını kullanabilmekte
- Özel öğrenme gereksinimine göre uyarlanabilmekte
- Öğrencilerin kendine güvenmelerine yardımcı olmakta
- İçinde eğlenceli öğeler taşımakta
- Öğrencilerin motivasyonları üzerinde olumlu etki sağlamakta
- Öğretme metodunda çeşitlilik sunmakta
- Ayrıca resim ve yazı olanakları da vermektedir.

Katılımcılar daha sonra Kvadraturen Okul Merkezine geri gelerek burada engelli bireylere göre uyarlanmış mesleki eğitim hakkında bilgi verilmiştir. Bu programda her öğrenciye kendi bireysel eğitim planı uygulanmaktadır. Bu plan onların ihtiyaçlarına göre modifiye edilmiş bireysel öğrenme modülleri içermektedir. Bu öğrenme süreci, 5 yılı kapsayan bir süreçtir ve öğrenme modülleri üzerine oturtulmuştur. Her mesleki grupta belirli sayıda öğrenme modülü yapılandırılmıştır. Ve her mesleki grup engelli öğrenciye mesleki eğitimi süresince beceri ve yetkinliklerini

geliştirmek adına öğretmene yardım edebilecek modüllerin bir listesine sahiptir. Bu her öğrenciye işe girebilmek amacıyla girdikleri bu eğitim sürecinin amaçlarına erişebilme şansı verilebilmektedir. Engelli bireyler mekanik ve tamir, üretim, pazarlama, kantin/mutfak, ağaç işçiliği gibi alanlarda uyarlanmış eğitim alabilmektedir.

(Kaynak: <http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/bitengellcocuklarnorvec.htm>).

Gelişmiş ülkelerde, teknoloji hem erken tanıda, hem eğitimde, hem de rehabilitasyonda ileri derecede kullanılmaktadır. Ülkemizde ise teknolojinin ve ithal araçların yetersiz olması, devletin yeterli maddi desteği sağlayamaması nedeniyle eğitim ve rehabilitasyonda ciddi sıkıntılar yaşanmakta, bu durum ciddi bir iş gücü, zaman ve ekonomik kayba neden olmaktadır. Bu nedenle tüm özürlü gruplar için en son teknolojik gelişmeler takip edilerek bu alandaki çalışmalar artırılmalıdır (I. Özürlüler Şurası, 1999:406).

Sonuç

Gerek uluslar arası insan hakları beyannamesinde, gerekse de anayasamızda belirtildiği üzere toplumda yaşayan her bireye eşit muamele görme ve eğitim alma hakkı tanınmıştır. Söz konusu engelli bireyler olduğunda, insan hakları ve bu hakların temel bir parçası olan eğitim hakkı daha da önem kazanmaktadır. Günümüzde eşitlik, eğitim ve insan haklarına verilen önem her geçen gün artarken; özellikle de özürlüler için sosyal ve ekonomik hayata katılımda ortaya çıkan engeller, maddi sorunlar, eğitim hakkında faydalanmadaki eksiklikler birçoğunun ortak sorunudur.

Genel eğitim sistemi içerisinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması oldukça yaygınlaşmış olmasına rağmen, bu teknolojilerinin özel eğitimde kullanılmaya başlanması göreceli olarak yenidir. Çok sayıda araştırma ve çalışma, özürlü bireylerin eğitimlerinde bilgi teknolojilerinin kullanılması durumunda daha verimli ve etkili sonuçlar alınabileceğini göstermektedir. Özellikle Avrupa'da örnekleri her geçen gün artan bilgi ve iletişim teknolojileri destekli özürlü eğitimi oldukça faydalı sonuçlar vermektedir. Türk eğitim sisteminde özürlüler için bilgi ve iletişim teknolojileri, finansal zorluklara rağmen, kısa sürede yerleştirilmelidir. Öyle ki her öğrenci öğrenme özellikleri ne kadar farklı olursa olsun eğitim dışı bırakılmamalıdır. Özürlülere kendi kapasite ve özelliklerine göre eğitim olanağı sunulmalıdır. Çünkü hem zihinsel engelli hem de ortopedik ve diğer özürlüler için bilgi ve iletişim teknolojileri destekli eğitim sistemi onlara günlük hayatlarında kapanan pek çok kapıyı tekrar açacaktır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Özürllüleri İdaresi Başkanlığı (1999) I. Özürllüleri Şurası- Çağdaş Toplum Yaşam ve Özürllüleri Ön Komisyon Raporları. Başbakanlık Özürllüleri İdaresi Başkanlığı Yayınları. Ankara.
- Başbakanlık Özürllüleri İdaresi Başkanlığı-TÜBİTAK-DPT. (2006) Türkiye Özürllüleri Araştırması 2002-İkincil Analizi-Son Gelişme Raporu.
- BİLGİN, Kamil Ufuk. (1999) "Özürllülerin İstihdamı", Türk-iş Yıllığı '99. Ankara.
- BİT ve Engelli Çocukların Entegrasyonu, Arion Çalışma Ziyareti, Kristansand/ Norveç, 28 Mart – 1 Nisan 2005, Grup Raporu. (Kaynak: <http://www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/bitengellcocuklarnorvec.htm>).
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (2004) Türkiye Özürllüleri Araştırması, 2002. DİE Yayınları. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1990) Sakatlar İçin Politika Dokümanı. DPT Yayınları. Ankara.
- HAZER, Oya. (2005) "Evde Kullanılan Araç-Gereç ve Ekipmanlar: Özürllüleri İçin Ergonomik Bir Yaklaşım", ÖZ-VERİ Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 2.
- KONGAR, Emre. (1972) Sosyal Çalışmaya Giriş. Sosyal Bilimler Derneği Yayınları. Ankara.
- KUTAL, Metin. (1978) "Engelli ve Eski Hükümlülerin Sosyal Hukuk Alanında Korunmaları", İktisat ve Maliye Dergisi. Cilt: 25, Sayı:7.
- OLIVER, Michael. (1996) Understanding Disability-From Theory to Practice. New York.
- SEYYAR, Ali. (2001) Sosyal Siyaset Açısından Özürllüleri Politikası. Türdav Yayınları. İstanbul.

ABSTRACT

This work aims at investigation and analyzing new information and communication technologies for disabled people. According to 'Turkey Disability Survey' applied in 2002, the proportion of disabled people is 12.29 per cent. In other words, there are about 8,5 million disabled or handicapped people in Turkey.

Information and telecommunication technologies are very useful tools for disabled people. By using these technologies, disabled people can have more advantages in their all life. There is a range of solutions just as there is a range of needs. In some cases only the most advanced technology can help; in others, simple and inexpensive modifications will revolutionize a person's lifestyle. Many of the simplest adaptations will benefit all users, not only customers with specific disabilities.

Access to information and telecommunication technologies offers disabled users improved independence, mobility and quality of life. For many, it means the opportunity to work. The telecommunications industry has made enormous progress over recent years.

Good design for elderly and disabled people is often good design for everybody. There is a big need of designing these technologies for elderly and disabled people. Designers are faced with two immediate problems in catering for the needs of disabled people: (a) how can new technology help disabled people to fulfill whatever task they wish to perform? And (b) how can the system be designed with dual facilities for disabled and not-disabled users?

Key words: Disability, ICT (Information and Communication Technologies).

Mimari ve Kentsel Çözümler

ENGELSİZ BİR DÜNYAYA DOĞRU...

Ahmet Vefik Alp*

Çağdaş ülkelere kıyasla, ayıplarımızdan bir tanesi de özürllüerimize sahip çıkamamamız, onları kucaklayamamamız, sosyal çevre ve günlük hayatın içine alamamamızdır. Bu durumun başlıca nedenlerinden bir tanesi de yapıllı çevremizin özürllüelerin kullanım şart ve standartlarını dikkate alınmadan tasarlanmış ve inşa edilmiş olmasıdır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan birçok ülkede olduğu gibi engelli kardeşlerimiz genelde evlerinde tecrit edilmiş bir yaşama mahkum edilmekte, diğer aile bireylerine yük getirmekte, gerek kendi, gerekse ülkemiz ekonomisine katkıları sınırlanmakta, bu insanlarımızın yegane açılımları gazeteler ve televizyonlar olmaktadır,

Fiziksel açıdan sağlıklı bir birey için üç metrelik bir duvar nasıl bir engel oluşturuyorsa, özürllü bir bireyimiz için 15 cm yükselliğinde bir kaldırım bordürü aynı şiddette bir engel oluşturmaktadır. Bir özürllümüzün sokakta, binaların çevresinde veya içinde hareket ederken başkalarına bağımlı kalması, bugünkü çağdaş dünya şartlarında kabul edilemez bir keyfiyettir.

Gelişmiş ülkelerde özürllü bireylerin dış ortam ve bina içlerinde hiçbir fiziksel engelle karşılaşmadan ve başkalarının desteğine gereksinim duymadan yaşam ve eylemlerini sürdürebilmeleri, iş görebilmeleri, çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yapı standartları, çeşitli mevzuat ve buna bağıllı donanım sorunu 1950'li yıllardan itibaren büyük ölçüde halledilmiş bir konudur. Bu medeniyetlerde artık özürllüelerin balık tutma, piknik yapma gibi ikincil eylemleri için konfor şartları çözümlenmekte, özürllü evcil hayvanların durumları dahi irdelenmektedir.

Bu alanda bilincin gelişmesi zorunluluğu ise ülkemizde yeni yeni hissedilmektedir. Sadece varlıklı değil, kısıtlı imkanlara sahip özürllülerimizin de engelsiz bir fiziksel çevreye kavuşturulmaları için uluslararası parametrelere paralel olarak, yapı kod ve standartlarının oluşturulması, yasa ve yönetmeliklerin geliştirilmesi ve uygulanması için vakit gelmiş ve geçmektedir.

Engelsiz fiziksel çevre çağdaşlığın ölçütlerinden bir tanesidir.

* Prof. Dr., Mimar, Kentbilimci

TASARIMDA ULAŞILABİLİRLİK DÜŞÜNCESİ

Deniz İncedayı*
Şükrü Sürmen**

Ben öncelikle bu başarılı organizasyon için Özürlüler Vakfı'nı ve tüm katılımcıları kutluyorum. Türkiye'de, önemli bir organizasyon gerçekleştirildi ve belki daha da sıklıkla tartışılması gereken konular bu üç günde yaşamın birçok alanında ele alınarak önemli mesajlar üretilecek.

Bu sunuşumda sizlere, değerli meslektaşım Y. Mimar Şükrü Sürmen'le birlikte hazırladığımız tasarımda "ulaşılabilirlik" düşüncesinden söz edeceğim. Bunu bir bildiri olarak hazırladık ve Almanya'dan başarılı bir örneği de sizlerle paylaşmayı planladık. Ayrıca Sayın Şükrü Sürmen ile birlikte, bu toplantıya davet edildiğimiz için Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi adına teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Bugün, mimari ve kentsel tasarım alanında herhangi bir konu irdelendiğinde, sınırlar çok kolay denetlenemeyecek kadar geniş bir alana yayılabiliyor. Ulaşılabilirlik konusunda da kuşkusuz böyle, çünkü kentsel tasarımla bütünleşen mimari tasarım süreci çok farklı boyutları bir arada içeriyor. Daha da önemlisi, sadece fiziksel değil düşünsel mesajları da ön plana çıkartıyor. Mimari ve kentsel tasarımı böyle bir çerçeveden değerlendirmek gerekiyor. Ünlü Amerikalı mimar F. L. Wright'ın da mimarlık tanımında, "biçim haline gelmiş bir yaşam" ifadesi yer almaktadır. "Ulaşılabilirlik" kavramı üzerinde düşündüğümüzde de bununla oldukça çakışan bir alandan söz etmek olanaklı olmaktadır.

21. yy da "ulaşılabilirlik" kavramı yeni gelişen teknoloji ve iletişim olanaklarıyla farklı boyutlara taşındı. Ekonomi, kültür, bilişim, ulaşım, tasarım gibi alanları da kapsayan bir içerik kazandı. Konuya mimari ve kentsel tasarım alanıyla sınırlı çerçevemiz içinde yaklaşırken, kavramın mimarlık alanında nasıl yorumlanması gerektiğini ciddi bir platform oluşturarak tartışmamız gerekiyor.

Mimar, "ulaşılabilirlik" kavramını nasıl yorumlamalıdır? Sadece fiziksel nitelikleriyle değil kuşkusuz, az önce de değindiğim gibi, daha çok fıkırsel nitelikleriyle, toplumsak katkıya yönelik, yaşamı değiştirmeye yönelik yeni boyutlarıyla tartışmalıdır. Özellikle de bu kavramın üzerinden giderek yeni bir açılım getirmelidir kentsel tasarıma, kentsel mekana ve giderek insan yaşamına. Yeni düşünceleri tartışmaya açmalıdır.

"Ulaşılabilirlik" kavramı, değindiğim birçok boyutu bir arada içeriyor. Burada bunları kısaca özetlersek, öncelikle bir fiziksel boyuttan söz edebiliriz. Fiziksel boyut, mimarlıkta bir zorunluluktur. Çünkü mimarlıkta ve kentsel tasarımda, hepimizin de bildiği gibi belirli standartlar, yerine getirilmesi gereken zorunluluklar vardır. Endüstriyel üretim tasarımında da böyledir, bu asgari standartların tasarım sürecinde karşılanması bir artı değer değildir. Bunlar, mimarlıkta, kentsel tasarımda ve endüstri ürünleri tasarımında zorunlu koşullardır. Tasarım, farklı insanlık durumlarını, sadece insanın özrü durumunu değil, çocukları, yaşlıları, hamileleri, bebekleri, hastaları da kapsamalıdır ki; bu gibi dönemler hepimizin hayatı içinde karşılaşılan doğal dönemlerdir. Mimar, bu durumlara uygun mimari çözümleri, belirli standartları, gereklilikleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Fakat bunun ötesinde bir de sosyal boyuttan söz etmeliyiz, sadece fiziksel olarak kişinin ya da farklı durumu olan bireyin mekanda fiziksel ihtiyaçlarını gidermesi değil, sosyal açıdan da hiçbir kısıtlamayla karşılaşmaması, kültürel yaşamını özgürce gerçekleştirebilmesi için mekanda ve toplumda bir organizasyon gerekmektedir. Bu konu giderek bireyin toplum içinde özgüven duygusunu destekleyen (herkes için) refah toplumunun olmazsa olmaz bir koşuludur ve çevre psikolojisine bağlanmaktadır.

Herhangi bir özürlü olan bireyin yaşamını sürdürürken, içerisinde bulunduğu durumu "engelli" olarak değil, sadece "farklı" olarak algılamasına, bu konuda toplumsal destek gördüğünü hissetmesine yönelik bazı araştırmaları ve uygulamaları gerektiriyor. Konu giderek tasarım alanında bir kültüre dönüşebiliyor. Bu noktada artık herkes

*Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü öğretim üyesi, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

** Y. Mimar.

için tasarımın kültürel boyutundan söz edebiliriz. Kültürel boyut, birçok boyutu içinde barındıran, kapsayıcı ve toplumsal refahı destekleyen değerlere ait bir boyuttur. Kişinin özgüven duygusuna önem verilmesi, sadece farklı olanın değil, tüm toplumun psikolojik sağlığı açısından önemli bir kazanımdır.

Son yıllarda “ulaşılabilirlik” kavramı, tasarım alanına yeni yorumlarla gündemdedir. “Ulaşılabilirlik” bir mekansal düzenleme kriteri olmanın ötesinde, yeni yaşam düzeninde farklı boyutlarıyla da irdelenmesi gereken bir kavram olarak ortaya konulmaktadır. Tasarımcıyı yeni bir düşünsel sürece, daha insancıl ve bütüncül bir tasarım anlayışına yönlendirmektedir. İstenen ya da istenmeyen nedenlerle bireyin “farklı” bir durumda olması, kendi yaşamını sürdürmede bir takım desteklere ihtiyaç duyması, tasarım alanında başat bir araştırma alanı yaratmaktadır. Sadece şartnameler ya da yönetmeliklerde bazı yeniliklerin yerine getirilmesi odaklı, değerlendirmeler yeterli değildir. Bunun ötesinde tasarım alanında kimlik oluşturmaya yönelik bir araştırma alanı yaratılmalıdır. Bunu daha barışçıl ve insancıl tasarım yaklaşımı olarak tanımlamak, mimari mekanda da, kentsel mekanda da yaratıcılığın bir konusu olmalıdır. Farklı olanın mekansal karşılığını bulması ve toplumsal bir özgüven yaşaması amaçlanan tasarım kültürünün ana fikridir.

Özetlemeye çalıştığım süreçte, kurum ve kuruluşların işlevi çok büyüktür. Örneğin; burada eğitim kurumlarından söz edebiliriz. Eğitim bu bağlamda alt yapısal bir önem taşır. Üniversite eğitim programlarında ya da diğer mesleki eğitim kurumlarında “ulaşılabilirlik” konusunda vurgulanması gereken ve “ulaşılabilirlik” başlığının geniş bir çerçevede ele alınarak eğitime bir zenginlik getirmesi düşünülmelidir. Bu anlamda “ulaşılabilirlik” bir araç olarak geliştirilebilir. Örneğin; kültür değerlerinin sürdürülmesinin aracı olarak; değerler sisteminin tasarım alanıyla ilişkisini kurmada, farklı disiplinler arasında etkileşim ve iletişimi güçlendirmek vb. gibi amaçlarla konu işlenebilir. Değerler dünyasını geliştirmek amacı ile yine eğitimde bir takım düzenlemeler yapılabilir. Bunun temel amacı, bilgi alanına farklılık getirmek, eğitim kurumlarında zengin alt yapısal farklılıklar yaratmak, disiplinler arası alanda değerlendirmeler yapmaktır. Diğer bir bakışla bu süreç bir iş birliği sağlamak, bilgiyi yeniden üretmek, iletişim olanaklarıyla destekleyerek tasarımı olabildiğince geniş bir kapsamda değerlendirebilmektir. Burada söz konusu olan artık yeni bir tasarım felsefesidir. Eğitimin, bir kültür iletişi olarak önemini vurgulamaktır.

Kuşkusuz eğitim kurumları kadar, onlarla iş birliği içerisinde sivil toplum örgütleri ve mesleki örgütlenmeler de bu bağlamda önemli bir işlev üstlenmek durumundadırlar. Bilgi üretimi, kuramsal alan ve uygulamalar arasında ilişkinin kurulmasında, kamu yararı ilkelerinin gözetilmesinde sivil toplum örgütlerinin bu bağlamdaki rolü yadsınamaz. Çağdaş kentsel mekanda meslek örgütleri bir koordinatör ya da bir arabulucu olarak görev yapabilirler.

Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nin bu alanda üzerinde durduğu önemli araştırmalar ve süreçler bulunmaktadır. Yalnızca yönetmelikler ve standartların oluşturulması, bilimsel bilginin üretilmesi değil, bunun ötesinde yasal süreçlere de müdahil olmak gibi de bir takım sorumlulukları üstlenmektedirler. Belki bugün, her zaman olduğundan daha fazlasıyla... İstanbul Büyükkent Şubesi’nin odaklandığı bir diğer konu, yayın organlarında “özürlüler ve mimarlık” ve “ulaşılabilirlik” konularını sürekli olarak tartışmasıdır. Hem kavramsal zenginlik açısından, hem de uygulama örneklerini sunmak, paylaşmak açısından ve tasarım kültüründe bir yer edinmesini desteklemek için İstanbul Büyükkent Şubesi’nin dergisinin her sayısında “ulaşılabilirlik” başlığına yer ayrılmaktadır. Bunun dışında sıklıkla konuyla ilgili paneller, söyleşiler, bilimsel toplantılar düzenlenmektedir. Hukuk alanındaki gelişmeleri destekleyen, özürlüler konusunda araştırmalar yapan diğer STK’larla örneğin, Özürlüler Vakfı’yla ya da diğer örgütlenmelerle sıkı bir ilişki, yakın bir iş birliği fikri geliştirilmiş ve yürütülmektedir. Ayrıca bunun ötesinde uluslararası platformda da çalışmalar sürdürülmektedir. Uluslararası Mimarlar Birliği’nin (UIA) “Herkes İçin Tasarım” başlıklı çalışma grubuna Türkiye adına, Mimarlar Odası Genel Merkez’i katılım sağlamaktadır. Bu çalışmalarını izleyerek, yenilikler konusunda hem bilgilenmek, hem yararlanmak hem de bizim deneyimlerimizi aktararak birlikte üretmek sürecinde oldukça kararlıyız. Ayrıca, “Özürlüler Günü” dolayısıyla Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi’nde bir karikatür sergisi gerçekleştirilmiştir, uluslararası etkileşim platformları bu konuda oldukça etkin sonuçlar vermektedir. Mimarlar Odası bu alanda geliştirdiği çalışmalarla, mimarlar ve kentsel tasarımcılar arasında, “farklı” olanın yer aldığı tasarım düşüncesini yaygınlaştırmak ve geliştirmek gibi bir misyonu da üstlenmiş durumdadır.

Mimari tasarım alanındaki çalışmalar, aslında her gün güçlenen iletişim olanakları ile, yeni sivil toplum hareketleriyle, sivil diyalogla, teknolojik araçlarla, araştırmalarla hızlı olarak zenginleşmektedir. Yaşam kalitesinin çok yönlü geliştirilmesi, mesleğin temel çabası olarak görülebilir. “Ulaşılabilirlik” de bu anlamda önemli bir başlık ola-

rak değerlendirilmektedir. Mimari tasarım alanında, bu genel ve bütünleştirici düşünceden hareketle, denilebilir ki mesleğin farklı konularında yapılacak birçok çalışma bazı ortak ilkeler, düşünceler ve fikirler barındırabilir. Burada da tartıştığımız gibi, farklı bireyler için tasarım süreçlerinde benimsenmesi önerilen bakış açısını da mesleğin farklı uygulama ve teori alanlarıyla ilişkilendirmek olanaklıdır. Şu nokta da çok önemlidir; “ulaşılabilirlik” kriterleri tasarım sürecinin doğal bir niteliği biçiminde geliştirilmelidir. Herhangi bir özel durum ya da zorunluluk şeklinde tasarım sürecine katılmamalı, bu alanda bir tasarım kültürünü geliştirmek için olmalıdır. Kuşkusuz bu sadece “ulaşılabilirlik” sınırlı değildir. Birçok tasarımda “ulaşılabilirlik” konusu sürekliliğin ya da esnekliğin bir anlamda mesajlarını vermektedir.

“Uyarlanabilirlik”, “esneklik” kavramları, herkes için tasarım konusuyla yakından ilgilidir. Bildiğiniz gibi küresel kent toplumsal yaşamın farklılıklarını göz ardı ederek ve bir örnekleyici bir anlayışla kültürel değerleri yok eden bir etki yaratmaktadır. Sadece fiziksel olarak değil, kültürel, sosyal, etik açılardan da olumsuzluklarla karşılaşyoruz. Oysa “estetik” olan, insanın bilgisiyle, bakış açısıyla, var olma bilinciyle bütündür. Bu bilincin yaratıcılığa dönüşmesi, tabii bize, tasarımcılar olarak önemli sorumluluklar yüklüyor.

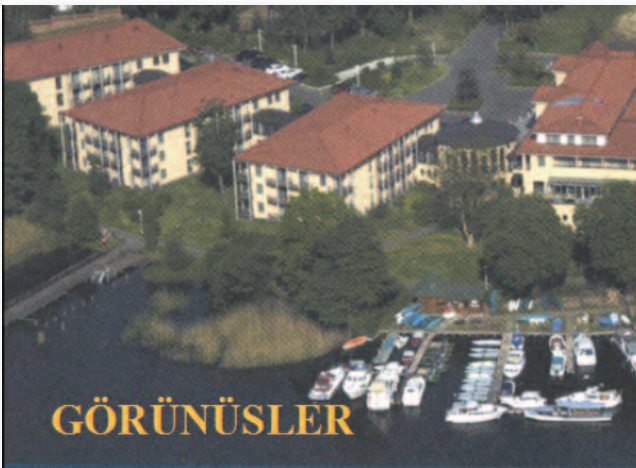
“Ulaşılabilirlik” mimarlık alanında böylesi bir anlayışta çağdaş, uygar kentin mekanlarında gözle görülür kılınmalı, eğitici olabilmeli, süreklilik kazanabilmelidir.

Sonuç olarak, özürler ve mimarlık alanındaki bu iş birliği ve dayanışma, planlı yürütüldüğünde “ulaşılabilirlik” kavramı da sınırlı anlamını aşarak yaşam kalitesinin, çevre kalitesinin önemli bir bütünleyicisi olarak anlam kazanacaktır.

Bu yaklaşımımızı özetledikten sonra, kısaca sizlere Sayın Şükrü Sürmen’in slaytlarıyla bir örnek tanıtmak istiyorum. Almanya’dan bu otel örneği, söylediğimiz anlayışın bir uygulaması olarak izleyebilirsiniz. Otelin mimari tasarımı ve mekansal organizasyonu, özürler durumunun doğallığını, mekansal kararların bu anlamda ne kadar etkin olabileceğini göstermektedir. Burada mimari tasarım kararları çevre düzenlemeleriyle de şüphesiz desteklenmektedir. Sunulan proje, sadece özürler açısından değil her insan için huzurlu bir yaşam çevresi yaratma özelliğine sahip bir proje ve uygulama örneğidir. (Proje örneği slaytlarla gösterildi.)

TAMAMEN ULAŞILABİLİR BİR OTEL: HAUS RHEINSBERG (ALMANYA)

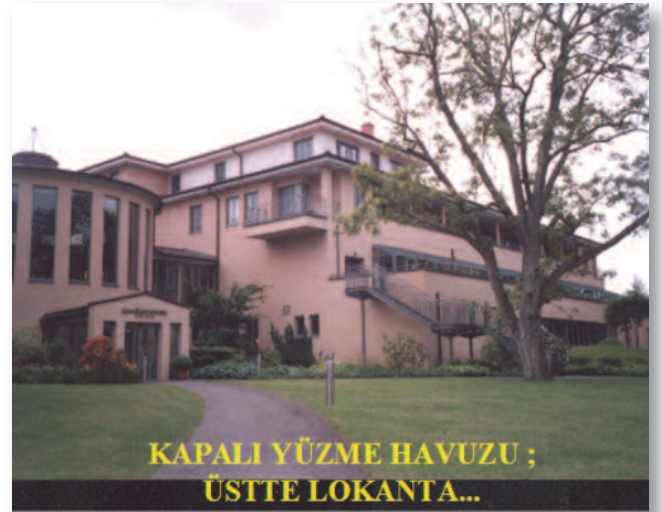
Berlin'in 100 km kadar kuzeyindeki Grienerick Gölü kenarında, tamamen ulaşılabilir bir otel. Ağır sakatların ve yaşlıların da rahat edebilecekleri bir tesis: Haus Rheinsberg.

Bu otel, gösterişli ve iddialı bir mimariyi değil, otelin sahibi olan 1916'da kurulmuş Protestan Kilisesi'ne bağlı Fürst Donnersmack Vakfı'nın özürlülerin rehabilitasyonunda kazandığı büyük tecrübe ve birikimi sergiliyor.

Farklı insanlık durumları için burada pek çok ayrıntı düşünülmüş.

KAHVALTI TERASI

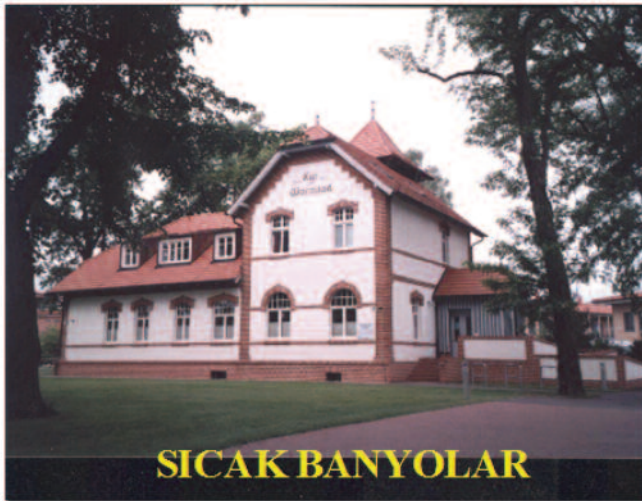
ESAS GIRIS

ESAS GIRIS

ESAS GIRIS

SICAK BANYOLAR

**SICAK SU TEDAVISI
GIRISINDE RAMPA**

Otel aslında bir çoksesliliklidir. Bütün insanlar düşünölmekli... Çocuklar, gençler, yürüteç kullananlar, yaşlılar, tekerlekli sandalyedeki insanlar, körler...

Tam bir mükemmellik elbette mümkün değıl. Ama burada ulaşılabilirlik için pek çok ayrıntıya özen gösterilmiş

Gerçek anlamda modern işletme de budur...

TEKERLEKLI SANDALYELI INSANLARIN KOLAY KULLANACAGI DOLAPLAR...

ODADAN GÖRÜNÜSLER

ODADAN GÖRÜNÜSLER

YATAK VE ÇEVRESİ

YATAGIN DOLAP TARAFI

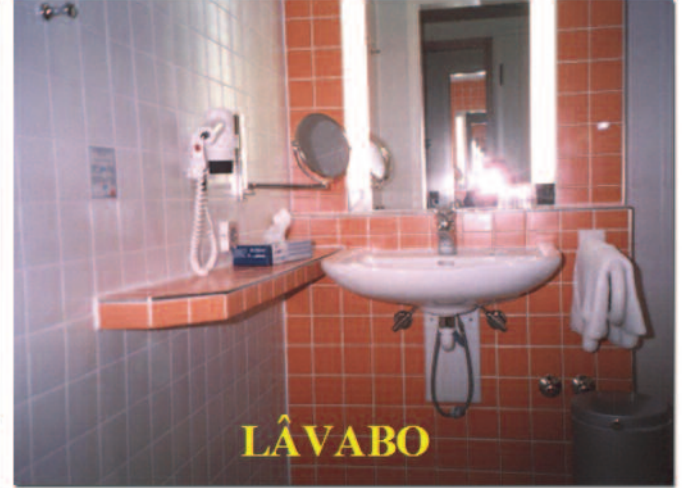
DUS VE TUVALET

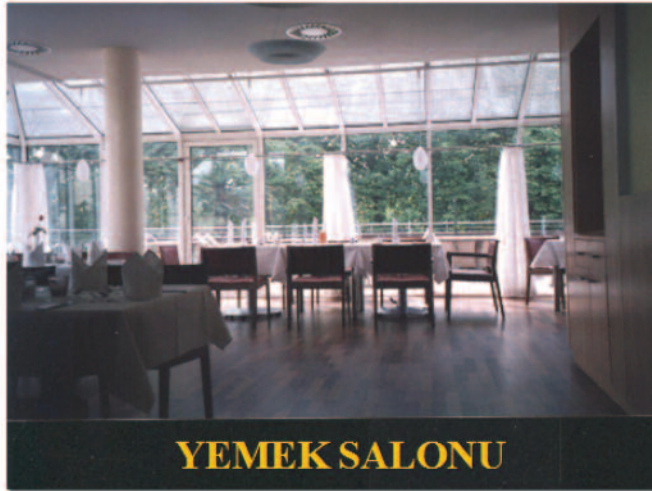
BALKON

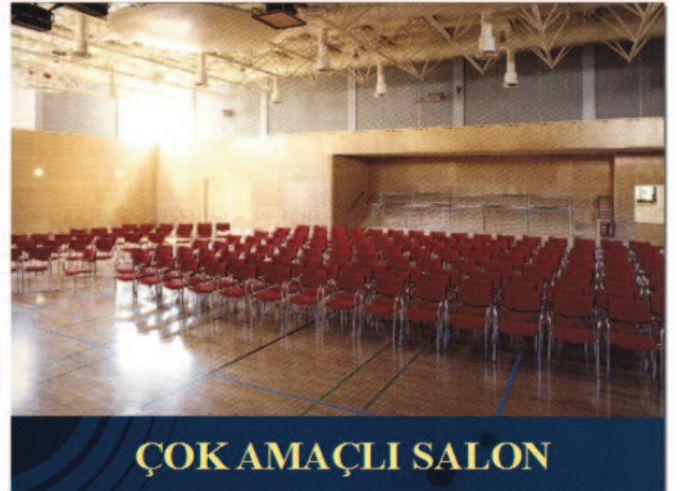
DUS KÖSESİ

LÂVABO

YEMEK SALONU

ÇOK AMAÇLI SALON

YÜZME HAVUZU

**SARJ HOLÜ : AKÜLÜ TEKERLEKLİ
SANDALYELERİN SARJ EDİLDİKLERİ
İSTASYON.**

**BU OTELDE ÖZÜRLÜ VE YASLILARIN
ARAÇ VE CİHAZLARININ BAKIMI
MUTLAKA DÜŞÜNÜLMELİ.**

BİLGİSAYAR ODASI

BOWLING SALONU

KAPALI OTO PARKA GİRİŞ

**TE SİSİN UZUN SÜRE
KİRALANABİLEN APARTMAN KISMI...
BURADA ÖZÜRLÜLERE GÖRE
DÜZENLENMİŞ DAİRELER VAR...**

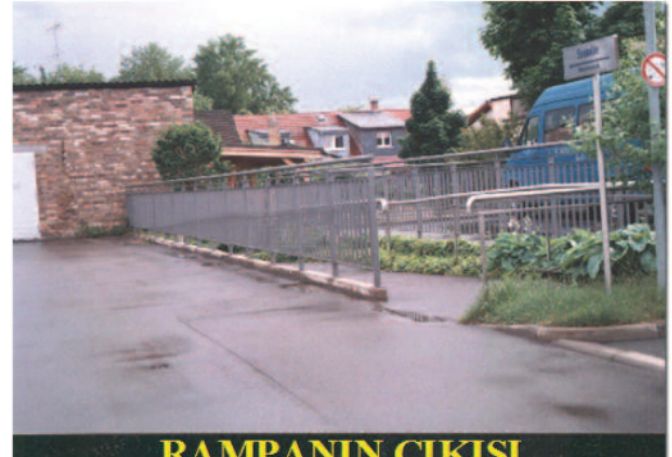
RAMPADAN GÖRÜNÜSLER

**OTELDEKİ 5 KOLLU UZUN RAMPADAN
GÖRÜNÜSLER : BASLANGIÇ**

RAMPADAN GÖRÜNÜSLER

RAMPANIN ÇIKISI

**DOĞALLIĞI BOZULMAMIS BİR GÖLÜN
KENARINDA HERKESE UYGUN
MEKANLAR...**

GÖL KENARINDA YENİ FIKIRLER...

ENGELLİLER İÇİN YAPILAN EĞİTİM BİNALARINDAKİ İŞLEVSEL ÖZELLİKLER VE PLAN ANALİZLERİ

Özlem Belir

Toplumsal her yüz kişisinden 10'u engelli olmasına rağmen, sağlıklı olarak nitelediğimiz diğer grup, bu engelli kitleyi bir "kenar grup" olarak dışa itmektedir. Hiç engelli yokmuş gibi görünen Türkiye'de, yeterli eğitim görmeyen, iş dünyasında yerini alamayan, karşılaştığı mimari engelleri aşamayan ve bu nedenle de toplumdaki yerini alamayan insan sayısı çoktur.

Engelli kendi dünyası içinde, toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmek için ulaştırma, sağlık, eğitim, resmi daireler, dinlenme ve eğlence yerlerine ait binalarda, kullanıma elverişli, rahat hareket edebilmelidir. Mimarların yapımından sorumlu oldukları bu somut dünyada engelliler için oluşturulacak hareket alanları tehlikesiz, kullanışlı olmak zorundadır.

Herhangi bir engelli kişi karşısında gösterilen tepki ve davranış biçimlerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.:

- İletişim kurmaktan kaçınmak, görmezlikten gelmek, (bu davranış biçimi ya acıma duygusundan ya da utanmaktan dolayı belirmektedir.)
- Normal davranışlar yerine rahatsız edici boyutlara varan üzerine düşme,
- Engelli kişinin başarılarını övmek,
- Dışlamak, şans tanımamaktan, kötü davranmaya ve alay etmeye varan reddetme

Bu davranış biçimleri yapılaşmada da kendini göstermektedir. Çünkü, genelde engelli olmayan kişi, engelliler için tasarım yapmaktadır. Böylece tasarımcının davranışı engellinin izolasyonuna, uyumsuzluğuna yol açabilir.

Engellilerin içinde bulundukları durumun iyiye doğru geliştirilmesi ve onların toplumsal yaşama katılmalarını sağlamak amacıyla, yeni tasarımlarda mimari engellerden kaçınma, eski binalarda ise varolanların kaldırılması için çabalar son yıllarda gözlenmektedir. Bu çabalar onların eğitimlerine dolayısıyla mesleki uyumlarını kolaylaştıracaktır. Bu da iş gücü artırımı açısından yararlı olacaktır.

Engelli insanların mimari engeller olmadan yaşamda yerlerini alabilmeleri için de, eğitim ve öğretimleri gerekmektedir. Bu da onların sağlıklı bir ortamda yetişmelerini sağlayacak eğitim binalarında olacaktır.

BÖLÜM 1. ENGELLİLİK

ENGELLİNİN SOSYAL YAŞAMI

Engelli kişinin toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için, ulaştırma, sağlık, eğitim, resmi daireler, dinlenme ve eğlence yerlerine ait binalarda, kullanıma elverişli, rahat hareket edebilmelidir.

Normal yaşam aktivitelerinin içersinde sayılamayacak kadar çok işlev vardır. Bu işlevler engelliler için geçerlilik kazandığında, engellinin toplumdan, Devletten, bilim ve teknolojiye oldukça fazla beklentisi olacaktır.

Engellilerin sosyal yaşamda yerlerini alabilmeleri için, şehirleri onlara göre planlamak, bütün binaları onlara göre yapmak elbette olanaksız, ancak İmar yasasında ve yönetmeliklerde yapılacak birkaç maddelik değişiklikle bazı olanaksızlıkları ortadan kaldırmak mümkün olacaktır. Merdivenler, döner kapılar, farklı kottaki döşemeler, vb bir çok detay, sağlam insanlar için çok olağan sayılabilecek daha bir çok yapı elemanları, engelliler için aşılması

*Yüksek Mimar

güç engelleridir. Bu elemanları hem sağlıklı hem de sakat insanların kullanımına vermek için güç, pahalı tadilatlarla hiç de gerek bulunmamaktadır.

Bunlar göz önünde bulundurularak Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca 2.11.1981 tarih ve B-05/3023 sayılı bir genelge yayımlanmış ve engellilerin Kamuya ait veya Kamuya açık yapılardan (çarşılar, terminal binaları, hastaneler, Kamu yönetim binaları) yararlanabilmeleri için yapılması gereken düzenlemeler belirlenmiştir.

Engellilerin yapısal problemlerle karşılaştıkları yapı türlerini çok genel bir sınıflandırma ile aşağıdaki gibi şema haline getirebiliriz.

Sağlık Yapıları	Hastaneler, Rehabilitasyon Mrk., Fabrikalar, vb...
Eğitim Yapıları	Ana ve Yükseköğretim Okulları, Liseler, Üniversiteler, Kütüphane
Kültür Merkezleri	Sinema, Tiyatro, Kültür Mrk., Konferans S., Sergi S., Müze
İş Merkezleri	Bürolar, Bankalar, Postaneler, Atelyeler, vb...
Satış Merkezleri	Mağazalar, Marketler, Kitapçılar, vb....
Ulaşım Terminalleri	Havaalanı, Otobüs Terminalleri, Vapur İskeleleri, Otoparklar
Konaklama Tesisleri	Oteller, Moteller, Lokanta, Pastane vb...
Yurt Tesisleri	Öğrenci-Yaşlılar-Çocuk Yetiştirme Yurtları
Rekrasyon	Dinlenme ve Park Yerleri, Spor ve Gösteri Alanları

Şehircilik ve İmar çalışmalarında da, bu alanları kullanacak insanların %10'nun engelli kişiler olduğu, engelli için yapılacak tesislerin (sağlık, rehabilitasyon, eğitim, toplu iş yeri, özel konut, spor, vs.) gerekli bu alanlarda yapılan imar değişikliklerinin engelli yaşamını büyük ölçüde aksattığının gözden uzak tutulmaması da engelli kişilerin beklentileri arasındadır.

Engelli kişilerin toplum yaşantısı içinde yer alabilmeleri önündeki engellerin kaldırılması ile olacaktır. Bu engellerden birisi ve en önemlisi de mimari engellerdir. Engelli kişinin mimari ile ilişkisi 4 grupta incelenebilir.

1. Şehircilik çalışmalarındaki engellinin konumu
2. Sosyal Binaların engellinin konumuna açılması
3. Konutlardaki genel ve özel değişiklikler
4. Yapı elemanlarının yarattığı olumsuz etkiler ve engelli ile ölçü arasındaki ilişkiler (antropometrik)

BÖLÜM 2. ENGELLİLER İÇİN YAPILAN ÖZEL EĞİTİM VE REHABİLİTASYON

Engelli kişileri eğitmek ve bir meslek sahibi yapmak için önce eğitimlerini sağlayacakları binalara, daha sonra da rehabilitasyonlarını sağlayacak binalara gereksinimleri vardır.

2.1. ENGELLİLERİN REHABİLİTASYONU

Engelli kişileri bir uğraş sahibi edebilmek, bağımsız yaşama kavuşturmak amacıyla tıbbi olduğu kadar, fiziksel, ruhsal, toplumsal ve mesleki önlemler alınmalıdır. Kişinin sağlığını kazandırmak veya geriye kalan güç ve yeteneklerini geliştirerek, çeşitli yönlerden en yüksek kapasiteye erdirmek için yapılan çalışmaların tümüne REHABİLİTASYON diyoruz.

İlk uluslar arası rehabilitasyon çalışmaları 1. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Ve ilk uluslar arası kuruluş ILO, 1919'da kuruldu. İlk çalışmalarını da engelli işçiler üzerinde yaptı. İlk rehabilitasyon kliniği 1943 yılında, İngiltere'de Goodman, 7 yatakla faaliyete geçirdi. A.B.D.'de ilk geniş kapsamlı rehabilitasyon çalışmaları 1947'de başlatıldı. Bu yıllarda Avrupa'nın büyük devletlerinde rehabilitasyon çalışmalarına ve merkezler kurmaya ilgi başladı ve bugünkü modern merkezlerin çekirdekleri oluştu.

Biri diğerinden çok ayrı sistemleri içeren engelli grupları mevcuttur. Bir kişinin bunların tümü hakkında derin bilgi sahibi olup, rehabilitasyonlarını yapması olanaksızdır. Bu yüzden engellilerin rehabilitasyonunu ayrı gruplar içerisinde değerlendirmek ve ona göre kurumlar oluşturmak gerekmektedir.

Bedensel ve zihinsel yeteneklerin olabildiği kadar yerine getirilmesini sağlayan rehabilitasyon dört kısma ayrılır.

a. Tıbbi Rehabilitasyon

Engellilerin Tıbbi Rehabilitasyonu, doğuştan veya sonradan olan bedensel, ruhsal hastalık ve sakatlıkları tanımlayarak ortadan kaldırmaya çalışmak, tam tedavileri olanak içinde değilse bile sakatlık derecelerini en aza indirerek geri kalan becerilerinden yararlanıp onları bağımsız ve verimli duruma getirmeye çalışmaktır.

Engellilerin tıbbi rehabilitasyonunda fiziksel durumun yanında psikolojik ve sosyal durumun da değerlendirilmesi zorunluluğu vardır. Psikolojik durum düzeltilmeden hastayı tedavi ve rehabilite etmek güçleşir. Böyle bir hastanın geriye kalmış yeteneklerini geliştirerek fiziksel olarak iş yapması, psikolojik sorunlarının da çözümünde yardımcı olur.

b. Fonksiyon Rehabilitasyonu

Gövdesel ve zihinsel fonksiyon yeteneklerinin yeniden kazanılması veya bunların yerine geçecek başka fonksiyonların öğretilmesi bu rehabilitasyon yöntemi ile sağlanır.

Fonksiyon rehabilitasyonu, jimnastik, yüzme, yürüme denemeleri, çeşitli hareketler için alıştırma gibi hareket tedavisi ile ısı tedavisi, masaj ve kaplıca tedavisini kapsar. Diğer bazı hastalarda ise, ağırlık noktası, örneğin konuşma veya dinleme çalışmalarına verilmektedir.

Konuşma zorlukları ve işitme hastalarının muayene ve tedavisi ile dudaktan okumanın alıştırılması için konuşma ve dinleme donatımı gerekir. Ayrıca teknik araçların ayar ve uyumunun yapılacağı yerler ile işitme yardımcı araçlarının servis ve onarımının yapılabileceği bir atölye de planlanmalıdır. Öte yandan oyalayıcı uğraşlar için gerekli yerler de bulundurulmalıdır. Örneğin müzik, okuma ve hobi salonları.

c. Toplumsal Yardım ve Rehabilitasyon

d. Mesleki Rehabilitasyon

Engellileri tüketici konumdan kurtararak, onları sakatlık grubu dahilinde, fonksiyonel duruma getirmenin en önemli yöntemi, engellilerin mesleki rehabilitasyon yolu ile eğitilmeleridir. Mesleki rehabilitasyona öncelik verilerek engellilerin hem bir meslek sahibi olmaları hem de sürekli bir gelir elde etmeleri sağlanmalıdır.

Mesleki rehabilitasyon için çeşitli mesleklerin alıştırma olanakları bulunmalıdır. Örneğin montaj, makine işleri, demircilik işleri, kaynak işleri, tekstil işleri, boyacılık, marangozluk, elektrik işleri, teknik çizim, büro işleri, vb için çalışma salonları tasarlanmalıdır. Ayrıca günlük yaşama ait işlerin görülebileceği yerler de hazırlanmalıdır. Mutfak, oturma odası, yatak odası, banyo ve tuvaleti olan bir deneme dairesi de bunun kapsamına girmelidir. Bir yandan rehabilitasyonu yapılan kişilere verilen yardımcı araçlarla yapısal kolaylıklar, kendi evlerinde veya toplumda sağlayabilecekleri ölçüyü aşmamalı, öte yandan tüm donatım ve kuruluşlar hastaların sakatlığı göz önünde tutularak gerçekleştirilmelidir.

Rehabilitasyon kuruluşlarının yerini genellikle görülecek görev saptar. Bundan da yerleşim olanakları çıkar.

1. Rehabilitasyon kuruluşları, çeşitli rehabilitasyon halleri için genel hastanelere, özel haller için de uzman kliniklere bağlanabilirler.
2. Bir çok benzer veya özel görevler için, yalnız gezici (ambülan) işletme yapan veya yataklı (istasyon) işletmesi de olan rehabilitasyon kuruluşları bağımsız biçimde gerçekleştirilebilirler.

Engellilerin istihdamı konusunda en önemli hususlardan biri işe yerleştirilecek engellinin bir mesleki bilgi ve beceriye sahip olmasının teminidir. Ülke ekonomisi içinde çok çeşitli alanlarda hizmet alabilecek, görev üstlenecek engellilerin bu mesleklerde yetiştirilmesidir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu kayıtlarına göre iş talebinde bulunup sıra bekleyen sakatların yaş durumlarına göre oranları şu şekildedir.

YAŞ	18 – 29	30 -
ORAN	%64	%30

Bu orandan da anlaşılabileceği gibi iş talebinde bulunan sakatların 2/3'ü çok faal çalışma yaşını oluşturmaktadırlar.

Buna karşılık sakatların eğitim durumları ise şöyledir;

Okuryazar değil	34,1
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	14
İlkokul	31
İlköğretim	1,4
Ortaokul	4,9
Orta ve dengi meslek	0,2
Lise	5,3
Lise ve dengi meslek	1,7
Yüksek lisans, doktora	0,1

İş talebinde bulunan engellilerin 4/5'i okuma yazma bilmeyen ile en az ilkokul mezunu engellilerden oluşmaktadır.

Rehabilitasyon, hem yatakta hem de ambülan hastalar için günlük oteller, kafeterya, dinlenme odaları, sıhhi tesisler kurulmalıdır. Çok uzaktan gelen, ulaşımı uygun olmayan yerlerde oturan hastalar için, geceleyebilecekleri bir "hastalar oteli" düşünülmelidir.

Rehabilitasyon programı hiçbir zaman engellinin bedensel arızası göz önüne alınarak düzenlenip yürütülmeli, kişinin ruhsal yapısı ve bozuklukları da birlikte değerlendirilerek sonuca gidilmeye çaba harcanmalıdır. Engellinin tıbbi rehabilitasyonu sürdürülürken, eğitim ve yetenekleri göz önüne alınarak bir mesleğe yöneltilmesi de gerekir.

2.2. ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Engelli kişilerin toplumdan soyutlanmamaları, üretken olmalarını sağlamak amacıyla temel eğitimlerinin sağlanması şarttır.

2.3. ÖZEL EĞİTİM

Özel eğitime muhtaç çocukların eğitimleri için özel olarak yetiştirilmiş personel ve geliştirilmiş eğitim programları ile bu çocukların özür ve özelliklerine uygun ortamda sürdürülen eğitime denir.

Ülkemizde bilinçli olarak özel eğitime muhtaç çocuklarla ilgili ilk eğitim çalışmaları 1889 yılında İstanbul'da Ticaret Mektebi içinde müdür Grati Efendi tarafından zamanın bazı yüksek devlet memurlarının işitme engelli çocuklarının eğitimi ile başlamıştır. Bir yıl sonra bu okula görme engelli çocuklar da kabul edilmiştir.

ÖZEL EĞİTİMDE OKUL, ÖĞRENCİ ve ÖĞRETMEN SAYISI (2004-2005 Öğretim Yılı) NUMBERS OF SCHOOL, STUDENT, TEACHER IN PRIVATE EDUCATION (2004-2005 Education Year)					
EĞİTİM KADEMESİ Education Level	OKUL/SINIF/KURUM Classrom/School	ÖĞRENCİ SAYISI Enrollment			ÖĞRETMEN SAYISI Teacher
		TOPLAM Total	ERKEK Male	KIZ Female	
ÖZEL EĞİTİM OKULU BÜN. ANASIN. Nurseries within private school	42	377	221	156	59
İŞİTME ENGELLİLER İLKÖĞR. OK. Primary schools for the Hearing-Impaired	50	5.732	3.379	2.353	1.078
GÖRME ENGELLİLER İLKÖĞR. OK. Primary schools for the Visually-Impaired	15	1.328	812	516	350
BARINMAYA MUHTAÇ ÇOC. İLKÖĞR. OK. Primary school children in need of	1	22	22	0	11
ORTOPEDİK ENGELLİLER İLKÖĞR. OK. Primary sch. for the Orthopedically Disabled	4	191	123	68	51
ZİHİNSEL ENGELLİLER İLKÖĞR. OK. Primary schools for the Mentally Retarded	41	2.383	1.593	790	680
OTİSTİK ÇOCUK EĞİTİM MERKEZİ Autistic Child Education Centre	11	337	269	68	164
ORTOPEDİK ENGELLİLER MES. LİS. Voc. High Sch. for the Orthopedically Disabled	2	55	45	10	20
İŞİTME ENGELLİLER MES. LİS. Voc. High Sch. for Hearing-Impaired	14	1,174	828	346	171
EĞİTİM UYGULAMA OKULU Education Practice Center	101	4.060	2.573	1.487	1.287
MESLEKİ EĞİTİM MERKEZİ Vocational Education Center	54	1.622	1.265	357	201
İŞ EĞİTİM MERKEZİ Business Education Center	105	1.787	1.254	533	41
BİLİM VE SANAT MERKEZİ Science and Art Centre	25	2.185	1.059	1.126	237
GENEL TOPLAM	465	21.253	13.443	7.810	4.350

Beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri sebebiyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan 4 – 18 yaş grubundaki çocuklar özel eğitime muhtaçtır.

Özel eğitime muhtaç çocuklar kapsamına genel olarak aşağıdaki gruplar dahil olmaktadır.

- Görme Engelliler (kör ve az görenler)
- İşitme Engelliler (sağır ve az işitenler)
- Ortopedik Engelliler
- Konuşma Engelliler

- Zihinsel Engelliler
- Öğrenme güçlüğü olanlar
- Üstün zekalılar ve üstün özel yetenekler
- Uyumсу, suça yönelmiş ve suçlu çocuklar

2.4. ÖZEL EĞİTİM BİNALARINI TASARLAMA GEREKLİLİĞİ

25-30 yıl öncesine kadar engelli çocukların çoğu doğum sırasında ya da küçük yaşlarda ölüyorlardı, oysa bugün tıbbın ilerlemesiyle yaşıyorlar. Bu da onların diğer çocuklar gibi eğitim görmelerini gerektiriyor.

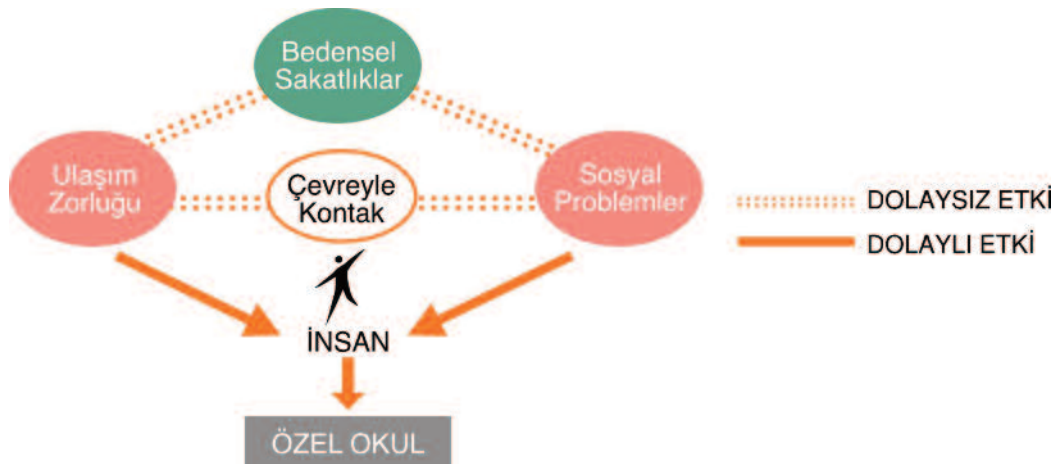
Engelli insanların çalışma alanları oldukça kısıtlı olduğundan, özel okulların normal okullardan daha farklı eğitim hedefleri olması kaçınılmazdır. Genel olarak bir çok engelin bir kişide bulunması, fiziksel ve ruhsal engellerin farklılıklarının net olmamasına neden olmaktadır.

Bu konuda uzmanlaşmış ve az sayıdaki öğretim elemanının, konuşma, fiziksel ve hidroterapik tedavi bilgisine sahip elemanların, psikologların yardımları ile özel araç ve gereçlerin bir araya gelmesi zorunlu olmaktadır. Ancak böyle bir düzenleme ile özel okulların görevi yerine getirilebilir.

Özel okulların, engelli çocuğun hastalıklarından dolayı kaybettiği zamanını giderme özelliğine sahip olması gerekir. Normal eğitim veren okullarda, engelli çocuğun çeşitli nedenlerden dolayı konsantre bile olamaması sınıf arkadaşlarından oldukça geri kalmasını sağlar. Özel okulların çocukları izole etmesi, toplumun bu tür çocukların varlığından bile habersiz olması önemli bir sonuçtur. Özel okullar istemeyerek de olsa engelli çocuğun toplumdan kopma süresini kısaltmaktadır. Bu kopmadan personel dahi etkilenip normal eğitimden sapma gösterebilir.

İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre Thomas ve Innes, engelli çocukların normal okulların özel sınıflarında, okuma ve yazmanın temel ilkelerinin bilinmesi koşuluyla eğitim görebilecekleri görüşüne varmışlardır. Bu nedenle bir çok engelli insanın görüşü, daha az özel okulun yapılması, ancak bunun yerine yaşam ortamının düzene sokulmasıdır. İskandinavya’da büyük çabalarla, engellileri toplumdan soyutlamamak ve eğitmek daha yaygınlaşmıştır. Özel yaşama mekanlarının yapılması, özellikle fiziki terapi açısından, engelli çocukların büyük bir çoğunluğunun sıradan bir okulda eğitilmelerine yardımcı olabilir. Fakat ağır engelli çocukların kısıtlı hareket etmelerinden dolayı normal binalar onlar için aşılması olanaksız engeller oluşturur.

Engelli çocuklar için yapılacak okulların planlanmasında ne tür sakatlık ve eğitim zorlukları olduğunun bilinmesi şarttır. Görme engelli ve işitme engelli yanında beyin felci, vb engellilerin bile tehlike içinde hareket etmelerine yol açabilmektedir. Çocukların bazıları tekerlekli sandalyeye bağlanıyor, bir kısmı da değnek ve özel araçlara gereksinim duymaktadır. Bedensel sakatlıklar, sosyalleşme süreci içindeki problemler, ulaşım zorlukları ve hareket kısıtlamalarının, arkadaşlık kurmada problem yaratması, dolaylı ve dolaysız olarak özel bir okulun planlamasını etkilemektedir. Ebeveynlerin okul ile sağlıklı iletişim kurmaları çoğu kez sorun olduğundan, özel okulun kurulacağı alanın da önemini ortaya koyuyor.

2.4.1 Özel Okulların Planlaması ve Okul Büyüklüğünün Saptanması

Çocuğun öğrenmesi ve gelişmesindeki binayı araç olarak kullanması, detayların planlanmasını önemli ölçüde etkilemektedir. Mekansal hacim, mobilya, ders araç ve gereçleri, tıbbi malzemeler, kapılar, pencereler çocuğun sakatlığından dolayı bağımsızlaşmasına etki etmektedir. Aydınlatma ve akustik konsantre olmaları için, renkler optik algılamının gelişmesine pozitif etki yapar.

Çocuk, küçük yaşlarda zamanının çoğunu yerde geçirir. Bundan dolayı da zeminin rahat, oyun oynamak için uygun, temizlenmesi kolay olması başlıca koşullardır.

Mekansal bağlantıların, çocuklar tarafından kolay aşılabilmesi için çok basit olması büyük önem taşımaktadır.

İngiltere’de birçok özel okul 100 çocuk kapasitelidir. Bu sayıdan daha düşük kapasiteli okullarda özel banyoların yapılması, fiziki terapi bölümlerinin ve diğer donanımların masrafı rantabl olmamaktadır. Özel okullar büyük şehirlerde daha yüksek kapasiteli olabilirler, fakat genelde 150 çocuktan fazla olmaması önerilmektedir. Okul binasının çevreye uyum sağlaması, çocukların sağlıklı bir şekilde topluma uyum sağlamalarına yardımcı olur.

Genelde böyle bir özel okulun toplam büyüklüğünü saptamak için iki yol vardır.

1. İstatistiklere dayanarak o bölgenin okul büyüklüğünü saptamak,
2. İşlevsel okul büyüklüğünü sağlamak

BÖLÜM 3 ÖZEL EĞİTİM BİNALARI

3.1. GÖRME ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Görme özürllülerin düzenli olarak eğitilmesine, 1784 yılından sonra Valentin Hauy’un ısrarlı çalışmaları sonucunda başlamıştır.

12.10.1983 tarih ve 2916 sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu körlüğü şu şekilde tanımlamıştır.;

“Kör, bütün düzeltmelere rağmen iki gözle görmesi 1/10’dan aşağı olan, eğitim, öğretim çalışmalarında görme gücünden yararlanmasına olanak olmayan kişidir.”

Türkiye’de ilk körler okulu 1921 yılında İzmir’de kurulmuştur. 1951 yılında Sağlık Bakanlığı’ndan Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir. 1951 yılında Ankara’da ilk müstakil körler okulu açılmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı engelli öğrencilere eğitim veren 15 adet okul/sınıf bulunmaktadır. Körler ilköğrenimini bitiren öğrencilerin bir kısmı normal okullarda eğitim yapmaları için teşvik edilmektedir..

Körlüğün kişiye getirdiği kısıtlamaları şu şekilde özetleyebiliriz.,

- Değişken deneyler eksikliği
- Dolaşım olanakları kısıtlılığı
- Çevreyi denetim – öz denetim olanakları kısıtlılığı

Kör bir çocuğun büyümesi sırasında, engelinden dolayı değişik deneyler yaşama ve dolayısıyla bunlardan bir sonuca varma olasılığı yoktur. Bu da çocuğun gelişiminin tam olmamasına yol açmakta ve takviye, yönlendirme gerekmektedir. Körlüğün getirdiği bir dezavantaj ile de dolaşım zorluğu çekmekte, çevresini tanıyamamakta, denetleyememektedir. Bu da kör bir çocuğun gelişiminin olabildiğince en yüksek seviyede tutulması için özel eğitimi gerektirmektedir.

Özel eğitimin sonucu da bireye eğitim sonrası iş olanaklarına kavuşabilme, topluma adaptasyon, özel okuma-

yazma sistemleri kullanabilme olanakları sağlamaktadır. Bu da körler için özel eğitim binalarının yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Özel Eğitim binalarının tasarımında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta , daha önce de belirtildiği gibi engelli kişiye yardımcı olacak detayların toplumda karşılaşılabileceği ya da evindeki düzenlemelerden daha fazla olmasını sağlamaktır.

Bunun aksi düzenlemeler kişide,

- Aşırı düzeyde güven duygusunun yerleşmesine,
- Giderek kendisini yenilemesinin ve eğitiminin durmasına,
- Sonuçta bir kültürsüzlük ortamı doğmasına neden olabilir...

3.1.1 Görme Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarındaki Mekanlar ve Mekanlar Arası İlişkiler

Bu tip binalarda kullanıcıya dönük olarak güvenli kullanım rahatlığı sağlandığı gibi, kişinin öncelikle eğitime hizmet edecek mekanların bulunması ve bunların kuruluşu da önem kazanmaktadır. Gerekli mekanları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

100 EĞİTİM ALANLARI

110 Derslikler

111 Tek Eğitim (bireysel çalışma)

112 Grup Eğitimi

120 Atölyeler

121 Hazırlık ve depolama

200 TEDAVİ ALANLARI

210 Doktor Odası

220 Muayene Odası

230 İlk Yardım

240 Ebeveyn ile konuşma odası

300 YÖNETİM ALANLARI

310 Müdür

320 Sekreterlik

330 Öğretmenler Odası

340 Arşiv

350 Bakım / Sosyal Yardım

400 SPOR / JİMNASTİK

410 Jimnastik Salonu

411 Salon

412 Soyunma Odaları

413 Duşlar

414 Jimnastik Malzemeleri Deposu

420 Yüzme Havuzu

421 Havuz

422 Soyunma Odaları

423 Duşlar

500 ORTAK ALANLAR

510 Kütüphane

520 Yemekhane

530 Teneffüşhane

540 Konferans / Toplantı Salonu

550 Oyun Alanları

600 SERVİS ALANLARI

610 Mutfak

611 Depolar

620 Depolar

630 WC'ler

640 Isıtma Merkezi, vb

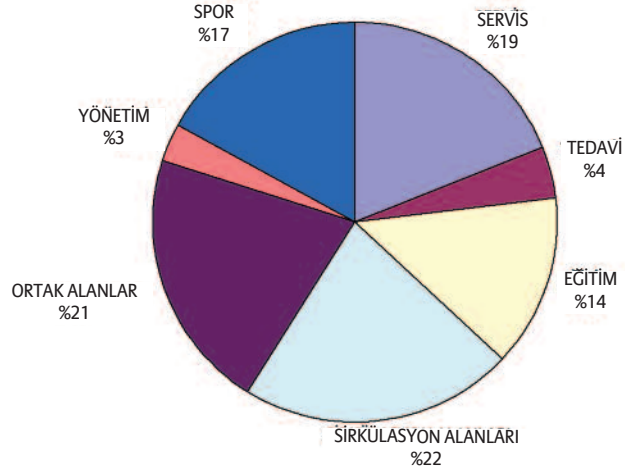
Planlama kararlarının verilmesinde en önemli etken olan ve yukarıda da belirtilen mekanların seçimi ve birbirleri ile ilişkilerini somut olarak incelemek için, Almanya'da inşa edilmek üzere tasarımı yapılmış, 3 örnek proje seçilmiştir.

1963'de tasarlanmış olan Hanover'deki okulda 6-15 yaş arasındaki görme engelli çocukların eğitimleri yapılmaktadır. Diğer iki yarışma projesi ise, yaklaşık 200 çocuk eğitilmek üzere 18 sınıf olarak planlanmıştır. Bu iki proje de yurt da planlanmış olmakla birlikte, sadece eğitim bölümü incelenmiştir.

Her bir plan örneği, lejanta ve yukarıda da belirtildiği gibi, mekan gruplarına ayrılmıştır. (Eğitim, tedavi, servis, sirkülasyon alanları, ortak alanlar, yönetim, spor) Bu ayrı mekan gruplarının, yapı bütünündeki (sadece eğitim bölümü olmak üzere) kat alanlarına oranı bulunmuştur. Bu da bize, ortalama mekan gereksinimleri hakkında bir kriter oluşturacaktır.

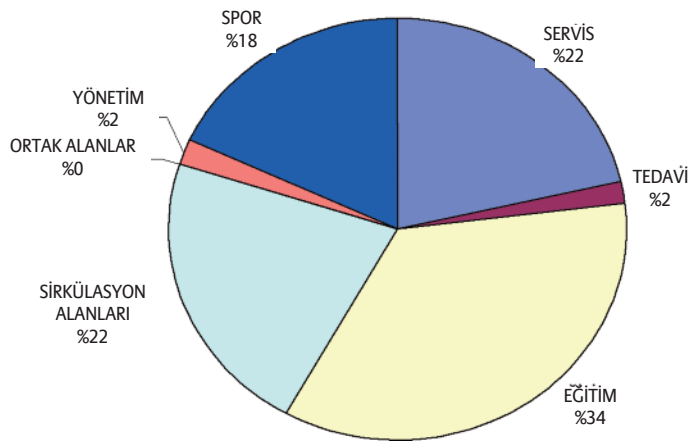
Hannover'de Görme Engelli Çocuklar İçin Okul

Mimar Lindau ve KluBmeier, Hannover 1963

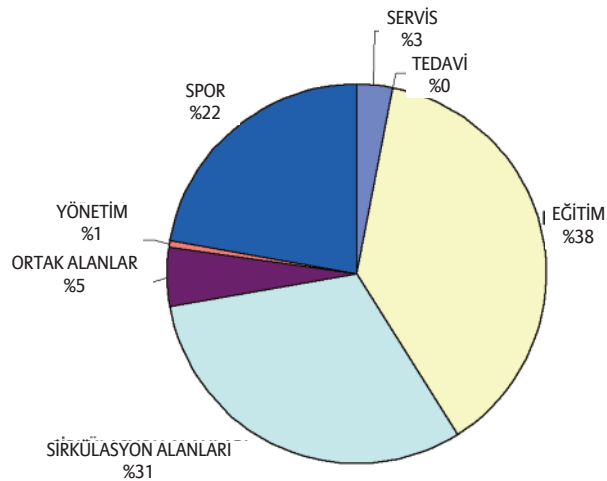
Görme Engelliler İçin Okul

Mimar Alex Pagenstecher, Münih, Yarışma Projesi 1973

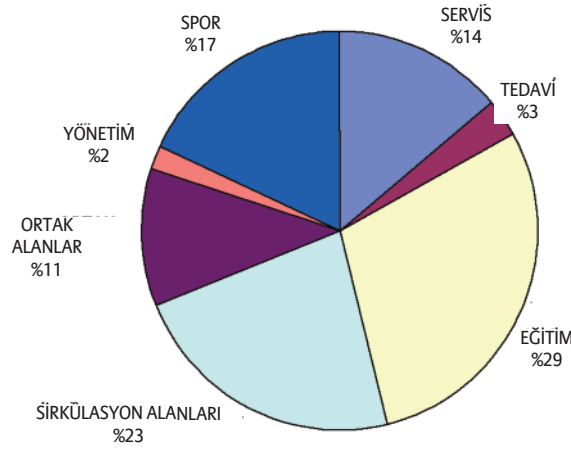
Görme Engelliler İçin Okul

Mimar Horst Kretner, Heribert Kögel, Erwin Lindau, Münih, Yarışma Projesi 1973

Örnek projelerdeki ana mekanların kat alanlarına oranında, ortalama olarak şu sonuca varılabilir. ;

Eğitim binalarının önemli bir bölümü, derslikler, atölyeler ve sirkülasyon alanları oluştururken, spor alanları da %18 gibi önemli bir oranı kapsamaktadır.

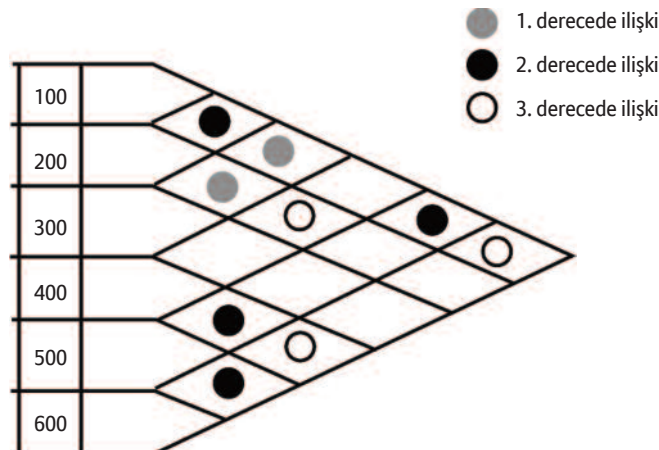

Eğitim Alanları: Bireysel ve grup öğrenim olanağı verebilen şekilde oluşturulmuşlardır. Engelli kişideki haberleşme ve iletişim eksikliğinin giderilmesi, bağımsızlığının kazandırılması ve çevresi ile yakın ilişki kurabilme özelliklerinin geliştirilmesi, eğitim ve öğretimin temelidir. Tek kişilik veya grup çalışması yapabilecek şekilde masa düzenleri oluşturulmuştur. Atölyeler, mekan ile direkt ilişkili depolar ile birlikte kurulmuştur. Kişinin yeteneklerine göre beceriler kazanması, ileriki yaşamında kullanabileceği el sanatlarını öğrenebilmesi, yani mesleki rehabilitasyonunun yapılabilmesi için bu tip atölyelere gereksinim fazladır. Ayrıca topluma uyum ve dokunma duyusunun da gelişmesi böyle bir eğitim ile sağlanabilmektedir.

Spor Alanları: Ruhsal ve bedensel yapının kuvvetlendirilmesinde önemli bir rol oynayan spor faaliyetleri, engelli kişinin hareket özgürlüğünü kazanmasına da yardımcı olmaktadır. Görme Engelli kişilerde çok önemli olan yönelme becerisi de bu yolla artırılabilir. Örnek projelerde jimnastik salonunun yanı sıra yüzme havuzu da düşünülmüştür.

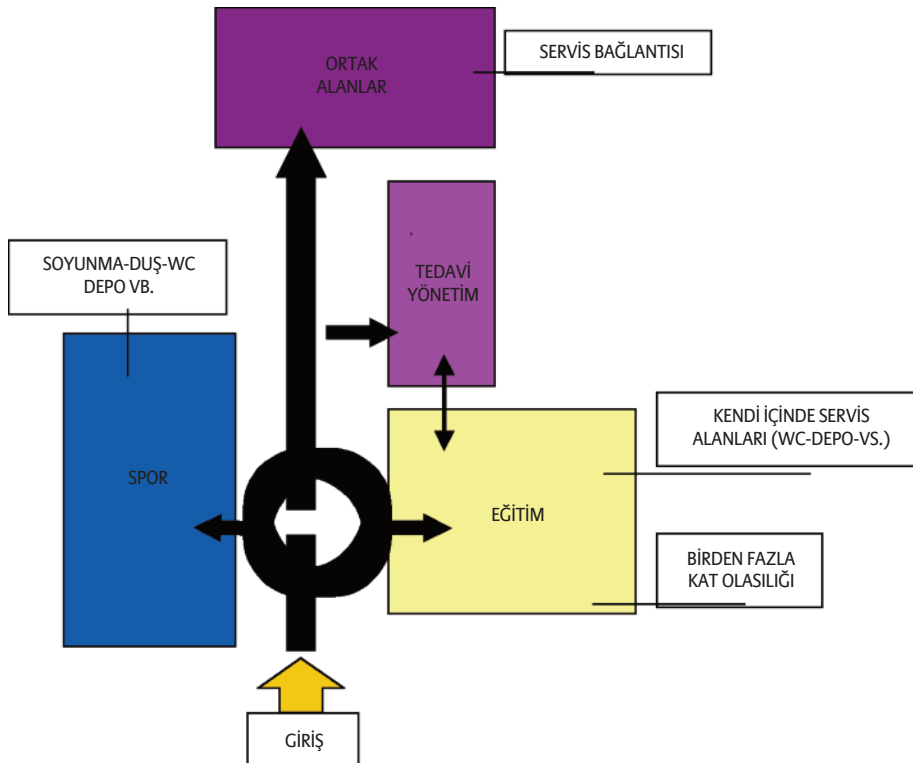
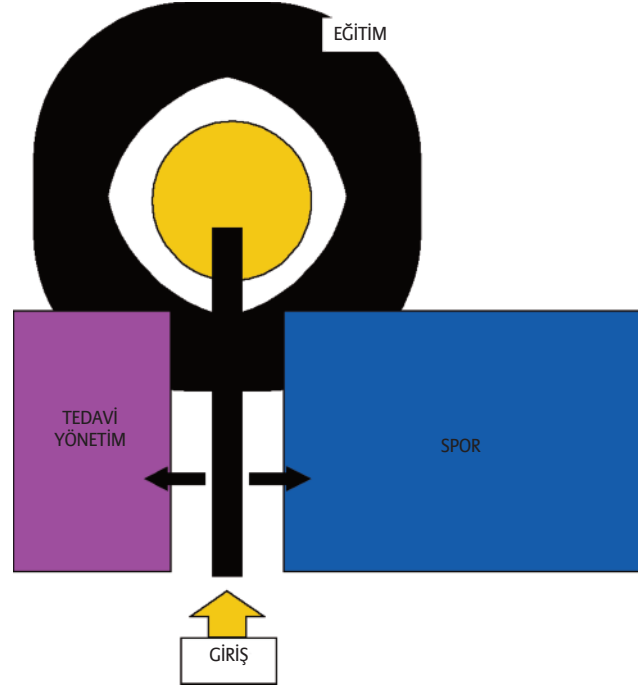
Ortak Alanlar: Bu alanlar içine kütüphane, yemekhane, toplantı salonları girmektedir. Bütün bu alanlarda, öğrencinin toplumsal ilişkilere ve grup çalışmalarına uyum sağlaması amaçlanmıştır. Bu mekanlarda en önemli nokta; sirkülasyon problemidir. Sabit donatım elemanları ile basit ve akılda kalıcı yerleşim şemaları uygulanmalıdır ki, engelli kişi yön bulmada ve çevresini denetlemede zorluk çekmesin. Çocuk, bu kolaylıklarla da, kendi kendine hareket edebilecek ve kişiliğini, güven duygusunu geliştirebilecektir.

Görme engelli kişiye hizmet edecek eğitim binalarındaki gerekli mekanlar arası ilişki şemada görüldüğü gibi kurulabilir.

3.1.2 Görme Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarının Plan Şeması

Aşağıdaki plan şemaları örnek olarak verilen projelerin analizleri sonucu hazırlanmıştır. Bir model olarak verilmiştir. Bu plan şemaları, tasarımcı tarafından dikkati çekilen özellikler göz önüne alınarak, geliştirilebilir.

- YÖN BUMADA KOLAYLIK
- AKILDA KALICI PLAN ŞEMASI
- TOPLU MEKAN GRUPLARI
- TEK AKSDAN DAĞILIM

3.2. İŞİTME ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Yapılan tıbbi müdahalelere rağmen, işitme kaybı 70 Db'den fazla olan ve eğitim-öğretim çalışmalarında işitme gücünde yararlanamayan çocuklara, sağırılar okulu olarak düzenlenen özel eğitim okullarında eğitim verilmektedir.

İşitme engelli çocukların eğitimi için ilk girişimler XVI. yüzyılda başlamıştır. Öğretim için, her harfin parmakların bir duruş şekli ile belirtildiği, mimik metodu kullanılıyordu.

Günümüzün olanakları ile işitme engelli çocukların eğitiminin amaçlarını şöyle özetleyebiliriz. :

- Her bir çocuk işitme kalıntısının tamamını kullanabilmelidir.
- Her bir çocuğa işiten toplum içinde bağımsız olarak yaşayabilmesini sağlayacak bir konuşma dilini kazanması için yardım edilmelidir.
- Her bir çocuğa tüm kapasitesine ulaşabilmesi için olabildiğince en geniş müfredat programı sunulmalıdır.

3.2.1 İşitme Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarındaki Mekanlar ve Mekanlar Arası İlişkiler

Normal okul planlama ilkelerinden çok fazla farklılık göstermeyen bu tip eğitim binalarındaki gerekli mekanları şöyle sıralayabiliriz.:

100 EĞİTİM ALANLARI

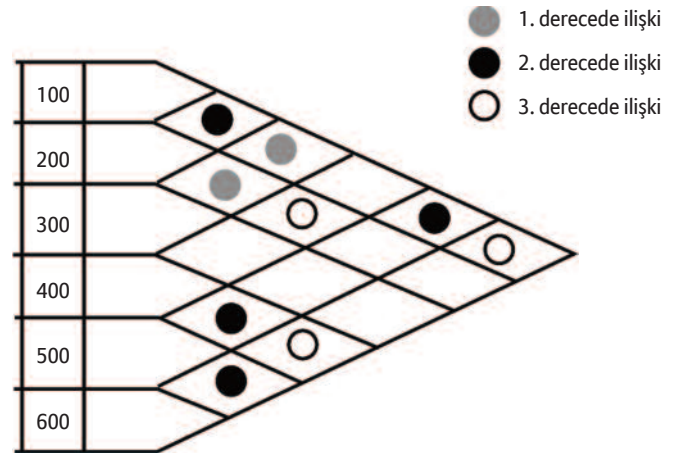
- 110 Derslikler
- 111 Tek Eğitim (bireysel çalışma)
- 112 Grup Eğitimi
- 120 Atölyeler
- 121 Hazırlık ve depolama

200 TEDAVİ ALANLARI

- 210 Doktor Odası
- 220 Muayene Odası
- 230 İlk Yardım
- 240 Tecrit Odası
- 250 Ton – ses odası
- 260 İşitme testi
- 270 Ebeveyn ile konuşma odası

300 YÖNETİM ALANLARI

- 310 Müdür
- 320 Sekreterlik
- 330 Öğretmenler Odası
- 340 Arşiv
- 350 Bakım / Sosyal Yardım

400 SPOR / JİMNASTİK**500 ORTAK ALANLAR**

510 Kütüphane

520 Yemekhane

530 Teneffüshane

540 Konferans / Toplantı Salonu

550 Oyun Alanları

600 SERVİS ALANLARI

610 Mutfak

611 Depolar

620 Depolar

630 WC'ler

640 Isıtma Merkezi, vb

Mekan çeşitleri, engelli grubunun kendine özgü tedavi ağırlıklı birimler haricinde, diğer engellilere ait eğitim binaları ile farklılık göstermemektedir.

Mekan ilişkileri hakkında somut veriler elde etmek amacıyla Budapeşte, Almanya ve Londra'da yapımı tasarlanan 3 tip proje incelenmiştir.

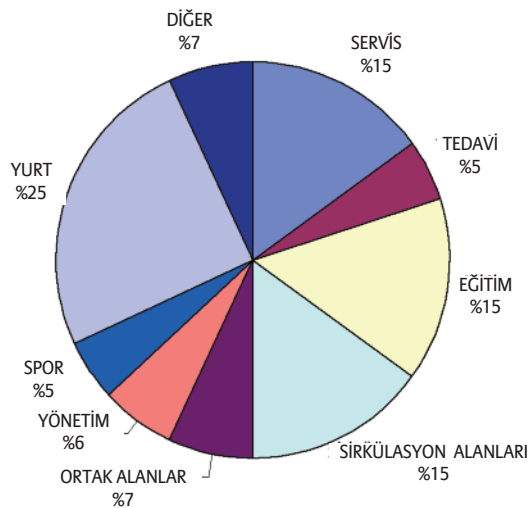
Budapeşte'deki ilk örnekte 6 – 16 yaş arası çocukların eğitimler düşünülmüştür. Eğitimleri yanında, tıbbi bakımları da yapılmaktadır.

Almanya'daki örnekte 3 – 6 yaş arası çocukların okul öncesi eğitimleri ile 6 – 18 yaş arasındaki çocukların da normal eğitim, bakımları yapılmakta ve barınmaları da sağlanmaktadır. Çocuklar farklı işitme derecelerine ayrıl-makta, eğitimleri bu yönde sürdürülürken, grup değişimleri ile de çocuğun gelişimi hızlandırılmaktadır.

Londra'daki okulda, eğitim binasının yanında ayrı olarak bir klinik düşünülmüş ve teşhis – tedavi alanları buraya kaydırılarak eğitim ve öğretim desteklenmiştir.

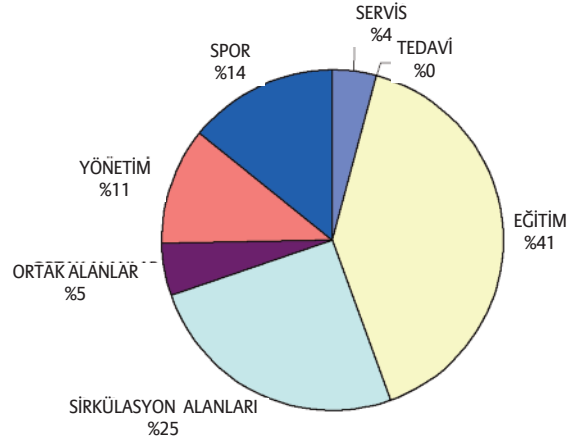
Budapeşte'de Sağırılar Okulu

Mimar Jozsef Malomsoky, Budapeşte 1972

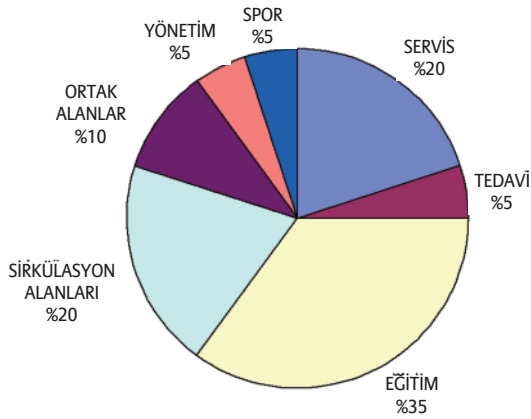
Batı Almanya'da İşitme Engelliler İçin Enstitü

Mimar H.K. Köhler, Landshut 1973

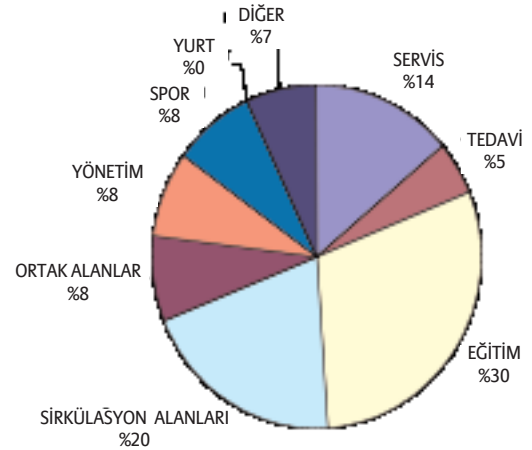

Londra'da İşitme Engelli Çocuklar İçin Okul

Mimar Jane B. Drew, London 1966

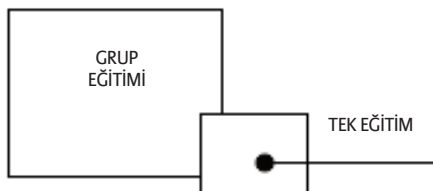
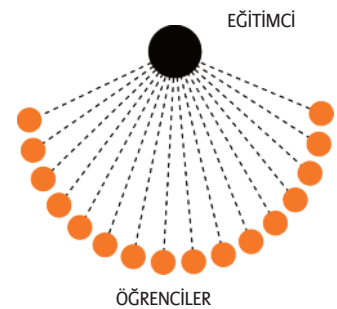
Projelerdeki ana mekanların kat alanlarına oranında, ortalama olarak şu sonuca varılabilir.

İşitme engelli çocukların eğitiminde yer alan mekanlar, özellikle, derslikler, işitme cihazları ile dinlemeyi kolaylaştırmak amacı ile akustik işlem görmelidirler. Grup işitme cihazları ile telsiz cihazlar, konuşmacının uzak mesafelere rağmen sesini çocuklara daha rahat duyurmasına olanak verir.

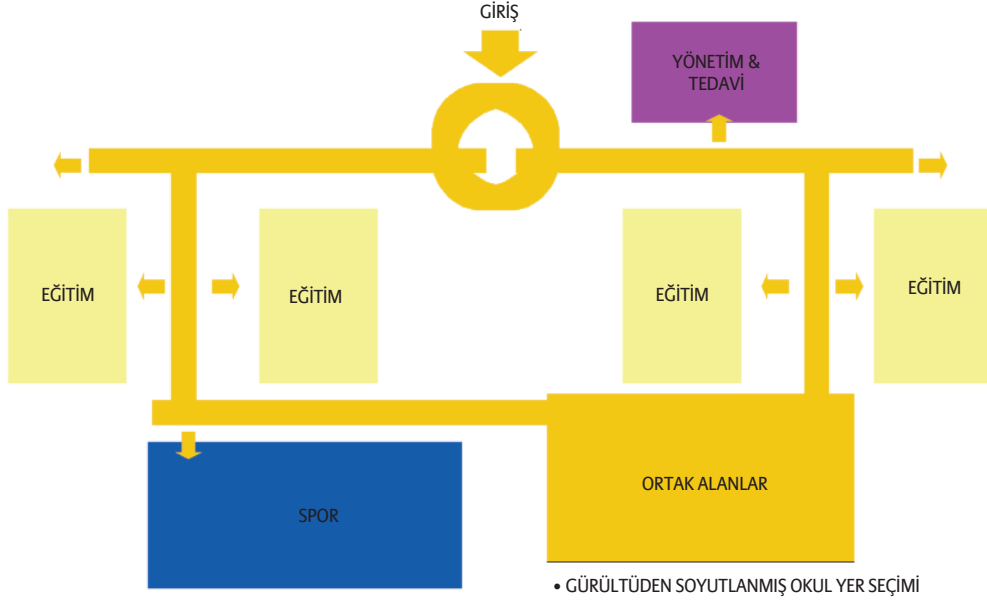
Dersliklerde yerleşimin yandaki şemada da görüldüğü gibi olması, çocukların dikkatlerinin dağılmaması ve dudak okuma, öğretmeni ve birbirlerini daha rahat görme açısından yararlıdır.

Dersliklerin yanında tek eğitim olanağı sağlayan, ayrı bir odanın bulunması da sınıf ile uyumsuz olan çocuğun, anında başka bir öğretmen tarafından artikülasyon denilen eğitimi alması açısından gereklidir.

3.2.2 İşitme Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarının Plan Şeması

Aşağıdaki plan şemaları örnek olarak verilen projelerin analizleri sonucu hazırlanmıştır. Bir model olarak verilmiştir. Bu plan şemaları, tasarımcı tarafından dikkati çekilen özellikler göz önüne alınarak, geliştirilebilir.

3.3. ORTOPEDİK ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Bütün düzeltmelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kas ve eklemlerdeki engellerinden dolayı normal eğitim, öğretim çalışmalarından yararlanamayan çocuklar, özel eğitime gereksinim duymaktadırlar. Bu tür engelli grubuna giren çocukların eğitiminde daha çok normal eğitim okullarından faydalanılmaktadır. Özel eğitim verilen çocuklar, daha çok yürüyemeyecek derecede engelli olanlardır.

Çocukların bazıları tekerlekli sandalyeye, bir kısmı koltuk desteklerine ve özel araçlara gereksinim duymaktadırlar. Bu tür çocukların çoğu kez suda hareket ettirilerek fiziki terapi görmeleri gerekmektedir. Bina ve dış sistemin tasarımı, tekerlekli sandalye ve protez kullanımını sağlaması açısından dikkate alınmalıdır. Özellikle derslikler, WC'ler ve soyunma odaları çocukların rahat hareket edebilmeleri göz önünde bulundurularak tasarlanmalıdır.

Bu tür engelli grubu için geniş inşaat alanına ihtiyaç vardır. Bütün çocuklar düz (tek katlı) bir zeminde hareket etmelidirler.

3.3.1 Ortopedik Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarındaki Mekanlar Ve Mekanlar Arası İlişkiler

Ortopedik engelli çocuklara ait eğitim binalarındaki mekanları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

100 EĞİTİM ALANLARI

110 Derslikler

120 Atölyeler

200 TEDAVİ ALANLARI

210 Doktor Odası

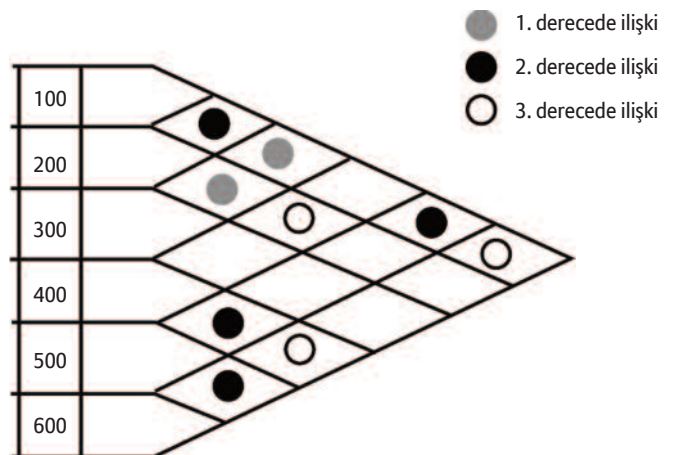
220 Muayene Odası

230 Psikolog

240 Fizyoterapist

250 Elektroterapist

260 Alçı Odası

300 YÖNETİM ALANLARI

- 310 Müdür
- 320 Sekreterlik
- 330 Öğretmenler Odası
- 340 Arşiv
- 350 Bakım / Sosyal Yardım

400 SPOR / JİMNASTİK**500 ORTAK ALANLAR**

- 510 Kütüphane
- 520 Yemekhane
- 530 Teneffüshane
- 540 Konferans / Toplantı Salonu
- 550 Oyun Alanları

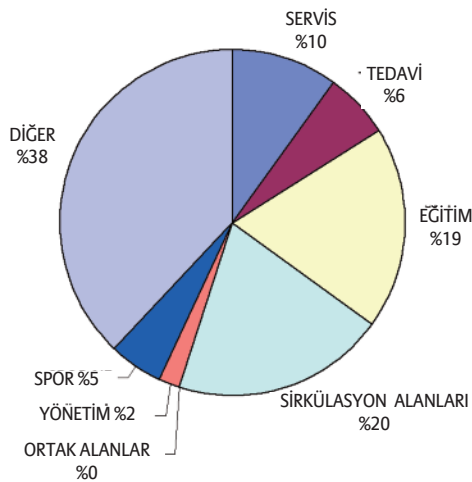
600 SERVİS ALANLARI

- 610 Mutfak
- 611 Depolar
- 620 Depolar
- 630 Tekerlekli Sandalye deposu
- 640 WC'ler
- 650 Isıtma Merkezi, vb

Mekanların yerleşimini incelemek üzere örnek olarak alınan 6 projeden 3'ü Almanya'da, 3'ü İngiltere'de yapılmak üzere tasarlanmıştır. İkiisi dışında, diğer örnekler tek kat olarak planlanmıştır. Bu iki tipte de bütün eğitim ve rekreasyon alanları giriş katında düzenlenmiş, yardımcı mekanlar ve yatma alanları, üst katlara rampalar, asansörlerle çıkılarak düzenlenmiştir.

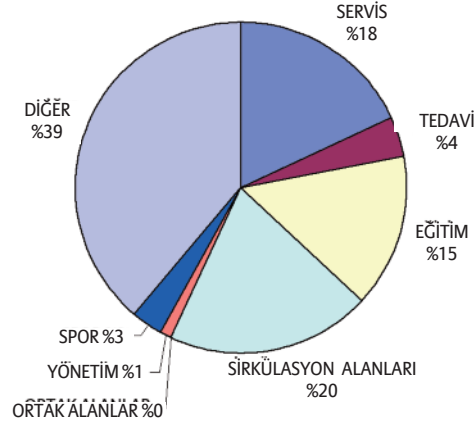
Berlin'de Spastikler Merkezi

Mimar Neuman, Grötzebach ve Plessow, Berlin 1969

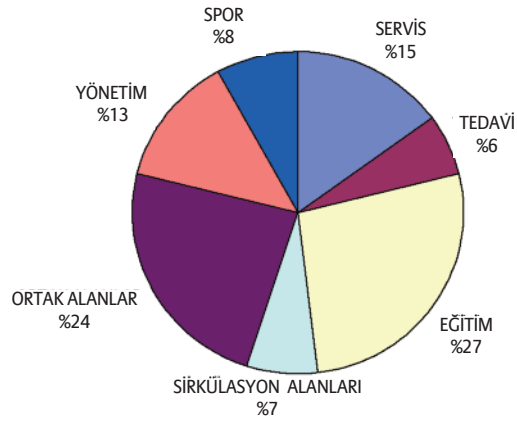
Berlin'de Spastikler Merkezi

Mimar Herbert Stranz, Berlin 1969

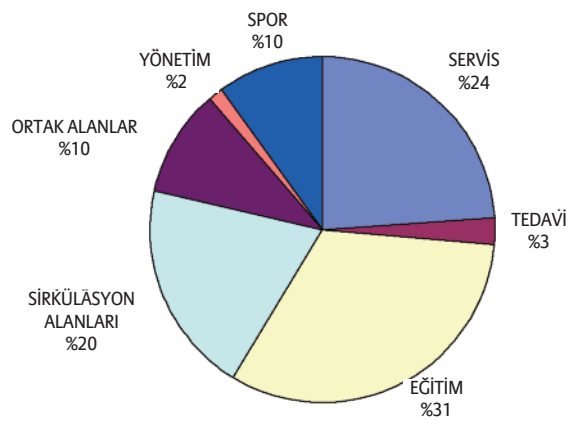
Londra'da Bedensel Engelli Çocuklar İçin Okul

Mimar Greater London Council, Londra 1969

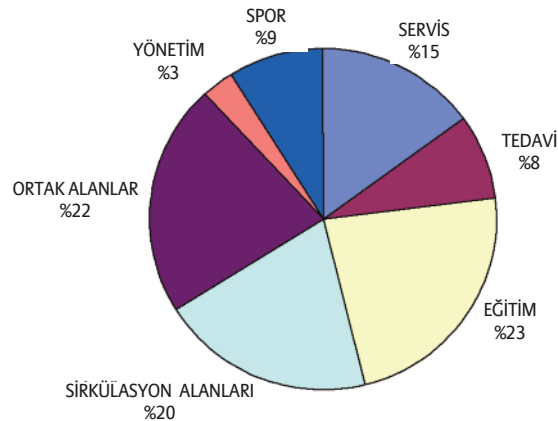

Londra'da Bedensel Engelli Çocuklar İçin Okul

Mimar Roger Walters, G.H. Wigglesworth, J.J.Pace, J.A. Kuusisto, Londra 1972

Projelerde görülen ana mekanların kat alanlarına oranından ortalama şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır.

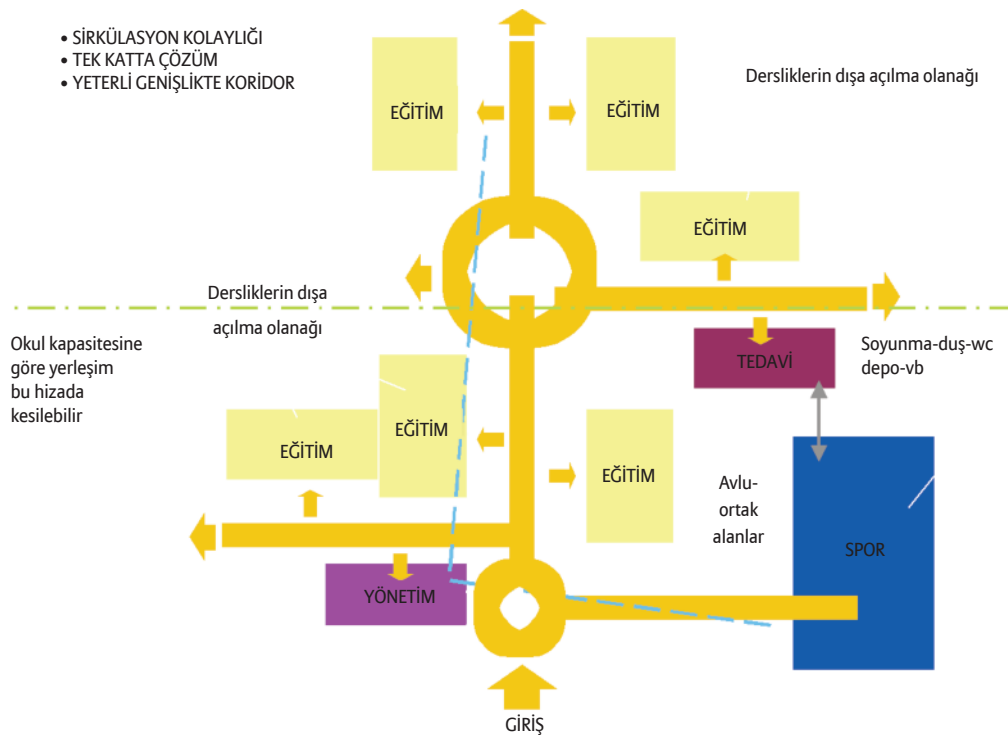

Bu tip engelli grubuna ait eğitim binalarında dikkat edilmesi gerekli hususlardan biri de koridor genişliklerinin yeterli ölçüde olmasıdır. Mekanlar, tekerlekli sandalye ile dönüş / manevra yapılabilecek ölçülerde oluşturulmalıdır. Okul girişlerinin basamaksız düzenlenmesi, çok gerekli yerlere rampa yapılması şarttır. Ortopedik engelli çocukların tedavisi için gerekli olan terapi odaları (hasta jimnastiği, elektroterapi, vb) da bulunması gerekli mekanlardır.

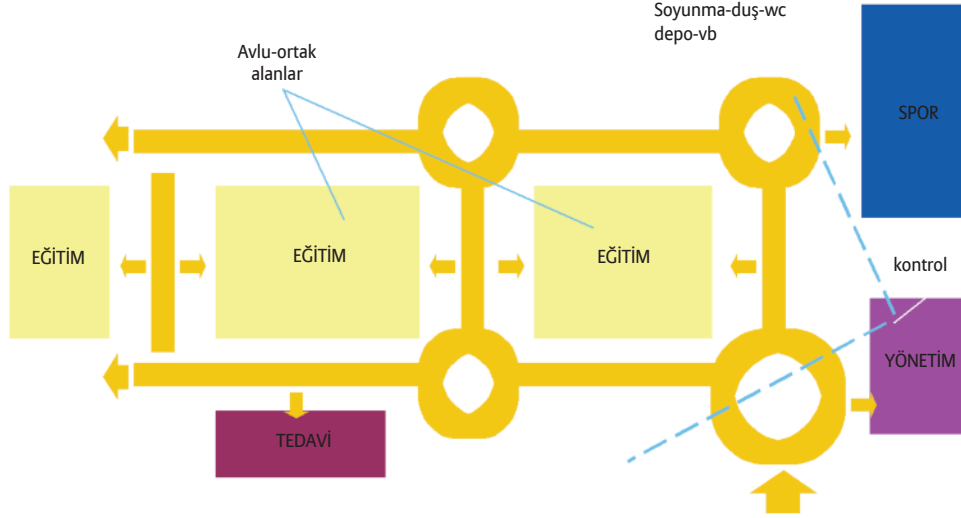
Bu tip eğitim binalarında iç donatım elemanları ve yapısal detaylar önem kazanmaktadır.

3.3.2 Ortopedik Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarının Plan Şeması

Aşağıdaki plan şemaları örnek olarak verilen projelerin analizleri sonucu hazırlanmıştır. Bir model olarak verilmiştir. Bu plan şemaları, tasarımcı tarafından dikkati çekilen özellikler göz önüne alınarak, geliştirilebilir.

- SİRKÜLASYON KOLAYLIĞI
- TEK KATTA ÇÖZÜM
- YETERLİ GENİŞLİKTE KORİDOR

3.4. ZİHİNSEL ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Zihinsel Engelliler, zeka düzeyi açısından çeşitli gruplara ayrılır.

Öğrenme güçlüğü olanlar: Zeka düzeyi yönünden ayrıcalığı olmamakla birlikte yetiştiği çevrenin maddi ve kültürel yetersizliği yüzünden eğitim ve öğretim için ilgileri, tecrübeleri bulunmayan veya organik ve fonksiyonel nedenlerle bağlı özel nitelikte anlama, anlatma, okuma, yazma, çizme, tanıma ve kavramlaştırmada güçlükleri olanlar,

Eğitilebilir olanlar: Zeka bölümü çeşitli ölçeklerde sürekli olarak 45–75 arasında olanlar,

Öğretililebilir olanlar: Zeka bölümü çeşitli ölçeklerde 25–45 arasında olup da, sağlık kurumları ile işbirliği içerisinde gerçekleştirilecek özel eğitim ve rehabilitasyona muhtaç olanlar,

Klinik bakıma muhtaç: Zeka bölümü sürekli olarak 0–25 arasında olup da hayata kesinlikle uyum sağlayamayan ve sağlık kurumlarında devamlı klinik bakıma ihtiyacı olanlar

Eğitilebilir Çocukların Eğitimi :

Zeka derecesine göre 8–12 yaş arası çocuklar ortaokul 1.sınıf seviyesine kadar akademik çalışmalar yapabilmektedirler. Bu çocuklar, normal çocuklar için hazırlanmış olan eğitim programlarından, sürekli zihin gelişimi ve fonksiyonel bakımdan gereği gibi faydalanamadıklarından dolayı, seviyeleri dikkate alınarak bunlar için özel eğitim programları hazırlanmış olup, bu eğitim programı normal okullarda bulunan alt özel sınıflarda gerçekleştirilmektedir.

Öğretililebilir Çocukların Eğitimi:

1986 yılında ilk defa Ankara, İzmir ve Bursa illerinde faaliyet gösteren öğretililebilir çocuklar okullarında, basit düzeyde konuşmayı, kendi kendine yardım etmeyi ve 1.sınıf düzeyinde okuma yazma kavramlarını öğrenmektedirler.

3.4.1 Zihinsel Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarındaki Mekanlar ve Mekanlar Arası İlişkiler

Bu tip engelli çocuklara ait eğitim binalarındaki mekanları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.:

100 EĞİTİM ALANLARI

110 Derslikler

120 Atölyeler

200 TEDAVİ ALANLARI

210 Doktor Odası

220 Muayene Odası

230 Test Odası

240 Tecrit Odası

250 Ebeveyn ile konuşma odası

300 YÖNETİM ALANLARI

310 Müdür

320 Sekreterlik

330 Öğretmenler Odası

340 Arşiv

350 Bakım / Sosyal Yardım

400 SPOR / JİMNASTİK**500 ORTAK ALANLAR**

510 Kütüphane

520 Yemekhane

530 Teneffüşhane

540 Konferans / Toplantı Salonu

550 Oyun Alanları

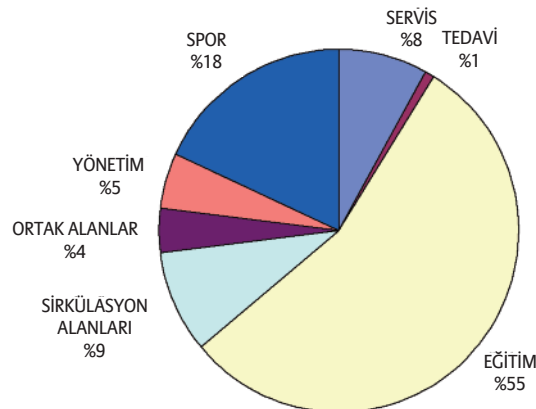
600 SERVİS ALANLARI

Örnek olarak verilen 9 adet tasarımın 3 adedi Batı Almanya'da öğrenme güçlüğü ile zihinsel engeli bulunan 2 grup engelli çocuk için birlikte düşünülmüştür. Bu tip planlardan ilki 6-25 yaş grubuna yöneliktir.

Eğitim, tedavi, spor, yönetim, sirkülasyon alanları, ortak alanlar ve servis alanları olarak ayrılmış ana mekan gruplarının kat alanlarına oranı da planlarda gösterilmiştir.

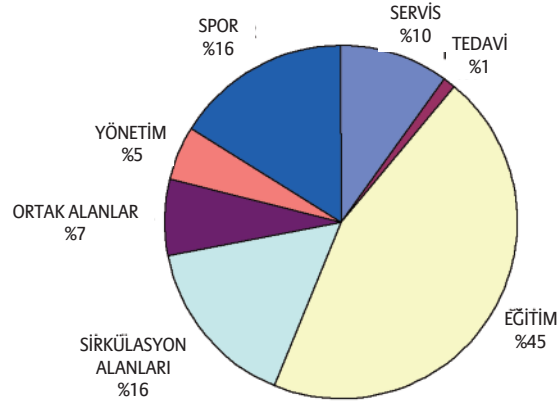
Batı Almanya'da Öğrenme Güçlüğü Olan Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Okul

Mimar Harald Deilmann, Münster 1973

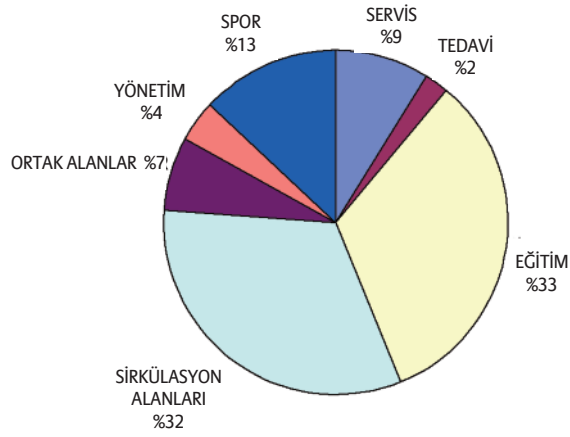
Sakatlara Ait Okul

Mimar Klaus Bolterauer, Düsseldorf 1973

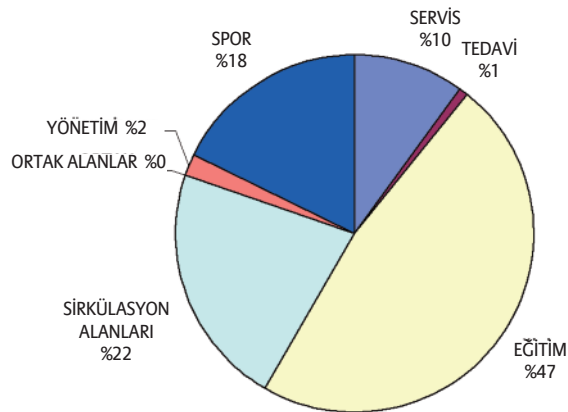
Zihinsel Engelli ve Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar İçin Okul

Mimar Franz Daheim ve Sigurd Scheuermann, Heimbach, Aachen 1972

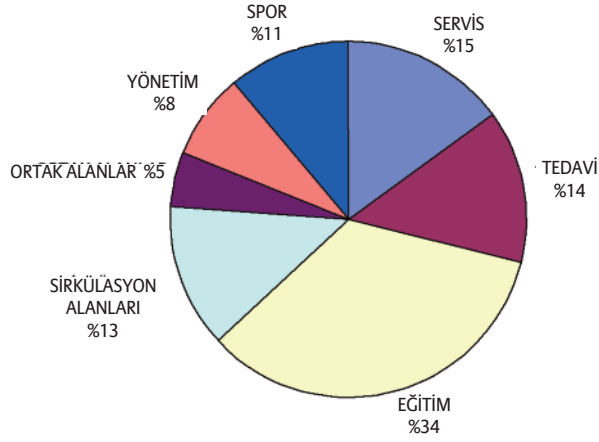
Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Okul Köyü

Mimar Hans Riempp, Ravensburg 1971

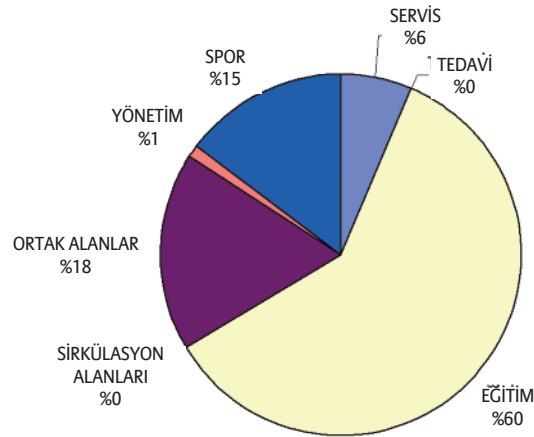
Münih'te Eğitim Kuruluşu

Mimar Lorenz Kubizek ve Rudolf Pammesberger, Münih 1970

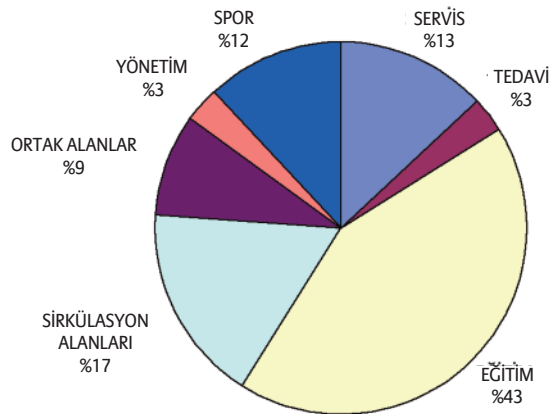

Zihinsel Engelli Çocuklar İçin Okul, Florida

Mimar William Morgan, Washington 1970

Örnek projelerde görülen ana mekanların kat alanlarına oranında, ortalama oransal bir kriter şöyledir.

Bu orana göre zihinsel engelli çocukların eğitim binalarındaki eğitim bölümleri, diğer engelli gruplarına göre %10–20 daha fazladır.

Psikiyatlarda sık sık görülen bir tepki, duygusal davranışları bozuk olan ya da geri zekalı çocuklar için yapılan yapılarda koridorlardan kaçınmaktır... duygu ya da akıl bozukluğu sonucu, bir çocukta, boyut değişmezliği melekesi bozulmuşsa, bir koridorun uyandırdığı duygusal tepki, sonunda ölümü bekleyen düşteki uzun koridor hayali gibi çok şiddetli olur.

Bu tip engelli kişilere ait binalarda hareket kolaylığının yanı sıra, koridorların oyun alanları, vb olarak genişletilip, sirkülasyonun bu yolla sağlanması yararlı olacaktır. Örnek olarak incelenen projelerde de çoğunlukla ortak mekanlardan dağılım sağlanmıştır.

Bu tip çocuklar için "... ortamların başlıca özelliklerinden biri içine alınmışlık olmalıdır... mimari planın bir çevrimsellik, güven duygusu vermesi gerekmektedir."

Bir çocuk, okula ilk geldiği gün, çoğunlukla, yapının fiziksel sağlamlığının ve bütünlüğünün güvenine sığınır, rahatlar. O çocuk için, korunma izlenimi, estetik kaygılardan çok daha fazla ön plandadır.

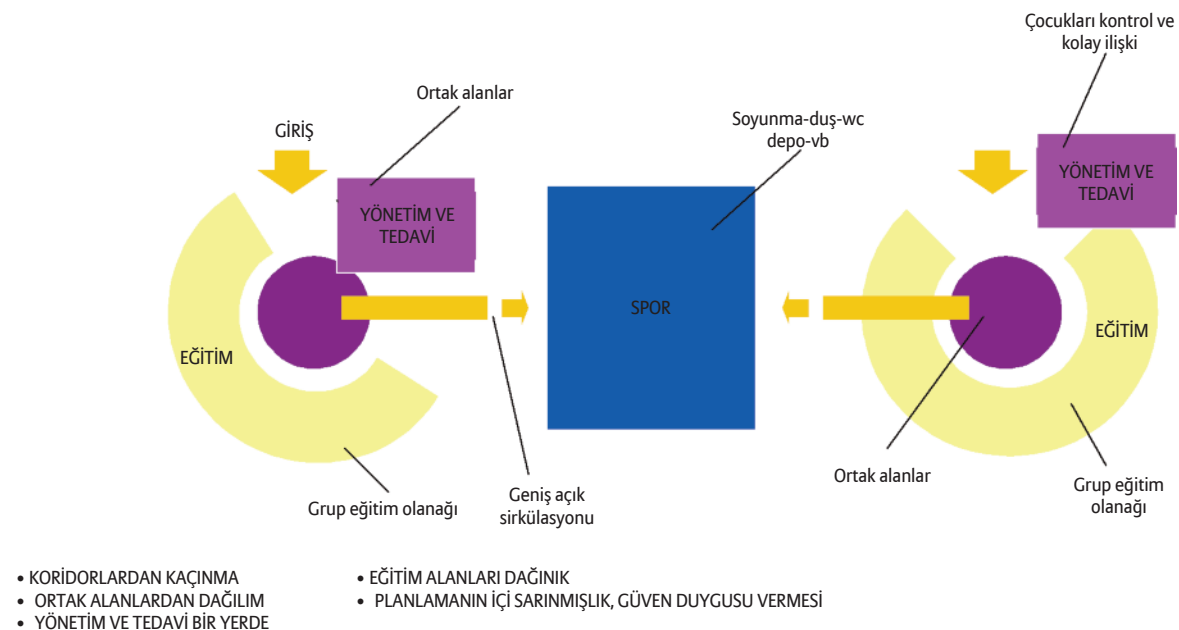
Bu tip okulların planlanmasında detaylandırmaya ilişkin önerileri özetle şöyle verebiliriz;

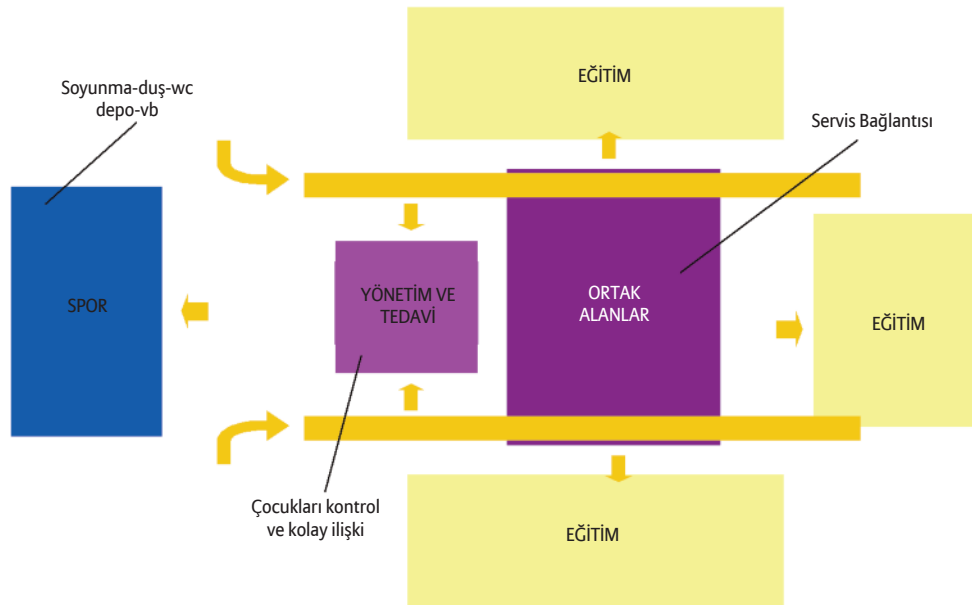
- Yapı ile birlikte düşünülmüş ve inşa edilmiş mobilya elemanları, özel bir sağlamlık gerekliliği,
- Odalarda renk ile eylem veya kişiler arasında ilişki kurma,
- Aydınlatma sistemi de belli bir ortam yaratmada kullanılabilir. (örneğin bu yol ile yalnızlık yaratılabileceği gibi, kişinin kendi içinde gizleyebileceği veya belirteceği bir ortam yaratılabilir.)
- Hidroterapide de renkli ışık kullanılması, çocuğun kendi bedeninin varlığını ve kişisel sınırlarını duyabilmesini sağlar.

Okul, engelli çocuklar için heyecan verici bir çevre oluşturabilmelidir. Onlara zengin bir yaşam arzusu vermeli ve fiziksel yapılarının her şartını yerine getirmelidir.

3.4.2 Zihinsel Engelli Çocuklara Ait Eğitim Binalarının Plan Şeması

Aşağıdaki plan şemaları örnek olarak verilen projelerin analizleri sonucu hazırlanmıştır. Bir model olarak verilmiştir. Bu plan şemaları, tasarımcı tarafından dikkati çekilen özellikler göz önüne alınarak, geliştirilebilir.

SONUÇ

Dünyanın en gelişmiş canlı varlığı olan insan, hayatı boyunca, bütün fiziksel ve ruhsal etkenler karşısında “sakatlık olgusu” ile karşı karşıyadır. Bu kişiyi de fiziksel bir eksikliği ya da zihinsel bir bozukluğu olan kimse şeklinde tanımlayabiliriz.

Doğuştan veya sonradan engelli olan kişiler için özel eğitim ve rehabilitasyon binalarının yapılması kaçınılmazdır. Bu yapılar herhangi bir engellinin yaşamı boyunca karşılaşacağı sorunlara bir çözüm olabileceği gibi, bağımsız ve üretken olması gereken bu kişilerin eğitimlerinin de yapılacağı yerlerdir.

Kişinin sağlığını kazandırmak veya geriye kalan güç ve yeteneklerini geliştirerek, çeşitli yönlerden en yüksek kapasiteye erişirmek için yapılan rehabilitasyon engelli kişiyi bir uğraş sahibi edebilmek ve bağımsız yaşamını kazandırmak için gereklidir.

Tıbbi, fonksiyon ve mesleki rehabilitasyonun yanı sıra beden, zihin, ruh, duygu, sosyal ve sağlık özellikleri nedeniyle normal eğitim hizmetlerinden yararlanamayan çocuklar için özel eğitim de önem kazanmaktadır.

Türkiye’de ortopedik engelliler, görme engelliler, sağır ve eğitilebilir çocuklar için ilköğretim düzeyinde eğitim veren okullarda yoğunluk, sağır ve eğitilebilir çocuklardır.

Özel okulların, çocukları soyutlaması, toplumun bu tür çocukların varlığından bile habersiz olması, önemli bir sorundur. Buna rağmen özel okullar, çocuğun toplumdan kopma süresini kısaltmaktadır. Bedensel sakatlıklar, sosyalleşme sırasındaki problemler, ulaşım zorlukları, hareket kısıtlamaları, dolaylı, dolaysız olarak özel bir okulun planlamasını gerektirmektedir.

Soyutlanmanın önlenmesi ve topluma uyumun çabuklaştırılmasına çözüm olarak, normal çocuklar ile özel eğitime muhtaç çocukların birlikte eğitilmesi düşünülebilir. Gereksinim duydukları eğitim programları farklı olmasına rağmen bazı sosyal faaliyetlerinde bir araya getirilmesi sağlanan bu çocuklar her iki grup açısından da, birbirilerini tanıyarak eğitileceklerdir. (örneğin yan yana iki binada / kampüs, vb...)

Görme Engelli çocuklara ait eğitim binalarında örnek projelerde yapılan incelemelerde ortaya çıkan mekansal değerlendirme;

Bu tip binaların planlanmasında yön bulmada kolaylık sağlanması ve buna bağlı olarak akılda kalıcı bir plan şeklinin kurulması önem taşımaktadır. Tek bir akstan dağılım ve toplu mekan grupları da bu planlamayı desteklemektedir.

İşitme Engellilere ait örnek projelerdeki inceleme sonuçlarına göre ise;

Bu tip binalarda öncelikle gürültüden soyutlanmış bir okul yeri seçimi önem kazanmaktadır. Akustik işlem görmüş mekanların gruplandırılmasında, plan şeması, normal eğitim veren okullar gibidir.

Ortopedik engellilere ait projelerdeki inceleme sonuçları ise;

Sirkülasyon kolaylığı, tek katta çözümleme, tekerlekli sandalye, vb yardımcı araçlar için yeterli genişlikte koridorlar bu tip binalarda önem kazanmaktadır.

Zihinsel Engellilere ait örnek projelerde yapılan incelemelere göre,

Mekansal değerlendirmede, koridorlardan kaçınma, buna karşılık sirkülasyonu ortak alanlar yardımı ile sağlama, bu tip binaların planlanmasında en önemli kriterdir. Eğitimin sürekliliğini sağlamak amacıyla, eğitim alanlarının dağınık düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca planlamanın içe sarınmışlık ve güven duygusunu vermesi gerekir.

Mekanlar arası ilişkiler ise, matrislerde de görüldüğü gibi, engelli grupları arasında farklılıklar göstermemektedir. Ana mekan gruplarının alt mekanlarında, engelli grubuna göre değişim görülse de (özellikle tedavi alanlarında) birbirleri ile ilişki dereceleri değişmemekte, sadece plan kuruluşları – şemaları farklılık göstermektedir.

Bu çalışmanın kapsamında olmayan, ancak incelenmesi ve belirtilmesi gereken, her engelli grubuna ait eğitim binalarının iç mekansal özellikleridir. Detaylandırmaya ilişkin bu çalışma sonucu, tasarımcının elde edeceği kriterler daha fazla olacaktır.

Ülke şartları ve buna bağlı engelli insan sayısı, doğru planlanmış özel eğitim binalarına gereksinimin fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bağımsız ve üretken olarak topluma kazandırmakla yükümlü olduğumuz bu insanlar, ülke ekonomisine de katkıda bulunacaklardır.

KAYNAKLAR

AŞKUN, Alpay., "Uyumsuz Çocuklar ve Yatılı Tedavi Okulları", YTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1975

AYDEMİR, Işık., Körler İlkokulu Tasarımında Fiziksel Organizasyon, YTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1988

FİNK, Manfred., Mimari Engellerin Kaldırılması için Rehber, Haz. Meral Turgut, Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı Yayını, İstanbul

LABRYGA, Franz., Etüd+Proje / Modern Sağlık Yapıları, Çev. M. Ali Oray, Yaprak Kitabevi, Ankara, 1975

Norm SN 521 500 Mit Leitfaden, Behinderten Gerechtes Bauen, Olten, 1989

Sakatlara Yönelik Hizmetler Raporu, Sakatları Koruma Vakfı Yayını

SCHOLZ, Manfred., Entwurf und Planung / Bauten für Behinderte Kinder, Schulen, Heime, Rehabilitationszentren, Verlag Georg D.W. Callwey, München, 1974

Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi, Son Gelişme Raporu, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Tübitak, DPT

SUMMARY

The special training buildings, which are built for the defective people who make up ten percent of the world population, whose functional requirements and project analysis are based on this research functions. At the planning stage the criteria which should be taken into consideration according to the groups of defect will be searched.

PART 1

The kinds of defect and the reason for being defective in Turkey and the problems they come across in their social and professional lives have been mentioned. The obstacles which are the most important among these problems are considered and the relationship between the architecture and those people are mentioned.

PART 2

This part argues forcefully that buildings which will provide the defectives with education and rehabilitation in order to train them to work somewhere are required. You will also find the definition of the education which is needed in order to not to isolate these people from the community and to make them productive, the necessity of the plans of these buildings is considered in this part as well.

PART 3

In this part are mentioned many sample projects of which plans have been examined according to their location, settlement and area; and this way they have been separated according to the groups of defectives. On the other hand an approximate ratio has been established and site relations have been examined.

PART 4

The conclusion of the research may be found in this document.

Sosyal Engellenmişlik

SOSYAL ENGELLİ

Coşkun Özdemir*

Sosyal engelli benim yıllar önce ilk kez Danimarka'da karşılaştığım öğrendiğim ve gelişme halindeki bir ülkede yaşayan bir insan olarak çok benimsediğim bir kavram, Danimarka'da 40 yıl kadar önce rehabilitasyon kursu yaparken dünyanın dört bir tarafından gelmiş olan biz kursiyerleri güzel bir binaya götürdüler. İçeri girdiğimizde 30 kadar sevimli çocuğun yardımcılar eşliğinde kahvaltı ettiğini gördük. Ortada engelli filan yoktu. Bizim şaşkınlığımızı görerek hemen açıkladılar; burası evlenmemiş annelerin barındığı bir yerdi. Anneler işe gitmişlerdi. Çocuklar bakım altında idiler. Engellilerle ilgilenen rehabilitasyon organizasyonları bu anneleri korumaya alıyor, onlara iş buluyor ve çocuklarına bakıyordu. Bu genç kızlar evlenmeden anne oldukları için aileleri ve toplumla bir sürtüşme içine giriyor ve toplumda zor durumda kalıyorlardı. Yani onlar, sosyal engelli idiler ve diğer engelliler gibi korunmayı, desteklenmeyi hak ediyorlardı.

Evet, ben çok yineliyorum pek dikkati çekmiyor ama -WHO- Dünya Sağlık Örgütü'nün engelli tanımında fiziksel, ruhsal, zihinsel nedenlerin yanı sıra sosyal nedenler de yer alıyor. Yukarıda belirttiğim gibi bu anlayışı, bu yaklaşımı yürekten benimsedim. Düşündüm ki benim memleketimde ne kadar çok sosyal engelli vardır. Ne var ki böyle zengin, gelişmiş bir ülkeden örnekler alarak, ekonomik sosyal ve kültürel açılardan çok farklı ve yazık ki çok yoksunluklar içinde bulunan yurduma aktarmak olası değildi.

Kurs sonunda yazdığım raporda bunu belirttim; Danimarka zengin bir ülke onların engellileri de bizden çok farklı konumda bulunuyorlar. Bizim töre cinayetlerine kurban giden ne kadar çok genç kızımız var. Dışlanan, horlanan, yalnızlığa terk edilen, baskı altına tutulan, tüm özgürlükleri elinden alınan, eziyet edilen, dayak yiyen, ahıra kilitlenen, aç bırakılan, kuma gidip perişan olan, dul kalıp namus bekçileri tarafından saldırıya uğrayan kadınlar, yoksulluk içinde kıvranan, bazılarının varlığı ile övündüğü insan haklarının, kadın hakları ve eşitliğinin, demokrasinin hiç ulaşamadığı milyonlar, seçimlerde, Ramazanlarda sadaka dağıtılan eğitim yoksulu yığınlar. Bunların hepsi sosyal engelli değil mi?

Çaresizlik içindeki kadınlarımız için kadın sığınma evlerimiz var. Ama ne kadar yetersiz!? Kadınların en çok eziyet çektiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ise bu sığınma evlerinden hiç yoktur. Engellilerin Türkiye'de 8,5 milyon olduğu ifade ediliyor Bu doğru değil, çok daha fazladır. 14-15 yaşında evlendirilen genç kızlarımızı, erkek ege-men toplumumuzdaki aile yapısını ve orada bu genç kızların yaşam koşullarını düşünün; yalnız ruh hastalarını değil, sosyal ekonomik kültürel geleneksel töresel nedenlerle ruh sağlığı, ruh dengesi bozulmuş milyonları düşününüz. O zaman engelli sayısının nüfusumuzun oldukça yüksek bir yüzdesine ulaştığını kabul edeceksiniz.

Sosyal engelli kavramı mutlaka gündeme gelmelidir ve çözüme kadar orada kalmalıdır. Bu, bence gerçekçi bir yaklaşımdır. Girmeye çalıştığımız AB Türkiye'ye karşı samimi davranışlar içinde olsaydı; azınlık hakları, işkence id-diaları, ifade ve düşünce özgürlüğü 301. madde, orduyu etkisizleştirme çabalarından çok daha önce, süregelen feodalite düzeni, ekonomik eşitsizlik, yoksulluk, eğitim yoksunluğu ve sağlık hakları ile ilgilenmeli idi.

Lütfen, engelli tanımına dikkat ediniz. Sosyal engelliler, fiziksel engellilerden çok daha fazladır bu ülkede. Bu gerçeği iyi algılayalım. Onları engelliler kapsamına alalım. Bu sosyal devletin bir görevidir ve sorumluluğudur. Bu görev vazgeçilmez bir zorunluluktur.

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Öğr. Üyesi ve Kas Hastalıkları Derneği Başk.

ENGELLİLİK, ENGELLİ KADINLAR VE FEMİNİZM BİRLİKTE YAŞAYAMADIKLARIMIZ

Nilgün Küçükkaraca*

Giriş

Kadın temalı bir konuşmada, feministlerin konuya nasıl baktığı sorusu öncelikle akla gelmektedir. Çünkü kadın haklarını savunan kadın hareketlerinin, engellilik, engellilerle yaşayan kadınlar ve engelli kadınlar ve hak arama, sorun çözme önerileri açısından neler düşünmekte oldukları önemlidir. Aslında engellilikle ilgili yapılanlar, sorunun tanımlanması, gündeme taşıyanlar açısından çok “erkek” bakışlı, “erkek odaklı” olarak görülmektedir. Çünkü engellilik, konusunda hemen hemen tüm toplumlarda kadınlar hep evde kaldıkları, eğitim, sağlık gibi fırsatlardan çok az yararlanmaları söz konusudur. Sanki tüm engelliler sadece “erkek”lermiş gibi davranıldığı, hizmet geliştirildiği ve genel olarak engelli kadınlardan hiç bahsedilmediği için, insan hakları ve kadın haklarının savunulması açısından “engellilik ve engelli kadın” bakış açısı sosyal hizmetlerin önemli bir konusudur.

Engellilik ve Kadın

Engellilik ve kadın konusunu iki alt başlıkta incelemek gerekir. Anlatım ve konu bütünlüğü açısından; engelli olmamakla birlikte engellinin eşi, kardeşi, bakıcısı olarak kadın; daha sonra da engelli kadın ele alınacaktır. Aslında bu sıra sadece anlatım için kullanılacaktır. Çünkü engellilik konusu kadınların hem engelli hem de engelli yakını olarak ihmal ve istismar edildikleri çok önemli bir sorun alanıdır.

Engelli birey ile en yakın bakım, eğitim, sosyal bağ kurma gibi görevleri üstlenen kişi kadındır. Çünkü geleneksel toplumlarda kadın “zaten” evdedir ve “zaten” evdeki her türlü sorun yaşayan ihtiyaç içindeki bireyden sorumludur. Aslında kadının engelli birey ile ilişkisinde öncelikle bu engelden dolayı “suçlu” olarak sorumlu olduğu gözlenmektedir. Engelli çocuğa sahip olmanın temel nedeni ve tek sorumlusu kadın olarak değerlendirilen aile sayısı oldukça fazladır. Hatta engelli çocuğu olan babaların pek çoğu engelli çocuğu ile ilgilenmediği gibi kısa zaman içinde yaşanan ayrılıklarda da çocuğu hiçbir şekilde desteklemek, aramak, görüşmek gibi bir durum da yaşanmamaktadır. Çünkü anne bu “engelden sorumlu” dur.

Aile içinde bakıma ihtiyaç duyan her üyenin bakımı da kadının üzerinde bir sorumluluk olarak kalmıştır. Çünkü kadın sosyal ağlar içinde evdeki hasta, engelli, çocuk, yaşlı gibi bireylerin bakımından sosyal olarak sorumlu tutulur. Çevre, eğer kadın bu kişilere bakım sağlamak istemiyorsa, yargılar ve onun bu “görevi” yerine getirmesi için baskıda bulunur. Bir erkek, evde yaşlı, engelli ve çocuğa bakıyorsa, çevre yine müdahale eder. Çünkü bu “iş” için “erkek uygun değildir”. O, dışarıda olmalıdır. Aslında genel olarak bu yükleri de diğer “kadınlar” yüklemektedir. O zaman kadınlar arasında (inter-women) bir güçlendirme olmayıp, güçsüzleştirme çabası var demek çok yanlış olmayacaktır. Aynı mahallede yaşayan, aynı çevrede yaşayan kadınların birbiri ile ilişkileri bu şekilde olabilir, ancak engelli, yaşlı, hasta ile yaşamak durumunda olan ve bu durumu omuzlamakta zorlanan kadından yana olan kadın hareketleri de bulunmamaktadır. Hasta bakan kadının insan hakları ihlali söz konusu olmuyor diye mi düşünüyorlar yoksa konuyu çok değersiz mi buluyorlar bilinmez.

Engelli, hasta ve yaşlı ile yaşayan kadınların eğitim ve kendini geliştirme fırsatlarının çok az olduğu bilinmektedir. Aile içinde bakım gerektiren bir birey varsa öncelikle kız çocuklarının eğitimden uzaklaştırıldıkları bilinmektedir. Çünkü kız çocuğu ücretsiz aile işçisi olarak ya anneye ya da hasta kişiye bakacaktır. Yine benzer şekilde pek çok kadın kariyer gelişiminde, herhangi bir sürekli işte çalışma konusunda sırf ailede bakıma ihtiyaç duyan bir kişi olduğu için engellenmektedir.

Genel olarak özetlendiğinde, engelli, hasta ya da bakıma ihtiyaç duyan bir kişinin temel sorumluluğunun kadına bırakılması öncelikle kadın ve bağımlı yaşamı bir arada değerlendirmeden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, kadın

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Öğr. Üyesi

zaten aile içinde pasif ise bakım ve sorumluluk gibi zor konuları ona bırakmaya nasıl karar veriyorlar bilinmez ancak bu durum aslında önemli bir karşıtlıktır. Buradan da kadını gizlice güçlü görmenin de bir etkisi var diye düşünmek mümkündür. Üçüncü konu ise, kadının eğitim, istihdam, kariyer gelişimi konularda özellikle gerilemesi ve kendini geliştirememesi de engelli, hasta, yaşlı bakımı ile birlikte geleneksel toplumun kendini yeniden ürettiği ve geliştirdiği alanlar olmaktadır.

Engelli kadını hangi özellikleri ile ele almak gerekir? Engelli kadın kimdir? Bu iki sorunun yanıtlarına sayfalar yetmez. Çünkü aklımızda tek bir engelli kadın bulunmamaktadır. O kadar çok özelliğe sahip kadın, engellilik gruplarında yer alabilir ki bunları sonlandırmak da mümkün değildir. Çünkü hem kadın hem de engelli olarak farklılıkları en çok içinde barındıran bir grup olan kadın-engelli'den bahsedilmektedir. Bu çalışmada bu grubun hem kadın olma hem de engelli olma özelliklerinin vurgulanması pek çok farklı grubun da sorunlarına değinmeyi gerektirir. Çünkü yaşlı, engelli kadının durumu da burada konuşulur, lezbiyen engelli kadın da burada yer almalıdır. Aynı zamanda kırsal ve kentsel, medeni durum, eğitim, coğrafi, göç, yoksul- zengin, siyah beyaz ve sarı farklılıkları da burada tartışılabilir. Bu çalışmada aklınızda tek bir kadın resmi varsa bunu değiştirmenin mutlak olduğunu da görmek mümkün olacaktır.

Engelli kadının resmini çizerken sadece sosyo-demografik ve ekonomik, kültürel, biyolojik farklılıkları değil; aynı zamanda hem kadınlar hem de genel engelli topluluğu içinde yaşadıkları, dışlanması ile de dikkati çeken çok önemli bir gruptur.

Engelli kadınların genel özelliklerine bakıldığında, çok ayrıcalıklı konumda olanlar mutlaka vardır ve olacaktır. Ancak toplumumuzun ve az gelişmiş toplumların pek çoğunda engelli kadın eğitimi son derece düşük orandadır. Çünkü engelli kadın evden çıkartılmadığı gibi, evden çıktığında gidebileceği bir okul ve uygun çevre koşulları da bulunmamaktadır. Engelli kadınların okullaşma oranlarının düşük olması, uygun okul olmayışı, ev ile okul arasında uzaklığın olması, ailenin çocuğu okula götürme isteğinin az olması, çevredekilerin tacizkar oluşu (desteklemeyerek de tacizkar olunabilir), çevrenin fiziksel olarak engelli kızın gidiş gelişine uygun olmaması gibi nedenlerden kaynaklanabilir.

Ailenin engelliye zaman ayıramama durumu, engelli kadının dışarıdan gizlenmesi sorunu, kadınların özellikle de evde oturan ve çalışmayan ve hatta engelli olan kadınların eğitim almalarının gerekli olmadığını düşünen, engelli kadını dışarı çıkarmayarak dışarının olumsuz sosyal ve fiziksel koşullarından koruduğunu düşünen ailelerin varlığı da engelli kadın için önemli bir dezavantajdır. Maalesef ki bu durumda olan ailelerin sayısı da çok fazladır.

Engelli kadınların en önemli sorunlarından birisi de iş hayatıdır. Öncelikle yeterli eğitim alamadıkları çalışmaları engellenen kadınlar eğer eğitim almışlarsa bile uygun işlere girmekte önemli sorunlar yaşamaktadırlar. Psikoloji bölümünü bitirmiş görme engelli bir psikolog bayan, uzun yıllar santral memurluğu yaptıktan sonra mesleği ile ilgili yerde çalışmaya başlamıştır.

Engelli kadınların pek çok alandaki emekleri de göz ardı edilmektedir. Onların aile kurmaları, sosyo-kültürel etkinliklere katılmaları, sosyal toplantılarda rol almaları, yaratıcılıklarını sergilemeleri ve hatta sivil toplum örgütlerinde aktif olarak yer almaları bile engellenir. Çünkü tüm bu alanlar "erkek" egemenliğindedir. Hatta engelliler sivil toplum örgütleri de çok "erkek" ve "engelsiz erkek" bakışına sahiptir.

Engelli kadının içinde yaşadığı yukarıda çok kısa olarak üzerinde durulan konular kadının kırdı ya da kentte olmasına, ailesinin sosyo-ekonomik durumuna, engelin türü ve ağırlığına ve benzeri pek çok faktöre göre değişmektedir.

Feminizm ve Engellilik, Engelli Kadın *

Benzer deneyimleri ve tarihsel geçmişi olan kadın hareketleri ile engelli hareketleri birbirinden farklı tarihsel gelişim süreci yaşamışlardır. Çünkü özellikle 1960ların sonu 1970'lerin başlarında feminist hareketler sesini daha çok duyurmuş ve bu nedenle de daha fazla bilinmektedir. Engelli nüfusu da önemli bir popülasyona sahip olmakla birlikte engelli hareketleri ve özellikle kadın engelli hareketleri daha az tanınmaktadır.

*Bu bölüm, Yazarın, "Feminizm ve Engelli Kadın"(Engelli Kadınların Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu. Kocaeli 29-30 Nisan 2005, Türkiye Sakatlar Derneği 2005) Makalesinden özetlenerek alınmıştır.

Feminist hareketler ile engellilik hareketleri birbirlerinden bağımsız olarak toplumun baskısına karşı koyabilmek için örgütlenmişlerdir. Çünkü toplum, kadın ve engellilerin toplumda çok fazla dışarı çıkmasını, hak arayışında bulunmalarını istememektedir. Ancak her ikisi de haklarını elde etmek üzere ayrı ayrı zaman ve mekanlarda mücadele etmişlerdir. İnsan hakları, kadın hakları ve özürlü hakları birbirini tamamlayan bir süreçtir. İnsan Hakları Beyannameğinde hem kadınlara hem de engellilere yer verilmiş olsa da bu iki grup kendi kaderlerini kendilerinin belirleme haklarını daha geç kullanmışlardır.

Feminist hareket ile engelli hareketi birbirini oldukça geç ve yavaş görmeye başlamışlardır. Çünkü bu iki grup birbirinin müttefiki olduğunu da geç fark etmiştir. Feminist hareket kadın olarak gördüğü gruba engelli kadınları dahil etmemiş ve engellilik konusu da çok başından itibaren erkek egemen bir yapı içinde olduğu için onlar da feminist hareketi engelli kadınların dışında kabul etmişlerdir. Aslında biraz daha ileri gidilirse, engellilik konusundaki bu erkek bakış açısı engelli kadının da varlığını çok fark etmemiş ve tamamen bir erkek yaklaşımı geliştirilmiştir. Yalnız engellilik konusundaki bu erkek bakışının çok bilinçli bir tercih olduğu söylenemez. Feminizmin temel konusunun kadın erkek eşitliğinin oluşturması kadınları tamamen tek bir potada ele aldıkları savunması ise gerçekten çok yetersiz kalmaktadır. Çünkü feministler ve kadın hareketleri içinde yer alan kadınlar kadınların erkeklerle eşitlik problemi üzerinde de tamamen yoğunlaşmamaktadırlar. 1995 Pekin Deklarasyonu ve ülkelerin stratejik planların kadın yoksulluğu ve genç kız yoksulluğu üzerinde durulmaktadır. Yoksul kadın belirlemesinin yanı sıra engelli kadın grubuna yer verilmemesi ayrı bir tartışmanın konusunu oluşturmaktadır. Ancak burada kadın hareketlerinin küresel söylemlerden ya da küresel gündemlerden etkilendiği de oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Dünya Bankası ve diğer uluslararası kuruluşların dikkatini yoğunlaştırdığı yönde feminizmin de eğilim göstermesi, egemen bakış açılarını zaman zaman beraberinde taşıdığına işaret etmektedir.

Feminizm ve engellilik konusunda bir başka ortak konu ise dışlanmadır. Kadınların bütün toplumlarda dışlandığı bilinmektedir. Kadınların eşcinsellerden sonra dışlanan önemli bir grup olduğu bilinmektedir. Ancak engelliler de her ikisinden daha fazla dışlanmaktadır. Engelli gruplar içinde de birçok kadınların dışlandığı ve hatta engelli bir kadın olmaktan dolayı haklarından mahrum kaldığı, şiddete uğradığı bilinmektedir.

Feminist gruplar ve engelli gruplar içlerinde çok fazla grup bulundurdıkları için heterojenlerdir. Ancak kendilerinin heterojen olduklarını da çok geç fark etmişlerdir. Hem heterojen olmaları hem de tarihsel süreç içinde benzer mücadeleleri ayrı ayrı yaşamış olmaları bugün bulunduğumuz yerde bir araya gelmelerini gerektirmektedir.

Feminizm ve engelli kadınlar yaptıkları politikalarda artık sadece erkeklerle ya da diğer engellilerle ya da diğer dışlanmış gruplarla ya da diğer "normal" olanlarla eşitlik istememektedirler. Çünkü "farklılıklar"ını korumak ve bu farklılıkları ile eşitlik arasında seçim yapmaya çalışmaktadırlar. Tercihlerinde de daha çok farklı olmalarını korumaya ve bu farklılıklara dayalı olarak bunların ışığında farklı isteklerinin yerine getirilmesine çalışmaktadırlar.

Engelli gruplar ya da engelli kadınlar sanki tek bir homojen grup gibi görülür. Ancak, engellilik ve kadınlar ve feminizmle ilgilenenler bu iki grubun çok farklı olduğunu ve hak arama, kendilerini gerçekleştirme ve diğer pek çok alanda farklı grupların engelli kadın genel grubunun içinde yer aldığı bilinmektedir.

Feminizm ve engelli kadın konusunda bir başka ortak yön ise politika yapmalarındaki ortaklık olarak görülmelidir. Çünkü ezilmiş, dışlanmış ve yok sayılmış nüfus gruplarının hareket edecekleri noktalar aynı olacaktır.

Birlikte Yaşamak Üzere Feminizm ve Engelli Kadın İçin Öneriler

Engelli kadının hak arayışında, birlikte hareket etmesi gerekenler arasında feministlerin varlığı göz ardı edilemez. Çünkü ezilmiş gruplar ancak kendi ezilmişliklerinden yola çıkarak diğerini daha iyi anlayacaktır. Feminist bir kadın da bütün ezilmişlerden ve güçsüzlerden daha fazla engelli kadını anlayacaktır.

Feminizm ve engelli kadının bir araya gelebilmesinde önemli olan bir nokta, feminizm ve engellilik literatürünün ele alınması ilk adım olabilir. Çünkü engellilik kavram karmaşasının yaşandığı bir sorun alanıdır. Aynı şekilde kavramlar açısından feminizm de toplumun feminizm sözcüğüne yüklediği anlamlar açısından olumsuz şeyler yaşayabilmektedir.

Güçsüzlük anlamında engelli olmak önemli bir güçlendirmeyi kapsarken, feminist olmak da güçlülüğü yansıtıyor. Toplumun güçlü/ güçsüz yaklaşımını ya da normal/anormal ya da sağlam/sakat kavramlarını tartışmaya açmak gerekir. Bu nedenle engellilik ve feminizm toplumun dışlayıcı kavramlarını tartışmaya açmalı ve bir uzlaşmaya varmaya adım atılmalıdır.

Cinsellik ya da toplumun kadını alınıp satılan kadını meta olarak görmesi hem engelli kadın hem de feminizm için önemli bir sorundur. Engelli kadının bedensel bütünlükle ilgili probleminin olması onu toplumun "güzel" olarak değerlendirmeyip dışlamasına yol açmaktadır. Toplum olarak dışlayıcı kavramların, yaklaşımların sona erdirilmesi için birlikte çalışmak önemli olacaktır.

Özdeşim açısından ya da kimikleştirme açısından da bir arada yaşayanların bir araya gelmeleri ve kadını, engelli kadını bu toplumun bir bireyi olarak görmekte zorlanan kesimlere karşı yürütülecek olan bir toplumsal kimlik çabası gerekmektedir.

Eylem birliktelikleri de birlikte yaşamak adına bir adımdır. Çünkü hak ve özgürlük arayışlarında birbirinden kopmuş ancak aynı-benzer şekilde ezilmiş grupların daha fazla parçalanmasına yol açacaktır.

Önce "engelli kadınlar ile feministler bir araya gelmeliler mi?" sorusunu sormak gerekiyor. Yanıt "Evet!" olmak durumundadır. Feministler ve engelliler, engelli kadınlar bir araya gelmelidirler. Hatta bu adımı öncelikle feministler atmalıdır. Çünkü feministlerin bilgi dağarcıkları, eylem alışkanlıkları, mücadele stratejisi geliştirme deneyimleri daha fazladır. Ayrıca engelli kadını feminist hareket içinde görmeyen feministlerin öncelikle bu durumu düzeltmeleri önemlidir.

Feministler ve engelli kadınlar her yerde her zaman buluşmalıdır. Hangi araçla diye sormak gerekirse, politikaların geliştirilmesinden, hakların korunması geliştirilmesi ve uygulamada karşılaşılan ayrımcılıklara karşı her yerde mücadele ederken bir arada yer almalıdırlar.

Feminist engelli teorilerin ve çalışmaların geliştirilmesi, uygulamaların arttırılması çok önemle üzerinde durulacak bir konu ve gündem olmalıdır. Çünkü feminist bakış açısı engellilik konusunun ne kadar çeşitlenmesi ve farklılıkları korumaya yönelik çabaların ne olması gerektiğini gösterir.

Feministler ve engelli kadınlar bir araya gelmelidir. Kadınların en genel sorunları olan, yoksulluk, şiddete maruz kalma, işsizlik, eğitimsizlik gibi sorunlara yönelik ortak çabaların geliştirilmesi ve eylemlerde bulunulması gerekmektedir.

Sadece feministler ile engelli kadınlar değil bütün farklı grupların arasında önemli bir dayanışmanın olması günümüzün en önemli sorunları arasında yer almaktadır.

TOPLUMSAL ENGELLENMİŞLİK AÇISINDAN EŞCİNSEL, BİSEKSÜEL, TRAVESTİ VE TRANSEKSÜELLERİN SORUNLARI

Sedef Çakmak *

Toplumsal engellenme bir özelliklerinden dolayı kişilerin iş alanına, sosyal hayata ve çeşitli kamusal ve özel kurumlara girişlerinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak zorlaştırılması ya da engellenmesidir. Her ne kadar farklı özelliklerimizden dolayı sosyal yaşama katılmamız güçleştirilse de, toplumsal engellenmişlerin yaşadıkları ve karşılaştıkları olaylar birbirine benzer. Ben bu yazımın ilk bölümünde, eşcinsel, biseksüel, travesti ve transeksüel (EBTT) bireylerin toplumsal dışlanmışlığı nasıl deneyimlediklerine odaklanacağım. Yazımın sonunda da, Türkiye'deki kamusal kurumlar ve sivil toplum kuruluşları kapsamında bu noktadan sonra acil olarak ne gibi değişimlere gereksinim duyulduğunu vurgulamak istiyorum.

EBTT Bireylerde Toplumsal Engellenmişlik Ne Şekillerde Ortaya Çıkıyor?

Yazımın bu bölümünde, hem Lambdaistanbul'da gönüllü olarak çalıştığım süreçte kendi deneyimlerimden, hem de Lambdaistanbul olarak 2005 yılında yaptığımız bir alan araştırmasından yararlanarak, toplumsal engellenmişlik deneyimlerinin eşcinsel, biseksüel, travesti, transeksüel bireylerde nasıl ortaya çıktığı üzerinde duracağım.

Lambdaistanbul olarak yaptığımız alan çalışmasında, İstanbul'da yaşayan 393 eşcinsel ve biseksüel kadın ve erkeklerle yüz yüze görüşerek, 65 sorudan oluşan ve toplumsal hayatta karşılaştıkları sorunları konu alan bir anket yaptık. Bu araştırmamız 2006'da kitap olarak basıldı. Lezbiyen ve biseksüel kadınların görünmezliği nedeniyle katılımcı seçimi 1 kadına 2 erkek oranında oldu. Araştırmamızda marjinalleştirme, diğer bir adıyla ötekileştirme, başta gelen toplumsal engellenme ve dışlanma deneyimleri arasında ortaya çıktı. Örneğin, hiç kimse sizden kan alan hemşirenin ya da mahalle bakkalının eşcinsel olabileceğini düşünmez. Eşcinselliği bizden çok uzakta, sadece toplumun sınırlarında yaşayan bireylerin sahip olduğu bir özellikmiş gibi algılarız.

Anketimizde katılımcılara çevrelerine eşcinsel olduklarını söylediklerinde karşılaştıkları tepkileri sorduğumuzda, "Hiç onlara benzemiyorsun" yorumu ile karşılaştıklarını gözlemledik. 393 kişinin içinden 295 kişi, yani katılımcıların % 75'i bu yorumla karşılaşmış. Bu da eşcinselliğin marjinalleştirilmesine güzel bir örnektir.

Bir başka tür toplumsal engellenme de EBTT bireylerin hasta olarak algılanmasıdır. Kişilerin hasta oldukları için sosyal ilişkilerinin de sağlıklı olamayacağı ve bu sebeple topluma uyum sağlayabilmeleri için "düzeltilmeleri", yani heteroseksüel yapılmaları gerektiği düşünülür. Bu düşüncenin yansımaları anket sonuçlarımızda da görüyoruz: Kişilerin çevrelerine açıldıklarında en çok karşılaştıkları tepkilerden bir tanesi de "Psikologa/psikiyatru görün" yorumu; 393 kişinin içinden 204 kişi, yani katılımcıların % 52'si bu yorumla karşılaşmış. Psikologa/psikiyatru giden 178 kişiden % 47'si (83 kişi) cinsel yönelimiyle ilgili kafası karışık olduğu için başvurmuş, % 33'ü (58 kişi) ise kendi içinde bu gereksinimi duymadığı halde, çevresindekilerin isteği ve baskısıyla gitmiş.

Günümüzde Türkiye'de çeşitli devlet kurumlarının eşcinselliğe yaklaşımı, onu bir hastalık olarak tanımlamak şeklindedir. Örneğin Kızılay'a kan bağışi sırasında geçirmiş olduğunuz çeşitli hastalıkların sorulduğu listede "Hiç eşcinsel ilişkide bulundunuz mu?" sorusu bulunmaktadır. Burada ortaya çıkan önyargı, HIV pozitif/AIDS'in hala bir eşcinsel hastalığı olarak tanımlanmasıyla ilgilidir. Türk Silahlı Kuvvetleri de eşcinselliği "ileri derecede psikoseksüel bozukluk" olarak tanımlar. Bu sebeple eşcinsel bireylerin askerlik yapmaya elverişli olmadığı kabul edilir. Eşcinsel olduğunu fiziksel muayene ve diğer yollarla, örneğin fotoğraf, video çekimi gibi, kanıtlayan erkek bireylere "çürük raporu" verir. Halbuki Türk Tabipler Birliği ve çeşitli tıp kurumları eşcinselliği ileri bir derecede psikoseksüel bir bozukluk olarak tanımlamamaktadır. Yine de çeşitli psikolog ve psikiyatrların eşcinselliğe yaklaşımı kaygı vericidir. Anketimiz sonucunda bu konu ile ilgili şöyle bir veri ortaya çıktı: Gitmiş olduğu psikolog/psikiyatru cinsel yöneliminden bahseden 178 kişinin 119'u görüşmüş olduğu psikologun/psikiyatru; heteroseksüel yapmak, ilaç tedavisine zorlamak, aşağılamak ya da eşcinselliğini hastalık olarak görmek gibi çeşitli olumsuz yaklaşım ve uygulamalarına maruz kaldığını belirtmiştir.

*Lambdaistanbul Gönüllüsü

Toplumsal engellenme ve dışlanmanın bir başka yüzü de komedi unsuru olarak kullanılmaktadır. Efemine erkekler, travestiler, transseksüeller, işitme ve görme engelliler, zihinsel ve bedensel özürlü bireyler, toplumdan dışlanmalarına sebep olan özelliklerinden dolayı komedi unsuru haline getirilirler. Özellikle görsel medyada sıkça karşımıza çıkan bu durum, topluma entegre olmaya çalışan EBTT bireylerin, "normal" olarak tanımlanan insanlar grubundan dışlanmalarına ve bir insan olarak saygınlıklarının kaybına sebep olmaktadır. Eşcinsellik, biseksüellik, transseksüellik ve travestiliğin hem bir hastalık olarak algılanması, hem de komedi unsuru olarak kullanılması bireylere acımayı da birlikte getiriyor. "Yazık yani, ellerinde değil böyle davranmak, ne kötü şey!" tarzındaki yorumları da sıklıkla çevremizde duyarız.

Ev sınırlarına ve dar alana hapsetme de EBTT bireylerin toplumdan dışlanma deneyimlerinin bir başka yüzüdür. "Aman ortada fazla görünmesinler, göz zevkimizi bozuyorlar", "Niye eşcinsel hakları diye bağırıyorsunuz ki; istedikleri ilişkiyi gizli gizli yaşarlar, kim evlerine karışır ki" tarzında eşcinsel görünmezliğini daha da arttırmak isteyen bu yorumlar sebebiyle eşcinsel, biseksüel, travesti ve transseksüel bireyler çok dar bir sosyal alana ve kısıtlı sosyal ilişkiler yaşamaya itilirler. Bu tür bir bastırma ve yok sayma, hem EBTT bireylerin kendi psikolojileri hem de toplumun genel sağlığı açısından oldukça tehlikeli bir durumdur.

EBTT bireylerin kamusal alanda yaşamını kısıtlayan ve toplumsal engellenmişliğe ilişkin ortaya çıkan bir başka kategori ise halkın "toplum huzurunu bozuyorlar" önyargısıdır. "Fuhuş yapan travesti ve transseksüeller yüzünden gece dışarı çıkmaya korkuyoruz", "onlar zaten seks işçisi, severek isteyerek yapıyorlar" şeklindeki yargılar, olayların nedenini anlayıp onlara göre çözüm üretmekten uzak tavırlar olduğu için bu bireylerin toplum yaşamına girişlerinin önü kesiliyor. Mevcut durumu sürdürmeye yönelik bu anlayış da EBTT bireysel için bir toplumsal engellenmişlik teşkil eder.

Toplumsal engellenmişlik engellenen bireylerin kendileriyle barışma sürecini de sekteye uğrattıyor. Anketimizde katılımcılara "Eşcinsellik hakkında olumsuz fikirlere sahip olduğunuz bir dönem varsa, o zamanlar kadın ve erkek eşcinseller hakkında ne düşündüğünüzü kısaca anlatır mısınız?" diye sordüğümüzde çok çeşitli tarzda cevaplarla karşılaştık. Konumuza uygun olması açısından "Dünyadaki tek eşcinsel ben miyim? Ancak toplumdan kopuk bir biçimde yaşayabilirim ve asla topluma kabul edilmeyeceğim" düşüncelerini içeren örnekleri seçtim :

- " 'Hem eşcinsel, hem toplumun bir parçası olabilir miyim, yoksa eşcinseller izole olmuşlardır... şeklinde yaşar mıyım?' endişesi vardı..." (Aslında burada "eşcinsel sözcüğünü" çıkarıp yerine "özürlü" sözcüğünü koyduğumuzda da bu bize bir anlam ifade eder. Hepimizin ortak kaygılarından bir tanesidir bu.)
- "Toplum dışı olduğumuzu düşünüyorum." (Bu da ötekileştirmenin bireyler üzerindeki etkisine güzel bir örnek)
- "Etrafımdaki insanların kabul edemeyeceğini düşünüyordum. Eşcinselliğin saklanması gerektiğini düşünüyordum."
- "...Salakça, aptalca bulurdum. Dışlanmaları gerektiğini düşünürdüm."
- "Eşcinsellerin mutlu olamayacağını, hiçbir zaman toplumda kabul göremeyeceğini düşünürdüm."
- "Eşcinseller toplumdan dışlanır ve onların düzenli, romantik, güzel bir ilişkileri olamaz..."

(Bu düşüncenin aynısını engelli bireylerde de görüyoruz; medyada çıkan "Engellilerin mucize evlilikleri!" yorumu da bireylerin bu düşüncesini körüklüyor. Bu düşünceye başka bir örneği de yıllar önce bir kitapta okumuştum... Kitap, körlerin aşık olamayacağını bilimsel yöntemlerle ortaya koymayı amaçlıyordu. Burada tabii ki görselliğe ne kadar önem verdiğimiz ve aşk tanımımızın nasıl görme ve görsellik üzerine kurulu olduğunu da fark ediyoruz)

Şiddet de, toplumsal engellenmişliğin hem nedeni hem de sonucu olarak karşımıza çıkıyor. Ankette kişilerin

*Aşağıdaki alıntıların tümü için bkz. (Lambdaistanbul, "Ne Yanlış Ne de Yalnız!" Bir alan çalışması: Eşcinsel ve Biseksüellerin Sorunları. İstanbul: Berdan Matbaacılık, 2006, s.126-127 .

cinsel yönelimleri sebebiyle maruz kaldıkları şiddet türlerini araştırdığımızda karşımıza çıkan sonuç ise katılımcıların % 23'ü (393 kişi içinden 91 kişi) fiziksel şiddete, % 87'sinin (393 kişi içinden 343 kişi) sosyal şiddete (eşcinselliğinin/ biseksüelliğinin yok sayılması, kişiyle olan ilişkinin tümüyle kesilmesi), % 74'ünün ise (393 kişi içinden 292 kişi) bir ya da birden fazla kez sözlü yaklaşımlarla rahatsız edilmesi, yani sözlü şiddete maruz kalmış olduğudur. Görüldüğü üzere EBTT bireylerin en çok maruz kaldıkları şiddet türü; dışlama, ilişkinin tümüyle kesilmesi, kişinin cinsel yöneliminin yok sayılması tarzında ortaya çıkan sosyal şiddettir.

Toplumsal Engellenmişliğin Kaldırılması için Neler Yapılmalıdır?

Öncelikle, adli süreçte bu konuda çeşitli düzenlemelere çok acil gereksinim duyulmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma hayatında ve eğitim kurumlarında ayrımcılıkla mücadele aciliyeti olan sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. EBTT'liğin bir hastalık, toplumun huzurunu bozan, var olmaması gereken bir özellik olarak algılanması ile mücadele etmek çok önemlidir.

Bu amaçlara ulaşmak için atılacak adımların en başında ailelerin bilinçlendirilmesi gelmektedir. Özürlü bireylerin aileleri gibi eşcinsel bireylerin aileleri de çocuklarının bu özelliklerinden utanırlar ve çocuklarını toplum içine çıkarmak konusunda tereddüt ederler.

Lambdaistanbul gibi Eşcinsel Sivil Toplum Girişimlerinin çalışmalarının, örneğin önyargıları ve ötekileştirmeyi yok etmeye yönelik düzenlenen konuşmaların, tartışmaların yaygınlaştırılması gerekmektedir. Lambdaistanbul'un, kişilerin yalnız ve yalnız olmadıklarını vurgulamak, eşcinsel görünürlüğünün artırılması için özellikle üstünde durduğu önemli hizmetlerden biri de haftanın yedi günü belirli saatler arasında açık olan Eşcinsel Danışma Hattı'dır. Bu noktada, toplumsal engellenmeyle savaşımlar için diğer derneklerle işbirliği yapmanın çok önemli olduğuna inanıyorum. Bu noktada birden fazla özelliği nedeniyle çifte güçlüklerle karşılaşan kişilerin, örneğin hem engelli hem eşcinsel olan bireylerin, yaşadıklarının incelenmesi ve anlaşılması da bizim bu durumu tanımlayabilmemiz açısından önemlidir.

Buna bağlı olarak, toplumsal duyarlılığın bütün kesimlere ulaşabilmesi için medya, STK ve kurumlarla kurulan ilişkilerin bağlarının güçlendirilmesinin de son derece gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağların güçlendirilmesi konusunda adım atarak bu kongreyi düzenleyen Özürlüler Vakfı'na, bu oluşuma katkıda bulunan kurum ve kuruluşlara ve sizlere teşekkür ederek bitirmek istiyorum.

Abstract

Gays, Lesbians, Bisexuals, Transexuals, Transvestites and Social Disability

“Social disability” can be described as inhibition and marginalization imposed by mainstream social norms and institutions on those people who are defined as “disabled.” This inhibition may take various forms: impossibility of access to job market, to mainstream social life, and/or to numerous public and private institutions and spaces. The first section of my article focuses on various aspects of social disability, marginalization and discrimination experienced by gays, lesbians, bisexuals, transexuals, transvestites (GLBTT) living in Istanbul. The main source I have depended on in describing types of discriminations and the consequent social disability experienced by the GLBTT persons is both my personal experience as an activist at Lambdaistanbul and the field study conducted on 393 gays and bisexuals by Lambdaistanbul in 2005, published as a book by the same organization in 2006. In the second and final section of my article, I make a few urgent practical proposals to intervene in situations of social disabilities imposed on a number of people in Turkey. Within the specific context of GLBTT movement, there is a need for an increase in the number of NGOs which will be active in their social visibility and representation as equal members of the society. And from a more general perspective, the elimination of the very concept of “social disability” requires the cooperation of various NGOs formed by disabled people from different spectrums. At present, the founding of a “social disability” platform, or network, among such NGOs would be a very crucial tool for empowerment to challenge mainstream norms of “normaly,” and to make some urgent legal and social changes possible.

Zihinsel Özürlülerin Yaşadığı Farklı Sorunlar ve Alternatif Yaklaşımlar

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN CİNSEL YAŞAM SORUNLARI VE KORUMALI EVLİLİK - BİRLİKTE YAŞARKEN GÖZARDI EDİLENLER

Nilgün Küçükkaraca*

Bu çalışmada zihinsel engellilerin cinsel yaşam ile ilgili yaşadıkları sorunlar hak temelli olarak ele alınacaktır. Ancak zihinsel engellilere dışardan bakanların yaşamlarındaki engelli kimdir ve zihinsel engelli kimdir bakışını öncelikle sorgulamak gerekiyor. Çünkü zihinsel engelliyle birlikte yaşanırken “göz ardı edilenler nelerdir?” sorusunun yanıtı zihinsel engellinin cinselliği ve evliliği açısından önemli bir çıkış noktası olacaktır.

Engellilik, Farklılık ve Sosyal olarak Dışlayıcı Yaklaşımlar

Modern çağ insanının en temel özelliklerinden birisi; güzel, genç, bedensel bütünlüğü olan ile birlikte olmak istemesidir. İş, ev, sosyal ortamın en temel dinamikleri bu belirleyicilere göre şekillenmektedir. Özürlülük ise, hep toplumun görünmeyen yerlerinde yer alması için uğraş verilen saklanan bir konudur. Engelli ve engel olan konuların göz ardı edilmesi sadece görmezlikten gelme şeklinde olmayıp göstermeme biçiminde de devam etmektedir.

“Öteki”leştirilen engellinin görünür olması, diğerleriyle birlikte yaşaması ve yaşamını kendi istediği şekilde biçimlendirebilmesi için özürünün haklarıyla birlikte yaşamasının kabul edilmesi ve bunun için uygun koşulların yerine getirilmesi ana hedef olmalıdır.

Neden “ötekilerin” haklarını korumak gerekiyor? Çünkü bu grubun kendi hakları ile yaşamalarına uygun toplumsal, ekonomik, kültürel ortamları hazırlamayan ya da onlara uygun koşulların hazırlanmasını engelleyenler toplumun karar verme mekanizmasında olan, özürlü, sakat, özürlü ve özel gereksinim grubu olmayan, diğerleridir. Bu nedenle öncelikle toplumsal yaşam içinde özörlöülerin hakları ile varlık göstermelerinin kabul edilmesi ve buna uygun yaşanmasına izin verilmesi gerekmektedir. İkinci bir konu ise temel yaşam hakkı olarak özörlöünün bir üyesi olduğu toplumda yer alabilmesi ve bireysel, toplumsal üretim ve paylaşım süreçlerine katılablmesinin sağlanmasıdır. Toplumsal iş bölüşümü içinde, her bireyin yerine getirmesi gereken görevler ve toplumsal üretime katıldığı alanlar bulunmaktadır. Bu alanlarda yer almamak hiç bir özörlöünün temeldeki düşüncesi değildir. Üretimsiz bir birey gelişen toplumsal iş bölüşümü içinde zaten üretmediği için bir varlık olarak katılamayacaktır. Bu nedenle toplumsal yaşam içinde yer alan her birey üretmek, ama yetenekleri doğrutusunda ve farklılıklarıyla üretime katılmak ve farklılıklarıyla da pay alma isteğindedir (Küçükkaraca, 2005).

Engelliler ve engellilik aslında önemli bir farklılıktır. Çünkü engelli bireylerin kendilerini geliştirmeleri için diğerlerinden daha farklı ihtiyaçları vardır. Eğer herkes gibi davranılırsa o zaman bu nüfus grubunun ihtiyaçları göz ardı edilir ve kendilerini geliştirmelerine fırsat tanınmaz. Bu nedenle “ farklı”dırlar. Ancak “öteki” olmamaları gerekir. Bu dışlanmaya neden olan ve birlikte yaşayamayan büyük nüfus kütlesinin özelliklerine bakıldığında “farklılığı” bilmedikleri görülmektedir. Farklı görmenin engelliye acımakla eş olduğu düşüncesi aslında iyi niyetli olmakla birlikte engelliye “görünür” kılmayan bir bakış açısı oluyor. O zaman engelliye yaklaşmayı bilmeyen, engelliye görmeyi başaramayan büyük nüfus grubunun eğitilmesi gerekir. Hem de “özel” bir eğitim almaları gereklidir. Böylece farklılığın ayrımcılık olmadığı ve farklı olarak benimsenen grupların özel ihtiyaçlarının olduğu kabul edilmiş olacaktır. Engelli olmayan büyük nüfus grubu bu yaklaşımı toplumdan beklemektedir. Ancak, büyük grup ise neyi nasıl yapacağını bilememektedir. Örneğin bir engelliye toplumumuzda sakat, kör ya da özürlü demenin hangisinin kırıcı olacağı hangisinin olmayacağı gibi bir durumun tam ortasında yaşarken insanlar hangisini seçeceklerini bilemedikleri çoklu problem durumlarında “hiçbiri”ni seçmektedir. Bu da engellilerin görünür olmalarını, hakları ile var olmalarını engellemektedir.

Farklılık konusu günümüzde çok çeşitli sosyo-politik alanlarda kullanılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ve çalışanları insan farklılıklarını çevresi içinde birey ve grupların özelliklerini ve sorunlarını belirlemek amacıyla kul-

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Böl. Öğr. Üyesi

lanmak zorundadır. Örneğin, yaş, cinsiyet, sosyal roller, toplum içinde ait olunan alt gruplar, ekonomik durum, bedensel özellikler ve pek çok özellik farklılık yaratır. Ancak farklı gruplar içinde olmak o grubun bütün özelliklerini paylaşmayı taşımaz. Örneğin, yaşlılar farklı bir gruptur. Ancak her yaşlı kişi bu grubun tüm özelliklerini taşımaz ve bu özellikleri kabul etmek istemeyebilir. Kendisini grubun dışında görebilir. Bu nedenle beşeri-insan farklılıkları bir damga ya da ayrımcılık değil sosyal hizmetten yararlanacak olanları anlama ve ihtiyaçlarını gözönünde bulundurma aracıdır (Bu konu ile ilgili olarak Engellilik, kişiyi farklılaştıran bir durumdur. Öncelikle toplumsal yaşam içinde engellenilen durumlar, genel olandan farklı yaşam biçiminin oluşması gereği, özürliülerin kendilerini içinde buldukları özürliü kültürünün kabul edilmesi gibi etkenler özürliülerin farklı olmalarının da temelini oluşturur. Çok uzun yüzyıllar boyunca bedensel bir ayrımcılık ve toplumsal dışlama ile yaklaşımlarına karşılık özellikle sosyal modelin ve ilgili diğer modellerin geliştirilmesi ile özürliülüğün özürliü bireylerin yaşamındaki bir farklılık olarak değerlendirilmeleri noktasına ulaşılmıştır. Farklılık, özürliülerin farklılığı konusu iki taraflı bir değerlendirmeyi kapsamak zorundadır. Bu durum bütün farklı gruplar için de geçerlidir. Hem farklı olan grup hem de toplum bu farklılığı kabul etmek durumundadır. Bu bakış açısının yanı sıra engellilere sadece tek bir grup olarak bakmak maalesef ki çok dar ve çok genelleyici bir sosyal dışlama yaklaşımıdır. Engelliler, engel grupları, yaşları, sosyo-kültürel özellikleri, kır ya da kentte yaşamaları, eğitim düzeyleri, eğitime başlamaları ya da başlayamamaları, kadın ya da erkek oluşu, evli bekar oluşu, ve pek çok özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Çünkü engellilerin yaşamları da "diğer"leri gibi çok boyutludur. Yine engellilerin bedensel bütünlükleri meselesi de cinsiyetçi ve eugenic toplumların yapılarına ters geldiği için ikinci üçüncü dışlanma nedenleri olarak da tespit edilmelidir.

Farklılığı olan gruplarla yaşam deneyimlerimizin arttırılmaması aslında önemli bir zenginlikten mahrum kalmaktır. Engelli, evli ve iki çocuk annesi olan ve çalışan bir görme engelli bir bayan hem kendi çocuklarını yetiştirdiği gibi komşusunun bebeğinin de ilk banyosunu yaptırarak, gören anneye ilk çocuk bakımı dersini vermiştir. Bu bayanı tanımak bana çok büyük mutluluk verdi. Onu da hep saygı ile konuşmalarına konu ediyorum.

Farklılık, zenginliktir. Ancak farklılığın engellilik açısından hemen hemen üzerinde hiç durulmayan iki boyutu var, birincisi kadın engelliler ikincisi de engellilerin cinselliğidir. Bu çalışmada engellilerin içinden bir grup olan zihinsel engellilerin cinsel yaşam sorunları üzerinde durulacaktır. Kadınların görünmezliği ve kadınlar arası yok sayma-görünmezlik ise bu Kongrede sunduğum ikinci bildiri de yer almaktadır.

Zihinsel Engellilerin Cinsel Yaşam Sorunları ve Evlilikleri

Sosyal hizmet açısından engellenen, kendini gerçekleştiremeyen, ezilen gruplarla çalışırken her zaman için öncelikle hak temelli yaklaşmak gerekir. Öncelikle ezilen, dışlanan nüfus gruplarının hakları nelerdir bu konuya bakmak gerekir. Çünkü bizim çalıştığımız müracaatçı grupları çoğunlukla sosyal olarak dışlanmış ve haklarını elde edememiş ya da haklarını ki en az şekilde, büyük mücadeleler sonucu kazanmışlardır. Sosyal hizmet mesleği ve bilimi, insanları hakları olan bireyler olarak değerlendirir.

Zihinsel engelli bireylerin cinsel yaşam sorunları önemli bir konudur. Çünkü sosyal hizmet alanında çalışan uzman personel, zihinsel engelli bireyi olan aileler bu sorunun boyutlarının çok büyük olduğu ve toplumun hep birlikte kararı ile bir sonuca varılacağını bilmektedirler. Cinsellik bizim içinde yaşadığımız geleneksel toplumlar açısından tabu olarak görülen bir konudur. Genel olarak da engellilerin, yaşlıların, çocukların asexual olduğu gibi bir de yanlış inanış da vardır. Ancak bu grupların cinselliği yeni yeni tanınmaya başlasa bile, özellikle zihinsel engellilerin ya cinsellikleri olduğu hiç düşünülmemiş oluyor ya da cinsellikleri kötüleniyor. Kimin cinselliği ötekiden daha "iyidir?" ya da kimin cinselliği "daha kabul görülebilir?" Toplumda hegemonik bir şekilde güçlülerin cinselliği daha kolay tanınmaktadır. Yani bedensel ve zihinsel bütünlüğü olan kadın ve erkeklerin... Bunların dışında kalan, eşcinseller, engelliler, yaşlılar, zihinsel engelliler kabul görmemektedir.

Bu durumda konuya yaklaşıldığında zihinsel engelli bireylerin cinsel yaşam sorunlarının sosyal hizmet açısından öncelikle hak temelli aramak gerekiyor. Neden? Çünkü her birey kendi kaderi hakkında kendi kararını verebilirken zihinsel engelli bireyler hakkında "diğerleri" karar veriyor. Bu diğerleri; aile üyeleri, yakın akrabaları, toplum, eğitimciler, doktorlar, sosyal hizmet uzmanla vb. "Diğer"lerinin "ötekiler" hakkında karar vermesi zaten kendi içinde önemli bir hak ihlaline giriyor. Çünkü haklarını savunmuyorsanız, o zaman, onlar için olumsuz bir şekilde karar belirliyorsunuz. Hak temelinde cinselliği birilerine layık görmek bazılarını görmemek hak ihlalidir. Eugenic bir

bakış açısidir. Cinsellik, sadece kadın ve erkek olan, bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal bütünlüğü olanların hakkı olan ve onlar tarafından biçimlendirilen bir konu değildir.

Ülkemizde zihinsel engelli bireylerin aileleri de uzun bir zaman çocuklarının ihtiyaçlarını hem görerek hem de görmezlikte gelerek "sessiz" kalarak toplum gibi davrandılar. Ancak özellikle bilim adamlarının ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneğinin ve daha sonra bu çalışmalara katılan sivil toplum çalışmaları sorunun görünerek önemli bir yere gelmesine yardımcı oldu.

Zihinsel engelli bireyin bütün gereksinimleri ve bütün gelişimleri, zeka yaşına bağlı olmadan diğer tüm bireylerle aynıdır. Beslenme, barınma, korunma, gelişme, sevmek, sevilme, kendini gerçekleştirme, iş sahibi olma, evlenme...

Maslow'un bu ihtiyaçlar hiyerarşisinde zihinsel engelli birey tüm ihtiyaçlarını tam olarak hisseder. Ancak belki de ifadesi zeka yaş katsayısına göre değişebilir. Eğitilebilir bir birey acıktığını, sevdiğini, evlenmek istediğini açıkça söyleyebilir, ancak çok geri bir zihinsel engeli olan birey bunu ifade edemez. Burada bazı zamanlar da ihtiyaçların hiyerarşisi de yer değiştirebilir. Aşırı dürtüsel olan bireylerin o andaki ihtiyaçlarını her durumda karşılama isteğinde oldukları da bilinmektedir.

Zihinsel engeli olan bireylerin tüm ihtiyaçlarının içinde bu çalışmada ele alınacak olan cinsellik ve evlilik konusuna daha yakından baktığımızda genel olarak sorunları görmek söz konusu olmaktadır. Çünkü cinsellik genel olarak toplumlarda tabu iken bir de cinselliği reddedilen zihinsel engelli bireylerin cinsel ihtiyaçlarını ve sorunlarını konuşmak çok farklı bir sorun yumağını oluşturmaktadır. Burada genel olarak haklar temelinde insan hakları bakışı ve sosyal model ile konuyu ele almak gerekmektedir. Zihinsel engelli birey dürtüsel olarak nasıl acıktığında çok acıkiyorsa cinsel ihtiyaçlarını da çok ve sınırsız ve zaman, mekan, çevre kavramını gözetmeden hissetmektedir. Aynı zamanda zihinsel engelli birey bu ihtiyacı bedensel olarak geliştirdiği bir zamanda yaşamaktadır. Örneğin kendi bedenini keşfeden küçük bir çocuk çoğu zaman sevimlidir. O yaştan verdiği, 3-4 yaşın bir sevimliliği vardır. Ancak zihinsel engelli bir birey kendi bedenini 3-4 yaşında değil de daha ileriki yaşlarda keşfe çıktığı zaman aynı kabulü görmemektedir. Çünkü beden büyümüş, vücut büyük, ancak zeka yaşı geriden geldiği için vücudunu tanımaya çalışan büyük bedenli, zihinsel geriliği olan bir bebekle karşılaşmak aile, toplum, çevre tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Zihinsel engelli bireyin diğer çocuklar gibi bir gelişim gösterdiğini kabul etmemiz gerekmektedir. Sadece yaşı biraz ilerlemiş, bedeni büyümüş ancak bedeni yönlendiren, ihtiyaçlara yön veren zeka ancak gelişmeye başlamıştır.

Oedipus karmaşasını yaşayan 4-5 yaşlarındaki zihinsel engeli olmayan bir çocuğun yaptıkları, babasına ya da annesine gösterdikleri tepkiler anlatılır, gülünür ve geçilir. Bir anıdır. Ancak zihinsel engeli olan bir çocuk genel olarak bu karmaşayı daha ileriki yaşlarında yaşayacaktır. Bu da bedeni büyümüş bir çocuğun çoğunlukla şiddetli kıskançlık ya da kendini gösterme çabaları olarak evde, kurumda, toplumda "sorun" gibi algılanacaktır. Aslında tüm toplumun zihinsel engelli bireylerin gelişimi hakkında eğitilmesi gerekmektedir.

Zihinsel engelli bireyin cinsel yaşam gelişimlerinin farklı olmasının yanı sıra cinsel olarak duygularını yönlendirememekten, kişilerin yakınlıklarının ne demek olduğunu bilmemekten dolayı, cinsel istismara yönlenebilecekleri gibi istismarlara da konu olmaktadır (Bu konular, makale yazarının çeşitli yazılarında yer almakta olduğu için burada tekrar ele alınmayacaktır).

Kendini geliştirmeye çalışan zihinsel engellinin evlilik ile ilgili istekleri bulunmaktadır. Bu konuda taraf olan kimi uygulayıcılar, serbest bir cinsellikle konuyu çözüme ulaştırmaya çalışırken kimi taraflar tümüyle konuyu engellemeyi kimisi de korumalı evlilik şeklinde sorunu çözmeyi uygun bulmaktadırlar.

Sosyal İçerme İçin Bir Adım: Korumalı Evlilik

Engelli bireylerin evlilikleri sonucunda dünyaya gelecek olan neslin de özürlü olacağı gibi eugenic bir görüşe katılmayarak belki de sosyal hizmetlerde çalışanların işlerini arttırıyorum. Ancak günümüzdeki eğitim, sosyal destek mekanizmalarının gelişmişliği ve zihinsel engellilerin çocuk sahibi olmalarının cognitive-davranışçı yaklaşımlarla çözülebileceğini görüyor olmak önemlidir.

Öncelikle hangi zihinsel engelliler korumalı evlilik yapabilir diye sorduğumuzda, herkesin yapamayacağı açıktır. Çünkü her zihinsel engellinin cinsel ihtiyaçları olabilir, ancak ev kurmak, evlenmek, işe gitmek gibi faaliyetler dizgesiyle baba, anne olmak gibi sözcüklerle kendini ifade edenler arasından evlenecek olanlar seçilmelidir.

Korumalı bir evde bağımsız yaşama ilk adımlarını atmış ve hatta yaşamayı geliştirmiş olan, sosyal destek (anne, baba, sosyal hizmet kurumları) sistemleri ile güçlendirilmiş ve bir işe girmiş, evlenmeyi kendine göre tarif edenlerin evlenmesi söz konusu olabilir.

Evlilik demek zihinsel engelli için çok da fazla yoğunluğu olan bir konu değildir. Arkadaş olmak, paylaşmak, kendine ait bir dünya kurmak ona yeterlidir. Bu nedenle anne babadan yarılmış, uzmanlar tarafından denetlenen korumalı evlerde evlilikler yapılabilir.

Zihinsel engellilerin çok fazla sevgileri de mevcuttur. Özellikle hayvanlara karşı aşırı sevgi gösterirler çünkü sadece onlara dokunmalarına izin verilir. Bu nedenle evlendikten sonra çocuk sahibi olabilecek bireylere de öncelikle aile planlaması yöntemleri öğretilmeli ve uygulama takip edilmelidir. Engelli bireylerin sevme kapasiteleri ise sosyal hizmet uzmanları tarafından iyice değerlendirildikten sonra, "korumalı koruyucu aile" gibi bir sistemin kurulması da söz konusu olabilir. Zihinsel engeli olan herkesin bu olanaktan yararlanması mümkün olmayabilir ancak değerlendirmeler ve takiplerle bazı ailelere "korumalı koruyucu aile" olma şansı da verilebilir.

Zihinsel engelli bireylerin cinsel sorunları ve evlilikleri toplumumuzda 6–7 yıldır konuşulabilmektedir. Aslında engelli bireye sahip aile üyeleri bu sorunları ne kadar dile getirebilirlerse çözüm de o kadar kolay olacaktır. Çünkü taraflar birbirini daha çok anlayacak ve çözüme ulaşılacaktır.

Kendi kaderlerini belirleyemeyen bireylerin yerine karar veren kişiler olarak, kişinin kendini geliştirebileceği, kendini gerçekleştirebileceği kararları vermek ve uygulamak zorundayız. Her türlü hakların konuşulduğu bir zamanda eugenic kararlar almak, sosyal hizmetlerin bakış açısını aykırıdır.

KAYNAKLAR

- GILSON, Stephen French; DEPOY, Elizabeth. "Multiculturalism and Disability: A Critical Perspective" *Disability and Society*. 15(2) 2000, 207–218.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün. "Zihinsel Özürlü Birey, Cinsel yaşam ve Aile Eğitimi". T.C. MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu, 13–14 2000, Ankara, 2000.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün. "Başarılı Yaşlanma ve Yaşlı İstismarı" G.Erkan ve V.İşıkhan (Ed.), *Antropoloji Ve Yaşlılık*: Prof. Dr. Vedia Emiroğlu'na Armağan, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, No: 006, 107-117., 2000.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün. "Sosyal Hizmet Eğitiminde 'Farklılık'." *Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeniden Yapılanma*. I. (Yayına Hazırlayanlar: Karataş, Kasım; İl, Sunay). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu yay. No: 012, 2002, 89–94.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün "Genelci Sosyal Hizmet ve Farklılık" *Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 2002
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün. "Zihinsel Özürlülük ve İletişim". *Sosyal Hizmet*. Ocak-Şubat- Mart 2003. s: 3–12.
- KÜÇÜKKARACA, Nilgün. "Özürlülük, Farklılık ve Toplumsal İstismar". Demirel, Said, Kamil Alptekin (Yay. Haz.) *Özel Eğiti ve Rehabilitasyon Hizmetlerine İhtiyaç Duyan Bireyler ve Aileleri*. Zihinsel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Der. Yay. No: 001, Ankara, 2005. 121–130

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP ANNELERİN ÇOCUKLARININ GELECEĞİNE İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ

Mehmet Zafer Danış*

Özet

Ebeveynlerin en var oluşsal düşüncelerinin başında çocuklarının gelecekte iyi birer vatandaş olarak kendi ayakları üzerinde durabilmeleri diğer bir deyişle “yaşamlarını kazanmaları” gelmektedir. Kuşkusuz tüm anne ve babalar için geçerli olan bu düşünce ve duygulanım süreci, ağır zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde daha belirgin bir biçimde hissedilmektedir. Bu süreçte çoğunlukla özürlü çocuğun günlük bakımında daha fazla sorumluluk üstlenen anne daha güç sorunlarla karşılaşmakta, tükenmişlik ve çaresizlik duyguları ile yüz yüze gelmektedir.

Zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeylerinin saptanması amacıyla dizayn edilen bu çalışmada Ankara ilinde faaliyet gösteren 5 zihinsel engelliler eğitim ve rehabilitasyon merkezine çocukları devam eden 146 anneye görüşülmüştür. Buna göre; annelerin yarısından biraz fazlasının (%54.8) ilkokul mezunu, yaklaşık üçte birinin (%35.6) 26-30 yaş grubunda, dörtte üçünün (%75.3) ev hanımı ve büyük bir çoğunluğunun (%85.6) evli olduğu saptanmıştır. Annelerin hemen hemen tamamı (%91.5) kendileri öldükten sonra çocuklarının geleceğine dair endişe ve kaygı yaşadıklarını, yarısına yakını (%44.5) ise çocuklarının bakım sorumluluğunu yerine getirirken eşlerinin kendisine destek olmadığını dile getirmiştir. Annelerin ortalama umutsuzluk puanı 7.94 ± 3.45 olduğu saptanmış, eğitim durumu yükseldikçe ve annenin yaşı azaldıkça umutsuzluk düzeyinin azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel engellilik, bakım sürecinde ebeveynlerin sorumluluğu, annenin gelecekte beklenenleri, psiko-sosyal destek, sosyal hizmet.

Giriş

Zihinsel engellilik (mental retardation), zihinsel kapasite ve uyum mekanizmalarında normal dışı gelişimsel ve kalıcı özür durumu olarak tanımlanmaktadır. Bir kişiye zihinsel engelli tanısı koyabilmek için en az üç koşulun var olması gerekir. Amerikan Mental Yetersizlik Derneği (American Association on Mental Deficiency) kriterlerine göre bir kişinin zihinsel engelli olarak kabul edilebilmesi için IQ'sunun 70'den az olması, uyum mekanizmasında belirgin bir bozukluğun olması (aile ve sosyal çevre ile olan ilişkilerde, akran gruplarıyla olan etkileşimde normal yaşamın gereklerine ayak uyduramama vb.) ve son olarak bu belirtilerin on sekiz yaşından önce ortaya çıkması gerekir (Grossman 1973 Akt: Al-Sahatti ve diğerleri 1994: 41). Zihinsel engelli bireyler özellikle çocuklar zihinsel engel derecelerine (hafif, orta, ciddi, ağır) bağlı olarak sürekli dikkat, bakım ve hizmete gereksinim duymaktadırlar. Uzun ve zahmetli bir sağlık bakımı ile özel eğitim ve rehabilitasyon sürecinin yanı sıra zihinsel engelli bireyin bakım sorumluluğu ve yüklü bakım masrafı başta anne baba olmak üzere yakın aile üyelerinin günlük yaşamını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle zihinsel engelli çocuk sahibi anne ve baba psikolojik, sosyal ve ekonomik nitelikli bir çok problemle karşı karşıya kalırlar. Psikolojik açıdan aile stres ve anksiyete, sosyal açıdan dışlanma ve izolasyon (Weisson 1999: 88), ekonomik açıdan da ağır bakım maliyeti nedeniyle giderek yoksullaşma süreciyle karşı karşıya kalmaktadır (Al-Sahatti ve diğerleri 1994: 42).

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü (Hacettepe University Faculty of Economic and Administrative Sciences Department of Social Work)

Genellikle öz bakımını dahi sağlayamayacak düzeyde ağır zihinsel engeli olan birey için yaşam her ne kadar zorsa, ailesi içinde bir o kadar güçtür. Özürlü bireyin ağır bakım yüküne bir de anne ve babanın kendilerinden sonra çocuklarına ne olacağı düşüncesinin yarattığı belirsizlikler, çaresizlikler, endişeler ve kaygılar eklendiğinde bu düşüncenin ebeveynler üzerinde yarattığı stres ve manevi yıkım bir çığ gibi artarak büyümekte ve ailenin yaşam döngüsünü derinden sarsmaktadır. Bu süreçte bakım sorumluluğunu neredeyse tek başına yerine getiren anne psiko-sosyal açıdan daha büyük sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle zihinsel engelli çocuğu olan annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeylerinin saptanması ülkemizde zihinsel engelli çocuğa sahip ailelere götürülecek sosyal destek hizmetlerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma tanımlayıcı olarak, Aralık 2005-Şubat 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni; Ankara'da Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak faaliyet gösteren, Çankaya, Keçiören, Yenimahalle, Sincan ve Etimesgut semtlerinde kümelenen toplam 63 "özel zihinsel engelliler eğitim ve rehabilitasyon merkezi"nde çocukları eğitim alan annelerdir. Araştırmanın çalışma evreni ise "oransız küme örnekleme" yöntemiyle Ankara'nın beş metropol ilçesinde faaliyet gösteren 63 merkezden "yansız atama" yoluyla, her ilçeden bir merkez olmak kaydıyla seçilen, 5 zihinsel engelliler eğitim ve rehabilitasyon merkezine çocukları devam eden, 414 zihinsel engelli çocuk annesinden, anket uygulamasının gerçekleştirildiği tarihler arasında rehabilitasyon seanslarına çocuklarıyla birlikte gelen ve görüşmeyi kabul eden 146'sıdır. Araştırmanın verileri; literatüre bağlı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan tanıtıcı bilgiler ile çocuklarının geleceğine dair annelerin düşüncelerinin yer aldığı 36 soruluk "görüşme formu"nun yanı sıra "Beck Umutsuzluk Ölçeği" (Beck Hopelessness Scale) yardımıyla yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Beck Umutsuz Ölçeği bireyin geleceğe yönelik negatif beklenti ve düşüncelerini içeren 20 maddeden oluşan bir kişisel değerlendirme ölçeğidir (Beck ve Arkadaşları 1974). Bu maddelerin 11 tanesinde "Evet" seçeneği, 9 tanesinde "Hayır" seçeneği 1 puan almaktadır. 20 puan üzerinden değerlendirilen ölçekte bireylerin aldıkları puanlar yükseldikçe umutsuzluk düzeyi de yükselmektedir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması 1991 yılında Seber ve 1994 yılında Durak tarafından yapılmıştır (Seber ve Arkadaşları 1993, Durak 1994). Beck Umutsuzluk Ölçeğinden alınan puanların değerlendirilmesinde 0-3 puan normal olarak kabul edilmekte, 4-8 puan hafif düzeyde umutsuzluk, 9-14 puan orta düzeyde umutsuzluk, 15 ve daha yüksek puanlar ise şiddetli düzeyde umutsuzluğun var olduğunu ortaya koymaktadır (Beck, Steer ve Garbin 1988).

Bulgular ve Yorum

Araştırmaya katılan annelerin büyük bir çoğunluğu (% 85,6) evlidir. Annelerin yaşı 18 ile 56 arasında değişmektedir, yaş ortalamaları ise 32.15'tir. Annelerin üçte birinden biraz fazlası (% 35,6) 26-30 yaş grubundandır ve yarısından biraz fazlası (% 54,8) ilkokul mezunudur. Bunu sırasıyla lise ve ortaokul mezunları takip etmektedir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün beş bölgesi yapmış olduğu coğrafik dağılım listesine göre annelerin yaklaşık beşte ikisi (% 42,5) ülkemizin orta olarak adlandırılan bölgesinde dünyaya gelmiştir. Sosyal güvence durumuna baktığımızda araştırmaya katılan annelerin yarısına yakınının (% 48,6) SSK'lı olduğu bunu ikinci sırada (% 35,6) Emekli Sandığı'na tabi olanların izlediği görülmüştür. Bağ-Kur'lular ile yeşil kartlıların az olmasının nedeni araştırmanın yapıldığı tarihte ülkemizde yalnızca özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden yararlanan Emekli Sandığı ve SSK çalışanlarının çocukları için bu iki kurumun ödenek tahsis etmesinden kaynaklanmaktadır.

Annelerin aylık hane gelirleri 100 YTL ile 2400 YTL arasında değişmekle birlikte gelir ortalamaları 741,18 YTL'dir. Mesleklerine baktığımızda ise büyük bir çoğunluğunun çalışmadığı (% 75,3), çalışanlar içerisinde ise en büyük meslek grubunu işçiler (% 9,6) olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Tanıtıcı Bulgular

Değişkenler	Sayı	%
<i>Medeni Durum</i>		
Evli	125	85.6
Boşanmış	15	10.3
Dul	6	4.1
<i>Yaş</i>		
18-25	37	25.4
26-30	52	35.6
31-35	24	16.4
36-40	19	13.0
41 yaş ve üstü	14	9.6
<i>Mean:32.15, Sd:6.22, Min: 18, Max:56</i>		
<i>Eğitim Durumu</i>		
Okur yazar değil	6	4.1
Okur yazar	4	2.7
İlkokul	80	54.8
Ortaokul	18	12.3
Lise	27	18.5
Üniversite	11	7.5
<i>Doğum Yeri</i>		
Batı	38	26.0
Güney	8	5.5
Orta	62	42.5
Kuzey	26	17.8
Doğu	12	8.2
<i>Sosyal Güvence Durumu</i>		
Emekli Sandığı	52	35.6
SSK	71	48.6
Bağ-Kur	9	6.2
Yeşil Kart	8	5.5
Sosyal güvencesiz	6	4.1
<i>Aylık Hane Geliri</i>		
100-300 YTL	16	11.0
301-600 YTL	34	23.2
601-1200 YTL	53	36.3
1201-1500 YTL	28	19.2
1501 YTL ve üzeri	15	10.2
<i>Mean: 741.18, Sd: 321.25, Min: 100, Max: 2400</i>		
<i>Meslek</i>		
Memur	7	4.8
İşçi	14	9.6
Serbest meslek	10	6.9
Emekli	5	3.4
Ev hanımı	110	75.3
Toplam	146	100.0

Araştırmaya katılanların yaklaşık beşte ikisinin (% 39,2) eşi işçidir, eşi çalışmayanların oranı ise yalnızca % 6,4'tür. Annelerin sahip olduğu çocuk sayısı 1 ile 8 arasında değişmekte çocuk sayısı ortalamaları ise 2'dir. Büyük bir çoğunluğunun (% 87,7) bir özürlü çocuğu bulunmaktadır. Çocuğun engel derecesine baktığımızda ise ağır engelli çocuğa sahip olanların (% 39) ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2. Eşin Mesleği

Meslek	Sayı	%
Esnaf	9	7.2
Memur	35	28.0
İşçi	49	39.2
Emekli	17	13.6
Serbest meslek	7	5.6
Çalışmıyor	8	6.4
Toplam	125	100.0

Tablo 3. Sahip Olunan Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	Sayı
En az	1
En çok	8
Ortalama	2

Tablo 4. Ailede Engelli Çocuk Sayısı

Engelli Çocuk Sayısı	Sayı	%
1	128	87.7
2	13	8.9
3	5	3.4
Toplam	146	100.0

Tablo 5. Çocuğun Engel Derecesi

Engel Derecesi	Sayı	%
Hafif	54	37.0
Orta	35	24.0
Ağır	57	39.0
Toplam	146	100.0

Zihinsel engelli çocuğun özel eğitime devam süresi incelendiğinde yaklaşık üçte birinin (% 32,3) bir ile bir buçuk yıl arasında özel eğitim merkezine devam ettiği görülmektedir. Bunu 7–11 ay arasında özel eğitim merkezinden yararlananlar (% 26,7) takip etmektedir. Özel eğitimden 2 yıldan daha fazla bir süre yararlananların oranı ancak % 9,6'dır. Bu durumun ülkemizde ancak iki sosyal güvenlik kurumu (Emekli Sandığı-SSK) şemsiyesi altındaki ailelerin çocukları için özel eğitim ve rehabilitasyon sübvansiyonunun bulunması ve bu yöndeki yardımların henüz on yılını bile tamamlayamamış olması, dolayısıyla özel eğitimin ülkemizde yeni gelişen bir alan olması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 6. Çocuğun Özel Eğitim Merkezine Ne Kadar Süredir Devam Ettiği

Süre	Sayı	%
0-6 ay	24	16.4
7-11 ay	39	26.7
12-17 ay	48	32.3
18-23 ay	21	14.4
24 ay ve üzeri	14	9.6
Toplam	146	100.0

Annelerin yaklaşık dörtte biri (% 24,7) çocuğunun engelini ilk olarak “zamanında konuşup yürüyememesi” nedeniyle fark etmişlerdir. Bunu sırasıyla engelin “ateşli hastalık sonucunda” (% 17,9) ve “ilk muayenede” (% 15,5) fark edildiğini belirtenler ile “yaşlıtlarından geri kaldığı” için çocuğunun engelli olduğunu fark ettiğini ifade edenler takip etmektedir.

Tablo 7. Çocuğun Engelinin İlk Olarak Nasıl Fark Edildiği

Engel Durumunun Nasıl Fark Edildiği	Sayı	%
Doğumdan hemen sonra ilk muayenede	59	15.5
Arkadaş ve yakın akrabaların tespiti ile	36	9.5
Ateşli hastalık sonucunda	68	17.9
Zamanında konuşup, yürüyememesi nedeniyle	94	24.7
Göz temasından kaçınması nedeniyle	28	7.4
Sürekli ağlaması nedeniyle	16	4.2
İletişim kurmada yaşlıtlarına göre geri kalması nedeniyle	47	12.4
Gereksinimlerini dile getirememesi nedeniyle	32	8.4
Toplam	380*	100.0

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 8. Annelerin Özel Eğitimden Beklentileri

Beklentiler	Sayı	%
Çocuğun kendi ayakları üzerinde durabilmesi	124	26.9
Öz bakımını yapabilmesi	93	20.2
Eğitimine devam etmesi	64	13.9
İyileşmesi	48	10.4
Beni anlayabilmesi	26	5.6
Akranları gibi olması	31	6.7
Gerilememesi	42	9.1
Çocuğun sosyal faaliyetlere girebilmesi	33	7.2
Toplam	461*	100.0

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda annelerin özel eğitimden beklentilerine yer verilmektedir. Tablodan da anlaşıldığı üzere annelerin dörtte birinden biraz fazlası (% 26,9) özel eğitime devam eden çocuklarının ileride kendi ayakları üzerinde durabilecek düzeye gelmelerini arzu etmektedir. Bunu sırasıyla “çocuğunun kendi öz bakımını yapabilecek düzeye ulaşmasını”, “eğitimine devam etmesini”, “iyileşmesini”, beni anlayabilmesini”, “akranları gibi olmasını”, “gerilememesini”, “çocuğun sosyal faaliyetlere girebilmesini” arzu edenler takip etmektedir.

Zihinsel engellilik kalıcı ve gelişimsel bir mental bozukluk olduğu için bireyin tüm gelişim alanlarında normal düzeye ulaşması olanaksızdır. Bu nedenle zihinsel engelli bireylerin rehabilitasyonunda gerçekçi hedefler belirlemek rehabilitasyon sürecinin etkililiği açısından oldukça önemlidir.

Zihinsel engelli bireylerde özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri dünden bugüne sonuç vermez, gelişme normal bireylere göre oldukça yavaştır bu nedenle başarı uzun ve zahmeti bir sürecin sonunda gelir. Düzenli ve sistemli bir özel eğitimin yanı sıra mesleki ve sosyal rehabilitasyon sonucunda; hafif zihinsel engelli bireyler özür derecelerine göre zorlanmadan yapılabilecekleri bir iş (örneğin büro temizliği, bahçe işleri, restoran ve mutfak işleri vb.), bir uğraş öğrenebilirler.

Orta derecede zihinsel engeli olan bireyler motor beceri gerektirmeyen basit işleri yapabilirler. Örneğin, bir galoş makinesinde galoş yapımına yardımcı olabilirler. Öz bakımlarını bağımsız bir biçimde yerine getirebilirler. Ağır zihinsel engelliler ise mümkün olduğunca uzun bir süre temel gereksinim alanlarında öz bakımlarını yerine getirirken bağımsızlıklarını koruyabilirler ya da sınırlı yardım alarak öz bakımlarını yerine getirebilirler. Buradan yola çıkarak çocuklarına zihinsel engelli tanısı konmuş olan annelerin özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden beklentilerinin çoğunun gerçekçi olduğu, bazılarının ise (örneğin çocuğun akranları gibi olması, iyileşmesi gibi) gerçekle bağdaşmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 9. Engelli Çocuğun Bakımına Eşin Destek Olma Durumu

Destek Olma Durumu	Sayı	%
Her zaman destek oluyor	29	19.9
Genellikle destek oluyor	35	24.0
Bazen destek oluyor	43	29.4
Ben istersem (gerekirse) destek oluyor	22	15.1
Hiç destek olmuyor	17	11.6
Toplam	146	100.0

Araştırmaya katılan annelerin yaklaşık üçte biri (% 29,4) zihinsel engelli çocuğun bakımını yerine getirirken eşinin kendisine ara sıra destek olduğunu, yaklaşık dörtte biri ise (% 24) genellikle destek verdiğini dile getirmiştir. Eşim hiç destek vermiyordiyenler (% 11,6) ise en son sırada yer almaktadır.

Tablo 9'dan da anlaşıldığı üzere zihinsel engelli çocuğun ağır bakım yükü daha çok annenin sırtındadır. Anne bir yandan evin idaresini üstlenmekte öte taraftan zihinsel engelli çocuğun sorun ve sıkıntılarıyla genellikle yalnız başına mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Tablo 10'da ailede engelli çocuğun varlığından dolayı annelerin yaşadığı sorunlara yer verilmektedir. Annelerin yaşadığı en önemli sorun strestir. Bunu ağır bakım yükünün vermiş olduğu bıkkınlık, geleceğe ilişkin belirsizlik, ulaşım sorunu, aile içi iletişim sorunları, sosyal izolasyon, ekonomik sorunlar, serbest zaman değerlendirme sorunu, sağlık sorunları, psikolojik sorunlar, çalışma hayatına ilişkin sorunlar, eşin ailesiyle yaşanan sorunlar ve komşularla yaşanan sorunlar takip etmektedir.

Tablo 9 ve 10'dan da anlaşıldığı üzere zihinsel engelli çocuğun ağır bakım yükünü omuzlarında hisseden anne bu süreçte aile içi bakım sorumluluğunun eşit olarak paylaşılmamasından dolayı ciddi sorunlar yaşamakta ve çeşitli güçlüklerle yüz yüze gelmektedir. Bundan dolayı ülkemizde zihinsel engelli çocuğa sahip annelere yönelik psiko-sosyal destek ve danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Tablo 10. Ailede Engelli Çocuğun Varlığından Dolayı Annelerin Yaşadığı Sorunlar

Sorunlar	Sayı	%
Aile içi iletişim sorunları	87	9.9
Ekonomik sorunlar	62	7.0
Toplumsal dışlanma	71	8.1
Sağlık sorunları	50	5.7
Psikolojik sorunlar	43	4.9
Çalışma hayatına ilişkin sorunlar	25	2.8
Komşuluk ilişkilerinde yaşanan sorunlar	14	1.6
Serbest zaman değerlendirme sorunu	59	6.7
Ulaşım sorunu	91	10.3

Geleceğe dair net planlar yapamama	105	11.9
Ağır bakım yükünün vermiş olduğu bıkkınlık	123	14.0
Eşin ailesiyle yaşanan sorunlar	19	2.2
Stres	132	15.0
Toplam	881*	100.0

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 11. Annelerin Yaşadığı Duygular

Duygular	Sayı	%
Belirsizlik	91	13.5
Kaygı	83	12.4
Umutsuzluk	80	11.9
Çaresizlik	75	11.2
Suçluluk	69	10.3
İstirap	62	9.2
Acıma	58	8.6
Şok	43	6.4
Yalnızlık	36	5.4
Talihsizlik	29	4.3
Öfke	29	4.3
Hüzün	17	2.5
Toplam	672*	100.0

* Bu soruda birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Tablo 11’de annelerin yaşadığı duygular incelendiğinde sırasıyla; belirsizlik, kaygı, umutsuzluk, çaresizlik, suçluluk, ıstırap, acıma, şok, yalnızlık, talihsizlik, öfke ve hüznün duygularının ön planda olduğu görülmektedir. Bu bulgular literatür bulgularıyla paralellik göstermektedir. Yapılan öncül araştırma sonuçları zihinsel engelli bireye sahip ebeveynlerin kızgınlık, keder, şok, suçluluk, utanma gibi duyguları belirgin bir biçimde yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Dale 1996). Zihinsel engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerle yapılan çalışmalarda zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin daha fazla depresif semptom gösterdikleri, anksiyete düzeylerinin yüksek olduğu ve sosyal açıdan daha izole bir yaşam sürdükleri saptanmıştır (Baumeister ve Tice 1990).

Tablo 12. Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Beklenti ve Düşünceleri

Düşünceler	Sayı	%
Kendi kendine yetecek düzeye ulaşacağını umuyorum	48	32.9
İyi birisiyle evlenip hayatını devam ettirebileceğini düşünüyorum	23	15.7
Bir meslek sahibi olacağını düşünüyorum	15	10.3
Allahtan umut kesilmez	13	8.9
Biz öldükten sonra sahipsiz kalacağını düşünüyorum	11	7.5
Kardeşlerinin ona bakacağını düşünüyorum	9	6.2
Çocuğun bakımını devletin üstleneceğini düşünüyorum	8	5.5
Normal gelişim düzeyine ulaşamayacağını düşünüyorum	8	5.5
Çocuğumun düzeleceğini umuyorum	6	4.1
Gelecekte herhangi bir beklentim yok	5	3.4
Toplam	146	100.0

Tablo 12’de annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin beklenti ve düşüncelerine yer verilmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi annelerin yaklaşık üçte biri (% 32,9) gelecekte çocuğunun kendi kendine yetecek düzeye ulaşacağını düşünmektedir. İkinci sırada iyi birisiyle evlenip hayatını devam ettirebileceğini düşünenler (% 15,7) yer almaktadır. Bunu sırasıyla “çocuğumun bir meslek sahibi olacağını düşünüyorum”, “Allahtan umut kesilmez”, “biz öldükten sonra sahipsiz kalacağını düşünüyorum”, “kardeşlerinin ona bakacağını düşünüyorum”, “çocuğun bakımını devletin üstleneceğini düşünüyorum”, “normal gelişim düzeyine ulaşamayacağını düşünüyorum”, “çocuğumun düzeleceğini umuyorum”, “gelecekte herhangi bir beklentim yok” yanıtlarını veren anneler takip etmektedir. Tablo 12’den araştırmaya katılan annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin genellikle olumlu düşünceler içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 13. Annelerin Umutsuzluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Umutsuzluk Ölçeğinden Alınan Ortalama Puan			
Ölçek	Alt Üst Değer	İşaretlenen Alt ve Üst Değer	X ± SD
Toplam Puan	0-20	2-19	7.94 ± 3.45

Zihinsel engelli çocuğa sahip olma durumu ebeveynleri ve bir bütün olarak aile yaşam döngüsünü çok yakından etkilemekte, özellikle zihinsel engelli bireyin bakım sorumluluğunun kadın üzerine yıkıldığı ailelerde anne fiziksel, psikolojik-sosyal ve duygusal yönden örselenmekte, stres başta olmak üzere, depresyon, üzüntü, endişe, kaygı, çaresizlik ve umutsuzluk duygularıyla yüz yüze gelmektedir (Dale 1996). Engelli çocuğun bakım sorumluluğunun getirmiş olduğu ağır yük ailenin normal işlevlerini yerine getirirken türlü güçlükler ve engellerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Psikolojik engellenme durumu ise bireyde bezginlik, üzüntü ve çeşitli kayıplara yol açmakta, ruhsal yaşamda derin yıkımlar meydana gelmektedir (Tunçbilek ve Hatipoğlu 1988). Buna göre Tablo 13’de araştırma kapsamındaki annelerin umutsuzluk puan ortalaması 7.94 ± 3.45 olarak bulunmuştur.

Tablo 14. Annelerin Yaşlarına Göre Umutsuzluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Yaş	N	%	X ± SD	Anlamlılık Derecesi
18-25	37	25.4	4.57±2.45	KW: 11.469 P<0.01
26-30	52	35.6	6.28±4.03	
31-35	24	16.4	7.64±4.91	
36-40	19	13.0	9.87±2.13	
41 +	14	9.6	11.18±3.63	
Toplam	146	100.0		

Annelerin yaşlarına göre umutsuzluk ölçeğinden aldıkları ortalama puanlara bakıldığında yaş ile umutsuzluk puanı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.01$). Yaş yükseldikçe umutsuzluk düzeyi de artmaktadır. Bu durumun birkaç nedeni olduğu düşünülmektedir. Bunlardan ilki annenin yaşına paralel olarak çocuğun yaşı da ilerlemekte, anne ve çocuğun yaşı ilerledikçe o güne kadar bir çok tedavi olanağı denendiği için bundan sonra yapılabileceklerin sayısı giderek azalmaktadır. İkinci olarak annenin ağır bakım yükünün beraberinde getirmiş olduğu sorunlardan dolayı süreç içerisinde stres ve bıkkınlık düzeyi artmakta, bu nedenle içinde bulunduğu döngüden kurtulma umudu önemli ölçüde kayba uğramaktadır. Üçüncü olarak ailede yaşanan sorunlar zaman içerisinde daha da büyümekte, eşler arası anlaşmazlıklar gün yüzüne çıkmakta, çevreyle ilişkiler zayıflamakta bu ise annenin zihinsel engelli çocuğun sorunlarıyla giderek baş başa kalmasına neden olmaktadır. Nihayetinde annenin yaşı ilerledikçe yukarıda ifade edilen nedenlerin bir sonucu olarak anneler çocuklarının geleceğine ilişkin daha büyük belirsizlikler içerisinde girmektedirler.

Tablo 15. Annelerin Eğitim Durumlarına Göre Umutsuzluk Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar

Eğitim Durumu	N	%	X ± SD	Anlamlılık Derecesi
Okur yazar değil	6	4.1	11.25±3.32	KW: 29.840 P<0.01
Okur yazar	4	2.7	11.48±3.24	
İlkokul	80	54.8	9.70±4.47	
Ortaokul	18	12.3	8.02±2.88	
Lise	27	18.5	4.53±2.16	
Üniversite	11	7.5	4.19±1.97	
Toplam	146	100.0		

Tablo 15'te annelerin eğitim durumlarına göre umutsuzluk ölçeğinden aldıkları ortalama puanlara yer verilmektedir. Yapılan analizde eğitim durumu ile umutsuzluk düzeyi arasında istatistiki açıdan $p<0.01$ düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tablodan da anlaşıldığı gibi eğitim düzeyi yükseldikçe annelerin umutsuzluk ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Bu durum eğitim düzeyi arttıkça annelerin çocuklarının zihinsel engeline vermiş oldukları tepkilerin daha rasyonel bir boyut kazanmasıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim eğitim durumu yükseldikçe sorunlara bakış açısı da değişmekte, sorunların üstesinden gelmek için daha soğukkanlı ve mantıklı çözüm yolları aranmakta, seçenekler ortaya konarak, tartışılmakta ve böylelikle yaşanan sorunların çözümü için daha işlevsel bir yol benimsenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarının geleceğine ilişkin düşünceleri ve umutsuzluk düzeylerini saptamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada; annelerin hafif düzeyde umutsuz oldukları saptanmıştır. Yaş azaldıkça, eğitim durumu yükseldikçe umutsuzluk düzeyinin de azaldığı görülmüştür. Eğitim ve yaş durumu bireyin yaşam döngüsü içerisinde önemli belirleyicilerdendir. Eğitim seviyesi ile bireyin statüsü, ekonomik durumu, yaşama bakış açısı arasında önemli bağlantılar bulunmakta, eğitim seviyesi yükseldikçe bireyin uyum, sorun çözme ve baş etme kapasitesi de önemli ölçüde değişiklik göstermektedir. Birey içinde bulunduğu yaş döneminin genel özelliklerine de sıkı sıkıya bağlıdır. İnsan hayatı biyolojik, psikolojik, duygusal ve entelektüel değişim süreçlerini kapsar. Birey bir yaş döneminden diğerine geçerken çeşitli sorunlar ve ihtiyaçlar kendiliğinden gündeme gelir. Bu geçiş dönemlerinden bazıları; yürümeyi öğrenme, okula başlama, ergenliğe giriş, okul hayatının sona ermesi, iş hayatına girme, evlenme, çocuk sahibi olma, çocukların evden ayrılması, emeklilik ve eşlerden birinin kaybıdır. Her yaşam döneminin kendine özgü özellikleri vardır. Örneğin, ergenlik çağı bir kimlik bulma dönemidir. Bu dönemin en önemli özelliği, bağımsızlık uğraşı ve akran grupları içerisinde kendine uygun bir yer arama çabasıdır (Ashman ve Zastrow 1990: 9-15). Görüldüğü üzere içinde bulunduğu yaş dönemi bireyin sosyal hayattaki konumunu, yaşam deneyimlerini, yaşama bakış açısını büyük ölçüde etkilemektedir. Doğumdan ölüme kadar uzanan yaşlanma sürecinde birey fiziksel, duygusal, sosyal ve psikolojik açıdan çeşitli kayıplara uğramaktadır. Buradan hareketle araştırma kapsamındaki annelerin yaş ilerledikçe ailede engelli çocuğun varlığından dolayı yaşamış oldukları sıkıntılarının artması nedeniyle işlerin yoluna girmesine ilişkin beklentilerinin giderek azaldığı, bu sebeple umutsuzluk ölçeğinden almış oldukları puanların yaşı daha küçük olan annelere göre daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen ve önemli olduğu düşünülen diğer bulgulardan bazıları şöyledir: çoğunluğu ev hanımı olan anneler engelli çocuğun bakımında babalardan daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Engelli çocuğun varlığından dolayı, stres başta olmak üzere, sağlık sorunları, ekonomik güçlükler, sosyal dışlanma ve aile içi iletişim kopuklukları gibi birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Belirsizlik, çaresizlik, suçluluk, ıstırap, acıma, şok, yalnızlık, öfke ve hüznün duyguları içerisinde bulunduklarıdır. Genellikle gelecekte çocuklarının kendi kendine yetecek düzeye ulaşacağını, evlenip hayatlarını sürdürebileceklerini, bir meslek ya da zanaat sahibi olabileceklerini düşünmektedirler.

Bu bulgular ışığında ülkemizde zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunlarını hafifletmek ve yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla yapılması gerekenler aşağıda öneriler halinde sunulmaktadır.

- Zihinsel engelli çocuğa sahip annelere yönelik “gündüzlü merkezler” açılmalıdır.
- Annelerin ağır bakım yükünü hafifletmek amacıyla “evde bakım hizmetleri” sunulmalıdır.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlere (anne-babanın her ikisine) yönelik “engel danışma merkezleri” açılmalıdır.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin eşler arası anlaşmazlıklarının ve sorunlarının çözümüne yönelik “aile danışma merkezleri” açılmalıdır.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sosyal yaşama aktif olarak katılabilmeleri, eş, dost, ziyaret gezmelerine gidebilmeleri, düğün, cemiyet toplantısı vb. etkinliklere katılabilmeleri, ev dışındaki işlerini kolaylıkla halledebilmeleri için çocuklarını geçici olarak bırakabilecekleri “toplum temelli bakım merkezlerinin” kurulması gerekir.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip annelere yönelik olarak çocuklarının hastane işlerini takip ederken, raporlarını yenilerken işlerini kolaylaştırmak, yaşadıkları sorunları asgariye indirmek amacıyla “öncelikli hizmet kartı” uygulaması hayata geçirilmeli ve ulaşımında karşılaştıkları güçlükleri ortadan kaldırmak için ambulans ya da özel tasarlanmış araçlar tahsis edilmelidir.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelere yönelik, çocukları ile birlikte yararlanabilecekleri, tatil köyleri ve kamplar tesis edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Al-Shatti, A. A., A. Rahman, A. Ahmed ve R. U. Ahmed. "Parents of Mentally Retarded Children: Personality Characteristics and Psychological Problems", *Social Behavior and Personality*, Volume: 22, Number: 1, 1994: 41-52.
- Ashman, K. K. ve C. Zastrow. *Understanding Human Behavior and the Social Environment*, Chicago: Nelson Hall Publishers, 1990.
- Baumeister, R. F. ve D. M. Tice. "Anxiety and Social Exclusion", *Journal of Social and Clinical Psychology*, Volume:9, Number: 2, 1990: 165-195.
- Beck, A. T., A. Weissman, D. Lester, L. Trexler. "The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Issue: 42, 1974: 861-865.
- Beck, A. T., R. A. Steer, M. G. Garbin. "Psychometric Properties of the Beck Depression Inventory: Twenty-five Years of Evaluation", *Clinical Psychology Review*, Issue: 8, 1988: 77-100.
- Dale, Naomi. *Working with Families of Children with Special Needs*, London ve New York: Routledge, 1996.
- Durak, Ayşegül. "Beck Umutsuzluk Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, Sayı: 9: 1994: 1-11.
- Seber, G., N. Dilbaz, C. Kaptanoğlu ve D. Tekin, "Ümitsizlik Ölçeğinin Geçerlilik, Güvenirliği", *Kriz Dergisi*, Sayı: 1, 1993:139-142.
- Tunçbilek, E. ve S. Hatipoğlu. "Kronik Hastalıklı Çocuklar ve Aileleri" *Türk Hemşireler Dergisi*, Sayı: 38, 1988: 37-42.
- Veisson, Marika. "Depression Symptoms and Emotional States in Parents of Disabled and Non-Disabled Children", *Social Behavior and Personality*, Volume: 27, Number: 1, 1999: 87-98.

Abstract

The top of the vital ideas of parents is that his/her child stay on his/her own foots to be well known citizen in the future, on the other words the parents want their children "earn his/her life" with alone. Undoubtedly, this thinking and emotion process valids all mother and father also it is perceived more intensive by families have severe mentally retarded child. Generally, in this process mother undertakes more responsibility than father with this reason she meets more difficult problems and feels sensation of burn-out and desperation.

This study was made in order to determine ideas of mothers connected with their mentally retarded child's future and hopelessness level. This research was put into practise in 5 mentally retarded education and rehabilitation centers in Ankara and it has been interviewed with 146 mothers came to the centers with their children. According to research's findings; more than half of the samples (54.8%) had graduated from elementary school, one third of the samples (35.6%) were in 26-30 age group, three forth of the samples (75.3%) were housewife and 85.6 % of them were married. Nearly all of them (91.5%) were living anxiety and worry because of the idea was that "after they dies what will be their children", approximately half of them (44.5%) had said while they were carrying out their children care responsibility their husbands were not support them. Mothers's average hopelessness score was 7.94 ± 3.45 . It was seen that depend on increasing education level and decreasing age, hopelessness level was decreasing too.

Key Words: Mental retardation, responsibilities of parents in care process, expectations of mothers on future, psycho-social support, social work.

ZİHİNSEL ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAMI VE SOSYAL REHABİLİTASYON “ÇENGEL CAFE PROJESİ”

Nilay Oğultürk - Hasan Güneş*

Günümüzde her alanda olduğu gibi engellilerin rehabilitasyonu alanında da koruyucu önlem almanın tedavi etmekten daha etkili ve aynı zamanda daha kolay olduğu bilinen bir gerçektir.

Ekonomik sistemdeki yeniliklere ve manipülasyonlara göre değişen dünya koşulları hem genel anlamda siyasetin, hem de siyasalların oluşturulma ve uygulama süreçlerinde de değişiklikler ile sonlanmaktadır. Bu bağlamda yeni siyasi temsil sistemleri, iş yapma biçimleri ve iş bölümü tartışılır ve hatta uygulanır hale gelmiştir.

“İnsan Hakları” kavramı da gelişim süreci itibari ile bu değişikliklere işaret etmekte ve alternatifler sunmaktadır. Başka bireylerin salt insan olmalarından kaynaklanan ve hiçbir kurum ya da kişi tarafından bireylerin mahrum edilemeyeceği siyasal ve bireysel hakları ilkeleştiren kavram, sonraları ekonomik, kültürel ve sosyal haklar bütünü de içermiştir. Günümüze değin kimisinde siyasal ve bireysel, kimisinde ise ekonomik ve kültürel ve sosyal hakların vurgulandığı birçok bilgede geliştirilen kavram bugün artık üçüncü kuşak haklar olarak tanımlanan dayanışma hakları çerçevesinde tartışılmaktadır. Bu hakların uygulanmasında önerilen en önemli kavram ve politika ise katılımdır. Katılım toplumdaki tüm birey ve gruplar ile kurum ve kuruluşların gayretlerinin birleştirilmesi ile yeni iş bölümlerine ve iş imkanlarına işaret etmektedir.

Yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları çoğunlukla günlük yaşamın düzenlenmesine ilişkin karara ve hizmetler alanındadır. Bu nedenle, yerel yönetimler düzeyinde katılımın gerçekleşmesi ile günlük yaşama ilişkin faaliyetlerin toplum için erişebilir kılınması, toplumun sosyal hayata katılmasında önemli bir aşama olacaktır.

Yerel yönetimlerce oluşturulacak sosyal hizmet politikalarının geliştirilerek yaygınlaştırılması insanların daha sağlıklı, daha güvenilir ve mutlu bir çevrede yaşamlarına olanak sağlayacaktır. Bu nedenle toplumda oluşan ya da olası olan sosyal sorunlara doğru tanının konması, uygun önlem ve yaklaşımların geliştirilerek uygulanması gerekmektedir.

Devlet, çağdaş nitelikleri ile ulusun her kesiminin gereksinimlerini karşılayacak, bireyi ve toplumu, mutluluk ve güvenlikle yaşatma görevini yüklenen örgüttür. Günümüzde sosyal devlet anlayışının ulaştığı insani boyut toplumun tüm bireylerinin gereksinimlerini karşılanması ve bireylerin sunulan bu hizmetlere eşit şekilde ulaşabilme gereğini ortaya koymaktadır.

Bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal özelliklerinde belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon kaybı veya bozukluğu sonucu normal yaşamın gereklerine uyamayan kişiler olarak tanımlanan engelliler, engelli olmayanlar kadar sosyal ve kültürel faaliyetlere ve üretime katılmayı istemektedirler. İstihdamda yer alarak, gelir elde etmek ve böylece başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilmek engelli olsun olmasın herkesin hakkıdır. Ancak engelliler bu haklarını kullanabilmek için bazı özel desteklere ve tedbirlere gereksinim duymaktadır.

Dünyada özellikle sosyal devlet formunu taşıyan ülkelerin çoğu engellilere ilgili konularda maksimum noktaya ulaşmış ve bugün bu ülkelerde yaşayan engellilerle, özürlü bulunmayan insanlar arasında herhangi bir farklılık kalmamıştır.

Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde; bu gerçek bütün toplumun ortak çabasıdır. Devlet yetkilerinin, gönüllü kuruluşların, iş adamlarının, değişik disiplinlerdeki eğitimci ve uzmanların bir araya gelerek bu sürecin gelişim ve kaynaşmayı başarması gerekmektedir.

Bu insanlara evde, okulda, çevrede, toplumda çeşitli iş ve görevler sorumluluklar verilmelidir. Normal yaşlılar

*Sosyal Hizmet Uzmanları, Çankaya Belediyesi Başkanlığı, Engelliler Hizmet Müdürlüğü adına,

ile beraber olma olanakları yaratılmalıdır. Başarı ve bağımsız olmaları için ortamlar hazırlanmalıdır. Böylece kendilerine güvenlerinin artmasını sağlayarak onlarla kaynaşmalı ve toplumumuzu bu yönde nasıl geliştirebileceğimizi ortaya çıkarmalıyız. Çünkü amacımız onlara acımak değil tanışıp kaynaşmak olmalıdır.

Genel hatları ile engelli çocukları topluma kazandırmanın üç önemli nedeni bulunmaktadır:

1. Engellilerle çalışanların ve ailelerin yükünün hafifletilmesi
2. Engelli çocuğunda normal her birey gibi yaşama hakkının olduğu ve hakkın gereği olan tüm sosyal olanaklardan yararlanması gerektiği bilincinin geliştirilmesi ve bunun toplum tarafından kabul görülmesi
3. Engelli çocukların yetenek ve becerilerinin geliştirerek toplumsal üretime katkıda bulunmalarının sağlanması

Bu düşüncenin gerçekleştirilebilmesi için yapılacak çalışmalardan bir tanesi de; "Engelli Bireylerin İstihdam Edildiği ÇENGEL CAFE" olacaktır. İstihdam ile ilgili oluşturulan projeye; birtakım rehabilitasyon programlarından geçmiş, konuyla ilgili eğitim programına katılmış engelli bireyleri de alarak, engellinin toplumdan soyutlanmasını önlemiş, engelliye sosyal ve psikolojik açıdan desteklemiş oluruz.

Ancak böyle bir projenin başarıya ulaşabilmesi için toplumun desteğine ihtiyaç duyulduğu kadar, toplumdaki davranış değişikliklerine neden olmayı amaçlayan (Toplum Temelli Rehabilitasyon-TTR) bir çalışma sisteminin oluşturulması da gerekmektedir.

Projeyi bu açıdan ele aldığımızda "ÇENGEL CAFE"nin açılması amaca ulaşmada önem kazanmaktadır. Bu sürecin yönlerinden biri uyum sağlaması, fakat bu aşamada karşımıza iki yönlü süreç çıkmaktadır. Biri engellileri, diğeri engellileri kabul edecek olan toplum. Sosyal Hizmet bu süreç içinde sürekli olarak her iki yönü de değiştirmek ve etkilemek durumundadır.

SÜREÇ

Engelli yönünden;

- Zihinsel engelli bireylerin kendilerine güvenlerinin gelişmesine,
- Statü kazanmalarına, toplum içinde yer edinmelerine,
- Sosyal ilişkilerini geliştirmelerine,
- Gerektiğinde sorunlarda baş edilmelerine,
- Sosyal Rehabilitasyon sürecine katılmalarına,
- Kendilerini korumalarına yardımcı olacaktır.

Toplum Yönünden;

- Toplumda engellilere karşı gelişmiş olan olumsuz ön yargı tutum ve davranışların giderilmesine,
- Engellilerin sorunlarının acıma duyguları ile çözümlenmeyeceği bilincinin toplumda oluşmasına,
- Engellilerin sahip olduğu kapasiteyi geliştirmeleri için, toplumda kendilerine fırsat verilmesi gerektiği bilincinin yaygınlaştırılması ve yerleştirilmesi,
- Engellilerin yasal ve buna bağlı olan sosyal ve ekonomik hakları konusunda toplumun aydınlatılmasına,
- Toplumun uygulanacak olan rehabilitasyon programında gönüllü olarak yer almasına,
- Engellilerinde toplumun bir üyesi olarak diğer sağlıklı bireyler gibi çeşitli gereksinimlerinin olduğunu topluma kabul ettirmek (eğitim, sosyal etkinlikler, üretime katkıda bulunmak vb.)

Zihinsel engelli bireylerin fiziksel ve zihinsel yetenekleri geliştirildikçe toplum içinde bağımsız davranabilecek ve üretken konuma gelecektir.Önemli olan bu alanda alt yapının oluşturulması için gösterilen çabaların toplumun tüm katmanlarında gerekli ilgiyi, anlayışı ve desteği görmesidir.

Toplum desteğini sağlamak ve toplumu bir yönde motive etmek için engellilerimizin neler yapabileceğini direkt olarak kendilerine gösterme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, bu projeyi hayata geçirmek engelli olan ve olmayanların bir basamak daha birbirlerine yaklaşmalarını sağlayacaktır.

GEREKÇE

Eğitilebilir – Öğretilebilir düzeyde zihinsel engelli bireyleri toplumun aktif bir üyesi haline getirmek, sosyal rehabilitasyon çalışmalarına destek sağlamak, sosyalleşmeleri, üretime katılan birer birey olmaları ve bağımsız yaşayabilecekler, duruma gelmeleri doğrultusunda bu projeyi yürütecektir.

AMAÇ

Rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanan proje konusu ile ilgili eğitim çalışmalarına katılan zihinsel engelli bireylerin uygulama sürecinde psiko-sosyal gelişmelerine katkıda bulunmak. Rehabilitasyon son aşaması olan meslek edinmiş ve beceri kazanmış bireyler olarak toplumda üretken hale gelmelerine yardımcı olmak.

Genel hatları ile amacı iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlar kısa erimli ve uzun erimli amaçlardır.

Kısa Erimli Amaçlar;

- Ailesi ile birlikte yaşayan zihinsel engellilerin toplumla kaynaşmalarını sağlamak,
- Servis ve müşteri hizmetlerini konusunda engelliye eğitmek, eğitim programı sonrasında sertifika almalarını sağlamak,
- Çankaya Belediyesi'nin engellilere yönelik hizmetlerine çeşitlilik kazandırmak,
- Engellinin kendine güvenini geliştirmek,
- Engellinin sosyalizasyonuna hız kazandırmak,
- Engelliye toplum içine girebilme olanağı sağlamak.

Uzun Erimli Amaçlar:

- Engellilerin çalışmalarını atölye faaliyeti kapsamında, yarı korumalı iş yerinde çalışmaya kaydırarak sigortalı işçi olmalarını sağlamak,
- Eğitim programını tamamlayan, belli bir süre çalışarak bunu geliştiren engellinin uygun koşullarında benzer iş kollarında istihdamını sağlamak,
- Aile yanında yaşayan engelliler için örnek oluşturarak benzer yerleri açılabilmesi için özendirmek,
- Üretimden sunuma kadar olan aşmalarda zihinsel engellilere eğitim vermek, üreten ve çalışan bireyler olarak toplum içerisinde sorumluluk almasını sağlamak,
- Engellilerin ve ailelerin bilinçlenerek toplumsal baskı oluşturabilmeleri için zemin hazırlamak,
- Cafe olarak işletilecek mekanın toplum ve engelliler tarafından kabul görmesi sonucunda engellilere ve yakınlarına daha farklı hizmetlerin sunulabileceği bir kompleks haline dönüştürmek.

HEDEFLER VE HEDEF KİTLE

- Öncelikli hedefimiz toplumun katılımının sağlanması ve engellinin toplum tarafından kabulünün sağlanarak, entegrasyon sürecinin başlatılması
- Engelli bireylerin meslek edinmelerini sağlayarak kendi kendilerine yetecek, ekonomik bağımsızlığını kazanabilecek, bağımsız yaşama, uyum sağlayabilecekleri alt yapıyı hazırlamak,
- Engellilere yönelik yapılacak olan düzenlemelere ve oluşturulacak politikalara daha farklı bir bakış açısı getirilerek sunulan hizmetlerin çeşitliliğinin artırılması hedeflenmektedir.

Uygulama Sürecinde Belirlenecek Stratejiler;

- Engellinin İstihdamı,
- Engellinin entegrasyonu,
- Toplum temelli rehabilitasyonun aşama aşama gerçekleşmesi.

Nicelik

- 13 kişilik engelli grup

Nitelik

- 15 yaş üzeri eğitilebilir-öğretilebilir düzeyde zihinsel engelliler

Hedef Grup

- Toplum ve çalışmaya katılacak engelliler

Süre ve Zaman

Yer

- Çankaya Belediye Başkanlığı, Ziya Gökalp Cad. No: 47 Kolej-Ankara

PROJE HAZIRLAYICI VE UYGULAYICISI

- Çankaya Belediyesi Engelliler Hizmet Müdürlüğü

Bu proje 01.07.2005 tarihinden itibaren Çankaya Belediyesi tarafından uygulamaya başlanmıştır.

Zihinsel Özürlü Bireylerde Ağız - Diş Sağlığı

ENGELLİLERDE SIKLIKLA KARŞILAŞILAN AĞIZ VE DİŞ PROBLEMLERİ

Engellilerde Sıklıkla Karşılaşılan Ağız ve Diş Problemleri

Dt. Pınar Karataban
Marmara Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi
Pedodonti Anabilim Dalı

- Sindirim sisteminin ilk basamağı; Ağız ve dişler
- Diş çürükleri ve enfeksiyonları,
 - Akciğer enfeksiyonlarına,
 - Eklem,
 - Kalp ve sindirim sistemi rahatsızlıklarına dolaylı olarak neden olabilir.

- Engelli bireyler diğer bireylere oranla özel bazı durumlar dışında diş çürümeye daha eğilimli bir yapıda değildirler.
- Ancak bir çok faktörün etkisiyle ağız diş problemleri daha sık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Engellilerde Sıklıkla Karşılaşılan Dişsel Problemler

- Diş çürükleri ve dişeti hastalıkları
- Dişlerde yapısal bozukluklar (hipoplaziler)
- Kapanış problemleri
- Diş gıcırdatma
- Travma
- Kontrolsüz salya akışı

Diş Çürükleri

- Yetersiz ağız hijyeni
- Sıvı ve püre halde beslenmeye yatkınlık
- Anne sütünü ve biberonu daha uzun sürede bırakma
- Yemeklerin ağızda kalma süresinin uzunluğu (Rumination)
- Diş çürüklerini ve dişeti hastalıklarını beraberinde getirmektedir.

Diğer bireylerde kıyaslandığında,

- Engelli bireylerde, çürük görülme sıklığı daha fazla,
- Ancak, Tedavi görmüş çürük diş sayısı daha azdır.

Dişeti Hastalıkları

Yetersiz ağız hijyeni

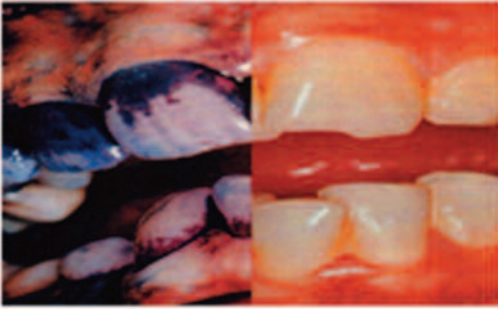

Bakteri plağı

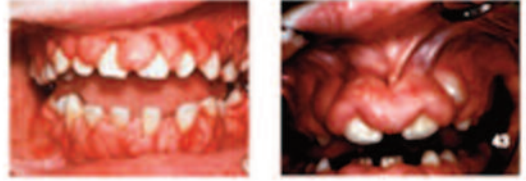

Diş taşı

Diş fırçalama sonrasında...

- Engelli bireylerde yetersiz ağız hijyeninin yanı sıra kullanılan bazı sistemik ilaçlara bağlı olarak da dişeti hastalıkları ve reaksiyonları görülebilir.

Dişlerde Yapısal Bozukluklar

- Dişlerin oluşumu sırasında meydana gelen yapısal bozukluklara hipoptazi denilmektedir.
- Engelli bireylerde hipoptaziye sıklıkla rastlanmaktadır.

- Dişler üzerinde çukurcuklar, renk değişiklikleri, çukurlar ve kırılmalar görülebilir.

- Hipoplazili dişler, yapısal bozukluklarından dolayı çürümeye daha meyilli ve dayanıksızdırlar.

Kapanış Problemleri (Maloklüzyonlar)

- Çeneler arası ilişkilerde problemlerin ya da dişler arasında çarpışıklıkların görülmesi durumudur.
- Büyüme gelişimde geriliğe ya da problemlere eşlik edebilir.

Diş Gıcırdatma (Bruksizm)

Vertikal boyut kaybına neden olacak Çene Eklemi problemlerine ve kapanış bozukluklarına yol açabilir. Mental Retardasyonda doğru orantılı olarak görüldüğü bildirilmiştir. Anti epileptik ilaçların kullanımıyla şiddeti artar.

Travma

- Yüz ve ağıza yönelik travmaya zihinsel elgelli bireylerde sıklıkla rastlanmaktadır.
- Genellikle ön dişler etkilenmektedir.
- Ağız ve dişleri ilgilendiren bir travma durumu sonrasında vakit kaybetmeden dişhekimine başvurulmalıdır.

KontROLSÜZ Salya Akışı (Drooling)

Çene ve yüz kaslarının kontrol mekanizmasındaki bozukluk nedeniyle salyanın birikerek istem dışı olarak oral kaviteden dışarıya akması durumudur.

Çene ve yüz kaslarındaki motor bozukluklar yol oynamaktadır.

Engelli bireyin ağız ve diş sağlığı için yapılması gerekenler

Dt. Nida (Gülman) HÜROĞLU
Marmara Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi
Pedodonti Anabilim Dalı

Engelli bireylerde ağız ve diş sağlığı tedavileri ve planlanmasında; diş hekimi, doktor, ailelerin birlikte çalışması şarttır.

Engelli bireyin ağız ve diş sağlığı için yapılması gerekenler

- Etkin ağız ve diş temizliği
- Diyet kontrolü
- Düzenli dişhekimliği kontrolleri ve koruyucu uygulamalar.

Etkin ağız ve diş temizliği

- Diş fırçası seçimi
- Diş fırçasını kişiye ayarlama yolları
- Diş fırçalarsa etkinliğini arttırıcı pozisyonlar
- Ağız çalkalama
- Diş ipliği kullanma yöntemleri

Etkin ağız ve diş temizliği

Her birey, becerisi ne olursa olsun günde en az 1 kere ideal olarak 2 kere dişlerini fırçalamalıdır.

Diş fırçası seçimi:

- Küçük boy veya elektrikli fırçaları kullanabilir.
- Engelli bireyler için diş fırçaları modifiye edilebilir. (Özellikle rahat tutabilmek için fırça sapları)

Diş fırçası seçimi

Diş fırçasının adapte edilmesi

Diş fırçalama

- Diş fırçalamaya üst çeneden başlayın daha sonra alt çeneye geçin.
- Diş fırçasının sapını kendi eksenine etrafında çevirerek diş fırçası kıllarının diş yüzeyini temizlemesi
- Alt ve üst çenedeki dişler temastayken, diş fırçasının dairesel hareket ettirilmesi ile diş yüzeyinin fırçalanması

Diş macunu seçimi

- Fluorid içeren diş macunları seçilmelidir.
- Fırça ıslatılmadan çok az miktarda diş macunu kullanılarak fırçalama yapılmalıdır.

Dişlerimizi nasıl fırçalamalıyız

- Her yemekten sonra yatmadan önce dişler fırçalanarak bakteri plağı uzaklaştırılmalıdır.
- Bireyin rahat ve sakin olduğu zamanlar seçilmelidir.
- Hangi pozisyon olursa olsun, başın desteklenmesi, ağız içinin tam olarak görülmesi ve bireyin stabil hale getirilmesi çok önemlidir.

Sandalyede

- Arkasında durunuz.
- Kollarınızı kullanarak başını göğsünüze veya sandalyenin arkasına yaslayarak rahat etmesini sağlayınız.
- Yastık da kullanabilirsiniz.

Yerde oturarak

- Engelli bireyi yere oturtunuz.
- Siz de arkasında sandalyeye oturunuz.
- Başını dizlerinizin arasına alınız.
- Eğer bu pozisyonda stabil kalmakta zorluk çekiyorsa omuzlarının üzerinden ayaklarınızı uzatarak kollarıyla bacaklarınızdan destek almasını sağlayabilirsiniz.

Yerde yatarak

- Engelli bireyi yatakta veya koltukta başı dizlerinizin üzerine gelecek şekilde yatırınız.
- Başını kolunuzla destekleyin.
- Eğer bu pozisyonda stabil duramıyorsa, bir başka kişi size bireyin el ve ayaklarını tutarak yardım edebilir.

Yerde yatarak

- Başının altına minder veya yastık koyarak yere yatırınız.
- Başının arkasına diz çökünüz.
- Bir elinizle başını stabilize ederek dişlerini temizleyiniz.

Ağız bakımı sırasında karşılaşılan özel problemler

Diş fırçasının ısırılması

Bireyin diş fırçasını ısırmasına izin verilmelidir ve dişlerin temizliği için başka fırça kullanılmalıdır.

Bulantı ve kusma refleksi

Dişlerin temizliğine arka bölgeden başlayıp öne doğru gelmek bulantı ve kusma refleksini azaltır.

Kooperasyon süresinin kısıtlı olması

- Diş fırçalama işlemi kısa süreli bir kaç seansa bölünebilir.
- Her seferinde bir bölge temizlenir.
- Dikkatini çekmek için müzik veya video kasetleri kullanılabilir.

Kooperasyon kurulamaması

- Etkin bir hijyen sağlamak için ikinci bir yardımcıya ihtiyaç duyulur.
- Bireyin ellerinden tutulur ve hareketleri kısıtlanır.

Ağız çalkalama (gargaralar)

- Tavsiye edilen miktarda ağız gargarası ile yaklaşık 1 dakika ağız çalkalanır.
- Eğer yutma işlemi kontrol edilemiyorsa, birey tüküremiyor ve ağızını çalkalamıyorsa macunsuz dişler fırçalandıktan sonra diş fırçası gargaraya batırılarak dişler fırçalanmalıdır.
- Klorheksidinli gargara kullanılıyorsa, pamuk pelet veya ufak sünger parçasına klorheksidine batırdıktan sonra dişleri ve dişetini yavaşça temizleyiniz.

Diyet kontrolü

- Şeker içeren yiyecek ve içecekleri yemek zamanında verin.
- Yemek aralarında şeker içeren gıdalardan, karbonhidratlı yiyeceklerin tüketiminden kaçının. Bunun yerine taze sebze ve meyve sunulmalı, şekersiz süt, çay, kahve tüketilmelidir.
- Şeker içermeyen ilaç kullanmaya dikkat edilmelidir.

Beslenme şekli

- Yumuşak veya sıvı gıdalar ağızda çürük oluşumunu artırır.
- Mikrobiyal aktivite için uygun ortam oluşturur.
- Çiğneme olmadığı için mekanik stimülasyon olmaması ağızda daha fazla yiyecek kalmasına neden olur.

İlaçlar

- Uzun süreli ilaç kullanımı
- Uzun süreli sıvı ve şeker içeren ilaç kullanımı
- İlaçların şeker içerikleri %0-84 arasında değişir. Birçoğu %40'dan fazla şeker içerir.

- ilaçların içindeki şeker, bakteriyel plak tarafından aside dönüşür.

Ağız ortamını etkileyen ilaçlar

- Sedatifler, barbituratlar ve antihistaminikler tükürük akışını azaltırlar.
- Tükürük akışının azalması oral kavitenin doğal temizliğini olumsuz etkiler.

Ağız kuruluğu

- Tükürük miktarında azalmadır.
- Şekersiz sakız ve şekersiz türetilmesi önerilir.
- Çürük riskini azaltmak için floridli gargaralar kullanılmalıdır.

İnhalatlar

Ağız etkileri

Ketotifen

ağız kuruluğu

Beclometazon

kandidiyaziz

Budesonid

kandidiyaziz

Bronkodilatörler

Ipratropium-bromid

ağız kuruluğu

!!!!!!

- İlaçlara bağlı dental problemleri azaltmak için her ilaç kullanımından sonra ağız temizliği mutlaka sağlanmalıdır.
- Şeker içermeyen ilaçlar desteklenmelidir.

Dilantin

%36-36 gingival büyüme

- Hastalar ve bakıcıları ilaçların yan etkileri hakkında bilgilendirilmelidir.
- En önemli risk faktörü olan zayıf oral hijyen önlenmelidir.

Engelli Bireyler İçin Dişhekimliği Yaklaşımları

Dt. Işıl Özgül ERDİNÇ
Marmara Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi
Pedodonti Anabilim Dalı

Engelli Bireylerde Tedavi Planlaması Basamakları

- 1- Erişilebilirlik
- 2- Onay
- 3- Hasta ile iletişim
- 4- Hasta Değerlendirmesi
- 5- Çalışma Pozisyonu
- 6- Restoratif Tedaviler
- 7- Koruyucu Tedaviler

1- Erişilebilirlik

Diş hekimi muayenahaneleri ve hastaneler mimari açıdan hastaların ulaşımına uygun olmalıdır.

2-Onay

Diş tedavilerine başlamadan önce tüm hastalardan oral veya sistemik hastalık nedeniyle oluşabilecek komplikasyonlardan dolayı doktorlarıyla bağlantıya geçilmeli ve onay alınmalıdır.

3- Hasta ile İletişim

Tedavi esnasında hasta ile diş hekimi arasında tam ve anlaşılabilir bir iletişim kurulmuş olmalıdır.

- Vücut dili
- Konuşma
- Desentizasyon (dokunma)
- Anlat-Göster-Uygula
- Davranış Yönlendirmesi
 - Pozitif ödüllendirme

4- Hasta Değerlendirmesi

TEDAVİ PLANLAMASI

- 1- Enfeksiyon Kontrolü
- 2- Sağlık Sorunlarının Değerlendirilmesi
 - Tıbbi Geçmiş
 - Dental Geçmiş
 - Diş Tedavi Önerileri
- 3- Fiziko-Sosyal Değerlendirme
 - Zeka Durumu
 - Emosyonel Dukum ve İhtiyaçları
 - Geçmiş Diş Tedavisi Tecrübeleri
- 4- Finansal Düşünceler

5- Çalışma Pozisyonu

Zihinsel engelli bireyler tedaviler esnasında belli bir süre aynı pozisyonda sabit oturmakta zorlanabilirler. Bu durumda tedavi koltuğu hastanın rahat edebileceği şekilde ayarlanmalı gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

6- Restoratif Tedaviler

Engelli bireylere uygulanan tedaviler içerik açısından diğer bireylere uygulanan tedavilerden farklılık göstermemektedir.

Diş hekimleri engelli bireyleri tedavi ederken engelliliğin türüne bağlı farklı ve değişik yaklaşımlar kullanılmaktadır.

(Hastamız uzun süre oturmayabilir, ağzını açık tutamayabilir, söylediklerinizi tam olarak anlamayabilir...)

7- Koruyucu Uygulamalar

Zihinsel engelli bireylerin ağız diş sağlığı sorunlarının çözümünde birincil hedef koruyucu uygulamalardır.

Koruyucu Uygulamalar

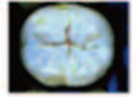
- Uygulamalar sırasında hasta ağrı hissetmez.
- Uygulamalar kolaydır.
- Maliyetleri düşüktür.

Koruyucu Uygulamalar

Fissür Örtücüler

- Ağrısız işlemlerdir.
- Dişlerin üzerindeki temizlenmesi zor çürük oluşumu için potansiyel girintilerin koruyucu bir madde ile doldurulmasıdır.
- Uygulama sonrasında daha etkin temizlik yapılması sağlanır.

Koruyucu Uygulamalar

Tropikal Fluor Uygulamaları

Dişlerin yapısını güçlendirerek çürüklere karşı daha dirençli hale gelmesini sağlayan flour içerikli maddelerin diş hekimleri tarafından belirli aralıklarla uygulanmasıdır.

Tropikal Fluor Uygulamaları

Dişhekimleri tarafından uygulanır.

Ağnısız işlemlerdir.

Düzenli şekilde uygulandığında dişler çürüklere karşı daha dayanıklı hale gelir.

Genel Anestezi

Klinik koşullarda tedavi edilemeyen engelli bireylerin tedavileri genel anestezi altında gerçekleştirilmektedir.

Genel anestezi uygulamaları anestezi uzmanlarının bulunduğu tam teşekküllü bir hastanede engelli konusunda deneyimli diş hekimleri tarafından yapılmalıdır.

İşlemden önce bireyin tüm sağlık değerlendirmeleri yapılmalıdır.

Avantajları

- Tek seansta bütün tedavileri tamamlanır.
- Birey tedavi sırasında hiç ağrı hissetmez.
- Tedavi sırasında hasta müdahalesi olmadığından diş hekimi tedavileri ideal şekilde gerçekleştirilir.
- İşlemler tek seansta tamamlandığından aile için zaman ve işgücü kaybı

Dezavantajları

- Maliyeti yüksektir.
- Az sayıda merkezde uygulanmaktadır.
- Sık sık uygulanabilecek bir yöntem olmadığından diş tedavileri sırasında daha radikal yaklaşım söz konusudur.
- Tedavi sonrası bireyin ağızındaki değişikliklere alışması zaman alabilir.

Genel anestezi ile tedavi kalıcı bir çözüm değildir. Çünkü tedavi sonrası etkin bir ağız ve diş temizliği sağlanmazsa bir süre sonra problemlerin tekrar ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Özürlüler ve Aileleri Anlatıyor

ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR

Yakup Sayın*

Kas Hastalıkları Derneği üyesiyim. Elektronik mühendisiyim, 45 yaşında ve iki çocuk babasıyım. 1989'dan itibaren tekerlekli sandalye ile yaşamımı devam ettirmekteyim. Şu anda bilişim sektöründe iki şirketin yöneticisiyim.

Engellilerle ilgili sorunların çözümüne, bireysel ve kısa vadeli önermeler yerine, uzun erimli, kalıcı ve toplumsal çözümler üretmek daha akıllıca olacaktır. Ne yazık ki toplumda ve engelli kesimdeki genel yaklaşım daha çok kısa vadeli, geçici ve anlık ihtiyaçların giderilmesi ve çözümlerin üretilmesi şeklindedir. Bırakalım engellileri, sağlıklılarıyla ilgilenmeyen bir toplumda yaşıyoruz. Bu ülkede 380 YTL ile çalışmak zorunda kalan 4,5 milyon insan var. Bunlar aileleriyle birlikte yaklaşık 24 milyonluk nüfusa karşılık geliyor. Açlık sınırı altında yaşayan 24 milyon insan da bir başka açıdan engelli sayılmaz mı? Yani, yaşama engelli 24 milyon insan! Şu halde, asgari ücretle, sağlıklılarının yaşayamadığı bir toplumda engellisi nasıl yaşamayı başaracak? Nasıl özel eğitim alacak? Okula nasıl gidecek? Hadi gittiğini varsayalım, merdivenlerini nasıl tırmanacak? Tuvalet ihtiyacını nasıl karşılayacak? Tesadüfen, bu engelleri aşıp az buçuk eğitim almış bir engelli kazara bir işe girse, belki de kazandığı üç kuruşluk maaşını da yol parası olarak harcayacaktır.

Bir başka örnek verecek olursak; her yıl, üniversite seçme ve yerleştirme sınavları yapıyoruz, yaklaşık bir milyon kişiye okumayı yasaklıyoruz. Bunların okumuş kültürlü, kendisine ve çevresine saygı duymasını bilen bilinçli insanlar olmasını engelliyoruz! Alın size bir milyon okuma engelli insan daha!

Demek ki, içimizde görme engelli, işitme engelli, ortopedik engelli insanlarımız olduğu gibi bir de, yaşama engelli, okuma engelli insanlarımız da vardır. Ve tuhaf olanı, bunları toplum olarak biz yaratıyoruz...

Engellilerin yaşadıkları sorunların temel çözümü, bizim gibi ülkelerde, üretim ve bölüşüm ilişkilerinde aranmalıdır. Esas olarak bu ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle engellilerin sorunlarına kalıcı çözümler üretmek mümkün olacaktır. Bu demek değildir ki, günlük ve yaşamsal ihtiyaçlarımız için çözüm üretme çabamızı erteleyelim. Aksine, bugünden ihtiyaç duyduğumuz yaşamsal gereksinimlerimizle ilgili çabalarımızı, bu sorunların kökten çözümüne yol açacak uzun soluklu mücadelemize tabii kılmalıyız. Yani, büyük balıklar için büyük denizlere açılmayı hedeflerken, küçük sularda küçük balıklar tutmak isteyenlerin çabalarını da anlamalı ve buna saygı duymalıyız.

Buna ilişkin yaşadığım bir tecrübeyi paylaşmadan geçemeyeceğim; 1990 ila 2000 yıllarında Kdz. Ereğli ilçesinde yaşadım. Kente yeni seçilen bir belediye başkanının sahili baştan aşağıya yeniden düzenleme projesi vardı. Kentteki bu yeniden imar çalışmalarını izlerken, engellilerin erişebilirliğine ilişkin hiçbir şey planlanmadığını fark ettim. Bunun üzerine, başkana bir inceleme raporu hazırlayıp sundum; konuyla ilgi standartlar, krokiler, şemalar, uygulamalar vb. hazırladım... Başkan duyarlı ve eleştirilere açık biriydi. Benim uyarılarımın tamamını değerlendirdi.. İmar çalışmaları devam ettikçe, benim takibim de devam etti. Bütün müdahale ve önerilerime değer verdi, göz önüne aldı... Bir süre sonra adeta kontrolör gibi olmuştum. Nerede ve ne zaman bir uygulama hatası görsem, rapor ediyor ve düzelttiriyordum... Derken bu 8 yıl boyunca hep böyle devam etti. Derken, 2000 yılında bu kenti terk ettiğimde, artık belki de ülkemizin en güzel sahil kasabası haline gelmiş olan bu kette, sahildeki sayısız rampaları, engelli geçiş noktaları, tuvaletleri ve engellileri gözetken diğer uygulamaları ile örnek bir model yaratılmış oldu.

Ülkemizin zaten içerisinde bulunduğu zor koşullar içerisinde, bizler engelliler olarak yaşadığımız sorunların üstesinden gelmek ve onlara çözümler üretmek ebetteki daha zordur. Bizler, kendine, çevresine, topluma ve dünyaya duyarlı insanlar olarak, hem içerisinde yaşadığımız sistemin çarpıklıklarıyla mücadele etme, hem de kendi engellerimizle başa çıkma çabası içerisinde olmalıyız. Doğal olarak bu, oldukça güç bir iştir. Kendinde bu gücü görenler, enerjilerini bu konuda harcamaktan asla geri durmamalıdır. Ben yaşamım boyunca kendimde bu gücü ve enerjiyi hep gördüm. Bu uğurda mücadele etmekten yılmadım ve onur duydum.

Güzel bir Alman atasözü vardır, çok severim; "mücadele eden kaybedebilir, ancak mücadele etmeyen zaten kaybetmiştir."

*Elektronik Mühendisi

ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR

Çetin Doğan Sum*

Emekliyim. 32 senedir "T-12 seviyesinde Omurilik felçlisi" olarak tekerlekli iskemle ile yaşıyorum.

Bir sakat olarak cemiyetin herhangi bir kesiminde itici bir gözle görülmedim. Ülkemizdeki sakatların nüfusun % 12'si olduğu söylenmektedir. Bu oranı İstanbul'un nüfusuna uygularsak şehrimizde 1.500.000 sakat var demektir. Seslerini ve isteklerini duyurması gereken sakatlar neredeler?

32 senedir tekerlekli iskemle ile yaşayan biri olarak yaptığım bütün müracaatlara rağmen gerekli tadilatlar yapılmadığından AKM salonlarına girememekteyim. Son zamanlarda naklen yayın için içeri girmesi gereken TV kamera ve yayın cihazları için yapılan arka kapı rampasından zar zor büyük salona girmekteyim. Bu sefer de bulunduğum yerden, ihtiyaç halinde tuvalet katına ulaşmam imkânsız haldedir.

Kaldırımlar ise bir başka sorundur. Bazı yerlerde sağlam insanlar bile bu kaldırımları kullanmakta güçlük çekmektedir. Özürllüler Vakfının verdiği imkânla, tekerlekli iskemle ile yaşayan omurilik felçlisi Selahattin Yıldırım ile birlikte Taksim ve civarında kamuya açık yerlerde kaldırımlar dahil yaşadığımız ulaşım zorluklarını kamera ile tespit etmiş ve TV kanallarında yayınlamıştık. Aradan geçen bunca zamana rağmen zorlukların kaldırılmasında hiçbir çalışma yapılmamıştır.

Yaşadığım yer Yahyakaptan / İzmit'te, bilmediğim bir sebeple 3 no.lu otobüs durağının yeri değiştirilmiş ve yeni yerinde yaya kaldırımın tam ortasına konulmuştur. Buradan geçmek için yapabileceğimiz tek şey, caddeye inip tekrar kaldırıma çıkmaktır. Sakatlar, bebek arabaları, yaşlılar ve pazar arabaları için meydana gelen bu zorluğu, müteaddit kere Belediye yetkililerine anlatmamıza rağmen söz konusu durağı kaldırtamadık. Bu güçlükler orada durduğu müddetçe sakatlarımızı nasıl sokağa çıkartıp, çalışma hayatına, sosyal hayata katılmalarını bekleriz bilemiyorum.

Sürekli tekerlekli iskemleye bağımlı olanların sorunları daha ön plandadır. Ama tekerlekli iskemleli sakatların sorunları çözülürse diğer tüm sakatların da sorunlarının çözümleneceğine inanıyorum.

*Omurilik Felçlisi

ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR

Ceyda Düvenci*

Okullarımız yok, eğitim alanlarımız yok, hatta sokağa çıkıp yürümek bile bazen eziyet haline gelebiliyor engelliler için.

Engelliler, engelli olduğu alanlarda küs değiller, aslında biz onlarla küsüz. Engelliler kendileriyle o kadar barışık ki ve o kadar hayatın üzerine gitmek istiyorlar ki... Ama bence engellileri kendi engelleri engellemiyor, biz onları engelliyoruz. Yaşamak ve yapmak istediklerini yapamamaları adına ben böyle düşünüyorum. Annemin oturduğu apartmanın girişi bir kaç merdiven çıkılarak gelinebilen bir giriş, yani basamaklarla giriliyor. Orda bile zorluk çekebiliyor, bastonun bir işe yaramayacağını düşünüyor, sağlam adam düşer ben nasıl yürürüm diye düşünüyor.

Özürlülerimize yönelik doğrudan bir "ikinci sınıf vatandaş görme durumu" yok belki toplumda ya da varsa bile çok az. Ancak, insanların bakışlarında gördüğünüz acıma duygusu sizi daha çok yaralayabiliyor. Annemin özürlülüğünde ben bunu maalesef çok yaşadım. Anneme yönelik olarak yaklaşımlarda "ah görmüyorsun, aman nasıl giyiniyorsun, kişisel ihtiyaçlarını nasıl karşılıyorsun, sokaklarda nasıl yürüyorsun... Ah, vah vah, tüh tüh vs." şeklinde yaklaşanlar iki gün sonra unutup gidiyorlar. Sanki burada bir vicdan rahatlatma durumu var. Ama bu iyi bir şey değil.

Bu sorunların çözümü ancak ciddi bir örgütlenmeyle mümkün olabilecektir. Bunun yanında da elbette ki, sorunların çözümü için öneriler getirmemiz, somut çözümler sunmamız gerekiyor. Örneğin bir bilgisayar programı var Kadıköy Halk Eğitim de bunun dersini veriyor. Yeterli değil, sadece başlangıç.

*Sanatçı, Sinema ve Dizi Oyuncusu

ÖZÜRLÜLER VE AİLELERİ ANLATIYOR

Halit Ergenç*

Benim kız kardeşim fiziksel engelli değil, zihinsel engelli. Kardeşimin diğer çocuklardan farklı olduğunu hissetmeye başladıktan sonra çok ciddi sorunlar yaşamaya başladım. Fakat en büyük zorluğu, en büyük sıkıntıyı babam yaşadı. Sonrasında da 24 saatini beraber geçiren annem yaşadı. Bu nedenle özürlü bireye sahip olmanın neden olabileceği tüm sıkıntıları yakından biliyorum. Her şeye rağmen kardeşim için yapabileceğimiz şeyler vardı. Hiç bir şey yapamazsak, ona yapabileceğimiz en iyi şey ona sevgiyle yaklaşmaktı ve biz bunu hiçbir gün eksik etmedik, bundan biran bile imtina etmedik.

Elbette özürlülerin en görünenleri fiziksel özürlüler. İnsanların aklına özürlü dendiğinde öncelikle bu grup geliyor. Ama sanıyorum ki, onların sorunu çözülmeye başlanırsa tüm özürlülerin sorunları da çözülecektir. Böyle bir durumda fiziksel engelliler için maalesef ayrıca çözümler üretilmelidir. Ve bu çözümler, yeni birkaç otobüs alıp o insanların o otobüsü beklemesinden çok daha iyi çok daha rahat, kalıcı çözümler olmalıdır.

Kaldırımlar sürekli olarak değiştiriliyor. Bugün yapıyorlar bir hafta sonra diyorlar ki; "rengi beğenmedik", bir daha değiştiriyorlar. Ondan sonra diyorlar ki; "biz bu kaldırmı yaptık ama altından elektrik hattı geçiyormuş, biz bunu bozduk", yeniden bir düzenleme yapıyorlar. Fakat bütün bunlar yapılırken o kaldırıma rampa yapmak kimsenin aklına gelmiyor. O kaldırımın boyuyla ilgili, standardıyla ilgili kimsenin bilgisi yok.

Dünya üzerinde birçok ülkenin nüfusundan fazla özürlü nüfusuna sahibiz. Nüfusun %12'si, 8,5 milyondan fazla insan, baktığınız zaman aslında iktidarı etkileyecek, yani büyük bir güç... Ne olduğunu iyi anlamamız gerekiyor. Bu bizim gibi sağlıklı insanlar içinde geçerli tabii ki. Yani, biz yolda yürürken, sağlıklıyken, sabah uyanmışız nefes alıyoruz, elimizi ayağımızı hareket ettiriyoruz şükrediyoruz. Bir engelli gördüğümüz zaman veya onunla beraber bir şey yapmak durumunda kaldığımız zaman, onun gibi olmadığımız için seviniyor, ona üzülüyor veya acıyoruz. Çünkü biz hayatımızın sınırlanmasını istemiyoruz.

Engelli insanlarla beraber yaşamak gerçekten zordur. Bunun farkına varabilirsek, ama sanıyorum, bir takım insanların ilgisini çekebilmek için bazen çok fazla çaba sarf etmek, deyim yerindeyse bazen zıplamak, hatta takla atmak gerekiyor.

Kültür düzeyi, eğitim düzeyi yüksek ülkelerde bu sorun büyük oranda çözülmüş. İnsanların haklarıyla ilgili düşünceleri, bilinçleri belirli bir düzeye erişmiş. Haklarını biliyorlar ve nasıl koruyacakları konusunda yeterince örgütlüler, gelişmiş ülkeler de bu işler belirli bir düzene oturmuş ve hizmet politikası olarak yerel politikalar olarak son derece sağlıklı hizmet vermekteler. Bizim bu konuda daha çok yol kat etmemiz gerekir diye düşünüyorum.

*Sanatçı, Sinema ve Dizi Oyuncusu

Hemofili Hastalığı ve Yaşanan Sorunlar- Çözümler

HEMOFİLİ HASTALIĞI ve TEDAVİSİ

Fikret Bezgal *

Hemofili

Büyük oranda erkekleri etkileyen, kanın pıhtılaşma sisteminde rol alan Faktör VIII veya IX' un kalıtsal eksikliği veya yokluğu sonucu ortaya çıkan kronik bir hastalıktır. Hafif, orta ve ağır olmak üzere üç farklı seviyede seyredebilir. Ağır tip hemofililerde kanamalar, genellikle emekleme döneminde travmaya maruz kalan bölgelerde morluk, şişliklerle ve spontan (kendiliğinden) kanamalarla kendini gösterir. Orta ve hafif tip hemofililerde ise diş sürmesi, diş çekimi, sünnet operasyonu ve diğer cerrahi girişimler ve travmalardan sonra uzun süreli kanamalar sonucunda kendini belli eder. Günümüzde prenatal tanı yöntemleri ile hamilelik döneminde de tanı konulabilmektedir.

Tipleri

Hemofili, eksik olan faktörün cinsine ve miktarına bağlı olarak isimlendirilir. Faktör VIII eksikliği Hemofili A, Faktör IX eksikliği ise Hemofili B olarak adlandırılır. Hemofili A 5 kez daha fazla görülür. Plazmadaki normal faktör düzeyleri % 50–150 arasında değişir. Bu düzeyin % 50'nin altında olduğu hastalarda ağır travmalar kanamalara neden olur. Faktör düzeyinin % 25'in altında olmasına Hafif tip hemofili denir. Genellikle sessiz seyreder ve erişkinlerde ağır travmalar ve cerrahi girişim sonrasında kanamalar görülür. Faktör düzeyi % 2–5 arasında ise Orta tip hemofili, % 0–2 arasında ise Ağır tip hemofili olarak adlandırılır.

Genetik geçiş

Hastalığa ait kusurlu gen, X kromozomunun uzun kolunda bulunur. Gen 1980'li yıllarda belirlenmiş ve geçen sürede hastalığı taşıyan anneler ve hasta erkek çocukların kromozom analizleri sonucu hastalığa ait genetik mutasyonların ayırımı yapılmıştır. Hemofili, X'e bağlı resesif geçiş gösterir. Bu nedenle bozuk geni taşıyan erkek çocuklar hasta, kız çocuklar ise taşıyıcı olurlar.

Tedavi

Hemofili hastalarının tedavisinde taze donmuş plazma, normal insan kanından elde edilen veya recombinant yolla üretilen faktör preparatları kullanılır. Günümüzde güvenilirliği, kullanım kolaylığı ve kanamayı durdurma gücü bakımından daha çok faktörler tercih edilmektedir. Faktör konsantreleri 250, 500 ve 1000 IU'lık olarak kullanıma sunulmaktadır.

1 IU Faktör VIII konsantresi kg başına vücutta % 2, Faktör IX ise % 1 oranında artış sağlamaktadır. Taze Donmuş Plazmanın ise mililitresinde 2 IU Faktör bulunmaktadır. Kullanılacak faktörün dozajı, hastanın kilosuna, inhibitör varlığına, kanamanın yerine ve şiddetine göre değişir.

Kanamalar

Hemofililerde en sık görülen kanama tipi eklem içine ve çevresine olan kanamalardır. Tedavisine kısa sürede başlanırsa hastanın daha az acı çekmesi, normal yaşamına daha çabuk dönmesi sağlandığı gibi sonradan oluşabilecek eklem hasarları büyük ölçüde önlenmiş olur. Hafif travmalar ve sıyrıklarda buz tatbiki, lokal baskı ve elastik bandaj uygulanırsa sorun yaşanmaz. Asıl tedavi kısa sürede faktör uygulamaktır. Böylece kanama çok kısa sürede durdurulur veya büyümesi önlenir. Böylelikle kullanılacak faktör miktarı azalmış olacak ve normal yaşantısına daha kısa sürede kavuşmuş olacaktır. Kanama meydana gelen bölge, hemen istirahata alınmalı, stabil hale getirilmeli kesinlikle zorlanmamalıdır. Hastanın istirahat süresi kanamanın yeri ve şiddetine göre değişir. Kanayan ekstremiteleri yükseğe kaldırılmalı veya alttan desteklenmelidir. Hastanın istirahat süresinin gereğinden kısa tutulması aynı böl-

* Dr., Türkiye Hemofili Derneği Bilimsel Kurul Üyesi

gede yeni kanamalara neden olabileceği gibi, gereğinden uzun istirahatta kas güçsüzlüğüne ve atrofisine neden olabilir.

Bununla birlikte kanama tamamen sona erip bitince (genellikle 2–3 gün) fazla zorlayıcı olmayan pasif egzersizlere başlanılmalıdır. Daha sonraki günlerde başlanan aktif egzersizle birlikte koruyucu faktör verilebilir. Eklem kanamalarında öncelikle buz uygulaması yapılmalıdır. Bu uygulama kanamanın olduğu veya zedelenen eklemdeki ağrıyı ve şişliği azaltır. Bu uygulama ilk 24–48 saat içinde yapılmalıdır. Buzları kırıp naylon torbaya koyarak, suyu sıkılmış ıslak havluyu buzdolabının buzluk kısmında bekleterek veya jel şeklindeki buz paketlerini havlu ya da peçeteye sarılı olarak 20 dk. süreyle günde 4 saat arayla uygulanır. Her buz uygulama arası 4 saatten kısa olmamalıdır.

- İlk gün kanamanın olduğu eklem elastik bandaj yapılarak stabil hale getirilmeli, zorlanmamalıdır.
- Aspirin ve salisilat içeren ilaçlar kullanılmamalıdır.
- Ağrı kesici ve ateş düşürücü olarak parasetamol (Vermidon, Parol, v.b) içerenler, antiinflamatuvar olarak ibuprofen (Artril, Brufen, v.b) türevleri tercih edilmelidir.
- Kanama sonrası aktif egzersizlere başlanarak eklem yavaş yavaş harekete geçirilmelidir.
- Evde; akut dönemde izometrik egzersizler, kronik ve subakut dönemde aktif yardımcı egzersizler yapılabilir.
- Eklemi korumak için, kanama olmadığı dönemde kasları kuvvetlendirmek için dirençli egzersizler yapılır.

Birçok egzersiz şekli vardır. Bunlardan bazıları; diz eklemi için diz altına havlu koyup bastırma hareketi, bacağı düz olarak yukarı kaldırma hareketi, yan yatıp bacağı yana açma hareketi; ayak bilekleri için; ayak bileği eklemi kendine çekip itme hareketi, ayak bileğini duvara dayayıp duvarı itme hareketi vb. yapılabilir. Ameliyat ve kırık operasyonları sonrası en kısa sürede fazla zorlanmadan ROM egzersizlerine ağırlık verilmeli, ara vermeden düzenli olarak yapılmalıdır. Hareket öncesi ve sonrası buz uygulanmalı, ağrı başlayınca egzersize ara verilmeli ve mutlaka dinlendirilmelidir. Koltuk değnekleri kullanılarak eklem fazla yük verilmemelidir. Bu arada tedavi planına göre koruyucu faktör kullanılabilir.

İyileşme süreci tamamen sona erdiğinde, operasyon geçiren eklemlerin eski gücünü muhafaza etmesi için hemofilik bireyler, yapabilecekleri sporlara yönlendirilmelidirler (Özellikle yüzme bisiklet, yürüyüş, balık tutma, masa tenisi vb.). Eğer bu yapılmazsa hemofililerin, özellikle çocukların futbol, basketbol gibi bire bir fiziksel temas gerektiren, tehlikeli ve riskli olan spor dallarına ilgi duyabilirler. Bunun sonucunda sakat kalmalarına zemin hazırlanmış olacaktır. Bunun için kendilerine uygun spor dalları seçilmeli, koruyucu önlemler alınmalı, birlikte çalışılan hocalara hastalığı anlatılmalı ve bu konuda bilgilendirilmelidir. Meslek seçerken fiziksel güç gerektirmeyen masa başı işleri seçilmeli bu nedenle bilgisayar, daktilo vb. öğrenmeleri kendilerine öncelik sağlayacaktır.

Beslenmeye dikkat edilmeli, kan yapıcı bol demirli gıdalar, taze sebze meyve ve bol proteinli yiyecekler seçilmelidir.

Hemofili tedavisinde evde anne veya babanın, yaşı büyükse hastanın kendisinin faktör ilacını hazırlaması ve uygulaması büyük önem arz etmektedir. Yaz kamplarımızda, dernek merkezimizde ilacın hazırlanması ve uygulanışı gösterilerek ihtiyaç anında evde kendilerinin uygulaması acil durumlar ve ilk müdahale için çok önemlidir. Ayrıca hemofilinin evinde acil durumlar için mutlaka faktör bulunmalıdır. Evde faktör bulunması kanama anında ilk müdahalenin en kısa sürede yapılması kanamanın büyümesini önleyecek ayrıca hastanın psikolojik rahatlık içerisinde olmasını sağlayacaktır.

Hastanın ve ailesinin hastalık konusunda bilinçli olması için konuyla ilgilenen uzmanlara, hemşirelere, yardımcı sağlık personeline, hemofili merkezlerine ve sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç vardır. Burada diğer hastaları görmesi, onlarla tanışması, birbirlerinin sorunlarını paylaşmaları, kendisinden büyüklerin tecrübelerinden yararlanmaları ve bu sayede sadece kendisinin hasta olmadığını farkına vararak rahatsızlandığında gidebileceği bir yerin olması özellikle sosyal güvencesi olmayan hastalar için psikolojik rahatlık sağlamaktadır.

Hemofili hastaları, Türkiye Hemofili Derneği'ne veya hemofili ile ilgilenen merkezlere başvurmalı ve buralardan takip edilmelidirler. Bu sayede sosyal hayatlarına daha kolay uyum sağlayarak normal yaşamlarını sürdürebilirler.

HEMOFİLİ HASTALARININ SORUNLARI

Mustafa Tekinel *

Hemofili ömür boyu süren kronik, komplike bir pıhtılaşma bozukluğu. Tedavisi eksik olan Faktörün yerine konulması ile yapılmaktadır. Faktörler günümüzde insan kaynaklı veya Recombinant yolla elde edilmektedir. Kan bankacılığının yetersiz olmasından dolayı da ithal edilmektedir. Bu nedenle fiyatları oldukça yüksektir. Kısaca sorunlarıyla beraber tedavisi de yüksek olan bir hastalık.

1980'li yılların sonlarında ülkemize insan kanından yapılan faktör preparatları ithalatı başlamış, halen hastalarımızın tedavilerinde kullanılmaktadır. Hemofili hastalığının tedavisinde en etkili tedavi yöntemidir. Yani biz hemofili hastalarının olmazsa olmazıdır. Ancak Avrupa ülkelerinin tamamında artık insan kanından elde edilen bu faktörler kullanılmamaktadır. Bunun yerine laboratuvar ortamında üretilen Recombinant faktörler kullanılmaktadır. Recombinant faktörler insan kanından yapılan faktörlerden daha güvenlidir. Çünkü insan kanından üretilen faktörler bilinen ve bilinmeyen kan ile bulaşan virüsler (Hepatit, HIV) içerebilmektedir. Son yıllarda bunlarla ilgili testler yapılmaya başlansa da yinede beraberinde taşıdığı azda olsa bilinmektedir. Bundan önce bir çok hemofili hastası virüs almıştır. Günümüzde ise bu risk hala vardır.

Tedavide kullanım arttıkça hastalarımızın sakat kalmaları ve hastalığa bağlı ölüm oranları düşmeye başlamıştır. Ülkemizdeki Hemofili hastaların sakat kalma oranı 1990'lı yıllarda % 80'lerde iken bilinçli faktör kullanımı sonucunda (Türkiye Hemofili Derneğinin de çalışmalarıyla katkısı çok büyüktür) 2000'li yıllarda bu oran % 59'lara çekilmiştir. Gelişmiş ülkelerde bu oran çok aşağılardadır Amerika'da % 2 Avrupa'da ise % 8'lerdedir. Bunun sebeplerinden biride profilaksi tedavisinin ülkemizde yapılmamasıdır. Yani hemofili teşhisi konulan hastaya kanaması olsun olmasın korumak amacıyla belli bir yaşa erişinceye kadar (15-17) faktör tedavisinin yapılmasıdır. Bu metotla hastalar normal insan gibi belli bir yaşa gelmekte ve sakatlıklar büyük oranda azalmaktadır. Bu şartlarda göz önüne alınırsa bizleri bekleyen sorunları sizlerde tahmin edebilirsiniz

Hemofili hastalarının tedavi sorunları yanında sosyo ekonomik anlamda da sıkıntıları çok büyüktür. Eğitim ve istihdam anlamında da çeşitli zorluklar içerisinde yaşamlarını sürdürmek zorundalar. Sürekli kanamaları olduğu için eğitimlerine sağlıklı bir şekilde devam edememektedirler. Zor koşullar altında eğitimlerini bitirseler bile iş bulmaları çok zor olmaktadır. Yaşamlarını sürdürebilmeleri için daha doğrusu tedavi olabilmeleri için sağlık güvencelerinin olması zorunludur. Herhangi bir mesleki okul veya yüksek okulu bitiremedikleri zaman vasıfsız elaman olarak çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu da biz hemofililer için sık sık kanama demektir. Ayrıca iş başvurusu yapıldığında işveren hemofilinin "kan" hastalığı olduğunu duyunca çekinmekte işe alınsa bile kanadığı için devamsızlığı olacağından ve verimli olamayacağını düşündüğünden işe almak istememektedirler. Alınanlar bile işten çıkarılmaktadırlar. Bu olumsuzlukların içerisinde özgüven kaybedilmekte ve hastada bir takım psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizdeki sosyal güvenlik kurumları birden fazladır. Dolayısı ile hastalarımızın tedavi olanakları farklı sağlık kuruluşlarında yapılmakta ve farklı sorunları beraberinde getirmektedir. Son çıkan yasalarla birleştirilmeye çalışılsa da uygulamanın nasıl olacağını bilememek bizleri endişelendirmektedir.

Sağlık Bakanlığı 2001 yılında hemofili hastalarının kayıt altına alınması ve tedavileri için hemofili takip kartesi uygulamasını başlatmıştır. Bu kartenin içeriği aynı zamanda gerekçeli rapor gibidir. Ne yazık ki ilaç yazıldığında ayrıca bu ilaçların neden yazıldığına dair raporların düzenlenmesi ve genelgede olmayan evraklar istenmektedir. Aynı kurumun farklı illerdeki hatta aynı ildeki kuruluşları arasında bile farklı uygulamaların olması bizleri çok zor durumda bırakmaktadır. Halbuki yasalar yaşamı kolaylaştırmak için çıkarılmış olmasına rağmen tersine işlemektedir.

* Hemofili Hastası

Kullandığımız ilaçların pahalı olması sebebiyle bazı kişilerin yasal boşluklardan faydalanarak kendilerine menfaat sağlamak amacıyla illegal yollara başvurmaları sonucu alınan zorlayıcı tedbirler birçoğumuzun evinden çıkmaz hale gelmesine sebep olmaktadır, Bu durum amacı sadece tedavi olmak olan hastalarımızı zor durumlara sokmuştur. Bir kısım hekimler ve eczacılar tarafından potansiyel suçlu muamelesi ile karşı karşıya bırakılmışlardır. Hastalarımıza “sen bu ilaçların kaç para olduğunu biliyor musun?” gibi söylemleri bizleri derinden üzmekte ve yaralamaktadır. Sanki hasta olmayı ve hasta doğmayı biz istemişiz gibi bu tür suçlama ve hakaretleri hak etmediğimizi düşünüyorum. Acaba böyle düşünen insanlar bir gün bile olsa ömürlerinde yerimize geçmek isterler mi?

Ülkemizde Hemofili tedavi merkezlerinin olmayışı da bu sorunları ve suçlamaları artırmaktadır. Bunun için en önemli çözümlerden biri olan Hemofili tedavi merkezlerinin bir an önce kurulması sonucu daha modern bir şekilde tedavi olabileceğiz bizlerde sizler gibi üretken ve verimli olabileceğiz. Üzerimize atılan suçlamalardan da kurtulmuş olacağız. Ayrıca profilaksi tedavisinin uygulamaya başlanması ile daha sağlıklı en azından daha az sakat kalmamız için çok önemlidir.

TÜRKİYE HEMOFİLİ DERNEĞİ

Yusuf Büyükbaşpınarlı *

Türkiye Hemofili Derneğini tanımadan önce derneğimizin ana uğraşı konusu olan hemofiliyi tanıyalım:

Hemofili

Kanın pıhtılaşma sisteminde rol alan Faktör VIII ve IX ' un kalıtsal olarak eksikliği, yokluğu veya işlevinin bozuk olması sonucu ortaya çıkan, genetik geçiş gösteren ömür boyu süren bir pıhtılaşma bozukluğudur. Bu günkü anlamda Hemofili, 1920 yılında tanımlanmış ve 1937 'de hastalık tüm yönleri ile ortaya konmuştur.

Hemofili sıklığı; ülkeler arasında tipleri değişiklik göstermekle beraber 10.000 erkek doğumda 1'dir. Coğrafi ve etnik bir farklılık bilinmemektedir.

Tipleri

Hemofili, eksik olan faktörün cinsine ve miktarına bağlı olarak isimlendirilir. Faktör VIII eksikliği Hemofili A, Faktör IX eksikliği ise Hemofili B olarak adlandırılır. Hemofili A 5 kez daha fazla görülür. Plazmadaki normal faktör düzeyleri % 50–150 arasında değişir. Bu düzeyin % 50'nin altında olduğu hastalarda ağır travmalar kanamalara neden olur. Faktör düzeyinin % 25'in altında olmasına Hafif tip hemofili denir. Genellikle sessiz seyreder ve erişkinlerde ağır travmalar ve cerrahi girişim sonrasında kanamalar görülür. Faktör düzeyi % 2–5 arasında ise Orta tip hemofili, % 0–2 arasında ise Ağır tip hemofili olarak adlandırılır.

Genetik Geçiş

Hastalığa ait kusurlu gen, X kromozomunun uzun kolunda bulunur. Gen 1980'li yıllarda belirlenmiş ve geçen sürede hastalığı taşıyan anneler ve hasta erkek çocukların kromozom analizleri sonucu hastalığa ait genetik mutasyonların ayırımı yapılmıştır. Hemofili, X'e bağlı çekinik geçiş gösterir. Bu nedenle bozuk geni taşıyan erkek çocuklar hasta, kız çocuklar ise taşıyıcı olurlar.

Türkiye Hemofili Derneği bu hastalık çerçevesinde tüzüğünde yazdığı gibi;

Ülkemizde hemofili hastalığının önlenmesi, şüpheli vakalarda ve gebelerde hemofili varlığının araştırılması, hemofililerin merkezi kontrolü ve disiplinli takibi, sakatlıkların önlenmesi amacıyla, hemofili hastalarının tedavi ve danışmanlığının yapılması ve gerektiğinde tıbbi, ekonomik yardımda bulunulması, hemofililerin psikososyal sorunlarının çözümü, taşınma, spor, iş ve gerekli diğer imkanların sağlanması için devlet bütçesinden prim tahsisi ve yapılacak tıbbi tedavilerin sigorta kavramı içinde değerlendirilmesi, hemofililer için ilk, orta, lise ve üniversitede ulaşım, eğitim araç ve gereçlerin sağlanması, mevcut üniversitelerden ek kontenjan sağlanması, kimsesiz hastalara devlet yetiştirme yurtlarında kontenjan ayrılması, hastalara, hastaların anne ve babasına ve hasta ebeveynlerini çalıştıran iş yerlerine vergi muafiyeti ve/veya indirim sağlanması, devlet programı içerisinde her yıl "17 Nisan" tarihinin "Hemofili Günü" olarak kutlanması, günün 24 saati hizmet verebilecek Hemofili Tedavi Merkezleri ve poliklinikleri açılması ve işletilmesi, hemofili konusunda ödüllü ve/veya ödüksüz araştırma projeleri hazırlanması, bu konuda yurt içinde ve dışında araştırma yapanlara ve/veya yapacak olanlara miktarı dernek bütçesinin %30'unu geçmemek kaydı ile mali destek verilmesi, hemofili hastalarının tedavilerine engel ve durumlarının bozulmasına neden olabilecek ve Türkiye Hemofili Derneğinin aleyhine çalışmaları olan her türlü kurum, kuruluş ve kişiler hakkında hukuki işlem başlatılması ve takip edilmesi konularında 14 yıldan beri hizmet vermektedir.

Bu amaçlara uygun hizmetleri gerçekleştirirken her ay düzenli olarak toplanan yönetim kurulu başkan ve üye-

* Uzm. Dr., THD Bilimsel Kurul Başkan Yardımcısı, Yıldıztabya Bilge Hastanesi Başhekimisi.

leri, dernek merkezinde yoğun, mesai sınırı taşımadan çalışan doktor, hemşireler ve sekreteryanın yoğun emeği vardır.

Bu emekleri aşağıdaki faaliyet konularında görmekteyiz;

1. Bilimsel Faaliyetler: Kongreler

• Sosyal Faaliyetler:

2. Eğitim Hizmetleri

• Basılı materyaller

• Kitapçık-Broşür Basımı

- Çocukluk çağında Hemofili hastalığını anlatan kitapçık, Hemofili hastalığını ve Derneğimizi tanıtan renkli broşürlerin basımı, yurt içinde ve dışında dağıtımı.

- Yönetim Kurulu ve tüm Danışma Kurulu Üyelerine Kartvizit Basımı Hemofili Tanıtım Kartı Basımı: Hastaları tanımak, tedavide hastayla ilgili bilgileri göz önünde bulundurmak amacıyla bastırılan tanıtım kartları üyelerimize dağıtıldı.
- Bayrak Yapılıp, Asılması; Derneğimizi standartlayan bayrağın dağıtımı yapıldı. Ağustos 1997 tanıtıcı bayrağımız İçişleri Bakanlığımızca tescil edildi.
- Hemofili El Kitabı; Ülkemizde ilk kez Türkçe Hemofili Kitabını derneğimiz yayınladı. Editörlüğünü Doç. Dr. Bülent Zülfikar'ın yaptığı kitapta 1. Bölüm editör tarafından yazıldı ve hemofili hakkında tüm bilgileri anlatmaktadır. 2. Bölüm Ağız - diş sağlığına ayrıldı. 3. Bölümde ise Michigan Üniversitesi öğretim üyelerinden I. Warrier Von Willebrand Hastalığını anlatmaktadır. Kitap ayrıca hastaların kullanabileceği ağrı kesici ilaçların listesini de kapsamaktadır. Kitap üyelerimiz olan hastalara ücretsiz olarak dağıtılmış; kitapçılarda da bedeli derneğimize verilmek üzere satışa sunulmuştur.
- Öğretmenler için Broşür; Hemofilili öğrencisi olan öğretmenleri bilgilendirmek için hazırlanan broşürde hemofililerin daha rahat ve güvenli olarak okumaları hedeflenmiştir. Broşürler tüm ilkokullara dağıtılacaktır.
- Bülten; Temmuz 1998'den itibaren yayın hayatına başlayan Yeni Faktör isimli bültenimiz, hasta ve yakınlarını bilgilendirici ve eğitici köşe yazılarından oluşmaktadır. Doç. Dr. Bülent Zülfikar ve Uz. Dr. Yusuf Büyükpınarbaşı'nın hasta sorularına cevap veren aydınlatıcı köşeleri, bilimsel makaleler ve dernek faaliyetlerini anlatan bölümlerden oluşan bültenimiz her üç ayda bir yayınlanmaktadır. Bülten; 2001 yılından itibaren hastalarımızdan oluşan bir yayın ekibi tarafından hazırlanmakta, bilim kurulunun değerlendirmesi sonrası basılıp, ücretsiz olarak hastalara, üyelere, bilim dünyasına, iş adamlarına, bürokratlara, sağlık kuruluşlarına ve yurt dışında 12 ayrı ülkeye gönderilmektedir. Azerbaycan Hemofili Derneği ile kurulan kardeş dernek statüsü nedeniyle 2001/3 sayısından itibaren 300 nüshası Azerbaycan'a yollanmaktadır.
- Hepatit B Broşürü; Doç. Dr. Bülent Zülfikar ve Uz. Dr. Y. Büyükpınarbaşı'nın hazırladığı bu broşürde hepatit B nedir? Nasıl bulaşır? Belirtileri nelerdir? Kimlere taşıyıcı denir? Nasıl korunulur? Kimler aşılmalıdır? Sorularına cevap verilmektedir.
- Hasta Günlüğü; Hastalara için derneğimizin bastıracağı hasta günlüğü defterinde hastalık ile ilgili bilgiler ve hastaların takip ve tedavileri yer almaktadır. Bol miktarda bastırılan bu materyal hastalara dağıtılmış ve hastaların kontrollerinde rehber olmuştur.
- Faktör hazırlama ve uygulama poster; Dünya Hemofili Federasyonunun hazırladığı resimli hemofili rehberinden yararlanılarak faktör hazırlama, uygulama poster bastırılmıştır. Poster üyelerimize ve hemofililerin tedavi edildiği sağlık ünitelerine ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

- WFH 2004 ve 2008 – İstanbul Kitabı; Derneğimiz dünya hemofili federasyonunun 2 yılda bir yapmakta olduğu dünya hemofili Kongresine 2004 ve 2008 yılında ev sahipliği yapabilmek için dosya hazırlayarak başvuruda bulunmuş, başvurusunun kabul edilmesini takiben gelen yetkililerin teftişinden tam not almıştır. Bunun akabinde Temmuz 2000'de yapılan genel kurulda delege ülkelere derneğimizi, ülkemizi ve İstanbul'un kongreye uygunluğunu geniş geniş tanıtan WFH 2004 İstanbul kitabını hazırlamış ve takdim etmiştir. Aynı şekilde Ekim 2004'de yapılan genel kurulda delege ülkelere derneğimizi, ülkemizi ve İstanbul'un kongreye uygunluğu geniş geniş tanıtan WFH 2008 İstanbul kitabını hazırlamış ve takdim etmiştir.

- Broşürlerin Basımı Hemofili hastalığını ve derneğimizi tanıtan renkli broşür basımı.
- Hemofililerde Fizyoterapi Kitabının çıkarılması (baskıda).
- Çocukluk çağında Hemofili kitapçığının 2. Baskısının güncelleştirilerek yeniden basılması.
- Plastik Üye Kimlik Kartı
- Okul Ziyaretleri
- İl ziyaretleri
- Eğitim hastanelerini ziyaret

1. Sağlık Hizmetleri:

- Hemofili Polikliniği Hizmetleri
- Fizik Tedavi Hizmetleri
- Sünnet Operasyonları (Tıbben şart olmayan bir cerrahi girişim olan sünnetin hemofiliklerde uygulanmasının gerekliliği ve bunun ekonomik açıdan mantıklı olup olmadığı, gerek dünya literatüründe, gerekse ülkemizde tartışılmaktadır. Ancak; araştırmacıların hemofilikler ve aileleri ile yaptıkları sorgulama ve anketlerde, hemofilik erkeklerin sünneti dini ve sosyal bir gereklilik olarak gördükleri, sosyal hayatlarında "sünnetsizliğin" kabul edilemez bir durum olduğu, sünnetsiz çocukların ve ailelerinin aşağılık kompleksine kapıldıkları, bu nedenle çocukların ve ailelerin sünnete ilişkin risk ve masrafları göğüslemeye hazır oldukları ortaya çıkmıştır. Biz de, hemofilik bireylerin içinde yaşadıkları topluma sosyal ve kültürel entegrasyonunun çok önemli bir unsur olduğu modern hemofili tedavisi prensiplerine paralel olarak, isteyen ailelerin çocuklarının uygun şartlarda sünnet edilmesini ve hemofili gibi ömür boyu süren bir hastalığın getirdiği psikolojik yüke, sünnetsiz olmanın katabileceği ek yükün giderilmesini savunuyoruz.
- Diş Tedavileri
- Hemofili Konseyi ve Ortopedik Girişimler
- İlaç (Faktör) Yardımları
- Psikolojik Destek
- Laboratuar Hizmetleri
- Aşılama Hizmetleri
- Eğitim Araçları Dağıtımı
- Danışmanlık Hizmeti / Konsültasyonlar

SPİNAL MÜSKÜLER ATROFİ TIPLI KAS HASTALARININ DURUMLARI

Fulya Öğretir *

Spinal müsküler atrofi tipli bir tür kas hastasıyım. Hastalığım bir yaşında ortaya çıkmış, 34 yıldır tekerlekli sandalyedeyim. 7-8 yıldır solunum güçlüğü yaşıyorum. Göğüs hastalıkları bölümünde yapılan testler sonucu akciğer kapasitemin az olması nedeniyle, BİBAP makinesiyle geceleri solunum desteği gerektiği söylendi ama yine yapılan denemede makineye uyumlu olamadığım için bu desteği alamıyorum (Bibap, odadaki havayı maskeyle kuvvetlice akciğere üfleyen bir aygıt) .

Şu anda bizlere uygulanan tam iyileştirici bir tedavi yok.1988 yılından beri yıllardır beklediğimiz gen tedavisine yönelik çalışmalar hep var, ama hala dışarıdan verilmeye çalışılan genin istenilen yere gitmesinin sağlanamadığı söyleniyor. Bir-iki yıldır da vücudumuzda eksik olan proteini arttırdığı iddia edilen bazı epilepsi ilaçları öneriliyor. Daha denemede olan ilaçlar bunlar.

Spinal müsküler atrofi yani kısaca SMA grubumuzdaki arkadaşlarda da görüldüğü gibi çeşitli engelli grupları oluşturuyor. Yani, tip-1, tip-2, tip-3 ve tip-4´e göre engelliliğimiz farklılaşıyor. Ben, tip-2 ile tip-3 arası teşhisi konan bir hastayım ve engelim nedeniyle sosyal yaşama katılamıyorum. Sosyal yaşamda ve eğitimdeki zorluklar nedeniyle eğitimimi sürdüremedim. SMA genetik özellikte bir tür kas hastalığı grubu. Dünyada çocuk ölümüne yol açan genetik nedenler arasında en sık rastlanılanlardan biri diyor genetikçiler.

Öteki kas hastalarıyla ortak özelliklerimiz hareket azlığıyla başlayıp ilerleyici olmasının yanında SMA´ya özgü durumlarımız da şunlar:

Tip-1´li çocuk hastaların yaşamlarını tehdit eden durumları; bu tipteki öncelikli ihtiyaçlar solunum desteği, dışarıdan beslenme yani özel bir bakım. Bir de bu tipteki çocukların aileleri acilen bilimsel gelişmeleri takip etme ihtiyaçları var.

SMA hastalarının zekâ durumlarının belirgin olarak yüksek olması bu hastalığa özgü. Derneğin İzmir şubesinden bir uzman yazısında; "SMA´lı hastalarda zekâ normal ve normalin üzerindedir. Yapılan araştırmalar SMA hastalarının çok yüksek zekâları olabildiğini göstermiştir" diyor. Almanya´da SMA hastası çocuk ve ergenlerde zekâ ve idrak etme konusundaki araştırma çalışmasıyla ilgili yazıda da bu gibi sonuçlar belirtiliyor. Bu hastaların fiziksel engelleri nedeniyle yaşamda karşılaştıkları zorlukları bu özellikleriyle daha kolay aşabilecekleri düşünülürse eğer, eğitim ve istihdam konularında topluma kazandırılmaları açısından ve toplumunda bu insanlardan yararlanabilmesi açısından dikkate alınmalıdır.

Diğer özellik olarak, oluşan hareket engelimiz nedeniyle çoğumuz bakıma muhtaç olabiliyoruz. Bunun yanı sıra hareketsizliğimiz nedeniyle fizik tedavi hareketlerimizi de kendimiz yapamıyoruz. BM standart kararları; Devletler özürlüler için etkin bir tıbbi bakım şartını teminat altına almalıdır, diyor. Ülkemizdeki Özürlüler Kanunu´da (yazı üzerinde) bakıma muhtaç özürlüleri sahipleniyor. Bu kararlar SMA tip-1 ve tip-2´leri özellikle kapsamalı.

Ayrıca toplum için önemli bir özelliği ise SMA´nın genetik geçiş şeklinin akraba evliliklerinde toplumda görülebilmek riskini arttırabildiğidir. Akraba evliliklerinde hastalığın ortaya çıkmasını arttırabildiğini doktorlarımız ve konuyla ilgili genetikçiler belirtiyor. Akraba evliliklerinin yüksek olduğu ülkemizde, bazı yanlış inanışları ve gelenekler konusunda din adamlarını ve medyayı bu konularda bilgilendirmek ve toplumu bu konularda yönlendirmelerini sağlamak gerekiyor.

Biz SMA hastaları bu konulara dikkat çekmek, konumuzu gündemde tutmak için SMA GRUBU oluşturduk. Çalışmamızda amaçlarımıza yardımcı olsun diye amatörce bir internet sitesi de yaptım. Bilimsel içeriğini konunun

* Spinal Müsküler Atrofi Tipli (SMA) Bir Kas Hastası. SMA Grubu Temsilcisi.

uzmanlarına danışarak tabii... Yani, kendi yeteneklerimizi kullanarak, önceliklere dikkat çekmeye çalışarak, kendimiz emek vermek istiyoruz. Çünkü biliyoruz ki, kas hastalıklarıyla ilgili çalışmalarda (belki kas hastalıkları tiplerinin çok oluşundan olabilir) uzun yıllar içerisinde dernek dergisinde SMA konusunda 1-2 satırlık yazı olabiliyor ancak. Birkaç yılda da bir seminer...

Ülkemizde ne kadar SMA hastası var bilinmiyor. Ne kadar kas hastalığı olduğu bilinmediği gibi. Ancak Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre tahminler yapılabiliyor. Toplumlarda 6.000’de bir ortaya çıkan SMA, ülkemiz nüfusu düşünüldüğünde 12.000’i aşkın olması mümkün. Türkiye özürllüler araştırmasında genel olarak kas hastalıkları bile kendi başına değil sadece ortopedik engelliler grubu olarak belirtilmiş. Ayrıca, dernekte de öteki hastalık gruplarında da olduğu gibi üyelik kayıtları hastalık tiplerini içermiyor. Bazı hastalarda teşhis konulmaması gibi durumlar bazen etken olsa da genelde bu bilgi kayıtlarını tutmak zor olmasa gerek.

Grup çalışmamızı yürütürken, sorunları bana yazarak gönderen üç arkadaşımızın düşünceleri de şöyle.

Çorum’dan hasta arkadaşımız E. Ö., “en önemli problem olarak, kendi başına hayatını idame ettiremeyecek durumdaki hastalarımızın bakımı konusunda devlet kesinlikle bir çözüm üretmeli. Bu insanların çoğu dışarı çıkma imkânından yoksun insanlar. Bunlar için evde yapabilecekleri işler konusunda eğitilmeleri ve istihdam edilmeleri gerekiyor” diyor.

İstanbul’dan hasta arkadaşımız Handan Türkal, SMA’yı yaşarken aynı zamanda tüm engellilerle ortak sorunumuzdan bahsediyor. “Yaşamımızda önemli olan durumlardan biri kamusal binaların tekerlekli sandalyeye uygun olmayan mimari yapısıdır. Bunların başında okul ve iş yerleri geliyor. Bence birçok fiziksel engelli insan okuyabilecek durumdayken mimari yapısı nedeniyle okula gidemiyor. Sinema, tiyatro, konser gibi sosyal aktivite yerlerindeki binalar da bu duruma dahildir. Bunun dışında toplu taşıma araçlarına binemediğimiz ortada” demiş.

Ankara’dan hasta annesi Emel Hanım ise, “devletin karşıladığı eğitim saatlerinin sayısının fazlaştırılması, hastanın hayatını kolaylaştıracak ortopedik aletlerin devlet tarafından karşılanması (çoğunu karşılamadığı için kendimiz alıyoruz) eğitim raporları alırken hastanelerde çektiğimiz eziyetin sona erdirilmesi ve genetik olan bu hastalığın tedavisinin bulunması için bilim insanlarına olanaklar sağlanmalı” demiş.

SMA hastalarının ve aynı zamanda çoğunlukla aynı zorlukları yaşadığımız genel olarak ta kas hastalarının yaşamımızı ve sorunlarımızı anlatmaya çalışırken, birkaç yıl önce kas hastalığı olan arkadaşlarımızla görüşerek bir anket yapmıştım. SMA ve dolayısıyla kas hastalıklarında bakım önemli bir sorun. Hastalarla yaptığım anket görüşmelerimde,

İstanbul içi: Bu hastalar içinden bakıma muhtaç dört yetişkin, bir çocuk hastanın birinin bakımını çocukları, birinin eşi, birinin de şirketten aldıkları bakıcı ve bir çocuğun bakımını annesi ve ablası yapıyor. Görüştüğüm ALS hastası Gülten Hanım, “bakımı konusunda yaşadığı zorlukları anlatırken şirketten gelen bakıcının ve çevresindekilerin bakımla ilgili konularda bilgisiz olduklarını ve rahat edemediğini söylüyor. Aynı zamanda ihtiyacı olan destek uygulamalarından yoksun olduğunu düşünüyor. Bu yoksunluk ekonomik nedenlerle değil, bu hastalarda ne yapılacağını bilmiyorlardı” diyor.

İstanbul dışı olarak bu hastalar içinden bakıma muhtaç 10 hastanın bakımını da aileleri yapıyor.

İstanbul içi ve dışı olarak düşünüldüğünde hastaların hemen hepsinin bakımını yakınları yapıyor. Bundan dolayı bakım konusunda neler yapılması gerektiğini derneğin ve devletin ilgili olabilecek kurumlarının aileleri bilgilendirici çalışmaları da olmalı.

Rehabilitasyon uzmanları kas hastalarının ve yani sıra konumuz olan SMA hastalarına rehabilitasyon uygulanması konusunun önemini belirtiyorlar. Tıbbi yaklaşımın nöroloji-fizik tedavi-rehabilitasyon-ortopedi üçgeni şeklinde olmalı deniyor. Uzmanların dediği, rehabilitasyonun amacı şekil bozukluklarını önlemek, kas kuvvet kaybını geciktirmek, solunum problemleriyle mücadele etmek, yürüme aktivitesini mümkün olduğu kadar uzun süre devam ettirmek, bir de fonksiyonu arttırmak için araç-gereç ve cihazlardan yararlanmak gerekir. Ayrıca da evde hastaya uygun düzenlemeler gerekir diyor rehabilitasyon uzmanları.

Gözlemlediğime göre ülkemizde hasta ve aileleri fizyoterapiyi belki tedavi edici bir uygulama olur düşüncesiyle ilk yıllarda uygulamaya özen gösteriyorlar. Bazen de eve fizyoterapist getirerek uygulamaya çalışıyorlar. Sonra düşündükleri gibi çıkmayınca bu defa fizyoterapiyi bırakabiliyorlar. Yaşam boyu yapılması gereken bu uygulamalar önemli ekonomik yük olduğundan ve sosyal güvence kurumlarının bu uygulamayı kısa dönemler için karşıladığından tam uygulanamıyor.

İstanbul içi: Görüştüğüm 30 hasta fizyoterapi uygulamıyor. 13 hastaya önerilmemiş. Bir hastaya gittiği hastanede belli bir zaman için yapılsın, denmiş. Maddi durumu nedeniyle yaptıramamış. Bir hasta önerildiği halde fizyoterapi yapmak istemiyor. Bir hastaya sakıncalı olduğu söylenmiş. 12 hasta ise hareketlerini fizyoterapist tarifiyle evde kendileri yapıyor. Sadece iki hastanın fizyoterapisti Maslak'taki huzur evinde yapılmış. Beş hasta ise hiç fizyoterapistle görüşmeden, hareket etmek iyi gelir düşüncesiyle kendisi bildiğince evde uyguluyorlar.

İstanbul dışı: Bu hastalardan dördü önerilmediği için fizyoterapi uygulamıyor. Sekiz hasta fizyoterapi uyguluyor. Bunlardan yedisi fizyoterapist tarifiyle evde hareketlerini yapıyor. Bir hastaya ise rehabilitasyon yapılmış. Maliyeti S.S.K karşılamış bir dönem için yapılacaktı. Bir hastaya da teşhis yeni konulmuş ve fizyoterapi önerildiği için S.S.K'nın karşılamasıyla bir aylık uygulama kartı açılmış. Sonra ne olacağını bilmiyorlar.

Hastaların bilgi edinmek istediği en önemli konulardan biri fizyoterapi. Özellikle büyük şehirler dışındaki hastalarda bu daha önem kazanıyor. Çoğunun doktorla iletişimi pek olmadığından derneğin bir şekilde onları bu konuda bilgilendirmesini istiyorlar.

Ev Düzenlemelerine Geline;

İstanbul içi: 30 hastadan evlerinde düzenleme yaptıklarını söyleyen üç hastadan ikisinin odasına spor aletleri konmuş. Birinde yatak odası üst kattayken merdiven çıkamadığı için oda alt kata alınmış. 24 hasta ise evde düzenleme yapılmadığını, 17 hasta düzenlemeye gerek duymadığını, 4 hasta maddi durumu nedeniyle düzenleme yapamadıklarını, bazıları da kiracı oldukları için düzenleme yapılamadığını söylediler.

İstanbul dışı: 15 hastadan 13'ünün evinde düzenleme yapılmamış. Beş hasta düzenlemeye ihtiyacı olmadığını söyledi. Maddi zorluk nedeniyle evde düzenleme yapamadığını söyleyen yedi hastadan ikisi kiracı olmalarını da neden olarak gösterdiler. Bir hasta ise köy evine bir şey yapılamadığını, bir hasta aklına gelmediğini, bir hasta ise ne yapılabileceği konusunda bilgisi olmadığını söyledi. İki hasta ise düzenleme olarak tuvalete klozet koydurmuş.

Eğitim Konusunda;

İstanbul içi: Görüştüğüm hastaların 35'inden dokuzu ilkökul, üçü ortaokul, bir kız teknik öğretmen okulu, biri açık öğretim fakültesi, biri üniversite mezunu. Altısı halen okuyor. İki okula başlayacak. Biri zorluklar nedeniyle okulu bırakmış. Bir hasta ise hiç okula gitmemiş.

İstanbul dışı: Bu hastaların 40'ından 17'si ilkökul mezunu, altısı ortaokul, yedisi lise, biri öğretmen okulu, bir de üniversite mezunu.

Bu hastalar özel muayene dosyalarından adresleri alınan hastalar olduklarından, bu hastaların gelir durumları belki biraz daha yüksektir ve dolayısıyla yaşam düzeyleri biraz daha iyi olabilir düşüncesiyle bu okula gidebilme göstergesi ülkenin genel durumundan daha iyiymiş gibi görünebilir. Kendimizden ve iletişimde olduğumuz hastalardan da biliyoruz ki, eğitimde mimari zorluklar nedeniyle eğitim büyük çoğunlukla yarım kalıyor. Zaten eğitim bittiği zaman sosyal yaşamla da bağımız kopuyor.

İstanbul içi ve İstanbul dışı olarak bakıldığında bu görüştüğüm hastalardan hemen hepsi eğitim zamanlarında çeşitli zorluklarla karşılaşmışlar. Bütün öteki fiziksel engelli gruplarında olduğu gibi en çok merdivenlerde ve tuvaletlerin uygun olmaması nedeniyle zorluk yaşamışlar. Engelli hastaları okulda rahatsız eden bir durum da çocukların itişmeleridir. Ayrıca ulaşım, refakatçiye ihtiyaç gibi sorunlarda yaşanıyor. Özellikle SMA tip-2'li ve bu tür hareket düzeyindeki öteki kas hastaları refakatçiye ihtiyaç duyuyorlar. Bu nedenle bazı bu düzeydeki hareket engeli olan kas hastalarına eğitim sistemimizde evde eğitim konusu düzenlenebilir mi?

Eğitim alırken hasta ve aileleri genelde okuldaki arkadaş ortamından ve öğretmenlerin desteğinden memnundurlar.

Sosyal Yaşamımız Konusunda İse;

İstanbul içi: Görüştüğüm hastaların büyük çoğunluğu sosyal yaşama katılamıyor. 15 hastadan yedisi kendisi dışarıya çıkamıyor. İhtiyacı olduğu halde iki hastanın tekerlekli sandalyesi yok. Bazı çocuklar ise ayakta olduğu halde düştükleri için kendileri dışarıya çıkamıyor. Zorlukla da olsa dışarıya çıkabilen hastalar merdivenlerde, ulaşım araçlarında, tuvaletlerde ve bozuk yollarda, yokuşlarda zorlanıyorlar. Sinema-tiyatro gibi yerlere en çok ekonomik nedenlerle gidemiyorlarmış. Bazıları alışkanlıkları olmadığını, gitme zorluğu ve refakatçiye ihtiyaç duyduğu için gidemediklerini söylediler. Psikolojik olarak etkilendiğini ve yorgunluktan gidemediğini de söyleyenler oldu. Sadece bir hasta, bu tür yerler engellilere uygun mimari yapıda değil dedi. Öteki hastalar hiç gitmedikleri için ne tür engeller olduğunu bilmiyorlar.

İstanbul dışı: Görüştüğüm 15 hastadan dördü dışarıya hiç çıkamıyor. Dördü de tekerlekli sandalye kullanma durumunda olan iki hastanın tekerlekli sandalyesi yok. Genel olarak bu hastalar da dışarıda yolların bozuk olması, merdivenler, daha uzak yerlere gidilmesindeki ulaşım zorluklarından etkileniyorlar. Anket görüşmemde Antalya'dan iki kardeş hasta, şimdiye kadar pek inanmadığım bir ön yargıdan bahsettiler. Anne-babalarının tutumundan rahatsızdılar. Yaklaşık 13 yıldır eve kapanmıştık, ancak iki yıldır dışarıya çıkarılıyor, diyorlardı. Buna neden anne-babamızın bizi ve aynı zamanda kendilerini de toplumdan soyutlama çabasıydı, diyorlar. Hastalığı kabullenmeleri çok zor olmuş. Görüşmelerimde beni teselli eden konulardan biri de bu tür davranışları başka hastalarda gözlemlemediğimdir.

Anlattığım bu sorunları yaşarken konularımızı gündeme getirmek için SMA GRUBU'nu oluşturduk. Ben, bu grup çalışmamıza yardımcı olur diye bir internet sitesi yaptım, www.smagrubu.com. Ama daha verimli olabilmemiz için grup arkadaşlarımızla bir araya gelmemiz, görüşmemiz gerekiyor.. Bu çabamızda toplum ve devlet bizi motive etmeli, olabildiğince olanaklar sağlanmalı.

Sivil toplum örgütleri olarak bizleri temsil etmeyi üstlenen dernekler ve çok ilginçtir, özellikle hasta yöneticiler yönetime geldiklerinde derneğin elektriğini, suyunu, ödeme işlemlerini, seminerler olduğunda üyelere telefon açmayı dernekçilik sayıyorlar. Böylece sorumluluklarını bitirmiş sayıyorlar. Oysa bunları maaşlı aldıkları elemanlar zaten yapacaktır. Yönetici olan hastaların asıl görevi düşünce ve çözümler üretmek olmalıdır. Örneğin rehabilitasyon konusunda şimdiye kadar hasta yöneticilerimiz bu hastalık tipleri için çok önemi olan rehabilitasyon konusunu nasıl gündeme getirmişler, hangi girişimlerde bulunmuşlar. (Hocamızın bu konulardaki çabasını yakından biliyorum) sormak istediğim hasta ve aynı zamanda engelli olan yöneticilerin neler yaptığıdır.

Ülkemizde rehabilitasyon önemli ölçüde eksikliğini duyduğumuz bir konu. İddia edildiği gibi tabii bilgisizlik de önemli etkindir ama hastalar bence daha çok bu eksiklik oluşunca maalesef alternatif tedavilere yöneliyorlardır. Çünkü teşhis konulduktan sonra hastalığın tedavisi yok denip hasta ve ailesi daha sonra yalnız kalıyor. Bu konunun daha ciddi ele alınmasıyla, toplum bilimden bu kadar uzaklaşmamış olur. Önce bu sorunları halledip, daha sonra insanları yeni arayışları için suçlamalıyız.

Biz SMA GRUBU olarak başımızı hep dik tutacağız. Biliyoruz ki anlattığımız genel olarak SMA hastalarının da başları dik olacaktır. Yaşamımızdaki zorluklarda ve grup çalışmamıza emek verirken sizleri de yanımızda görmek istiyoruz. Sadece devlet, belediyeler, sosyologlar, fizyoterapistler, doktorlar değil hepiniz yanımızda olur musunuz?

ÖZÜRLÜLER KONGRESİ'NİN ARDINDAN

Sergender Sezer*

“Özürlüler'06 Kongre Sergi ve Sosyal Etkinlikleri” 5–7 Mayıs 2006 tarihlerinde İstanbul Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sarayı'nda, “Birlikte Yaşamak İçin Küresel ve Yerel Çözümler” adıyla düzenlendi. Dört bine yakın kişinin izlediği etkinlikler ve kongre oldukça başarılı geçti. Bu başarı sadece Özürlüler Vakfı'nın başarısı değil, bu proje inanıp destek olan sponsorların, Özürlüler Vakfı'nı yalnız bırakmayan diğer sivil toplum kuruluşlarının(STK) ve en önemlisi Türkiye'deki tüm özürlülerin başarısıdır.

Geniş Katılımlı Kongre

Kongrede 70'den fazla bilimsel bildiri sunuldu ve konuşmalar yapıldı. Konuşmacı olarak 80'den fazla bilim adamı, gazeteci, sanatçı, özürlü ve özürlü aileleri katıldı. Sunulan bildiriler ve yapılan konuşmalar, özürlülük ve özürlülerle ilgili çok fazla konuşulmamış konulardı.

Hekimler, sosyal hizmet uzmanları, gazeteciler, televizyoncular, sanatçılar, sosyologlar, siyasetçiler, ekonomistler, eğitimciler, sporla uğraşan bilim insanları, fizyoterapistler, psikologlar gibi farklı alanlardan insanlar çalışmalarını özürlülerle ve kamuoyu ile paylaştılar.

Fuar alanında özürlülere yönelik çözümleri olan firmalar, STK'lar ve özel eğitim kurumları tanıtım stantları, sergiler açıp çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiler. Atla terapi ve müzikle terapi uygulamaları yapıldı. Özürlülerin çalıştıkları Çankaya Belediyesi'nin uygulaması olan Çengel Cafe etkinlik alanında kurulmuştur. Bunun yanında, özürlülerin sağlıklı insanlarla bir arada bulunup yaşamlarını sürdürebilecekleri “Yüzleşme Sokağı”nda ev, sokak ve parkın nasıl olması gerektiği gösterilmiştir. Yapılan bu etkinlik diğer STK'lara da örnek teşkil etmiş onlara cesaret vermiştir.

Hedefe Ulaşan Etkinlik

Etkinliklerin şu açılardan hedefine ulaştığı söylenebilir;

1. Özürlülerle ilgili akademik çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Bu kongre özürlülerle ilgili çalışma yapacak akademisyenlere çeşitli ufuklar açmıştır. Özürlülük konusu çok geniş bir konudur ve disiplinler arası çalışmaya en uygun alanlardan birisidir.
2. Özürlülük ve özürlüler konusu, çok fazla talebi ve arzı olmayan bir konudur. Buna rağmen, böylesine kapsamlı bir etkinliğin tamamen sponsorların desteğiyle yapılabileceği gösterilmiştir.
3. Türkiye'de özürlülere yönelik ürünler üreten bir sektör henüz oluşmamıştır. Özürlülerin kullandığı araçların/eşyaların/malzemelerin neredeyse tamamı ithal üründür. Etkinlik sürecinde sergi açan veya sergiyi gezmeye gelen firmalar bu eksikliği ve talebi görerek bu alanda yatırım yapma gerekliliğini anlamışlardır.
4. Türkiye'de bilimsel kongre düzenlemek, ya devlet kuruluşlarının ya da üniversitelerin yapabileceği/yapması gereken bir iş gibi algılanmaktadır. Bir sivil toplum örgütünün de bilimsel bir kongre düzenleyebileceği, bu alanda profesyonellerle ilişkilerini geliştirip güçlendirebileceği gösterilmiştir.
5. Özürlülere her oturumda ve her konuda kendilerini ifade etme, sorunlarını dile getirip tartışma ve çözüm bulma olanakları sağlanmıştır. Tartışma kültürü zayıf bir toplum için, tartışmaların nasıl yapılması gerektiği, sorunları anlatmaktan çok, çözümlerin neler olabileceği gösterilmiştir.
6. Özürlüler Vakfı'nın faaliyet alanını tanıyanları için iyi bir ortam sağlanmıştır. Vakfın gelecek planları katılımcılara anlatılmıştır.

*Özürlüler Vakfı Genel Sekreteri ve Kongre Koordinatörü

NOT: Bu yazı 18/05/2006 Tarihinde Radikal Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Sadece küçük düzeltmeler ve eklemeler yapılmıştır.

7. Özürllülerle ilgili resmi kuruluşların sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine karşı bir tavır içinde oldukları, yapılacak etkinliklerin sadece kendilerinin yapabileceği gibi bir hastalıklarının olduğu, STK'ları 'tanıdıklarımız, tanımadıklarımız!', 'bizimkiler ve ötekiler!' veya 'iyi STK, kötü STK' gibi ayrımlara tabi tuttıkları ortaya çıkmıştır. Bu durum özürllülerin siyasete nasıl alet edildiğinin de bir göstergesidir.
8. Etkinliklerden sonra çok yararlı işbirliği ve çözüm projeleri ortaya çıkmaktadır.
9. Bundan sonraki etkinliklerin daha kapsamlı olabilmesi için Özürllüler Vakfı'nın motivasyonunu artırmıştır.

Kongrenin Özürllüler Vakfı açısından ortaya çıkardığı en önemli sonuç; "Ne olursa olsun belirlenen hedeften vazgeçilmemesidir. Elbette belirlenen hedefe tam olarak ulaşmak her zaman mümkün olmayabiliyor. Önemli olan hedefinizin ne kadar büyük olduğu ve bu hedefin ne kadar yakınına düştüğünüzdür. Özürllüler Vakfı'nın özürllüleri örgütlemek, onları bir siyasi güç haline getirmek gibi ayakları yere basmayacak türde bir hayali yoktur. Sade, basit ama bir o kadar da zor bir hayali vardır, o da, "Bu ülkede özürllülerin de herkes gibi sıradan bir hayat sürebilmeleri ve herkesin birlikte yaşayabilmeyi becermesidir." Özürllüler'06 etkinlikleri özürllülerle ve Türkiye'nin aydınlık geleceğiyle ilgili güzel hayalleri olanları umutlandırmıştır. Buna rağmen organizasyonun büyüklüğünü ilk başlarda tahayyül edemeyenleri ise endişeye sevk etmiş, çeşitli engelleme çabalarına sürüklemiştir.

Özürllüler Vakfı, Türkiye'de özürllülerin ciddiye alınıp özürllülere daha iyi yaşam koşulları sağlanması için etkinliklerde bulunmaya kararlıdır. 1500'den fazla STK' nın internet sayfasında veya iletişim bilgilerinde yer alan e-posta adreslerine "Gelin birlikte yapalım" içerikli bir davet gönderilmiştir. Maalesef 1500'ün üzerindeki STK'dan 50-60 tanesinden geri bildirim alınabilmiştir. İşin kötü tarafı, davetiye ile gelen birçok STK yönetici veya temsilcilerinin, etkinliklere özürllü üyelerinin de katılımını sağlamak yerine bir başlarına geldikleri görülmüştür.

Bürokratik Olumsuzluklar

Özürllülerle ilgili birçok STK'da insanın havsalasını durduran birtakım bürokratik uygulamalarla da karşılaştık. Yazılan davet e-posta bir şekilde "yönetim kuruluna hitaben yazılmadı diye, imza atılmadı diye" ciddiye alınmamış, cevap verilmemiş veya geri çevrilmiştir. Gözlemimiz, devlet kuruluşlarının kendilerini STK gibi gördükleri, STK'ların ise devlet gibi gördükleri yönündedir.

Bu ülkeyle ilgili güzel düşünceleri, hayalleri, projeleri olan insanların, kuruluşların çok fazla STK olmasından, toplumun örgütlenmesinden korkmaması gerekir. Asıl tehlike örgütsüz toplumdur. Ancak, toplumsal örgütlülük, "devletin olanaklarından nasıl yararlanılır, kişisel nüfuzumuzu nasıl güçlendiririz, oturduğumuz koltuğu nasıl muhafaza ederiz v.b. tarzda hastalıklardan arınmadığı müddetçe de hiçbir anlamı olmayan, göstermelik ve güdümlü kalacaktır. Toplumun bireylerinde hesap sorma, denetleme, demokratik haklarından haberdar olup kullanma gibi özellikleri gelişmemişse ne devlet, ne de STK'lar katı, merkeziyetçi yapılarından kurtulamayacaklardır.

Engelli, Özürllü, Sakat vs.

İşin bir başka boyutu da, sürekli olarak, 'engelli, özürllü, sakat vs' kavramlarının neden farklı kullanıldığı, tek bir kavramın ya da sadece herhangi birinin kullanılmadığı yönündedir. Bize göre kavramların hangisinin kullanıldığı ya da neden ortak bir kavramın kullanılmadığı bir sorun değildir. Çünkü eğer böyle bir polemige girilecek olsa; sorunun sadece üç kelimeyle sınırlı olmadığı, en azından 15-20 kadar kavramın/kelimenin Türkçemizde bir şekilde kullanıldığı görülecektir. Bu nedenle biz, Vakıf olarak, bu türden tartışmaların tarafı olmadığımızı, bunun gerekli ve faydalı olmadığını da açıkça ilan etmek isteriz. Böyle bir konuda tartışmak yerine, bu enerjinin başka konular, sorunlar için harcanmasında fayda görmekteyiz. Bir özürllü vatandaşımızın kongrede dile getirdiği gibi; **"Bana/bize özürllü, sakat, engelli, felçli, kötürüm, kör, sağır vs. ne dersiniz deyin. Yeter ki bizim için bir şeyler yapın, yeter ki, bizim hayatımızı kolaylaştıracak, yaşam standartlarımızı yükseltecek, bizi sokağa çıkarıp üretime katacak bir şeyler yapın. Ama ne dersiniz deyin..."**

ÖZÜRLÜLER'06 KONGRE, SERGİ VE SOSYAL ETKİNLİKLERİ

BİRLİKTE YAŞAMAK İÇİN KÜRESEL VE YEREL ÇÖZÜMLER KONGRESİ PROGRAMI

5 MAYIS 2006 / HÜSEYİN ÖREN SALONU

10:00–11:00	Açılış Konuşmaları Halim Mete, TOBB Başkan Yardımcısı Hasan Gemici, Devlet Eski Bakanı Sergender Sezer, Özürlüler Vakfı Genel Sekreteri
11:00–11:10	KAHVE ARASI
11:10–12:30	Yerel Yönetimler ve Özürlüler Oturma Başkanı: Oğuz Haksever, NTV Yılmaz Büyükerşen, Prof. Dr., Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı Kutlay Erk, Lefkoşa Belediye Başkanı Hüseyin Tanrıkulu, Afyonkarahisar Belediye Başkanlığı Baş Danışmanı Karl Ernst Weiland, Hamm Belediyesi Yaşlılar Meclisi ve Yaşamı Destekleme Der. Bşk. (Almanya)
12:30–13:30	ÖĞLE YEMEĞİ
13:30–14:40	Özürlülük Olgusuna Farklı Yaklaşımlar Oturma Başkanı: Ali Kırca, ATV Anahaber Sunucusu Ali Kırca, ATV Anahaber Sunucusu, "Türk Basının Özürlülük Olgusuna Yaklaşımı" Hasan Gemici, Devlet Eski Bakanı, "% 12.29'un Siyasal Toplumsal Yaşamdaki Yeri" Muammer Ketencioğlu, Sanatçı, "Uygarlığın Anlamı ? "
14:40–14:50	KAHVE ARASI
14:50–16:00	Özürlülük ve Yaşam Kalitesi Oturma Başkanı: Cemaletin Gürsoy, Sabah ve Takvim Gazetesi Yazarı Osman Tural, Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, "Türkiye'deki Özürlüler Mevzuatının Ulaşılabilirlik Açısından Değerlendirilmesi" Prof. Dr. Fahri Kayadibi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, "İslam'da Özürlüler" Sıtkı Yıldız, Öğr. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, "İCT (Enformasyon ve Komünikasyon Teknolojileri) Yoluyla Özürlüler İçin Geleceğe Bir Kapı Açmak"

5 MAYIS 2006 / YÜZLEŞME SALONU

14:50–16:00	Sosyal Engellenmişlik Oturma Başkanı: Prof. Dr. Coşkun Özdemir Coşkun Özdemir, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, "Toplumsal Engellenmişlik Üzerine" Nilgün Küçükkaraca, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, "Engellilik, Engelli Kadınlar ve Feminizm – Birlikte Yaşayamadıklarımız"
--------------------	---

Bülent Öngören, Uzman Sosyolog, Ege Üniversitesi Doktora Öğr., "Toplumsal Yaşamdan Bireysel Yaşama Özürlülük ve Dışlanma"

Sedef Çakmak, Lambdaistanbul Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi, "Toplumsal Engellenmişlik Açısından Eşcinsel, Biseksüel, Travesti ve Transseksüellerin Sorunları"

6 MAYIS 2006 / HÜSEYİN ÖREN SALONU

10:00–11:15

Mimari ve Kentsel Çözümler

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ahmet Vefik Alp, Mimar Kentbilimci, Uluslararası Mimarlık Akademisi Bölge Başkanı, Yeditepe Üniv Öğr. Üyesi

Deniz İncedayı, Doç. Dr., GSÜ., TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul Büyükşehir Şubesi, Şükrü Sürmen, Y. Mimar, "Tasarımda Ulaşılabilirlik Düşüncesi ve Almanya'dan Bir Otel Örneği"

Özlem Belir, Y. Mimar, "Engelliler İçin Yapılan Eğitim Binalarında İşlevsel Özellikler ve Plan Analizleri"

Belgin Cengiz, Ulaşılabilir Yaşam Derneği Gen. Bşk., "Engelsiz Ulaşılabilir Yaşam Alanı Projesi"

11:15–11:25

KAHVE ARASI

11:25–12:30

Özürlüler ve Aileleri Konuşuyor

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Bengi Semerci

Ceyda Düvenci, Sanatçı

Halit Ergenç, Sanatçı

Hakan Çimenli, Aşka Sürgün Dizisi Karakteri

Yakup Sayın, Kas Hastalıkları Derneği Üyesi

Çetin Doğan Sum, Emekli Deniz Yüzbaşı

12:30–13:30

ÖĞLE YEMEĞİ

13:30–14:30

Medyanın Özürlüye Bakışı

Oturum Başkanı: Mustafa Mutlu, Vatan Gazetesi Yazarı

Düzenleyen Kuruluş: Vatan Gazetesi

Mustafa Mutlu, Vatan Gazetesi

Nail Güreli, Milliyet Gazetesi

Serpil Yılmaz, Milliyet Gazetesi

Erkan Çelebi, Hürriyet Gazetesi

14:30–14:40

KAHVE ARASI

14:40-15:40 Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri ve Özel Sektöre Düşen Görevler

Oturum Başkanı: Arş.Gör Sergender Sezer

Bahriye Bayraklı Tavukçuoğlu, Siemens Ev Aletleri Satış Direktörü, "Sosyal Sorumluluk Projelerinde Özel Sektöre Düşenler ve Siemens'in Sosyal Sorumluluğu"

Banu Kalay Erton, Fiat Pazarlama Müdürü

Orhan Demirbaş, Fawori Boya Genel Müdürü

15:40-15:50	KAHVE ARASI
15:50-16:50	SMA (Spinal Masküler Atrofi)'lı Hastaların Yaşamları ve Sorunları Fulya Öğretir Leyla Aykut Ümran Kurukaya Naime Özmen

6 MAYIS 2006 / YÜZLEŞME SALONU

13:30- 14:30	Zihinsel Özürlülerin Yaşadığı Farklı Sorunlar ve Alternatif Yaklaşımlar Oturma Başkanı: Doç. Dr. Nilgün Küçükkaraca, Hacettepe Üniversitesi Nilgün Küçükkaraca, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, "Zihinsel Engelli Bireylerin Cinsel Yaşam Sorunları ve Korunmalı Evlilik-Birlikte Yaşarken Gözardı Edilenler" M. Zafer Danış, Arş. Gör, Hacettepe Üniversitesi, "Zihinsel engelli Çocuğa Sahip Annelerin Çocuklarının Geleceğine İlişkin Düşünceleri ve Umutsuzluk Düzeyleri" Nilay Oğultürk, Hasan Güneş, Sos. Hiz. Uzmanları, Çankaya Belediyesi Engelliler Hizmet Müd., "Zihinsel Özürlü Bireylerin Toplumsal Yaşama Katılımı ve Rehabilitasyonu"
14:30- 14:40	KAHVE ARASI
14:40-15:40	Zihinsel Özürlü Bireylerde Ağız - Diş Sağlığı (İTERAKTİF OTURUM) Oturma Başkanı: Prof. Dr. İlknur Tanboğa Düzenleyen Kuruluş: Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Pedodonti Bölümü İlknur Tanboğa, Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Işıl Erdiñ, Dt., Marmara Üniversitesi Nida Hüröğlü, Dt., Marmara Üniversitesi Pınar Karataban, Dt., Marmara Üniversitesi

7 MAYIS 2006 / HÜSEYİN ÖREN SALONU

10:00–11:10	"Dünden Bugüne Engelliler ve Spor" Oturma Başkanı: Doç. Dr. Bilsen Sirmen, Marmara Üniversitesi Düzenleyen Kuruluş: Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Bilsen Sirmen, Doç. Dr., Marmara Üni. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu "Engelliler Sporunda Gelişmeler" Peter Voigt, Dr., German Sports University, Cologne, "Engellilerde Su Sporları" Biol Doğan , Prof. Dr., Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Müdürü, "Engelliler Spor ve Teknoloji" Feryal Subaşı, Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, "Engelliler Sporunda Rekreatif Aktiviteler" Melih Gürel, Özel Olimpiyatlar Türkiye Direktörü, "Özel Olimpiyatlar ve Türkiye"
--------------------	---

11:10- 11:20	KAHVE ARASI
11:20- 12:00	YUVARLAK MASA TOPLANTISI – “Engelliler Sporunda Üniversite-STK İşbirliğinde AR-GE” Yönetici: Prof. Dr. Serap İnal, Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yuvarlak Masa Toplantısının İçeriği Katılımcıların, Üniversite ve Sivil Toplum Örgütlerinin işbirliğinde yaptıkları tamamlanmış veya devam eden projeleri, araştırmaları, tez çalışmalarını kısaca tanıtır ve hedeflerini, ulaştıkları sonuçları kısaca dinleyicilere aktarmaları ve dinleyicilerin de aktif katılımı ile araştırma ve geliştirmenin öneminin vurgulanması planlanmaktadır.
12:00:-13:00	ÖĞLE YEMEĞİ
13:00-14:00	“Bası Yaralarının Gelişimi ve Tedavisi” Oturum Başkanı: Doç.Dr. Akın Yücel Düzenleyen Kuruluş: Türk Plastik Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Derneği Prof.Dr. Nadire Berker Doç.Dr.Akın Yücel “Bası Yaralarının Gelişimi ve Tedavisi Kadriye Kılıç (Anestezi ve Reanimasyon Merkezi Baş Hemşiresi)
14:00-14:10	KAHVE ARASI
14:10-15:20	Kamuda Özürllülerle İlgili Çalışmalar Oturum Başkanı: Av.Gökhan Küçük Bülent Öngören, Uzman Sosyolog, Ege Üniversitesi Doktora Öğr., “Muğla’da Özürllülerin Tespiti ve Özürllülere Yönelik Psikolojik Destek ve Yaşam Kalitesi Desteğinin Arttırılması Projesi” Şebnem Avşar Kurnaz, Uzman Yrd., Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, “Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’nün Özürllülere Yönelik Hizmetleri”

7 MAYIS 2006 / YÜZLEŞME SALONU

14:40-15:40	Hemofili Hastalığı ve Yaşanan Sorunlar- Çözümler Oturum Başkanı: Uzm. Dr. Yusuf Büyükpınarbaşı Düzenleyen Kuruluş: Türkiye Hemofili Derneği Fikret Beşgal, Dr., “Hemofili Hastalığının Tanı ve Tedavisi” Yusuf Büyükpınarbaşı, Uzm. Dr., “Türkiye Hemofili Derneği Kuruluş ve Çalışmaları” Fatma Bali, Hasta Annesi, “Hemofili Ailelerinin Sorunları” Mustafa Tekinel, Hemofili Hastası, “Hemofili Hastalarının Sorunları”
15:40 –15:50	KAHVE ARASI
15:50–16:50	Şizofreni’de Sosyal Destek ve Sivil Toplum Örgütleri Oturum Başkanı: Psikiyatr Dr. Adnan Çoban Düzenleyen Kuruluş: Dünya Şizofreni Derneği Adnan Çoban, Dr. Psi. Uzm, Dünya Şizofreni Derneği Kurucularından, “Şizofreni Nedir? Ne Değildir?”

Aysel Doğan - Dünya Şizofreni Derneği Başkanı, Şizofreni Hastası Annesi,
"Dernek Deneyimleri ve Yaşanan Sıkıntılar"

Semra Karaca, Arş. Gör. M.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu, "Şizofreni'de Etkinlik Terapileri"

Belgin Baş, Dr., Psikiyatri Uzmanı, İstanbul Darülaceze, "Şizofrenide Kurumsal Destek"

17:00–18:00

MÜZİKLE TERAPİ

18:00

KAPANIŞ

KONGRE KONUŞMACILARI

Adnan Çoban, Dr.

Ahmet Vefik Alp, Prof. Dr., Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Ali Kırca, ATV Anahaber Sunucusu

Bahriye Bayraklı Tavukçuoğlu, Siemens Ev Teknolojileri Pazarlama Md.

Banu Kalay Erton, FIAT Pazarlama Md.

Belgin Baş, Dr., Psikiyatri Uzmanı, İstanbul Darülaceze

Bilsen Sirmen, Doç. Dr., Marmara Üni. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Birol Doğan , Prof. Dr., Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Müdürü

Bülent Öngören, Uzman Sosyolog, Ege Üniversitesi Doktora Öğr.

Cemalletin Gürsoy, Sabah ve Takvim Gazetesi Yazarı

Ceyda Düvenci, Sanatçı

Prof. Dr. Coşkun Özdemir, İstanbul Üniversitesi

Çetin Doğan Sum, Emekli

Deniz İncedayı, Doç. Dr., TMMOB İstanbul Büyükşehir Şubesi

Ela Tarakçı , Uzm.

Erkan Çelebi, Hürriyet Gazetesi

Fahri Kayadibi, Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Fatma Bali, Hasta Annesi

Feryal Subaşı, Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

Fikret Bezgal, Dr.

Filiz Çamlıgünay, Dr.

Fulya Öğretir, SMA Grubu

Hale Acar, Olimpiyat Komitesi Engelliler Spor

Halim Mete, TOBB Başkan Yrd.

Halit Ergenç, Sanatçı

Hasan Gemici, Devlet Eski Bakanı

Hasan Güneş, Sos. Hiz. Uzmanı, Çankaya Belediyesi Engelliler Hizmet Müd.

Hüseyin Tanrıkulu, Afyonkarahisar Başkanlık Danışmanı

Işıl Erdinç, Dt., Marmara Üniversitesi

İlknur Tanboğa, Prof. Dr. Marmara Üniversitesi

Karl Ernst Weiland, Hamm Belediyesi Yaşlılar Meclis Başkanı ve Yaşamı Destekleme Derneği Başkanı (Almanya)

Kutlay Erk, Lefkoşa Belediye Başkanı

Leyla Aykut, SMA Grubu

M. Zafer Danış, Arş. Gör, Hacettepe Üniversitesi

Melih Gürel, Özel Olimpiyatlar Türkiye Direktörü

Muammer Ketencoğlu, Sanatçı
Mustafa Mutlu, Vatan Gazetesi Yazarı
Mustafa Tekinel, Hemofili Hastası
Nail Güreli, Gazeteci
Nida Hüroğlu, Dt., Marmara Üniversitesi
Nilay Oğultürk, Sos. Hiz. Uzmanı, Çankaya Belediyesi Engelliler Hizmet Müd.
Nilgün Küçükkaraca, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi
Oğuz Haksever, NTV
Orhan Demirbaş, Neteks Boya Teknolojileri A.Ş.Pazarlama Md.
Osman Tatal, Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi
Özlem Belir, Y. Mimar
Peter Voigt, Dr., German Sports University, Cologne
Pınar Karataban, Dt., Marmara Üniversitesi
Sedef Çakmak, Lambdaistanbul Eşcinsel Sivil Toplum Girişimi
Semra Karaca, Arş. Gör. M.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu
Serap İnal, Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu
Serap Mungan Ay, Yrd.Doç.Dr
Sıtkı Yıldız, Öğr. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi
Şükrü Sürmen, Y. Mimar, TMMOB İstanbul Büyükşehir Şubesi
Tuba İnce, Uzm.
Ümrhan Kurukaya, SMA Grubu
Yakup Sayın, Kas Hastalıkları Derneği Üyesi
Yılmaz Büyükerşen, Prof. Dr., Eskişehir Büyükşehir Belediye Başkanı
Yusuf Büyükpınarbaşı, Uzm. Dr.

Sivil Toplum Kuruluşları ve Kurumlar

Çengel Cafe – Çankaya Belediyesi
 Dünya Şizofreni Derneği
 Engellilere Binicilik ve Atla Terapi Derneği
 Hemofili Derneği
 Kas Hastalıkları Derneği
 M.E.B. Özel Eğitim Kurumları Birimi
 Oyun Sanat ve Zanaat Derneği
 Pozitif Özürülüler Eğitim Derneği
 Sereblar Palsili Çocuklar Derneği
 SMA Grubu
 Şişli Bedensel Engelliler Derneği
 Tohum Otizm Vakfı
 Türk Tedavi Musikisi Uygulama ve Araştırma Grubu

ÖZÜRLÜLER VAKFI

www.ozurlulervakfi.org.tr
info@ozurlulervakfi.org.tr